

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

Вечното в човешката душа:
безсмъртие и свобода

*Десет публични лекции
проведено в Берлин
между 24 януари и 20 април 1918 г.*

1992 г.

ИЗДАТЕЛСТВО РУДОЛФ
ЩАЙНЕР, ДОРНАХ/
ШВЕЙЦАРИЯ

Публикувано от Администрацията на имението „Рудолф
Щайнер“ въз основа на преписи, непрегледани от лектора.

Публикуването беше ръководено от Х. Е. Лауер и Р. Фридентал.

1- во издание Пълно издание Дорнах 1962 г

2-ро издание Пълно издание Dornach 1992

Публикации в списания можете да намерите на страница 363.

Библиография № 67

Всички права запазени от Администрацията на имението „Рудолф
Щайнер“, Дорнах/Швейцария

© 1962 от Администрация на имението „Рудолф Щайнер“,
Дорнах/Швейцария

Отпечатано в Германия от Konkordia Druck GmbH, 7580 Bühl

ISBN 3-7274-0670-4

*Публикации от лекционните
трудове на Рудолф Щайнер*

Основата на антропософски ориентираната духовна наука се формира от трудовете, написани и публикувани от Рудолф Щайнер (1861–1925) . Освен това, той е изнесъл множество лекции и курсове между 1900 и 1924 г., както публично, така и за членове на Теософското, по-късно Антропософско общество. Първоначално самият той е искал лекциите му, които винаги са били изнасяни импровизирано, да не се записват писмено, тъй като са били предназначени като „устни съобщения, не за публикуване“. След като обаче от неговите ученици са били правени и разпространявани все по-непълни и неточни преписи, той се е почувствал длъжен да регулира процеса на преписване. Той е поверил тази задача на Мари Щайнер-фон Сиверс. Тя е била отговорна за назначаването на стенографите, управлението на преписите и прегледа на текстовете за публикуване. Тъй като Рудолф Щайнер е можел сам да коригира преписите само в много малко случаи поради липса на време, неговата резерва трябва да се вземе предвид по отношение на всички публикувани лекции: „Просто ще трябва да се приеме, че в ръкописите, които не съм прегледал, могат да бъдат открити грешки.“

След смъртта на Мари Щайнер (1867-1948) започва издаването на пълно издание на произведенията на Рудолф Щайнер в съответствие с нейните насоки. Този том е част от това пълно издание. Където е необходимо, допълнителна информация относно изходните текстове може да бъде намерена в началото на бележките.

СЪДЪРЖАНИЕ

(За подробно съдържаниевижте страница

385 и сл.)

Този брой	8
I. Цел и същност на хуманитарните науки	
Берлин, 24 януари 1918 г.	9
Човекът като духовно и душевно същество	
Берлин, 7 февруари 1918 г.....	37
III. Гьоте като баща на интелектуалните изследвания,	
Берлин, 21 февруари 1918 г.	68
IV. Ум, душа и тяло на човека	
Берлин, 28 февруари 1918 г.	103
V. Природата и нейните загадки в светлината на	
духовното изследване	
Берлин, 7 март 1918 г.	138
VI. Историческият живот на човечеството и неговите	
загадки в светлината на духовната наука	
Берлин, 14 март 1918 г.	177
VII. Откровенията на несъзнаваното от гледна точка на	

духовната наука

Берлин, 21 март 1918 г. 214

Психичният човек. Три лекции.

VIII. 1: Човешкият свят и животинският свят, представени според техния произход и развитие в светлината на духовната наука Берлин, 15 април 1918 г.	255
IX. 2: Свръхестественото човешко същество според резултатите от изследванията в хуманитарните науки Берлин, 18 април 1918 г.	290
X. 3: Въпросите за човешката свободна воля и безсмъртието в светлината на духовната наука Берлин, 20 април 1918 г.	324
Покани за лекциите	360
Бележки	
Това е брой	363
Бележки по текст	364
Регистър на имената	382
Подробно съдържание	385
Преглед на пълните съчинения на Рудолф Щайнер ...	

ЗА ТОЗИ БРОЙ

Лекциите в този том принадлежат към частта от лекционното творчество на Рудолф Щайнер, с която той се е обръщал към публиката. „Берлин беше отправната точка за тази публична лекционна дейност. Това, което в други градове се е разглеждало повече в отделни лекции, тук можеше да бъде изразено в съгласувана лекционна поредица, чиито теми се припокриваха. По този начин те придобиха характера на внимателно обосновано, методично въведение в духовната наука и можеха да разчитат на редовно връщаща се публика, която беше нетърпелива да се задълбочи все повече в новооткритите области на знанието, докато на новодошлите многократно се дават основите за разбиране на представеното.“ (Мари Щайнер)

Десетте лекции, представени тук, изнесени в началото на 1918 г., представляват петнадесетата от поредицата публични лекции, които Рудолф Щайнер редовно провежда в Берлин от 1903 г. насам.

В тази последна поредица от лекции, които Рудолф Щайнер изнася в Берлин с приближаването на края на Първата световна война, са разгледани фундаментални теми за човечеството: целта и същността на духовните изследвания; човешкото същество като духовно и душевно същество; човешкият дух, душа и тяло; разкритията на несъзнаваното – това са само няколко примера. Три допълнителни лекции („Свръхсетивният човек“) последваха първоначално обявените седем през април, демонстрирайки интереса на публиката към предходните лекции. Последната от тези допълнителни лекции разглежда подробно въпроса за човешката свободна воля и безсмъртието. Сътресенията в края на войната и изискванията, поставени върху времето и енергията на Рудолф Щайнер от строителния проект на Гьотеанума, приближаващ завършването му в Дорнах, правят невъзможно продължаването на тези значими зимни лекции в Берлин.

ЦЕЛ И ХАРАКТЕР НА УМСТВЕНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Берлин, 24 януари 1918 г.

Както правя от доста време насам, бих искал да изнеса редица лекции тази зима тук, в Берлин, на теми от хуманитарните науки. Лекциите ще бъдат свързани от обща линия на мисълта, но възнамерявам да структурирам всяка лекция по такъв начин, че да може да бъде възприета, поне в известен смисъл, като самостоятелно цяло.

Днешната лекция е предназначена предимно като въведение и ориентация. Тя ще обсъди целта и естеството на духовното изследване, обсъждано тук.

Когато говорим за целите на духовното изследване, ние всъщност имаме предвид нещо, което е едновременно целта на всяко истински човешко сърце, такова, което чувства и усеща човешки, и, може да се каже, целта на човечеството, на човешкото търсене на знание, откакто има мислещо, чувстващо човечество. И все пак: всяка епоха трябва да се опитва да постигне тази цел по различни начини. Това важи и за други области на човешките усилия. Ако човек разгледа различните епохи на човешкото развитие, ще види, че от епоха на епоха природата на човешките усилия се променя; интересите са насочени към все различни неща, импулсите възникват от все различни кътчета на човешката душа, живот.

се управлява от все нови перспективи. Следователно, това, което е по същество древно, трябва да бъде преследвано от човечеството във все нови форми, дори ако това преследване е насочено към вечната, нетленна цел на самото човечество. Достатъчно е само да се помисли колко различен е начинът, по който хората възприемат външната пространствена структура на света днес, от начина, по който са я възприемали преди пет или шест века. Човек би могъл да направи същото наблюдение и в други области и би установил, че цялата природа и форма *на* човешкия стремеж и мисъл, всички отношения на човешката мисъл към света, непрекъснато се променят. Това обстоятелство е това, което тук се нарича антропософски ориентирана духовна наука. Тя се стреми да преследва най-дълбоката цел *на* човешкия стремеж към познание по такъв начин, че да съответства точно на характера и природата на човешкия стремеж в настоящето и непосредственото бъдеще.

Това, което се има предвид тук под хуманитарни науки, може много лесно да бъде разбрано погрешно. Наистина много лесно се разбира погрешно и все още е широко тълкувано погрешно днес . Хората го мислят за нещо сектантско, представят си нещо като нова религиозна основа или нещо подобно. Всичко това е напълно погрешно. Това, към което се стреми тази хуманитарна наука, всъщност е толкова тясно свързано с човешките стремежи, че трябва да се прояви като пряко продължение на самия научен мироглед, който се намесва толкова дълбоко във всяка човешка мисъл и въображение. Преди всичко, тази хуманитарна наука изобщо не е възникнала от религиозен импулс, а по-скоро е излязла от...

От това, което Сиди непременно трябва да постави редом с естествената наука с нейните велики постижения и дълбоки прозрения за външния живот на съществуването, в съответствие с нашето настояще и бъдеще. Трябва да се подчертава отново и отново: хуманитарните науки не пренебрегват постиженията на естествената наука , а по-скоро ги признават в най-дълбокия смисъл; но именно това, което е направило естествената наука велика и значима , това, което ѝ е донесло такъв голям успех, едновременно с това ѝ е попречило да намери пътища и средства за проникване в духовния живот на самото човечество. Достатъчно е само да се посочи истинската цел на човешкия духовен стремеж, това, което лежи в основата на този стремеж, и човек веднага ще разпознае, след като разгледа съвременния научен живот, че току-що казаното е правилно.

, видният философ *Едуард фон Хартман* пише история на психологията на душата. В този забележителен труд той заявява, че от средата на деветнадесети век насам научно и академично изследваната психология на душата фундаментално не успява да отговори на двата основни въпроса за човешкото психологическо разбиране . Тези два въпроса не са нищо друго освен въпросът за вечното в човешката душа, по същество въпросът за безсмъртието, и въпросът за природата на човешката свобода. В крайна сметка, всичко, което се стреми към знание в тази област, кулминира в стремежа към ясно, сигурно и истинско разбиране на тези два въпроса. И именно тези два въпроса не могат да бъдат разгледани в рамките на това, което понастоящем се счита за научна психология.

Може би една от най-важните фигури в последно време, занимавала се с изучаването на душата , *Франц Brentano*, починал миналата година в Цюрих , който посветил дълбоката си жажда за знания на въпросите за душата, заявени още през 70-те години на 19-ти век, когато се обмисляло какво може да представлява „науката за душата“ от гледна точка на съвременната научна мисъл: Тази наука за душата се занимава с това как една идея е свързана с друга, как вниманието се отнася към човешката душа, каква роля играе паметта, как действат любовта и омразата, как чувствата се появяват и угасват; но – както вярвал Франц Brentano – ако прецизното изследване на всички тези неща доведе до отговор на големия въпрос за безсмъртието на по-голямата част от човешката природа – този велик въпрос, който вече е преследван от Платон и Аристотел – бъде компрометиран и трябва да отстъпи място на резултатите от един-единствен изследователски проект, тогава този единствен изследователски проект, въпреки своята точност и прецизност, би бил напълно суетен. И трябва да се каже: Именно този вид мислене, което, както е необходимо в областта на естествените науки, може да проникне във външните условия на природата, е неподходящо за проникване в човешката душа и е неподходящо за това по следната причина:

трябва да вижда идеал в това да изследва природните явления по такъв начин, че нищо да не пречи на това преследване от това, което произлиза от самата човешка душа, от това, което се нарича субективна природа на човешката душа. Изключено е всичко, което не произтича от самите закони на природата преди човешкия ум, а по-скоро това, което човешкият ум добавя по собствено желание. „Ако идеалът за

Като се има предвид, че естествената наука трябва да изключи субективния аспект на душата, може ли тогава човек да се изненада, че се развива форма на мислене, начин на въображение, който именно поради това, което го прави велик, е неподходящ за проникване в живота на душата?

Това не винаги е било така. Всеки, който може да проследи хода на човешкото интелектуално развитие назад до по-ранни векове и хилядолетия, ще открие, че естествената наука, в смисъл, в който е толкова обширна днес, не винаги е съществувала, а всъщност е само на триста до четиристотин години в сегашния си вид.

Преди това човечеството също е наблюдавало природата. Но помислете само за това, което човечеството е вярвало, че знае за природата: Във всяко знание или предполагаемо знание за природата винаги е присъствало нещо от душата. Хората са говорили за природата и нейните явления по такъв начин, че винаги са виждали нещо подобно на същността на самата човешка душа. Този начин на наблюдение на природата съвсем правилно е потънал в неизвестност и е възникнал друг начин, който изключва всичко духовно и умствено в това отношение. Всеки, който заеме позицията, че днес сме стигнали толкова чудесно далеч, че най-накрая знаем определени неща в повечето области, че притежаваме такива знания, че можем да гледаме арогантно на детинските постижения от по-ранни векове и хилядолетия, със сигурност ще намери тези въпроси по-лесни за отговор, отколкото някой, който се вглежда малко по-дълбоко в сложността на човешката природа. Човек може, позовавайки се на великите постижения на *Хаймхолт!* или, както би могъл да повярва *Юлиус Роберт Майер* , това най-накрая са истините, към които човечеството се стреми напразно от векове. Но по-прецизен исторически-

Разглеждането показва, че това не е така, че всяко усилие ни връща към великите идеи на Лесинг , че развитието на човечеството през вековете и хилядолетията не е „образование на човечеството“, че човечеството напредва по такъв начин, че открива това, което намира, за да се движи все по-напред и по-напред, преминавайки по този начин през различните форми на развитие . Това води до заключението, че никоя конкретна форма на развитие не бива да се възприема като окончателно валидна истина; защото както *Коперник* е мислил различно от по-ранните астрономи преди него, така и бъдещите времена ще мислят различно от Коперник. Но човек стига до следния ред на разсъждения: Тази модерна епоха, особено от тринадесети век насам, е развила начин на мислене за природата, който представлява етап в човешкото развитие, етап, който може да се характеризира по-специално с думите: Човечеството се е научило да прогонва всичко духовно от природата, да гледа на природата по такъв начин, че тя да представя нейните химични и физични закони , за да търси с още по-голяма сила в себе си онези сили, които водят към живота на душата, които я довеждат до духа. По този начин, самата естествена наука се превръща в индикация, че в днешно време пътят към духа наистина трябва да се следва според модела и изискванията на естествената наука със строгостта, присъща на естествената наука, но че този път към духа е изграден върху вътрешните, присъщи сили на самата човешка душа. Това дори ни води до заключението, че хуманитарните науки, както са предвидени тук, представляват точно същите „научни“ аспекти, представляват също толкова научна сигурност и се стремят към форма в този смисъл, точно както естествените науки, но че, тъй като те се определят като

кой иска да постави науката наравно с естествените науки, кой иска да поеме по различни пътища и кой трябва да осъзнае, че човек не може да проникне в човешкия душевен живот с онези мисли, идеи и понятия, които са подходящи за познанието на природата.

можем веднага да заявим – и искам да стигна директно до същината – че тази антропософски ориентирана духовна наука се обръща към различни когнитивни способности от тези, които понастоящем са признати и използвани в конвенционалната наука. По същество всичко, което се вкопчва в появата на тази антропософски ориентирана духовна наука по отношение на неразбиране или дори нечестност, е насочено срещу това преследване на такива специални когнитивни способности. Трябва да се каже, че в опит да се намери вечният аспект на човешката душа, който надхвърля раждането и смъртта, тази антропософски ориентирана духовна наука трябва да проникне в дълбините на самата човешка душа. Тези дълбини непрестанно присъстват във всяка човешка душа, винаги са там, за да бъдат намерени, но те не могат да бъдат търсени и всъщност не се търсят чрез съвременните научни методи . Въпросът е, че човек носи в себе си вечното ядро на своето същество, но че това вечно ядро първо трябва да бъде търсено в него и че силите, чрез които то може да бъде намерено, първо трябва да бъдат извлечени от дълбините на душата. Може да се използва аналогията, която използвах в книгата си „Загадката на човека“: Това, което всъщност води човека до познание за душата му, „спи“ в душата по време на обикновения живот; първо трябва да бъде събудено; първо трябва да излезе от обикновеното.

Съзнанието , „възприемащото съзнание“, се появява. За да се случи духовното познание, е необходимо нещо в състоянието на човешката душа, нещо, което може да се опише като „пробуждане“ на душата от съзнанието, което ни води през ежедневието и обикновената наука. Следователно, трябва да се издигне нещо, което се намира дълбоко в душата. Сега, поредицата от лекции ще покаже как това, което се намира дълбоко в душата като вечно ядро, може да бъде издигнато. Днес искам само да посоча, че това издигане не включва никакви външни мерки, а по-скоро едно интимно вътрешно пътешествие на душата, което е насочено предимно към това да направи обикновените душевни сили на човека по-мощни, по-интензивни, по-силни, отколкото са в обикновения живот и обикновената наука. Това ще бъде описано по-късно и е подробно описано в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове?“. Упражненията, описани в други писания, позволяват на човешката душа да извлече такива по-силни сили от себе си и да развие по-интензивно мислене, по-дълбоко чувство и по-светла воля, които след това са способни да възприемат духовния свят – в който човечеството е вкоренено, точно както физическите същества са вкоренени в сетивния свят – по същия начин, както физическите очи възприемат цветове и форми, а физическите уши възприемат звуци. Чрез такива упражнения, които ще бъдат описани в по-късни лекции, човечеството по този начин укрепва и засилва това, което иначе използва като душевни сили, така че по този начин развива нещо в душевното си състояние, което, ако човек просто го изрече днес, естествено би предизвикало един вид подигравателна усмивка в най-широките кръгове: То стига до виждане, до виждане с духовни органи по същия начин, както човек...

В противен случай, във външния живот, ние виждаме и чуваме с физическите си органи. Той идва да живее в човешко същество, което е също толкова свръхсетивно, колкото човек живее във физическия свят на сетивата в обикновения живот. С други думи, човек идва да живее с цялата си душа, намираща се в едно - макар изразът да е донякъде фигуративен - „свръхсетивно тяло“. Това свръхсетивно тяло е винаги в него. За да разбере същността на самия човек, тя първо трябва да излезе отвътре. Човек трябва да разбира различно, когато разбира природата, отколкото когато разбира духа; човек трябва да погледне в царството на духа с различни сили, отколкото в царството на природата. Въпреки че възнамерявам по-късно да опиша интимните душевни процеси, които водят до духовно виждане, може би вече ще спомена някои от това, което е включено в това.

Един особен аспект става особено очевиден, когато човек обмисли въпроса: Защо човек, в обикновеното си съзнание, не знае нищо за своята вечна душевна сърцевина? Е, духовното изследване, за което се говори тук, показва, че тази вечност, когато бъде въведена в полето на духовното съзнание, тогава изключително лесно се изплъзва от обикновеното наблюдение и обикновената мисъл. Вечната същност на човека е като деликатните чувства в човешката душа: те могат да живеят в човешката душа и живеят най-интензивно, когато човек не се опитва да ги съзерцава с обикновен интелект. Ако се опита да ги насочи със светлината на обикновения интелект, те бягат. Подобно е и с вечната същност на човека. Нашата външна естествена наука се основава на здрави, тривиални, лесно разбираеми понятия; тя структурира наблюдението по такъв начин, че такива...

Понятията го управляват. Ако човек се опита да съзерцава живота на душата и нейната вечна същност с такива идеи, които са едва-едва подходящи за разбиране на природата, той бяга. По този начин, той бяга особено от онези, които днес вярват, че всичките им понятия и идеи са здраво основани на съвременната естествена наука.

И има още нещо, което е така. Всеки, който се обръща към духовния свят с такива духовни сили, както е описано в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове?“, може да забележи, че душата притежава особена срамежливост, може да се каже, един вид вътрешен страх, какъвто малцина хора всъщност познават днес, защото той се крие дълбоко в подсъзнанието – срамежливост и страх от проникване в дълбините на душата, където пребивава вечният аспект на душата. От друга страна, човек се стреми с всяка фибра на съществото си да разпознае нещо от живота на душата; но пътищата, водещи към това, са толкова трудни, че нещо подобно на тази вътрешна срамежливост и страх го обзема. Именно когато човек започне да прави такива упражнения, за да, бих казал, се изправи очи в очи с вечния си аз, тогава не само този вечен аз бяга по описания начин, но страхът и срамежливостта всъщност се увеличават, засилват.

Друг момент влиза в действие. Ако ние, като духовни изследователи, сме схванали нещо от тези неща и след това се опитаме да подходим към това новопридобито знание с необучено мислене – необучено в хуманитарните науки, но добре обучено в естествените науки – това знание се обърква. Наистина е сякаш това, което е толкова лесно приложимо към външната природа, би изместило това, което човек може да извлече от себе си за собствената си същност. Освен това,

Това се случва, защото човекът е много склонен да проектира собствените си желания, копнежи и предразсъдъци върху резултатите от психологическите изследвания, насищайки ги със собствените си желания, мечти и предразсъдъци. Той оцветява с въображението си това, което би трябвало да се появи обективно, също толкова обективно, колкото и резултатите в областта на естествените науки. Всичко това създава препятствие след препятствие. И който иска да знае как наистина да достигне до духа, не е необходимо непременно да прилага специфични упражнения, за да извади наяве определени способности, скрити в душата; защото ако им позволите свобода, ако им позволите да управляват както желаят, те ще се появят сами; те просто не успяват да се появят поради вече споменатите причини.

Голяма част от усилията, необходими в рамките на упражненията, произтичат от преодоляването на току-що споменатите препятствия. Всеки, който само повърхностно разбира духовното изследване, за което става дума тук, лесно ще си помисли: е, нашата точна наука изисква по-строго мислене, по-стабилно развитие на идеите. Всеки, който обаче се задълбочи в духовното изследване, ще открие, че то изисква много повече „мисъл“ – може дори да се каже – отколкото настоящата официална наука. Но от друга страна, вярно е също, че човек може да засили слабото мислене, мислене, което, особено в сегашната си форма, се е развило, като е позволило да бъде пренасяно от експеримент на експеримент и по този начин е свикнало с известна пасивност. Това мислене трябва да стане по-силно, по-активно, по-мощно; и само чрез засилване на мисленето човек е способен да организира наблюдението по такъв начин, че резултатите да надхвърлят...

не бягайте от вечната същност на човека, за да не бъде тя унищожена и за да бъдат преодоленни срамежливостта и страхът, за които говорих.

В допълнение към всичко това, има и други неща, които са доста непознати за съвременните хора по отношение на духовните изследвания и които те трябва да считат за парадоксални, за странни . Трябва да повторя това, което съм подчертавал и в други случаи: Истинското духовно изследване трябва непременно да работи с вътрешни средства, трябва непременно да черпи силата на свръхсетивното виждане от здравата човешка природа, трябва да стигне до организиране на свръхсетивното човешко тяло по такъв начин, че то да може да развива свръхсетивните си органи независимо от физическото човешко тяло. Тези методи са противоположни на онези, с които хората се сблъскват на всяка крачка днес и които разбираемо са ценени и надценени от този или онзи човек, и които също така би трябвало да водят по определен начин към свръхсетивното, към царството на вечното в човешката природа. Днес ние знаем какво представлява необятното царство на подсъзнателния или несъзнателния психичен живот. Знаем как да доведем човешката природа до съвсем различни функции от така наречените нормални чрез всякакви интервенции; знаем какво могат да постигнат хипнозата и сомнамбулизмът. Нито едно от тези неща не е от значение за истинското духовно изследване. Нищо от тези неща не прави човек това, което духовното изследване може да направи от него: те не го правят по-независим от физическото му тяло, а по-скоро по-зависим от него. Честото обвинение, че духовното изследване води хората към патологични черти, е невярно. Защото пътищата и методите на духовното изследване са тези на начинания, които по различен начин...

Тези, които желаят да се доближат до живота на душата, са точно обратното; тези други начинания правят човека по-зависим от обикновеното му съзнание. Той би трябвало да стане по-независим, отколкото е в обикновеното съзнание, именно чрез методите на духовното изследване. И по този път на духовното изследване човек придобива сили, които могат да проникнат в духовната сфера, но които всъщност трябва да изглеждат парадоксални за всеки, който не желае да ги разбере по-отблизо.

Това, което човек извлича от душата си по този начин, изглежда съвсем различно от обикновените душевни сили. Достатъчно е само да се посочи как, за да функционира ефективно в обикновения живот, човек разчита на паметта и силата на спомените. Достатъчно е само да се помисли – и ще имаме много за обсъждане в следващите лекции – какъв би бил човек, ако трябваше да живее живота си, без отделните точки от живота му да са свързани по начин, който позволява спомените. Когато духовният изследовател, чрез духовно виждане, извика пред душата духовно, свръхсетивно събитие, събитие, което наистина може да освети вечната същност на човешката природа, тогава особена характеристика на това завладяване на свръхсетивното е именно това, че такива неща не могат да бъдат припомнени в обикновения смисъл, че такива резултати от духовното изследване, които са завладени вътрешно, не са обект на обикновена памет. Човек трябва да култивира определени вътрешни практики – можете да прочетете за това във вече споменатите книги и ще бъде обсъдено и тук – ако иска да постигне духовно виждане. Тези практики могат да бъдат запомнени.

Ако чрез тези практики човек е бил доведен до възприемане на факт в духовните светове, тогава по-късно, когато пожелае да се върне към този въпрос, този факт няма да се появи; човек може само да си припомни умствените практики, които е извършил. Те трябва да се повторят; тогава човек може да доведе душата до точката, в която възприема същото нещо отново. Точно както човек може да схване това, което е около нас в пространството, като обекти в понятия и представи – тогава то вече не е възприеманият обект – така и човек може да си припомни тези понятия и представи. Ако човек наистина желае да се доближи до *живота* на душата, той трябва да си позволи да прави такива разграничения. Човек трябва да свикне с факта на повтаряне на умствените практики. Без такова начинание е практически невъзможно да се подходи към великия въпрос за човешкото съществуване.

В ежедневието знаем, че ако практикуваме нещо многократно, то става по-познато. Това е силата на навика. Какво би било ежедневието, ако не можехме да се усъвършенстваме в нещо, което би трябвало да можем да правим, просто чрез повторение? В крайна сметка, цялото творение и дейност в живота в крайна сметка зависят от нашето навик да се усъвършенстваме.

Духовните преживявания са различни. Точно това трябва да изглежда толкова парадоксално на хората . Често се случва някой да изпълнява упражненията, които ще обсъдим по-късно, и тъй като човешката душа винаги има резерви от свръхестествена сила, той постига сравнително добър напредък доста бързо. Познавам много хора, които са успели да се доближат до свръхестественото, като са правили първоначалните упражнения само за сравнително кратко време. Но след това...

Те ще бъдат изненадани. Може да са имали доста значителни екстрасензорни преживявания и да са видели наистина важни неща. След известно време обаче тези преживявания не се връщат; те не могат да бъдат предизвикани отново. Защото духовното преживяване е точно обратното на обикновената практика във външния свят. Във външния свят човек довежда умението до по-голямо съвършенство, като го практикува често. В духовното виждане това, което вече сме постигнали, ни се изплъзва чрез повторение; то става все по-малко, изплъзва се. Следователно човешките усилия трябва да стават все по-големи. Това е друга особеност на духовните упражнения: човек намира средствата да полага все по-големи и по-големи усилия, за да преодолее все по-големите приливи и отливи на духовния свят. Разбира се, всички тези неща трябва да се разбират като преодолими; но те са това, което е характерно за духовния свят.

И трета точка. Разказвам тези подробности днес, защото не искам да говоря абстрактно, а по-скоро да обсъждам нещата възможно най-конкретно, дори и днес. Когато искаме да наблюдаваме нещо във външния свят, ние сме свикнали да фокусираме вниманието си върху него възможно най-дълго. За да съзерцаваме духовното, е необходимо нещо, което може да се опише само като присъствие на духа. Защото най-важните и съществени аспекти на преживяването идват от духовния свят при душата по такъв начин, че се появяват много бързо – и се изплъзват, без да бъдат забелязани. Следователно, тайните на духовния свят се изплъзват на човечеството, защото ни липсва достатъчно присъствие на духа. Едно от най-добрите упражнения за намиране на пътя в духовния свят е...

Че човек свиква във външния живот да развива присъствие на духа, че свиква да не се колебае дълго в дадена ситуация, да не му е нужна четвърт час, за да реши да обмисли тази или онази мисъл. Колкото повече присъствие на духа има човек, и особено в ситуации, които изискват бързо мислене, толкова повече се обучава да схваща какво предлага духовният свят. Следователно, хората, които бързо вземат решения в определени ситуации от външния живот, които не обмислят всичко два или три пъти, а могат да продължат напред и да го направят правилно, дори ако възможността е само кратка, тези хора ще бъдат най-подходящи за извършване на духовни наблюдения. В по-късни лекции ще бъдат представени допълнителни аспекти, като например как човек трябва да развие силите да погледне в този свят, където пребивава неговата вечна същност.

Сега, не искам да кажа, че всеки, който иска да претендира за духовна наука за себе си, трябва веднага да стане духовен изследовател чрез подобни упражнения. Но ето какво имам предвид: Точно както химикът трябва да разработи химични методи, а физикът - физически методи, за да постигне химически и физически успехи, така и съответните методи в духовните науки трябва да бъдат разработени, ако човечеството наистина иска да подходи научно към духовния свят. След като резултатите бъдат изследвани и представени обаче, хората могат да разберат тези резултати чрез обикновен, здрав разум, стига да не се оставят да бъдат подвеждани. Въпреки че дори днес е възможно всеки, който иска, използвайки споменатите тук методи, да се убеди в истинността на—

тези, които учат за духовния свят чрез духовни изследвания .

Това, в което човек може да се убеди особено, когато надхвърли границите на сетивния свят по посочения начин, е нещо, което вече засегнах: че онези понятия и идеи, които са точно подходящи за разглеждане на външната природа в смисъл на големите успехи на естествената наука, не са еднакво подходящи за приближаване до духовния свят. Това става особено очевидно за човек, тясно ангажиран с духовното изследване , когато е свикнал чрез духовното изследване да преживява дълбоки загадки на живота с цялата възможна интимност – загадки, които много често, не бих казал, подминава , но към които все още не се приближава по такъв начин, че да им позволи да разкрият всичко, което биха могли. Духовното изследване е изцяло изградено върху същите основи на истината в човешката душа като естествената наука; но въпреки това духовното изследване засяга и по-дълбоките импулси на емоционалния живот, дори ако емоционалният и сетивният живот не могат да разрешат загадките на вселената. И когато то се задълбочи и подсили от идеите на хуманитарните науки, то може да се доближи точно до онези загадки, на които иначе се обръща по-малко внимание.

Нека разгледаме една такава загадка, загадка , която изправя човечеството отново и отново, загадката, която се разкрива, когато човек застане пред безжизненото човешко тяло, труп. Сравнението на човешкия труп с живия човек не се прави често в пълната му дълбочина; защото в противен случай човек би разбрал, че то включва едно от най-дълбоките сравнения в живота. Защото човешкият труп, който, когато го имаме пред себе си,

Когато пред нас се изправи непосредственият проблем на смъртта, а следователно и на безсмъртието, ние го разглеждаме, изследваме го като анатоми и физиолози, за да разрешим много човешки загадки, но твърде малко се замисляме какво означава: Този безжизнен труп е там; това, което е сега, вече не е „човекът“; това, което е сега, има своето значение само защото нещо друго вече не е в него, нещо, което преди е било в него. Безжизненият труп, във всичките си форми и контексти, всъщност вече няма първоначално значение: значението му се дава от нещо, което вече не е в него. Духовната наука ни показва, че има аналог на този безжизнен труп, който получава своето значение само от факта, че знаем: Животът е бил в него, което му дава значението му. Духовната наука вижда аналог на този безжизнен труп в обикновеното въображение и мислене. Точно както този безжизнен труп все още носи и издава живот в себе си, както е вярно и че той няма смисъл или значение без този живот, защото придобива смисъл само чрез този живот, така и нашето обикновено мислене, толкова добре пригодено за външното наблюдение на природата, е неспособно да проникне в свръхсетивните мистерии. Защото обикновеното мислене и въображение са толкова парализирани, толкова мъртви, по отношение на свръхсетивните мистерии, колкото трупът е по отношение на живота. И в това материализмът е прав: Това мислене, което току-що е постигнало своите триумфи в съвременната естествена наука, произтича от факта, че през живота си носим в себе си този труп на мисленето, на мисленето, което е инструмент на обикновения разум. И с пълно основание материалистично ориентираната естествена наука казва: В момента, в който обикновеният живот престава, престава и...

Съзнанието възниква. Защото тогава навлиза друго съзнание, съзнание, което може да бъде осмисляно само чрез духовно изследване. Точно както човешкото тяло черпи смисъла си само от живота, така и нещо друго трябва да проникне в човешката мисъл, същото нещо, което иначе е в труп, това, което трупът е отхвърлил и в което обикновената мисъл не се съдържа. Обикновената мисъл се съдържа само в това, което ние отхвърляме като труп. В обикновения живот ние се съдържаме само в това, което имаме в обикновеното си мислене. Но ние трябва да станем независими от това, което може да стане труп. Доколкото духовното изследване се стреми да потопи тази човешка мисъл, която сама по себе си е всъщност труп, в това, което оживява трупа, тази мисъл по този начин се укрепва и се свързва със свят, където трупът никога не може да бъде, тоест се свързва със свръхсетивния свят. Точно както трупът не черпи истинската си същност, вътрешния си смисъл, от това, което все още е, така и тази мисъл няма своята същност в себе си. И точно както животът трябва да влезе в човешкото тяло, за да стане това, което го трансформира от просто физическо тяло в одушевено същество, така и човек може да се свърже мисловно с това, от което тялото се отделя. Духовното изследване е реален процес, а не формален; духовното изследване не е теоретичен процес. Защото духовното изследване позволява на човешката мисъл и въображение да се гмурнат в това, което остава скрито от обикновеното съзнание, именно защото човек не може да се потопи в тези неща в обикновения живот. Това означава огромно задълбочаване на човешкото когнитивно възприятие, когато човек направи този паралел между не-

Бездушният труп и какво представлява нашето обикновено мислене. В следващите лекции ще видим как, именно от правилното изследване на тази мистерия на живота, тази мистерия на смъртта, загадките на безсмъртието идват пред душата и как *се* проявяват, но могат да бъдат зърнати и от това, което беше обсъдено тук днес: че целта на духовното изследване е да свърже човешката душа с нейната вечна част, с онази част, която не просто живее между раждането – или зачеването – и смъртта, а която влиза чрез раждането през едната порта на живота и излиза през смъртта през другата, за да влезе в духовно царство чрез смъртта.

Но това е същността на духовното изследване: то търси онези дълбини на душата, в които човек не само живее временния си живот чрез сетивата, чрез физическото си тяло, но и живее безсмъртния си живот. По този начин въпросът за безсмъртието може наистина да бъде въпрос на науката и това ще бъде пътят на човешкия духовен стремеж в бъдещето. И дори настоящето ще се нуждае от този стремеж, от това отделна духовна наука да застане редом с естествената наука; и именно тогава естествената наука ще има своята голяма, значителна образователна стойност за човечеството, когато човек вече не търси в нейната област това, което не може да се намери там: човешката душа и нейните дейности. Но ако, от друга страна, човек образува душата с духовни методи според идеала за научна истина и правдивост, за да стигне до духовна наука, точно както се стига до наука чрез научни методи...

Естествена наука, тогава безсмъртието за душата става непосредствена сигурност.

Може да се каже: това, което търси духовното изследване, всъщност се преследва в най-широките кръгове днес. Не е нужно да се вярва, че духовният изследовател подхожда към своите съвременници с някаква своеобразна идея и се опитва да им наложи нещо, което само го вдъхновява лично. Не, духовният изследовател всъщност не иска нищо друго освен това, което дълбоко в себе си желаят и душите на хора в най-широките кръгове. И голяма част от това, което съществува днес под формата на неудовлетворени чувства, неутолени копнежи, които дори могат да доведат до заболяемост и нервност, често произтича от факта, че душите на хората днес търсят мистерията на духовния свят, но всъщност не знаят по правилния начин, че търсят. Най-добрите, най-научните умове принадлежат към тази група. Макар че сега не е така, може да се каже, че преди да настъпят тези тъжни времена, хората са търсели изцеление в санаториуми и подобни места за нещо, което се е намирало в душите им и което впоследствие се е проявявало във физическия им живот. Хората са правили поклонения до тези санаториуми и тези поклонения са били далеч по-интензивни от поклоненията до други места за поклонение в други времена. Ако обаче потенциалът на духовната наука за човешката душа беше истински разбран днес, тогава хората щяха да предприемат различни поклонения, различни от тези до спа центрове и курорти – а именно поклонения, които биха могли да отведат душата в духовния свят, от който може да черпи сила и здраве.

Може би човек вече може да извлече известна информация от малкото намеци.

да се разбере, че духовната наука, за която става дума тук, не се стреми да бъде нещо чисто теоретично, а по-скоро нещо, което задълбочава и укрепва душата, нещо, което с други думи може да създаде разбиране за реалния, автентичен живот. Духовната наука не се стреми да бъде объркан, неясен, мрачен мистицизъм; тя се стреми да бъде нещо, което може да се намеси в живота, нещо, което може да даде сила на хората в съвременния смисъл. В епохата на железници, телеграфи, телефони, самолети и *т.н.* е невъзможно да се мисли за духовните въпроси по същия начин, по който хората през Средновековието са мислили за същите теми. И днес е също толкова невъзможно правилно да се оформи социалният живот на хората, без да се развиват идеи, които са жизненоважни и жизнеутвърждаващи. Значението на това може да се види в много съвременни явления. Бих искал да ви напомня за една книга, която наскоро се появи, книга, която е значима в определено отношение. Макар че не се занимава с въпросите на хуманитарните науки, както се обсъжда днес, въпреки това в цялата книга се разкрива копнеж за вида хуманитарни науки, за които става дума тук. Бих искал да ви напомня за една книга, която разглежда въпросите на външната икономика, нещата, които са необходими на човечеството, ако иска да намери изход от изключително катастрофалните условия на настоящето. Повечето от вас са запознати с книгата на *Валтер Ратенау* „За нещата, които предстоят“. Тя разглежда темите на външната икономика, човешките нужди, какви външни мерки трябва да се направят за бъдещото развитие на живота. Но нещо като червена нишка преминава през цялата книга : копнежът по душата.

Копнежът за перспективи и концепции, които да могат да регулират условията за живота на душата от външния живот . Човек трябва само да остави няколко изречения от тази книга да подействат върху душата му и ще разбере какво имам предвид с това, което казвам тук. Валтер Ратенау говори и за онези, които днес, в ерата на механизацията, искат да сведат духа до просто продукт на външната физичност и външните икономически условия . Той казва например в книгата си:

„Стига с тези аргументи. Те предполагат това, което трябва да докажат: че тялото е първо, духът е второ, че материята формира духа. Ако вярваме, че сме създания *от* плът, *тогава* нека който иска да подслажда и ласкае живота ; *тогава* борбата за Бога и нашата душа е безполезна и онези, които съществуват заради полезното и полезното, имат последната дума. Но ако вярваме, че духът формира тялото си, че волята носи света нагоре, че искрата на божествеността живее в нас: *тогава* човекът е свое собствено творение, *тогава* неговата съдба е негово собствено творение, *тогава* неговият свят е негово собствено творение.“

От тази книга говори човек, който е участвал в това, което е трябвало да се създаде в рамките на тази война ; човек говори след наблюдение на развитието през последните няколко години и говори за причините за външните катастрофални ефекти. И забележителното е, че един практичен човек, човек, изцяло потопен в живота, стига до тези думи:

„За последен път, в годината преди избухването на войната, посочих приближаващия повратен момент: Трудното трябва да произтича не от политическа необходимост, а от трансцендентен закон ...“

И отново, след като тези катастрофални събития продължиха две години, и Валтер Ратенау пише тази книга и си спомня за случилото се досега и за това, което трябва да се случи, той, който вярва в „почетното, божествено изпратено спасение“, както всеки друг вярва в това или онова – което може да се прочете в тази книга – изрича следното изречение по отношение на това, което ще трябва да се направи за бъдещето на човечеството:

„И отново, не политическите и военните причини са решаващи, а трансцендентните!“

„Трансцендентни причини“ – тоест причини, които произтичат от духовния свят! Днес човек би могъл да умножи този пример, който говори от тази книга, със стотици и хиляди. Човек говори от жива нужда за духовен и емоционален живот, от желанието да направи нуждите на духовното и емоционално ядро на човешките същества водещ принцип на социалния ред. Но четейки тази книга и сравнявайки я с по-ранните произведения на Валтер Ратенау, „Критика на времето“ и „Механика на ума“, човек навсякъде има усещането: Понятията са слаби, те не се намесват в живота, те не са това, което би могло действително да овладее тази реалност, защото самите те не произлизат от пълнотата на реалността. Книгата говори в абстрактни форми за копнежа на душата, за трансцендентността на причините за нашите действия; но никъде не се забелязва истинско ангажиране с духовния свят. Какво би си помислил човек днес за човек, който вярва, че е добре запознат със съвременното научно образование и би казал нещо от рода на: „Не ме интересуват сяра, силиций или калций ; всичко е само едно нещо, просто материя“? Човек би

Да кажем за него: той не иска да се задълбочава в детайлите. Ако не искаме да бъдем абстрактни монисти, не говорим за „единствената субстанция“, а за приблизително седемдесетте субстанции, елементите, ако искаме да разберем истинската структура на природата. По този начин не се говори за духа като цяло, а за конкретния духовен свят, който е също толкова свят на духовни същества, които се намесват във вътрешния ни живот, колкото има отделни субстанции във външния живот. Това е нещо, от което настоящето все още се страхува, когато в духовната наука се говори за проникване в конкретния духовен живот, което схваща духовната реалност по такъв начин, че с схващането и разбирането на тази реалност могат да се открият и силни, мощни понятия, мощни импулси, които имат силата да се намесват и във външния социален живот. И тези лекции са предназначени да служат на тази духовна наука и на това схващане на духовния живот.

говорим за изследвания в хуманитарните науки, е необходимо често да се използват определени идеи и концепции, които някои биха сметнали за трудни и изискващи усилия за постигане. Предвиждам си – ако мога да направя това наблюдение – форма на хуманитарни изследвания, която би могла да съществува в бъдеще, форма, която е проста и *популярна*, така че всеки обикновен ум да може да я схване. Всъщност, трябва да е така. Физиката е необходима само на определени хора, астрономията и т.н. са необходими само на определени хора. Но това, което представляват хуманитарните изследвания, е необходимо на всеки. Дори днес хуманитарните изследвания остават отделени от другите форми на изследване. За да бъдат толерирани, те все пак трябва да възприемат перспектива, която им позволява да издържат на критиките, насочени срещу тях.

Атаки от останалата част от изследователската общност. Ако днес се представи в най-простата си форма, както би могла, щеше да бъде осмивана и подигравана. Днес тя трябва да се представи с по-сложни концепции, за да бъде подготвена за това, на което официалната наука може да противодейства, макар и по по-достъпен начин. Това е нещо, което човек трябва да приеме.

Преди всичко, човек трябва да се запознае с факта, че това духовно изследване трябва да внесе в нашия културен живот нещо, което е абсолютно необходимо за неговото най-съкровено изцеление. При по-внимателно разглеждане на това духовно изследване, човек ще види, че неговите открития притежават характер, който може да се опише като стремеж към истинска конфронтация с духовния свят, но без всякаква сантименталност, без всякаква фалшива мистика и благочестие, без това, което отслабва човечеството. Не, човечеството трябва да стане силно именно чрез разбирането на връзката си с духовния свят. Следователно, човек не бива да мисли, че тази духовна наука възнамерява да се утвърди по сектантски начин, че възнамерява да се представи така, сякаш се стреми към нова религиозна формация. Тя не възнамерява нищо подобно. От самия си корен тя първоначално се развива в съвременното научно мислене. Трябва да се подчертае, че тя трябва да развие различни понятия и когнитивни способности от съвременните научни изследвания. Следователно, човек трябва да търси нейния произход в това, което представлява съвременната научна мисъл. За да може тази хуманитарна наука тогава да се превърне в най-добрата опора именно за религиозния живот на хората, че религиозният живот, който толкова често е разклатен в толкова много области и в толкова много разклонения – за съжаление! –

животът може да си възвърне обновлението и твърдата опора е друг въпрос. Това е въпрос, който *д-р Рителмайер* наскоро разгледа подробно и изчерпателно в статия, публикувана в списание „Die christliche Welt“ („Християнският свят“). От тази статия може да се види какво, според преценката на проникателен човек, тази духовна наука може да предложи именно за задълбочаването на религиозния живот. Може би това ще бъде така именно защото тя не е имала за цел да установи нова форма наред със съществуващия религиозен живот, а по-скоро защото е имала за цел да отговори на въпроса: Как човек може да проникне в духовната сфера със същата научна строгост, с която прониква в природата с естествените науки?

Това, което исках да твърдя, беше, че хуманитарните науки не са нещо произволно възникнало в настоящето, а по-скоро синтез на това, което най-добрите умове на човечеството винаги са желали, синтез на това, върху което например *Гьоте* е размишлявал, когато е бил изправен пред въпроса, зададен му от *идеята на Халер*: „Никой създаден ум не прониква във вътрешността на природата“. Халер, велик естествоизпитател по времето на Гьоте, е бил значителен ум. Той обаче е бил на страната на онези, които оттогава стават все по-многобройни и вярват, че човешките когнитивни способности имат „граници“. Разбира се, когнитивните способности, които прилагаме в обикновения живот, имат граници. Но човешките когнитивни способности могат да бъдат разширени до такава степен, че да можем да проникнем до известна степен в загадката на вечното в душата, че човек да може да се свърже със загадката на вечното. Това е, което хуманитарните науки ще могат да демонстрират чрез своите изследвания. И те ще, с...

Думите на Гьоте, с които ще завърша днешната си лекция ,
могат да потвърдят техния метод на изследване. Гьоте си
припомни думите на Халер, който, както казах, е бил един
от най-важните естествоизследователи на своето време, и
който е казал:

„В сърцето на природата“
Никакав сътворен дух не прониква.
Щастливи са онези, на които те само
Външната обвивка сочи пътя!

И Гьоте отговори:

„Чувам това да се повтаря от шестдесет
години,
и го прокълнете, но тайно;
Кажете ми хиляда хиляди пъти,
Тя дава всичко щедро и с готовност;
Природата няма нито ядро
Все още черупката,
Тя е всичко едновременно ;
те проверява през повечето време,
Независимо дали си ядро или черупка! »

ЧОВЕКЪТ КАТО ДУХОВНО И ДУШЕВНО СЪЩЕСТВО

Берлин, 7 февруари 1918 г.

Да говоря от духовно-научна гледна точка за вечното в човешката душа или, както може да се каже още, за проблема с безсмъртието и свързаната с него загадка за свободата на човешката душа - това е задачата на цялата лекционна поредица, която възнамерявам да изнеса тук тази зима . Това са двата въпроса, на които, признавам, естественонаучният мироглед дори не може да започне да отговаря и върху които едно чисто философско разглеждане на света винаги ще бъде разбито , както вярвам, че е видно от моята книга „Загадките на философията“ и от безпристрастното изследване на историческото развитие на философията като цяло.

Днес бих искал да разгледам възможно най-обстойно един специфичен аспект на този въпрос: въпросът за човека като същество от душа и дух . Само с произнасянето на тези думи човек се докосва до въпроса за човешката душа по начин , който е доста чужд на съвременния мироглед . Съвременният мироглед, доколкото изобщо разглежда нещо различно от това, което предлагат биологията, физиологията и експерименталната психология, говори за двойственост на човека според тялото и душата. Днес ще бъде показано, че това разделение на човека на тяло и душа е просто непълно.

Душата трябва да води до най-трудните недоразумения, които всъщност отклоняват една истински научна традиция от най-дълбоките загадки на ума. Днес се смята, че загадката на духа вече се съдържа в така наречените загадки на душата и като се поддаде на това недоразумение, човек може да очаква да намери подкрепа от някои естественоучени, а също и от някои духовни мислители. Като цяло, и бих искал да заявя това във въведението, духовната наука, за която се говори в тези лекции, стои в особена връзка с естественонаучния, а също и с философския мироглед. Тези от уважаемите слушатели, които са посещавали тези лекции от години, знаят, както многократно съм подчертавал, че хуманитарните науки, които представлявам, по никакъв начин не са в противоречие със съвременните научни изследвания; напротив, те стоят здраво на основата на тези изследвания и именно защото стоят по-здраво на научна основа от самия научен мироглед, те намират за необходимо да се издигнат от простото наблюдение на природата и нейния живот до наблюдението *на* истинския духовен живот. Научният мироглед обаче, който, можем спокойно да кажем, се е превърнал във втора природа за голяма част от нашите съвременници и който – съвсем основателно – конституира мислите, идеите и дори навиците на чувстване и стремежа към познание на настоящето, се държи по такъв начин, дори при най-изтъкнатите си представители, че хуманитарните науки намират за изключително трудно да постигнат каквото и да е разбирателство сред своите съвременници. Именно по този въпрос бих искал да направя няколко уводни бележки.

Изговаряме думи, защото те ще бъдат необходими за по-нататъшното ни размишление.

Днес може да се наблюдава, че в определени области научният мироглед – ако терминът се приема в най-тесния му смисъл – е стигнал до един вид идеално красиво разграничаване на своя обхват. Всъщност, в естествените науки сега имаме трудове, които могат да се считат за образцови именно по начина, по който определят задачата си при решаването на отделни проблеми. Следвайки, може да се каже, едностранчивия дарвинистко-хекелиански романтизъм от последната третина на деветнадесети век, биологията например е достигнала до точката, в която сега имаме такъв образцов труд, отговарящ на най-високите стандарти, като труда на берлинския изследовател *Оскар Хертвиг* върху „Развитието на организмите: Опровержение на теорията на случайността на Дарвин“. Имаме и методологически изключителни постижения в области, които докосват границите на това, което трябва да се разглежда тук, като например „*Физиологична психология*“ на *Теодор Циен*. Може да се каже, че антропософски ориентираната духовна наука, представена тук, където фокусът е върху самите естествени науки, заема *страната* на подобни методични изследвания. Аз самият, с всичко, което искам да допринеса за духовната наука, винаги се противопоставям на понякога добронамерените, но в крайна сметка дилетантски мирогледи, произтичащи от неадекватни опити за познание. Именно този методичен, естественонаучен мироглед затруднява духовната наука да намери разбиране сред нашите съвременници. Дори в такава образцова книга като тази на Оскар това не е така.

на Хертвиг „Развитието на организмите“, публикуван през 1916 г., откриваме, наред с други неща, твърдението, като вид научно убеждение, че естествената наука може да се занимава само с крайното и трябва да остави безкрайното извън внимание. Естествената наука обаче може да изследва крайното във всяко отношение. Хертвиг, съвсем правилно, повтаря възгледа на *Негели*, великия ботаник, от неговата научна гледна точка, а Теодор Цихен също заявява, че иска да разгледа всичко в човешкия психичен живот, което има паралелни явления във физическия човешки живот, така че физиологията да може да предостави информация за тези паралелни явления. Всичко останало, твърди той, трябва да бъде оставено на епистемологията, метафизиката или други подобни. Но след това, в образцовата „Физиологична психология“ на Цихен, откриваме, че е посочено още веднъж, че това, което е представено от съвременните физиолого-психологически изследвания, в техните детайли – които всъщност не казват нищо особено за големите загадки на душата и ума – е по-важно от всичко, което векове са се опитвали да постигнат по отношение на въпросите за свръхсетивното в психичния живот и други подобни. Ако към това добавим и твърдението, направено преди десетилетия от великия физиолог *Дю Боа-Реймон*, че истинската наука трябва да се занимава само със сетивния свят, защото, както той е казал, където започва свръхсетивното, науката свършва, тогава откриваме – и можем да умножим казаното стократно и хилядократно – това, което заплашва да подкопае цялата хуманистична наука. Намираме го във факта, че докато от една страна...

От една страна, многократно и съвсем доброжелателно се заявява, че всички въпроси, които излизат отвъд сетивното наблюдение, трябва да бъдат оставени на метафизиката или нещо подобно; от друга страна, се твърди – и по такъв начин, че този възглед се насажда в най-широките кръгове на нашите съвременници – че истинската наука може да бъде постигната само в областта на сетивното наблюдение.

Така виждаме, че тази наука елиминира всичко духовно и психическо и само за това, което остава, се претендира за характер на науката. В отговор на подобни начинания бих искал да подчертая, че духовната наука, дори по въпроса за така наречената древна жизнена сила, стои здраво на почвата на изследователи като Дю Боа-Реймон, Хертвиг и други. Защото тази жизнена сила, която преследваше науката до средата, всъщност почти до края на втората третина на деветнадесети век, е продукт на спекулации. Тъй като се е смятало, че явленията в живите организми не могат да бъдат обяснени с физични и химични закони и сили, хората са спекулирали за неопределена жизнена сила, на която след това са приписвали всичко, което не може да бъде обяснено в организма според физикохимичните принципи. Дю Боа-Реймон, в отличния си предговор към своите „Изследвания върху животинското електричество“, вече е заявил около средата на деветнадесети век, вярвам с известно основание, че прогресът на физиологията всъщност е наложил появата на някой, който – подобно на Готшед, който някога е прогонил клоуна от сцената – би прогонил тази жизнена сила от физиологията. Дори такъв суров—

Хуманитарните науки могат да се съгласят с оценката на жизнената сила, както е била разбрана в стария научен смисъл. Защото те могат напълно да прозрат през всичко, което правилно е повдигнато от физиолого-биологична гледна точка срещу подобна хипотетична, спекулативна концепция за жизнена сила, и могат да разглеждат това, което сега отново се появява като така наречения неовитализъм, само като реакция, предизвикана от случайното осъзнаване, че дори това, което живее, не може просто да бъде възприемано от нас по същия начин, както чисто физическото и химическото. Но тази реакция в крайна сметка се връща, повече или по-малко, към старата спекулация за неопределена жизнена сила.

Хуманитарните науки, представени тук, не могат да приемат това реакционно явление срещу чисто механистичното естественознание. За това обаче те трябва – както посочих тук преди две седмици – да претендират за нещо съвсем различно. С тези когнитивни сили и възможности, които водят именно до великите, значителни резултати на естествената наука, не може да се отиде отвъд чисто физическото и химичното. Разбира се, живите същества, включително хората, притежават физически тела и се управляват от физични и химични закони. Те естествено трябва да се разглеждат във връзка с физиката и химията и не трябва да се спекулира с никаква жизнена сила. Но самите когнитивни сили и възможности, които трябва правилно да се прилагат в естествената наука, са просто недостатъчни, за да проникнат истински, да разберат истински живота или психическото. Остава само изборът да останем чисто в сферата на физичните и химичните закони –

да останеш и след това да се откажеш от разбиране за живота, разбиране за духовното и умственото или да се обърнеш към съвсем различни когнитивни сили от тези, чрез които може да се разглежда чисто природното, в частност физическото и химическото.

Но това ни води до едно изключително широко разпространено предразсъдък. Идеята, че човешката душа, ако методично се стреми към това, е способна да постигне съвсем различни възможности и сили на познание от тези, използвани в чистата естествена наука, все още се отхвърля в най-широките кръгове днес. Следователно, ние сме изправени само пред две възможности: или да оставим психическата и духовната сфера неразбрана, или да преминем този Рубикон, за да се запознаем с това, което всъщност означава: човешката душа може да се развие отвъд гледната точка, която, бих казал, вече заема по отношение на световния ред. По този начин тя може да постигне такива сили на познание, *които* ѝ казват повече от това, което може да ѝ каже само естествената наука, именно когато е възможно най-пълна. Тук се сблъскваме с остър предразсъдък. От гледна точка на хуманитарните науки, трябва да се каже: естествената наука се отнася към хуманитарните науки по същия начин, както някой, който може само да опише букви, отпечатани на някоя страница, се отнася към някой, който може да чете. Ако мога първоначално да се изразя сравнително, бих искал да кажа: Това, което естествената наука може само да опише, хуманитарните науки се стремят да интерпретират. Това, което то може да каже за явленията на света, за неговото съдържание и за значението на процесите, се отнася до описанието на самите букви, които съставят думите, подобно на нещо прочетено. Следователно то се състои от

За да продължим сравнението, което първоначално трябва да е повърхностно, но ще бъде разгледано по-късно, възможността за истинско проникване в живата сфера на душата и духа се крие в придобиването, от собствената душа, на способността да се чете природата. Тази способност е свързана с простото наблюдение на природата, както свободната, течаща от душата способност за четене е свързана с простото описание на буквите.

Сега, голяма част от нашите съвременници, когато се каже подобно нещо, естествено ще си помислят, че то се отнася до всякакви фантастични, визионерски дейности на човешката душа. Но това съвсем не е така. По-скоро хуманитарните науки са нещо, което трябва да се развива методично, нещо, което протича в строги форми, точно както чистата естествена наука. Само защото хуманитарните науки намират за толкова трудно да получат приемане днес, от векове – и ще разгледам това по-подробно в една от предстоящите си лекции – по същество всички човешки светогледи са се стремили повече или по-малко да изключат духовното от душата, да разглеждат психичното като целия вътрешен живот на човешкото същество и да го мислят като повече или по-малко зависимо или дори независимо от тялото, но без да търсят същия вид връзка между душата и духа, каквато се търси между душата и тялото. Всеки, който иска да научи нещо за истинската природа на човека като духовно същество единствено чрез чисти душевни преживявания, дори ако, както често се смята, това са мистично възвишени душевни преживявания – преживявания, които са чисто вътрешни, преживявани с духовната сфера, която човек има в ежедневно си съзнание – е като човек, който, воден от глад и жажда,

Искам да уча за онези процеси, които протичат в човешкото тяло и които формират основата на това, което душата изпитва в глада и жаждата. Всеки може лесно да види, че гладът и жаждата са вътрешното преживяване на нещо, което се случва в тялото. Научният възглед за света гласи: Когато човек чувства глад и жажда, има химическа промяна в кръвта или нещо подобно; по този начин това показва, че в тялото се е случило нещо, което се изразява в душата чрез преживяването на глад и жажда. Ако обаче човек иска да изследва какво се случва в тялото, трябва да погледне преживяванията на душата. Разбира се, човек не може да изследва как гладът се изразява физически в живо същество, което не чувства глад, но никога не може, като се фокусира само върху вътрешното преживяване на глад или насищане, да открие с кои телесни процеси е свързано това вътрешно преживяване на глад, жажда или насищане. По същия начин, колкото и дълбоко да се потапя човек в мистицизма, колкото и да разиграва вътрешните си преживявания по модела на някои мистици, човек не може да научи нищо от тази проста игра за това, което е в основата на душата като духовна. Точно както естествената наука, чрез своите методи, трябва да премине отвъд простото преживяване на глад и жажда или ситост към нещо, което не се наблюдава в обикновения психически живот — защото в обикновения психически живот човек не знае нищо за онези химични процеси, които протичат в тялото му, докато страда от глад и жажда — така и в истинско съзерцание на духа човек трябва да премине от всичко, което може да бъде преживяно в душата чрез въображение, чувство и воля, към нещо духовно.

Но как може да се открие това духовно същество? Сетивното се представя пред сетивата, когато човек се изправя срещу природата ; духовното не прави това по същия начин. Духовното се представя пред човека само когато той събуди от себе си възможностите за познание, възможностите за възприятие, които нарекох в книгата си „За загадката на човека“ видението, което е скрито, дремещо, така да се каже, в обикновения живот. Сега не искам да говоря с абстракции, а бих искал веднага да покажа с конкретен пример, че както е възможно за естествения учен, чрез своя метод, да премине от субективния глад и жажда към телесни процеси, които не се възприемат съзнателно в обикновения опит, така е също толкова възможно да се премине от чисто психически явления към духовни явления, които са свързани с психичното, от една страна, точно както физическото е свързано с психичното, от друга. Дори при такива конкретни въпроси човек веднага се сблъсква със съпротива, която се предлага от общоприетото разбиране за психичния живот. Този подход, който се основава на научни методи, всъщност има за цел само да изследва пасивния живот на ума и е длъжен да го прави, защото се занимава с такива методи. Активният живот на ума, който по самата си природа действа отвътре, не може да бъде изследван научно и често е напълно пренебрегван. Когато естествената наука разглежда психическия опит днес, тя често изследва само как идеите се групират, как една идея, може би предизвикана от външно възприятие, задейства друга, съхранена в паметта ми, или дори много други. Тя изследва как идеите се асоциират, как се свързват с чувствата...

Съкращения , с волеви импулси или други подобни. На тази основа човек не усвоява методи, които от гледна точка на духовната сфера биха могли да се сравнят със строгите методи за научно наблюдение на света. Ако вземете „Физиологична психология“ на Теодор Циен, ще видите как всичко се свежда до факта, че целият ни психически живот, доколкото той надхвърля простото усещане, всъщност е изграден върху такива асоциации. Но този вид наблюдение никога не води до наистина безпристрастен поглед върху психическия живот.

Това води например до следното: Ако човек стигне до истинско наблюдение на душата или себе си, както ще опиша по-късно, може да види как в обикновения живот ние, като човешки същества, наистина сме зависими от представите, които животът ни представя в нашия умствен опит. Ако човек в настоящия момент остави умствения си живот на произвола на съдбата, тогава представите, които са влезли в душата му чрез впечатления от външния свят, играят роля. В известен смисъл той наистина е един вид роб на своите представи. Теодор Циен казва, в ограничен смисъл, но в това отношение напълно правилно: „Не можем да мислим както искаме, а трябва да мислим както ни определят настоящите асоциации“, защото върху нас е направено това или онова впечатление, което предизвиква друго впечатление. Така, според Циен, ние сме предадени на играта на впечатленията. Това е съвсем правилно в ограничен смисъл. В обикновения живот ние изобщо не сме толкова свободни по отношение на нашите представи, колкото мислим. Но ние също не сме толкова зависими, колкото смята Теодор Циен. Който може да проникне до наблюдението на душата, знае, че силната

Зависимостта от впечатленията, които получаваме, със сигурност съществува, но тя наистина трае само за определен период от време. Това е нещо, за което съвременната официална психология не обръща много внимание. Една идея, предизвикана от впечатление, обаче ни тиранизира. Ако съм видял приятел, този образ ме преследва; той извиква други образи на други приятели, на споделени преживявания с тези приятели и т.н. Човек е зависим от тези образи, но само за определено време. И това време може дори да се определи, бих казал, вътрешно чрез експериментиране. Този период трае само два до три дни. В продължение на два до три дни обаче ние сме поробени от полученото впечатление. След това време обаче силата, с която такова впечатление действа върху душата ни, се променя. Тогава ние ставаме способни, вътрешно и психологически, да се отнасяме към впечатлението по същия начин, по който впечатлението преди това се е отнасяло към нас. Преди това сме били негови роби; след два до три дни ставаме негови господари. Това може да се демонстрира например по следния начин. Ако човек има чувство за вътрешен живот – и ще видим как се придобива това чувство – може да се запита: Каква е разликата между това да се отдадеш на вътрешния си живот, който се разгръща сякаш от само себе си за определен период от време, и да четеш книга? Когато чета книга, не мога просто да се оставя да бъда носен от една идея към друга. Няма да напредна в четенето си, ако се оставя да бъда носен от идеи, които някакво впечатление е предизвикало у мен; по-скоро трябва да се отдам на идеите, които произтичат от книгата. Там попадам под контрола на автора. Там авторът е този, който...

което след това доминира в мисловния ми процес. Подобно на това, което се случва, когато въображението ми е доминирано от идеите, произтичащи от книгата, аз се настройвам по-добре към истинското си аз, след като живея с определено впечатление в продължение на два до три дни. Тогава няма да се поддам на асоциацията, която това впечатление се стреми да предизвика, а по-скоро ще имам вътрешната сила да интегрирам това впечатление с другите. Пълна трансформация на едно умствено впечатление се случва в човешката душа, когато това впечатление се е задържало там два до три дни.

Дори без да е духовен изследовател, човек може да се убеди в истинността на току-що казаното чрез обикновено, по-интимно наблюдение на психичния живот, макар и в област, която в днешно време се разглежда само повърхностно и се възприема особено изкривено, защото определен, много материалистичен клон на науката е завзел контрола над тази област, а именно така наречената аналитична психология или психоанализа. Но не искам да навлизам в това. Бих искал да отбележа обаче, че всеки, който може наистина да наблюдава сънищния живот, знае, че неволното появяване на сънищата винаги е някак свързано с впечатленията от последните няколко дни, всъщност само от последните два или три дни. Но не ме разбирайте погрешно! Разбира се, отдавна минали събития изплуват в сънищата като спомени. Но нещо друго е това, което извиква тези отдавна минали събития. Ако човек може да наблюдава съня отблизо, винаги ще види, че трябва да присъства някаква предизвикваща идея от последните два или три дни. Тя вика от векове!

Появяват се минали събития. В продължение на два до три дни впечатленията от външния свят имат силата да генерират сънища. Всичко останало след това се развива около тях. Ако такова представяне, произхождащо от последните два до три дни, не може да генерира съня, тогава той не може да възникне. Сега човек трябва действително да може да наблюдава това, което току-що посочих, защото обикновеното съзнание не може да го наблюдава. Всъщност, именно защото днес то остава толкова неизвестно, то действа в несъзнаваното. Хората обикновено не придобиват никакви знания за това как се отнасят към представяне, което все още не е присъствало в душата им от два до три дни, и към такова, което е присъствало толкова дълго. Всички тези неща могат да бъдат наблюдавани точно и правилно само от духовен изследовател. Но духовният изследовател се нуждае от известно засилване, укрепване на обикновения психически живот, за истинско наблюдение. За обикновения психически живот въображението по същество се състои само от повтаряне и разработване по определен начин на това, което сетивата възприемат отвън. Този умствен живот, макар обикновената наука да знае малко за него, може да бъде засилен, така че този блед, неопределен умствен живот *на* ежедневието да може да се появи в душата по съвсем различен начин, така че да може да се появи като въображение толкова мощно, че силата му да е еквивалентна на външно, сетивно възприятие. Това обаче трябва да се случи, ако човек наистина желае да провежда изследвания в духовната сфера. Такива изследвания не могат да се провеждат с обикновени когнитивни способности. Сега, в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове“ и в моята „Окултна наука“...

Подробно е описан методът, чрез който човек може да повиши въображението - да използваме технически термин, който лесно може да бъде разбран погрешно - и чрез който то се превръща в образно познание, визуално възприятие.

Днес, от огромното количество неща, които душата трябва да предприеме, за да укрепи живота си, така че въображението да може да се превърне във видение на духа, бих искал да открия само няколко точки. Искам да се позова на това, което наскоро подчертах най-силно в последната си книга „За загадките на душата“, продължение на книгата ми „За загадката на човека“: че когато човек прилага обикновения си духовен живот към науката, той се сблъсква с определени така наречени граници на познанието. Тези граници на познанието могат да възникнат именно когато човек се запознае със светогледа на дълбоките умове . Ако мога да добавя нещо лично тук, трябва да кажа, че преди тридесет до тридесет и пет години това, което ме доведе до конкретния клон на духовната наука, който преследвам тук, беше преди всичко опитът, който придобих от светогледа на хора, за които знанието не е външна професия, не е нещо научено, а нещо, което съставлява самата същност на техния душевен живот, на целия им копнеж и чувство. Например, когато човек срещне думи в творчеството на мислител, който днес вече не е достатъчно ценен, *Фридрих Теодор Вишер* – но бих могъл да цитирам и много други – думи, които той извлича от дълбоки епистемологични загадки, които са му хрумнали, докато е размишлявал върху връзката между човешкото тяло и душа, думи като: Човешката душа не може да бъде в тялото, но може също така да бъде

- не бидейки извън тялото - тогава, в жива връзка с оригинален, елементарен мислител, човек се сблъсква с такива граници, до които човешкият душевен живот, ако иска да се занимава с познавателна дейност, трябва да достигне.

Обикновеното мислене установява граници на познанието в такива моменти от живота на душата. Дю Боа-Реймон е говорил за „Седемте загадки на Вселената“, *които* не могат да бъдат решени; но човек би могъл да цитира стотици и стотици такива така наречени граници на човешката душа. Ако човек не просто се успокоява в такива граници, а вместо това се опитва да премине през всичко, през което душата трябва да премине, казвайки си: Трябва да повдигнеш въпроси тук; природният свят не може да ти даде отговор, нито пък нещо, което възниква от твоята собствена душа – ако човек наистина се свърже с тези въпроси в най-съкровения си душевен живот, ако има търпението да живее с тях не просто логически, а да се бори с тях вътрешно, ако многократно ги повдига в душата си, за да научи не само какво казват логически, но и какво събуждат вътрешно в душата, тогава нещо постепенно пониква от такива въпроси в душата. Човек преживява нещо психологически, което бих искал да изясня чрез сравнение: Научният мироглед често приема, че най-нисшите живи същества първоначално имат само вътрешна жизнена дейност, която развиват чрез взаимодействие с външния свят, като по този начин трансформират своя все още недиференциран организъм, така че той не само взаимодейства с външния свят по неопределен начин, но че самото това взаимодействие е диференцирано в чувството за допир, а от чувството за допир, според...

Според естественонаучния възглед, останалите сетива са се развили филогенетично по подобен начин. Това, което съществото преживява в живата материя, може наистина да се сравни с това, което душата преживява, когато се сблъска с такива граници. Ако човек наистина опознае преживяването на душата по отношение на такива граници, той чувства, че това не се отнася до нещо, свързано с произхода на външните сетивни органи. Ако човек има търпението да се потопи навътре в такива загадки на границите, тогава от тази среща се развива нещо като сондиране на душата; тогава се появява нещо като диференциация на душевния живот. Това е нещо, в което, разбира се, днес широко не се вярва. Но хората все повече ще вярват в него, когато осъзнаят, че само по този начин може да се придобие истинско знание за явленията на света и особено за загадката на човечеството. Постепенно, отвътре, ще се случи така, че индивидът не само се сблъсква с гранични въпроси, но и развива своята психика в процеса, точно както живото същество развива живата субстанция. Така възникват онези висши органи на възприятие, чрез които душата постепенно се учи да прониква в духа. Това е само едно от онези упражнения – или както и да ги наречем – които *душата* трябва да премине, за да трансформира недиференцирания си психически живот, така че наистина да може да проникне в духовния свят.

Ще трябва да цитирам голяма част от написаното в гореспоменатите книги, ако сега трябваше да обясня как по този начин въображението наистина се превръща в нещо съвсем различно от това в обикновения живот. Там въображението е пасивно, разчитащо на сетивни възприятия. Защото умственият живот е по този начин...

С овладяването на силата, както се случва по принцип чрез упражненията, които описах, но както трябва да се случи чрез много, много упражнения, от акта на въображението се появява нещо съвсем различно. Чрез това самото въображение се зарежда толкова много, че в известен смисъл в човека се утвърждава много по-вътрешно и конкретно „аз“ от обикновеното човешко „аз“ и той се научава да разпознава как с този засилен вътрешен живот вече може наистина да наблюдава явленията на душата.

След като разработих по този начин същността на истинското себепознание, сега трябва да се върна към това, което твърдах досега: Това, което всъщност се случва, когато възприятията се променят от състоянието, което имат два или три дни, до състоянието, което имат по-късно, може да бъде истински разбрано само с такъв засилен вътрешен живот. Защото тогава човек се научава да разпознава, че всъщност след два или три дни човек става вътрешно толкова свободен от възприятията, които субективно, сякаш извират отвътре и тиранично ги определят, колкото иначе са свободни от обикновеното си тяло. Човек се научава да разпознава какво представляват те вътрешно, какво насочва възприятията по начина, по който насочваме ръката или крака си, когато хващаме или ходим, чрез обикновеното си его. Човешките същества се запознават с иначе несъзнателния, висш аз, който се движи в света на въображението по същия начин, по който обикновеното аз се движи във физическия живот. Тоест, след два до три дни ние преминаваме от субективното в обективната сфера на психическия живот. Влизаме в това, което не е доминирано от външни впечатления и което след това се научаваме да разпознаваме като нещо, което носи външни впечатления през целия ни живот.

Раждане и смърт. Учим се да разпознаваме нещо второ в човешкото същество, с което след това се чувстваме свързани по същия начин, както се чувстваме с физическото си тяло в обикновения живот. Запознаваме се с това, което аз, в един от последните броеве на списание „Das Reich“, нарекох формиращо-силово тяло на човешкото същество, свръхсетивно тяло, което съществува точно както обикновеното физическо тяло. Само че то остава несъзнателно за обикновения психически живот. Точно както ръката на физическото тяло се движи от обикновеното его, така и човешкото същество се научава да разпознава как действа в това, което сега носи представяне, това, което живее в представяне, и това е само духът. Не представянето е духът, а това, което живее в представяне по същия начин, както обикновената душа живее в тялото. Но тъй като обикновената психология по същество разглежда целия психически живот само такъв, какъвто той действително функционира в продължение на два до три дни, с изключение на впечатленията, тя никога не стига от душата до духа; тя елиминира духа. За обикновения психически живот той в известен смисъл е изключен.

Това, от своя страна, разкрива форма на саморефлексия, която сега можем да обсъдим, тъй като вече посочих нейната същност. На всички ви е ясно, че така нареченото его царува в центъра на вашия вътрешен живот. Но психолозите днес са по-малко ясни по този въпрос. Интересно е да се разгледа какво например казва за егото такъв отличен психолог като Теодор Циен в книгата си „Физиологична психология“. Тази книга е препис на лекции, така че всичко е представено във формат на лекция. Там той казва на слушателите си: „Когато се замислите какво всъщност е егото, до какво всъщност стигате? Ако наистина се замислите, ще ви стане ясно—“

Първо, тялото ви идва на ум, след това всичко, което имате по отношение на отношенията си с външния свят; след това всичко, което имате по отношение на родството и собствеността, ще ви дойде на ум вашето име и титла - Теодор Циен е пропуснал отличията - вашите доминиращи идеи и основни наклонности, вашето минало ще дойде на ум. Обаче, казва Теодор Циен, рефлексивното съзнание разграничава, освен всичко, което идва на ум, Аз-а като това, което управлява отвътре, от това, което е отвън, като това, което се движи и действа отвътре чрез представяне. Но това е измислица на епистемологията или спекулативната психология. Физиологичната психология няма нищо общо с това. - Още един пасаж, целящ да подкопае истинското хуманистично изследване. Но може ли някой, в името на обикновеното съзнание, наистина да си позволи да мисли за себе си само по отношение на всичко, за което мисли Теодор Циен? Няма ли изобщо да усети вътрешната дейност на централно същество в своята психика? Ще мисли ли наистина само за своите роднински и имуществени отношения, за своята титла и име и т.н.? Не, това е изключено! Човешките същества осъзнават, че нещо действа вътре в тях. Но въпреки това, те всъщност не стигат доникъде, когато се опитват да характеризират себе си. Външната, научна психология е, в ограничен смисъл, правилна днес, когато казва малко за това „аз“. И така, как всъщност се държи това „аз“ в обикновеното съзнание? Това се разкрива от самонаблюдението, което описах по принцип по-рано.

Когато това аз набере сила, когато има нещо друго

Ако чрез описаните от мен упражнения човек осъзнае и какво всъщност е егото преди обикновеното съзнание. Днес ние разграничаваме, въз основа на външните проявления, две състояния в човешкия живот: сън и будност и мислим, че те се редуват между ден и нощ. Не знаем, че нещо съвсем различно се появява за истинското съзерцание на душата. Защото ние не само спим през нощта, когато съзнанието ни е напълно помрачено, но и част от нашето същество спи през деня, спи непрекъснато. Укрепването на егото всъщност е, в известен смисъл, пробуждане, довеждане до пробуждане по отношение на онази част от егото, която постоянно спи. Не знаем нищо за съдържанието на съня си; знаем само, че той прекъсва обикновения ни живот. Когато оглеждаме жизнения си път от раждането до смъртта, ние всъщност само поглеждаме назад към преживяванията от деня; преживяванията от нощта са нищо. Те винаги са нещо черно, когато изобразяваме в цвят или бяло това, което преживяваме през деня. Когато гледаме на живота си по този начин, това, което сме, докато спим, е по същество сякаш не е там. Виждаме го изключено от нашето поле на наблюдение. Това важи и за егото в обикновения психически живот. То по принцип не присъства за въображаемо или друго разглеждане; истинското его се изплъзва на обикновения психически живот, защото в настоящия си етап на развитие човек спи по отношение на егото дори през деня. За обикновеното съзнание ние по същество познаваме егото си само негативно; познаваме го по начина, по който го вижда окото, с тъмното петно, което има вътре. Знаем, че там няма нищо. Познаваме егото, както познаваме черно петно върху цветна повърхност. Въпреки това...

Тъй като не се появяват цветни явления, ние въпреки това виждаме черно петно. Така виждаме, че едно нищо е заобиколено от нашите обичайни преживявания и по този начин имаме съзнанието за спящото аз. То се събужда от засилването на душевните сили, както описах. Едва тогава постепенно излиза наяве истинската същност на човек и човек се научава да разпознава връзките на душевния живот във връзка с духа, точно както човек научава само от естествената наука, когато изпитва глад и жажда, че има тяло, в което протичат химични промени в кръвта, които се изразяват в душевния живот като глад и жажда. Точно както тялото е свързано с душевния живот чрез определени процеси, за които човек първоначално не е наясно в обикновения живот , така и човек се научава, от друга страна, да разпознава, че душата е свързана с духа. Докато тялото се разпознава отвън, духът се разпознава чрез осъзнаване на спящото аз.

Сякаш компресиран в една-единствена точка на егото , така човекът се възприема като дух от обикновеното съзнание. Ако човек укрепи вътрешната душевна сила, както съм описал подробно в книгите си „Как да постигнем познание за висшите светове“, „Окултна наука“ и „Загадката на човека“, тогава човек открива, че това его наистина придобива съдържание, точно както човек достига до съдържанието на физическото тяло за чисто вътрешни усещания чрез методично научно изследване . Човек достига до истинско изследване на духа, точно както човек научава за химичните промени, които протичат в кръвта или другаде в тялото, когато човек е гладен, жаден или се чувства сит. По този начин

Човек се научава да разпознава как една идея, която живее в нас и първоначално е просто идея, сега се изпълва с образно съдържание, което не е толкова абстрактно, колкото идеята, царуваща в обикновеното съзнание – съдържание, което духовният изследовател внася в съзнанието, така че идеята се превръща във възприятие за това образно, въображаемо съдържание. Въображаемите процеси се появяват пред въображението на духовния изследовател и се променят. Ако например една идея се затопли – което за обикновеното съзнание се случва изцяло в подсъзнанието – тогава идеята се превръща в нещо съвсем различно. Тя се превръща в нещо, което вече не е просто представяне на знанието, на познанието, на възприятието, а представяне, което мотивира волята. Това е много важен напредък за духовния изследовател, когато той е способен да се издигне до такова разбиране, че да види как когнитивното представяне – под чието влияние не правим нищо, а просто знаем нещо за света – се трансформира в представяне на волята чрез промяната на своето въображаемо съдържание, което след това преминава в това, което става или може да стане активно в нас. Тук се вижда как духовното стои зад психичното и е в състояние на постоянна, реална промяна. Точно както можем да опишем химичните и физичните процеси в тялото, така можем да опишем духовно как зад живота на идеите, чувствата и волята се крият промени, които преминават от въображаемото към вдъхновеното и интуитивното. И точно както гладът и жаждата субективно се появяват от химичните промени в тялото, така и обратно, духовното се появява субективно, или като перцептивно представяне, или като чувствено представяне, което след това се трансформира в представяне на волята. Така човек стига до напълно осъзнато...

Конкретно, това води до възможността наистина да се опише това, което живее и работи зад душата, като духовна същност, точно както физическото тяло живее и работи зад душата от другата страна. Тогава човек се стига до точката, в която това, което може да се появи пред енергизирания душевен живот, става наистина обективно в човешкото същество, така че това, което преди нарекох „тяло на формиращата сила“, се усеща от нас по същия начин, както иначе се усеща физическото тяло. Тогава човек се научава да разпознава по един напълно конкретен начин това, което живее в света отвъд сетивната област, като свръхсетивното.

В характера на лекции като тази, която изнасям тук, е заложено, че в по-ранна лекция предвиждам някои неща, които ще бъдат разгледани в по-късни лекции. Това ще е така и с това, което следва, което имам да кажа сега. Но бих искал да обърна внимание на това днес. Растението, което е живо същество, не е съставено само от това, което физиката и химията, или биологията и физиологията, съставени от тях, могат да изследват, но съдържа нещо съвсем различно. Ако сме развили в себе си до степен, в която се чувстваме в тяло на формираща сила, както иначе правим с обикновеното си ego във физическо тяло, тогава, точно както използваме очите и ушите си за сетивни възприятия във физическото тяло, можем да възприемем и чрез това тяло на формираща сила, което сме разграничили от психическото чувство за допир, това, което е свръхсетивно в останалия свят, това, което, като свръхсетивни елементи, прониква и вплита природата. Тогава виждаме във всичко растително, във всичко животинско, а също и физически човешко извън нас духовното, което не е визионерско в тривиален смисъл, а стои пред укрепналата душа точно както съдържанието на сетивните възприятия.

на безсилната душа. Просто трябва да можем да заменим пространствените понятия навсякъде с времеви. Как всъщност възприемаме свръхсетивното в растението? Като възприемаме собствената си свръхсетивна природа в тялото на формиращата сила, докато то се движи и тъче , ние възприемаме и свръхсетивното в растителния свят, подобно на това как една нота в музикален контекст възприема друга . Възприятието на свръхсетивното в растителния свят се основава изцяло на факта, че нашето собствено тяло на формираща сила, в своя живот и тъкане, протича с много по-бавно темпо от живота и тъкането на тялото на формиращата сила на растението. Обясних това по-подробно в кратък труд „Човешкият живот от гледна точка на духовната наука“. Там ще откриете как всичко зависи от това различно темпо във времевата мярка на човешкото и тялото на формиращата сила на растението . Тъй като нашето тяло на формираща сила може да взаимодейства като по-висш, ковърк орган с много по-бързия живот на растението, ние наистина възприемаме другия вид живот в растителния свят. Чрез това пред душата ни ще се яви нещо съвсем различно от старата, спекулирана жизнена сила. С други думи, ние наистина възприемаме свръхсетивното в сетивното.

да се говори толкова безпристрастно по тези въпроси днес . Човек прави това само ако се чувства в известен смисъл задължен да търси истината . Защото е съвсем разбираемо, че в най-широките кръгове преобладава мнението, че изразените сега неща не се основават на истински научен дух, а на някакъв вид фантазия или блян. Само бавно и постепенно ще

Човечеството ще научи, че това не е просто блян, не е фантазия, а по-скоро методично изследване на духовната сфера, макар и по различен път от този на естествената наука. По същия начин човечеството ще научи как е стигнало до разпознаването на като истина на това, което някога се е смятало за просто блян и фантазия: коперниковия мироглед. Всъщност, на определени групи им е отнело чак до 1822 г., за да приемат този коперников мироглед за истина. Да се надяваме, че няма да отнеме толкова време за разпознаването на тези духовни истини, също и по социални причини, които не могат да бъдат споменати тук днес, но ще бъдат разгледани в лекцията, която ще изнеса в тази поредица за историческия живот на човечеството.

Днес обаче съществуват най-парадоксални предразсъдъци както по отношение на цялото, така и на детайлите на това духовно знание, предразсъдъци, които, разбира се, трябва да са многобройни. Ще спомена само един от тях. Вече споменах преди две седмици, че пастор Рителмайер наскоро написа прекрасен, религиозно проникателен трактат в „Християнският свят“ за това към какво се стреми духовната наука и какво може да стане тя като наистина по-дълбока основа на религиозния живот. От страна, която се радва на широко признание, бяха повдигнати възражения срещу твърденията на *пастор Рителмайер*, наред с други неща, които няма да спомена тук : Ако човешката душа трябва да се издигне до духовен свят, това не трябва да се случва по такъв начин, че индивидът произволно да пренесе душата си в духовния свят чрез упражнения, а по-скоро трябва да се случи по негова собствена воля. Човек може, от гледна точка на духовната наука...

От научна гледна точка, нищо по-неразбираемо не може да се каже от това. Защото именно когато това потапяне в духовния свят се случва спонтанно, когато се случва без никакви усилия от страна на човека, тогава човекът не навлиза в истинския духовен свят, а само в заблудата на някакви недуховни идеи, защото човекът се държи пасивно, а не активно. Те стигат до живот, който вече е зависим от тялото, от някакви органични процеси в тялото, и тогава е патологичен; или зависим от чисто психически процеси, и тогава е илюзия, самовнушение или нещо подобно. Истинското проникване в духа зависи именно от това: осъзнаване, че може да се постигне само чрез дейност, чрез упражняване на собствената най-съкровена човешка воля. Само това ни отвежда в истинския духовен свят. Всеки, който казва, че е проблематично, че са необходими упражнения, чрез които човек би трябвало произволно да постигне това, което може да му бъде дадено само като дар на благодатта, не разбира абсолютно нищо за истинската същност, истинското значение на тази духовна наука. Такъв човек също не знае нищо за истинския дух, а само за онзи въображаем дух, който живее като самовнушение в човешката душа. Но *много* хора днес не знаят нищо за истинския дух. Следователно, те не могат да стигнат до истинско съзерцание на вечното, безсмъртното и свободното в човешката душа.

Има два начина да се избегне това, което в човешката душа е или чисто вътрешен живот, или зависимо от тялото. Човек не може да го избегне по пътя, опитван например в „Физиологична психология“ на Теодор Циен. Когато Циен казва,

можем да мислим това, което искаме, а по-скоро трябва да мислим така, както асоциациите определят, както идеите се свързват помежду си. Именно тогава той показва, че по същество цялото му размишление отвлича вниманието от духа. Може да се каже, че възгледът на Цихен за човешкия психичен живот е такъв, какъвто е, единствено защото Цихен пренебрегва истинските духовни импулси на човешката душа. Следователно Цихен може да каже, че основният закон на човешкия психичен живот е, че една идея се свързва с друга или според вътрешното си сходство, или според времевата си последователност. Ако съм видял приятел на определено място и след това съм го видял отново, мястото, което е било времево свързано с него, от своя страна може да се асоциира с него. Ако психичният живот протича по този начин, единствено според тези закони на асоциацията , тогава той протича по същия начин, по който тялото позволява на този психичен живот да протича. Духът спи. Духът е потопен в психически живот, който е зависим само от тялото. Съвременната психология отвежда целия живот на душата във физическата сфера; тя разглежда само онзи душевен живот, в който духът е толкова потопен, че вече не е истински присъстващ. Защото истински духовното започва там, където се освобождаваме от асоциации чрез вътрешна дейност. Истински духовното започва там, където привличането престава да говори и всъщност там, където всяка психология, която днес се стреми да се основава на естествената наука, престава да говори.

Днес има два начина да се премине отвъд обикновения душевен живот . От една страна, можем да го трансцендираме и да се възнесем до духа, като осъзнаем истинското си аз чрез усещане на тялото на формиращата сила.

Как иначе възприемаме физическото тяло и по този начин виждаме свръхсетивното във външния свят. Но след това стигаме до още по-висша представа за нашето аз, след това осъзнаваме защо това аз е скрито от обикновеното съзнание: По същество това аз не произлиза от обикновения психически живот, така както въздухът, който дишаме, не идва от белите дробове. Който вярва, че истинското аз някак си се генерира вътре в тялото, вярва в същото в това отношение, както и този, който вярва, че дишането някак си се генерира от белите дробове. Не, нашето истинско аз е в света, който въобразяемо възприемаме. Там, от една страна, ние намираме аз-а, като го събуждаме, като го извеждаме отвъд простото сетивно възприятие до свръхсетивното. В това аз намираме едната страна на вечното, онази страна, която ни показва зародиша на всичко, което става с нас, когато преминем през портата *на* смъртта и живеем в духовния свят , за да се върнем в следващите земни животи.

От друга страна, ние отново откриваме Аз-а. Същото е. В обикновения живот човекът проспива истинската същност на своето Аз, но той също така проспива истинската същност на своята воля. Когато тялото на формиращата сила стане осъзнато, това, което живее във волята, се пробужда по определен начин. Какво знае човекът в обикновения живот за това, което живее във волята? Ако вдигне ръка, той знае, че то идва от въображението му. Но как работи това въображение, как то преминава във физическото тяло, това е нещо, което човекът напълно проспива в обикновеното си будно съзнание. Това също се пробужда, постепенно, макар и не в тялото на формиращата сила. След това ние преживяваме от кои реални, по-дълбоки импулси произтичат нашите действия в света; ние преживяваме зад волята си...

Свръхсетивното, за което обикновеното съзнание не знае нищо. Като надхвърляме обикновения си умствен живот към духа, ние преживяваме духа по воля, този дух, който вече ни е поддържал и е изтъкал, преди да влезем във физическото съществуване чрез раждане или зачеване, чрез който сме дошли от духовния свят във физическото съществуване. По този начин, методично надхвърляйки обикновения умствен живот по два начина, духовният изследовател преживява вечното.

Това ще бъде разгледано по-подробно в следващите лекции. Как тази вечност се съдържа в съдържанието на съзерцателното съзнание, как наистина тази вечност се открива чрез способността ни да съзерцаваме заедно това, до което стигаме, от една страна, като проследяваме представата отвъд чистото сетивно възприятие в свръхсетивното, и това, до което стигаме, от друга страна, като проследяваме волята отвъд чистото умствено-телесно в духовното.

С това, в края на днешната лекция, очертах част от програмата за предстоящите лекции. Надявам се, че хуманитарните науки ще надминат твърдението на Дю Боа-Реймон, с което той се опита да подкопае всички духовни изследвания, като заяви принципа, че само това, което идва от сетивата, може да бъде истинска наука и че там, където започва свръхестественото, науката свършва. Не, нашият мироглед, както е представен в тези лекции, е предназначен да демонстрира именно това, че убеждението за човечеството ще бъде възможно в бъдеще, основано на разбирането, че където и да е истински свръхестествено, истинско проникване в...

Когато духовният свят престане да съществува, науката, дори по отношение на простото наблюдение на природата, трябва да загине. Така виждаме как самата естествена наука все повече съдържа мъртви, умиращи понятия, защото животът може да произлезе само от духа. Духът е създателят на живота и когато бъде разпознат, той може да бъде само създателят на истински, жизнени, научни понятия.

ГЬОТЕ КАТО БАЩА НА НАУКАТА ЗА УМА

Берлин, 21 февруари 1918 г.

Би било напълно разбираемо за мен, ако някой би сметнал цялата идея на моите лекционни размисли днес за погрешна представа, а също така бих намерил за разбираемо, ако някой каже: „Как може името *на Гьоте* да бъде злоупотребено, като се установи връзка с духовните науки, както се има предвид тук, след като е добре известно, че светогледът на Гьоте е уникален именно с това, че е насочен чисто и ясно към външно естественото и че трябва да е изразявал значително съмнение относно издигането на законите на света до идеални висоти, както например Гьоте се противопоставя в творчеството *на Шилер*.“ Тогава би могло да се каже: Колко по-пренебрежителен би бил Гьоте, ако някой би искал да свърже своите понятия, своите идеи с това, което, основавайки се на много специфични вътрешни преживявания, е склонен да приеме за конкретен, реален духовен свят, който съществува редом с природния свят? Също така ми е добре известно как такъв богат ум като този на Гьоте може да бъде злоупотребен, за да се установи такава връзка. Защото, дори ако човек цитира множество изказвания на Гьоте, за да подкрепи собственото си мнение, разбира се, винаги е възможно да цитира други изказвания на Гьоте, за да подкрепи противоположното мнение. Все пак, трябва да спомена още от самото начало, че е

В моето наистина дългогодишно изследване на Гьоте и неговия мироглед – първата ми голяма публикация за Гьоте се появи преди почти тридесет и пет години – никога не е била целта ми да цитирам това или онова конкретно съдържание на Гьотево изречение или Гьотеов възглед, за да потвърдя мирогледа, който обсъждам. Целта ми винаги е била да характеризирам цялата природа, вътрешната структура на вътрешния живот на Гьоте, във връзка с природните събития, със световните събития като цяло . Защото ми се струва, че именно когато човек е способен да се доближи до вътрешната структура, до цялата насоченост и характер на съществото на Гьоте, по този начин , той ще разбере и това, което толкова силно отвращава педантичните умове: че ум като Гьоте е изразявал привидно противоречиви възгледи за едно и също нещо. Да се доближи Гьоте до това, което би могло да се нарече изучаване на интелектуалния живот или, по-общо, изучаване на световните събития в строго научен смисъл, лесно ще бъде посрещнато с възражения от различни страни .

Първоначално философите смятат, че са призвани да изследват свръхсетивното в контраст с разумното, благодарение на развитието на човешката мисъл. Често се припомня как Гьоте многократно е характеризирал целия си подход към света, казвайки, че всичко, което е развил като знание за света, се дължи основно на факта , че никога не е мислил за самото мислене. За много философски настроени хора това само по себе си изглежда осъжда целия философски подход на Гьоте.

Следователно изглежда необходимо да се отхвърли подходът на Гьоте към *изследването* на космоса, доколкото такова изследване трябва да надхвърля това, което то директно представя на сетивата. Отново, онези религиозни души, които желаят да насочат ума си от света, който сетивно обгражда човечеството, към свят отвъд тази сетивна сфера, естествено ще бъдат отблъснати от твърдение, толкова кратко и точно съответстващо на собствения възглед на Гьоте. Както той ясно посочва, той винаги е намирал за крайно неприятно да говори за неща от друг свят. Той дори се изразява по този въпрос, казвайки: „Точно както има петънце в окото, което всъщност не вижда нищо, така има и кухня в човешкия мозък. И когато тази кухня, която всъщност не вижда нищо, сънува всякакви свидетели на света в себе си, тогава говорим за такива тривиалности като за неща *от* друг свят.“ Когато Гьоте прави това твърдение, той посочва и как човек с толкова духовни наклонности като *Г. Хаман*, наричан още „Магът на Севера“ заради интелектуалното си разположение, съвременник на Хердер и Гьоте, се чувства неспокоен, когато се говори за неща от друг свят. Гьоте е напълно съгласен с Хаман в това отношение. Гьоте най-категорично отказва да говори за неща от друг свят. Всъщност самите естествоизследователи, въпреки силното влияние на името на Гьоте и голямото му въздействие върху тях, могат, ако наистина са основани на съвременната естествена наука, да се позоват на факта, че Гьоте например е демонстрирал в своята теория за цветовете как никога не е прибегвал до строго научния метод на изследване, необходим за разбиране на природата според нейните закони.

За да разпознае умереността, беше възможно да се проникне в разбирането, че тя никога не е била подходяща за него и че именно чрез това е стигнал до възглед за света на цветовете, който се отклонява толкова много от преобладаващата доктрина .

Сега, не може да бъде моята задача тук да оправдавам само естествената наука на Гьоте. Вече съм го правил в цяла поредица от писания . Днес моята задача е просто да прокарам някои нишки от хуманитарните науки към естествената наука на Гьоте. Преди всичко бих искал да се свържа с това, което е наистина нещо изключително характерно за ума на Гьоте за всеки, който се доближи до него: отхвърлянето на мисленето за мисленето. Не само там, където Гьоте прави такова твърдение, че никога не е искал да мисли за мисленето, но и навсякъде, където човек се стреми да го разпознае, в преследването на светогледа на Гьоте, човек има усещането, че е било нещо инстинктивно присъщо на Гьоте всъщност да се отдръпва от подлагането на самото мислене на рефлексивно разсъждение, в смисъла на истински философ, както често се предполага. Той се отдръпваше от него като от нещо, което би отнело нещо, което иначе представляваше неговата сила, неговата способност да съзерцава света. В такъв момент, където Гьоте се характеризира по този начин, човек трябва да се спре, защото оттук може да се получи дълбока представа за структурата на ума на Гьоте. Ако човек разгледа философски настроени личности, които са се борили с природата на човешката мисъл, може да наблюдава как фокусът на човешките умствени енергии върху мисълта го кара да счита самата мисъл за обект на наблюдение, както всеки друг обект на наблюдение.

Нашият преживяван свят винаги извиква нещо в душата, което се явява като непреодолима пречка пред нещо. Това фокусиране на мисълта върху самата мисъл потапя човечеството в цял набор от несигурности. Въпреки че почти винаги се препоръчва, когато човек сериозно се стреми да изследва свръхсетивното, да се запита: Способно ли е това човешко мислене да проникне в духовния свят? — въпреки това човек се сблъсква с несигурност, съмнение и известно вътрешно колебание.

Като едно-единствено фактическо доказателство за това, което би могло да бъде умножено стократно, бих искал да цитирам твърдението на един по-скорошен мислител, мислител, който, макар и по-малко известен, е смятан от познавачите му за един от най-завладяващите, ако не и най-дълбоките мислители на съвременното време: професор *Гидеон Спайкър*, философът със забележителната съдба да си е проправил път от конфесионален, църковен мироглед до свободна философска гледна точка. Човек може да проследи естеството на това интелектуално пътуване, как един ум наистина се е издигнал чрез собствената си сила от традиционна към свободна перспектива, като прочете книгата му „В повратния момент на християнската световна ера: Философска изповед на бивш капуцин“, която се появява през 1910 г. като вид философска автобиография на Гидеон Спайкър. Там се намира следното изречение, което е разказ за личен опит с мисълта:

„Към каквато и философия да се придържаме: догматична или скептична, емпирична или трансцендентална, критична или еkleктична: всички без изключение“

Те изхождат от недоказано и недоказуемо твърдение, а именно необходимостта на мисълта. Никое изследване, колкото и дълбоко да е то, не може да надхвърли тази необходимост. Тя трябва да бъде безусловно приета и не може да бъде оправдана с нищо; всеки опит да се докаже нейната правилност винаги вече я предполага. Под нея зее бездънна пропаст, ужасяващ мрак, неосветен от никакъв лъч светлина . Следователно не знаем нито откъде идва, нито накъде води. Дали благосклонен Бог или зъл демон я е поставил в разума, и двете са несигурни.

Това е самоизследване на мисленето, на мислене, което не просто е водено от външни научни начинания, се стреми да изясни какво всъщност е мисленето, а по-скоро се бори с разбирането на човешката същност в самата точка, където то мисли, за да открие в тази точка, където временното, преходното на човечеството е свързано с вечното. Всеки, който желае да се доближи до вечната същност в човечеството не повърхностно, а по-дълбоко, трябва всъщност да стигне до тази точка . Но какво открива Гидеон Спайкър? Той открива, че когато човек стигне до точката, където мисленето може да се разглежда, необходимостта от мислене става очевидна, но също така се вижда и бездънна бездна. Защото отвъд това мислене - какво има? Дали е благосклонен Бог или зъл демон, който е поставил мисленето в разума? Бездна, пуста тъмнина е това, което вижда Гидеон Спайкър. Човек може директно да преживее, че всички онези, които не могат да напреднат, като преследват мисълта отвъд самата точка на мисълта, въпреки това не могат да намерят удовлетворение в тази мисъл.

Всичко това е като духовно инстинктивно
преживяване у Гьоте

на здрав мироглед. Не може да се каже, че някога е бил вътрешно подготвен да съзерцава бездънната бездна, за която говори Гидеон Спикър. Гьоте обаче е чувствал, е усещал, че подобно нещо може да се случи, ако човек се опита да разреши загадките на света само чрез мисъл. Следователно той никога не се е приближавал до тази точка; следователно, той е държал съзерцанието на мисълта, така да се каже, извън своята сфера. Ще видим скоро какви дълбоки импулси стоят в основата на този Гьотеов инстинкт. Засега просто исках да отбележа, че Гьоте наистина е бил на мястото, където философите се намират, когато се стремят да изследват вечното в човешката природа и в света, но че той, бих казал, е заобиколил тази точка, никога не се е приближил до нея.

По същия начин, човек може да схване цялата вътрешна природа на Гьоте директно, като се спре върху неговото отхвърляне на всичко от друг свят. Там у него се проявява точно обратният импулс, този, който се противопоставя на отхвърлянето на мисълта, а също и на отхвърлянето на чисто философския мироглед като цяло – онзи импулс, който, произтичащ от непосредствения духовен инстинкт, твърди, че не е нужно да напускаме света, който се представя директно на сетивата, за да намерим духа. По-скоро Гьоте е бил наясно, че който е способен да намери духа, не е нужно да го търси в друг свят и обратно, че който възприема природата като толкова малко пропита с дух, че трябва да размишлява върху друг свят, може най-много да намери нещо фантастично и подобно на сънища в друг свят, но никога истински духа. Гьоте е търсил...

Духът му беше толкова дълбоко вкоренен в нещата от този свят, че трябваше да откаже да го търси в която и да е друга сфера. Дори идеята, че човек трябва да напусне този свят, за да достигне духа, му се струваше лишена от дух.

По-специално, човек получава представа за естеството на наблюдението на света от Гьоте, като изследва как той се е отнасял към природните явления , как, с други думи, е търсил истински дух и духовен живот в природата. Широко известно е, че Гьоте не е подхождал към различните клонове на естествената наука по строго академичен начин, а едва по-късно в живота си, и че общият му мироглед, неговите идеи, развити през живота, са го принудили да се справи с природните явления. *Херман Грим* правилно е подчертал като важна характеристика в живота на Гьоте, че докато други постепенно и методично се въвеждат в този или онзи научен подход през определен период от младостта си, Гьоте в много отношения е доведен до научните начинания като зрял човек чрез житейските нужди и чрез практически опит, така че е трябвало да развие свои собствени идеи за това или онова природно явление с определена зрялост.

Той обикновено стигаше до идеи, които се различаваха много, много съществено от това, което водещите естествени учени от неговото време са мислили за същите неща. Може да се каже, че перспективата на Гьоте е повлияла не само на естествената наука от неговото време, но и на основната природна наука от този период.

В известен смисъл, днешният ден е диаметрално противоположен на това.

Напълно неприемливо е , когато от някои страни отделни изказвания на Гьоте многократно биват подбирани, за да подкрепят едностранчиво например възгледите на Хекел или неговите опоненти. Както вече споменах, човек може, ако желае, да намери и обоснове абсолютно всичко у Гьоте. Гьоте стига до ботаниката, защото иска да се посвети на растениевъдството във Великото херцогство Ваймар, произтичайки по този начин от практически опит. Той стига до геологията чрез минното дело в Илменау, до физиката, защото му е поверена колекцията от естествени науки на университета в Йена и т.н. Така, по необходимост, той се стреми да стигне до идеи, чрез които да проникне в тайните на природата, както я възприема. Известно е, че по този начин той развива възгледи, които отчасти намират потвърждение през деветнадесети век, доколкото сочат към външни научни факти. Но Гьоте не стига до тези възгледи като други естествени учени; по-скоро неговият всеобхватен начин на мислене го принуждава да мисли за определени природни процеси и природни явления по определен начин. Може да се каже, че това е така още от първото му, епохално откритие.

Бих искал само накратко да спомена какво всъщност е било пътуването на Гьоте през *естествените науки*.

Когато Гьоте се запознава със зоологията и антропологията в Йена чрез наблюдението на анатомичните и физиологичните колекции, той се запознава и с всякакви учения, които се практикуват там.

това време естествена наука е разглеждала човека като външен, сетивен. Тогава учените са търсели предимно външни разлики между човека и животните. Търсенето им е било проведено по начин, неразбираем за днешното общоприето разбиране за природата . Например, те са се стремили да разграничат човека от животните, като са посочвали, че горната челюст ясно показва липсата на междучелюстна кост при човека, докато всички висши животни притежават тази кост. Това е било напълно против принципите на Гьоте, просто защото той не е можел да си представи, че цялата останала човешка структура, въпреки че се различава коренно от тази на животните по цялостната си структура , може да се различава от нея в такъв незначителен детайл като липсата на междучелюстна кост в горната челюст. Гьоте, самият той става анатомичен изследовател , изследва скелет след скелет, сравнявайки човешката и животинската анатомия по отношение на горната челюст, за да определи дали казаното от анатомите наистина има някакъв вътрешен смисъл. И Гьоте наистина е успял да докаже, че в това отношение няма разлика между човешкия и животинския скелет . Той дори се е консултирал с ембриологични изследвания, които по-късно стават особено важни , и показва, че при хората, сравнително рано по време на ембрионалното развитие, останалите части на горната челюст се сливат с премаксиларната кост до такава степен, че последната изглежда напълно отсъства, докато при животните съществува ясно разделение между тази премаксиларна кост и останалите кости на горната челюст. Гьоте е бил

Така му станало ясно, че първоначално усетеното е било правилно: човекът се различава от животните не по някакъв детайл от структурата си, а само по цялостното си разположение. Разбира се, Гьоте по този начин не се превърнал в материалистически мислител. Но това му позволило да се доближи до идеи, които му били особено познати чрез познанството му с *Хердер*, който се стремил да разшири един всеобхватен начин на мислене до всички явления на света, така че еволюцията на света представлявала вътрешна необходимост, която в крайна сметка ражда човечеството. Как може човек да си представи, разсъждавал Гьоте, в съгласие с *Хердер*, че една велика хармония, една вътрешна, закономерна необходимост управлява еволюцията на света и че тогава изведнъж някъде се очертава линия, че от тази страна на тази линия се намира цялостната еволюция на животните, а от другата страна е еволюцията на човечеството, която би трябвало да се различава от еволюцията на животните по такъв незначителен детайл? От начина, по който Гьоте говори, след като е стигнал до заключението, чрез принудата на фактите, че тази кост съществува у хората, може да се разбере каква е била истинската му цел. Със сигурност не ставаше дума за едно-единствено научно откритие, а за възприемане на хармоничен ред в цялата природа, така че индивидът навсякъде да се вписва в едно цяло, индивидът никъде да не изпада, никъде да няма пропуски или прекъсвания в развитието на света. В писмо до *Хердер*, в което той радостно го информира за откритието си с думите: „Там е и то, малката костичка!“, се забелязва, че Гьоте е намерил в този единствен факт нещо като потвърждение на миросгледа, който е пронизал цялото му същество.

Той доразвива този възглед, особено по отношение на животинския дизайн . И тук Гьоте стига до специфични факти, които обаче сами по себе си не са важни за него, а само като потвърждение на цялостния му мироглед. Самият той разказва как по време на престоя си във Венеция намира животински череп в гробище, който ясно му показва, че черепните кости не са нищо друго освен трансформирани кости на гръбначния стълб. Гьоте си е представял обикновените пръстеновидни кости на гръбначния стълб, които имат само няколко издигания, като такива, че това, което изглежда като издигане, може да продължи да расте, и че това, което просто прилича на пръстен, може да се сплеска, така че нещо на пръв поглед съвсем просто и примитивно може да се метаморфозира по такъв начин, че това, което в съвсем различна външна форма обгръща мозъка, не представлява нищо друго освен поредица от трансформирани прешлени. Така той заключава, че това, което като пръстеновиден прешлен съдържа всякакви възможности за растеж по прикрит начин, може да се трансформира в черепната кост, която след това обгръща мозъка. Това доведе Гьоте до идеята, че хората и животните, и всъщност всички различни образувания на органичния живот, са съставени от относително прости структури – структури, които обаче се развиват и разширяват в динамичен процес на метаморфоза. Ако човек наистина се замисли какво е възнамерявал Гьоте с подобно изследване, веднага ще остане с впечатлението, че всъщност е искал да приложи тази теория за метаморфозата не само към скелета, но и към всички останали части на човешкото същество. Само защото, разбира се, никой не може да постигне всичко и защото е работил с ограничени изследователски ресурси, той се е съсредоточил върху определена област.

проведе изследванията си . Всеки, запознат с научните трудове на Гьоте, знае колко щателно е демонстрирал той, че черепните кости са трансформирани прешлени. Човек обаче не може да не почувства, че идеите на Гьоте в тази област са отивали много по-далеч. Гьоте сигурно е таил убеждението, че целият човешки мозък, като външен, физическо-сензитивен орган, е просто трансформиран фрагмент от гръбначния мозък и че човешките творчески сили притежават способността да трансформират това, което на по-ниско ниво е просто сегмент от гръбначния мозък, в сложния човешки мозък. Имах това впечатление, когато в края на 1889 г. бях натоварен със задачата да събера публикуваните по-рано трудове на Гьоте по естествени науки във Ваймарския архив на Гьоте и Шилер, включително тези, които са останали в ръкописна форма. Намерих за особено интересно да проуча дали подобни идеи наистина са съществували в Гьоте, идеи, които човек усещаше, че трябва да са присъствали в съзнанието му. Бях особено заинтересован дали Гьоте наистина е смятал мозъка за трансформиран сегмент от гръбначния мозък. И ето, докато разглеждал ръкописите на Гьоте, се оказало, че в един тефтер, написано с молив, сякаш по интуиция на Гьоте, е изречението: „Мозъкът е просто трансформиран ганглий на гръбначния мозък“. Тази част от научните трудове на Гьоте, която представлява том 8 от част II на голямото ваймарско издание, впоследствие е редактирана от анатома *Барделебен* . Там можете да намерите цитирано твърдението на Гьоте за човешкия мозък.

Гьоте, както е добре известно, по същество е прилагал същия начин на мислене към растителния свят. И неговите възгледи за външните факти не са срещали повече противоречия, отколкото в областта на анатомията. Гьоте е схващал цялото растение като съставено от един-единствен орган. Той е виждал този единствен орган в листа. От перспектива както назад, така и напред, растението винаги е просто лист. Ярکو оцветеният венчелистче е за него трансформираният зелен лист на растението; всъщност дори тичинките и плодникът са просто трансформирани листа - всичко по растението е лист. Това, което живее в листа на растението като формираща сила, има способността да приема всички възможни външни форми. Гьоте е доразвил това толкова красиво в своята работа от 1790 г. „Опит за обяснение на метаморфозата на растенията“.

Каквото и да е отношението на човек към детайлите на естествената наука на Гьоте, било то в една или друга област, едно нещо се откроява като фундаментален аспект на целия му подход: самият начин, по който е провеждал изследванията си. Този подход обаче е бил донякъде чужд за мнозина и остава такъв и днес . Самият Гьоте ясно коментира този подход. Помислете как човешката душа, която в смисъла на Гьоте стои в опозиция на външния свят, е принудена да си представи такъв орган като растително листо, превръщащо се в венчелистче, след това отново в нишковидна тичинка и дори в корен. Представете си прост, пръстеновиден прешлен, издут и сплескан от вътрешните закони на растежа , така че в развитието си той става способен да обхване не само гръбначния мозък, но и главния мозък, който самият е съставен от...

гръбначния мозък се трансформира и това, което е необходимо за това, е това, което самият Гьоте възприема като вътрешна гъвкавост на своето мислене. Той със сигурност е усещал какво пречи на човек да гледа на световните явления по този начин. Всеки с ригидно мислене, всеки, чието мислене се стреми да развива само ясно дефинирани понятия, формира фиксираното понятие за зеления лист, цветния листенце и т.н., но не може да премине от едно понятие към друго. По този начин природата се разпада за него на множество детайли. Липсва му възможността, тъй като самите му понятия не притежават вътрешна гъвкавост, да проникне във вътрешната гъвкавост на природата. Това обаче води до потапяне в душата на Гьоте и до убеждението, че за него познанието е нещо съвсем различно от това на много други. Докато за много други познанието е съпоставяне на понятията, които те формират поотделно, за Гьоте познанието е потапяне в света на същностите, преследване на това, което расте, става и постоянно се трансформира – преследване на такава природа, че самото му мислене постоянно се трансформира, че постоянно *се превръща*, постоянно преминава от едно нещо към друго. Накратко, Гьоте задейства това, което иначе е просто мислене. Тогава това вече не е просто мислене. Ще обсъдя това по-подробно в следващите лекции. Накратко, това включва факта, че човекът се пробужда за вътрешен живот на мисълта, който иначе е просто комбинаторно мислене, онзи вид, който е в основата на това, което днес често се нарича „наука“. Тогава мисленето е живот в мисълта. Тогава човек вече не може да мисли за мисленето, а по-скоро то се трансформира в нещо съвсем друго. Тогава то трансформира—

Когато мисленето за мисленето се трансформира в духовна интуиция на мисленето, тогава човек има мислене пред себе си по същия начин, по който има външни сетивни обекти пред очите и ушите си, само че те са пред очите и ушите му, докато мисленето е пред душата му, изпълнена с духовна интуиция. Гьоте е искал да се движи навсякъде от простото мислене към вътрешните духовни интуиции, от простото съзнание, каквото е пропито от мисленето в ежедневието, към съзерцателното съзнание, както го описах в книгата си „За загадката на човека“. Затова Гьоте е бил недоволен от твърдението на *Кант*, че човекът чрез своите изследвания не може да се доближи до така наречените „неща в себе си“ или дори до мистерията на съществуването, и от това, че Кант го нарича „приключение на разума“, когато човек иска да се издигне от обикновеното, съчетаващо преценка към „интуитивна преценка“, което по този начин събужда съчетаването на мисълта с вътрешния живот.

Гьоте е казал, че ако човек приеме, че човек може да се издигне до по-висша сфера чрез добродетел и безсмъртие – така наречените постулати на практическия разум на Кант – тогава защо не би трябвало смело да се впусне в „приключението на разума“, като съзерцава природата? Гьоте всъщност изисква тази интуитивна преценка на човечеството. От тази гледна точка е разбираемо защо Гьоте е изпитвал такова нежелание към това, което се нарича мислене за мисленето, защо не е искал да се отдаде на него. Гьоте е знаел, че ако човек иска да мисли за мисленето, той е по същество в същото положение, както ако иска да рисува. Човек може да си представи, че някой иска да рисува, че дори го прави. Но тогава човек вероятно би заключил, че това надхвърля това, което е самото рисуване.

По същия начин, човек трябва да надхвърли мисълта, ако иска да стане обективен. Това, за което говорих в лекциите, вече изнесени през този зимен цикъл – че човекът е способен да развива спящи сили и способности в душата си до такава степен, че да постигне перцептивно съзнание – тази възможност, тази способност, Гьоте от своя страна е притежавал инстинктивно, духовно инстинктивно. Гьоте е знаел от духовен инстинкт, че човек може да събуди скрити способности в себе си. Ако човек успее в това, се случва това, което може да се нарече перцептивно съзнание, това, което може да се нарече пробуждане на духовни очи и уши, така че духовният свят го обгражда, точно както сетивният свят обгражда сетивата, тогава човек в известен смисъл излиза не само от обикновения си сетивен живот, но и от обикновеното си мислене. Тогава човек възприема мисленето като реалност. Мисленето не може да се мисли; то може да се възприема. Гьоте винаги е разбирал следователно, когато философите са се обръщали към него, твърдейки за способността да съзерцава мисълта чрез интелектуална интуиция. Винаги е намирал за неразбираемо обаче, когато хората твърдяли, че могат да мислят за мисленето. Това му се струвало като някой, който се опитва да рисува. Само висша способност позволява на мисълта да се прояви пред човешкото същество. Гьоте е притежавал тази способност. Че я е притежавал, се доказва просто от естеството на неговия възглед за природата. Защото способността да се задвижи мисълта, да се проследи метаморфозата на нещата, е на по-ниско ниво същата като интуитивното съзнание на по-високо ниво. Гьоте е чувствал, че мисли чрез съзерцание. Само че в случая на Гьоте е имало една особена характеристика.

Има определени хора, които притежават това, което би могло да се нарече вид наивно ясновидство, вид наивно, проницателно съзнание. Далеч е от моето намерение да твърдя, че Гьоте е притежавал само този вид наивно, проницателно съзнание, но Гьоте е имал специална предразположеност, която го отличава от някой, който е способен да постигне проницателно съзнание само чрез напълно съзнателно, целенасочено развитие на по-дълбоките способности на душата си. Гьоте не е притежавал това проницателно съзнание от самото начало, както наивните ясновидци, а по-скоро е имал способността да приведе мисленето, чувствата си, цялата структура на вътрешния си живот в такова движение, че е могъл не само да изследва външно и по този начин да стигне до формулирани в мисълта природни закони, но и да проследи вътрешния живот на природните явления в техните метаморфози. Сега, това е особена характеристика, че ако човек стигне до разбиране на духа по непроизволен начин, като притежава определена предразположеност от самото начало - човек би могъл дори да говори за ясновидство, ако думата не беше толкова злоупотребявана и лесно неразбрана; Разбирам го само като това, което обозначавам като такова в тези лекции – тогава тази предразположеност първоначално се нарушава, дори се угасва, ако човек произволно се опита да развие способността за духовно виждане. Гьоте притежаваше тази естествена предразположеност постепенно да култивира определено перцептивно съзнание по отношение на природните явления. Той не се нуждеше от такива правила, каквито описах например в книгата си „Как човек постига познание за висшите светове?“, които могат да се прилагат за всеки. Както казах, Гьоте от самото начало не е бил предразположен към перцептивно виждане –

Неговите знания бяха по своята същност несъвършени, но в хода на собственото му индивидуално развитие за него беше естествено да култивира определени способности по различен начин от другите хора, да ги развива чрез наблюдение. Този наивен талант, това инстинктивно движение напред на душата му, първоначално би угаснал. Ако талантът не е налице, няма нужда да се угасва; тогава човек може спокойно да развива тези способности произволно. Но тъй като те са присъствали у Гьоте като вътрешен духовен стремеж, той не е искал да ги смущава като такива; той е искал да ги остави на произвола на съдбата. Оттук и нежеланието му да се занимава с мисленето, което е искал само да наблюдава, със самото мислене. В противен случай обаче човек трябва да се опита да стигне до същината на въпроса, за да схване самите мисли и постепенно да ги превърне в способности за съзерцание.

Това е специфична индивидуална характеристика на Гьоте: че той е усещал растежа на онези сили, които могат да бъдат изкуствено култивирани. Той не е искал да разруши тази наивност, като, бих казал, е изливал твърде много съзнание върху нея. Това обаче показва, че не е неразумно да се наблюдава, особено у Гьоте, не само как работят вътрешните му душевни сили, но и как тези душевни сили се потапят в природата, да се опитва, така да се каже, да подражава как той следва променящата се природа, природата, напредваща от метаморфоза към метаморфоза, със собствения си динамичен вътрешен живот. Тогава човек неизбежно ще намери в Гьоте модел за развитието на съзерцателното съзнание, за онези духовни сили, които наистина водят към духовния свят, към вечното.

След като човек се потопи в това, което Гьоте е постигнал чрез

Метаморфозата на природата, толкова дълбоко вкоренена, е нещо, което човек не само наблюдава външно, но и се опитва да разбере какъв наистина става, когато събуди такива сили в себе си. Тогава човек стига и до пренасянето на това, което Гьоте е преследвал в съзерцанието си за природата, върху самата човешка душа. И тогава става ясно какво самият Гьоте е пренебрегнал, защото сетивата му първоначално са били насочени навън, към природата, която той е възприемал духовно в нейната духовност: че човек трябва да разглежда и човешкия душевен живот от гледна точка на метаморфозата. Гьоте, поради своята специфична нагласа, е бил привлечен от природата и тъй като тази нагласа е била особено силна, бих казал, че фокусът му върху самия душевен живот е останал по-малко важен.

Но човек може да приложи начина си на възприемане на света към живота на самата душа. Тогава той автоматично бива отведен отвъд простото мислене. Повечето хора, които се занимават с тези въпроси, просто не вярват в това. Те вярват, че човек може да мисли за душата по същия начин, както може да мисли за всичко друго. Но мислите могат да бъдат насочени само към това, което може да се възприеме външно . Ако човек иска да погледне назад към самата душа, към това, което активира човешката мисъл, тогава не може да го направи със самите мисли. Тогава, като необходимост, възниква съзерцателно съзнание, което надхвърля простото мислене; човек стига до това, което нарекох имажинативно знание в книгата си „Как да постигнем познание за висшите светове?“ и други книги . Човек не може да прилага същите абстрактни, бледи мисли, с които човек схваща природата, към живота на човешката душа.

То просто не го схваща по този начин. Такива мисли са като сито, през което преминава човешката душа.

Това излезе наяве във велик интелектуален и исторически момент в кореспонденцията между Гьоте и Шилер. Именно в този момент може да се види как се развиват нещата, когато човек се опита да премине от Гьотевата гледна точка за природата към гледната точка за душата. Шилер пише, като един от най-красивите и значими философски трактати, „Писма за естетическото възпитание на човека“. Ще посоча само накратко загадката на човешката душа, с която се е борил Шилер. Шилер искал да реши проблема на артистичното. Той искал да отговори на въпроса: Какво всъщност се случва в човешката душа, когато човек твори или чувства артистично, когато се потопи в света на красотата? Шилер вярвал, че ако човек е просто отдаден на своите чувствени импулси, той е подвластен на естествената необходимост. Доколкото човек е подвластен на естествената необходимост, той не може да достигне до красотата и артистичността. Но дори и тогава, ако човек просто се посвети на мисленето, ако просто следва логическата необходимост, той вече не може да се доближи до красотата или артистичността. Но има среден път, твърди Шилер. Ако човек така проникне в инстинктивния си живот, в всичко, което му дава чувствеността, със своята същност, че то стане като чиста духовност; ако човек издигне чувственото в духовното и притисне духовното надолу в чувственото, така че чувственото да стане духовно, а духовното - чувствено, и ако човек преживее себе си в тази духовно-чувствена и чувствено-духовна сфера, тогава той е в красотата, тогава той е в артистичността. Необходимостта изглежда...

смекчено от инстинкта, а инстинктът изглежда усъвършенстван от интелекта. Шилер говори надълго и нашироко на Гьоте за това свое намерение: да издигне силите на човешката душа, да засили това, което се издига и отлива в човешката душа, така че в хармоничното взаимодействие на индивидуалните душевни сили да се появи това средно състояние, което прави човечеството способно да създава или преживява изкуство. През *1790-те години*, от времето на по-задълбоченото запознанство на Гьоте и Шилер нататък, това е важна загадка на човешкото съществуване, която играе значителна роля в кореспонденцията и устния обмен между Шилер и Гьоте. В своите „Писма за естетическото възпитание на човека“ Шилер се опитва да реши този проблем философски. Гьоте, тъй като Шилер е толкова дълбоко и енергично зает с този проблем, също е насърчаван да се обърне към него. Но Гьоте притежава съзерцателното съзнание, което липсва на Шилер; това му позволява да се гмурне в света на самите неща с мислите си и по този начин да схване по-интимно вътрешния живот.

Той е имал възможността да види как онова, което живее в човешката душа, е далеч по-обширно, далеч по-могъщо от това, което може да се улови в такива абстрактни мисли, както е направил Шилер в своите „Писма за естетическото възпитание на човека“. Гьоте не е искал просто да начертае такива чертички и очертания на мисълта, за да характеризира този богато структуриран човешки вътрешен живот. И така, от същия проблем е възникнал съвсем различен вид произведение.

Много интересно е да се разгледа по-подробно този аспект от познанството на Гьоте с Шилер. Какво всъщност е искал Шилер? Шилер е искал да покаже, че в

Във всяко човешко същество живее висше същество, за разлика от това, което обхваща обикновеното съзнание, по-нисше.

това висше човешко същество в онзи, който издига инстинктите си нагоре към духа и който спуска духа до инстинктите, така че чрез обединяване на духовната и чувствената необходимост, човекът *да схване* себе си по нов начин и, както самият Шилер казва, да се яви като висше човешко същество в човека. Гьоте не искал да бъде толкова абстрактен. Но и Гьоте искал да се обърне към това, което живее като висше човешко същество в човека. И този висш аспект в човека му се сторил толкова богат в отделните си части, че той не можел да го схване само чрез мисъл, а по-скоро го представял в силни, смислени образи. Така възникнала „Приказката за зелената змия и красивата лилия“, която представлява заключението на „Разговори на немски емигранти“.

Тези, които виждат твърде много символика в тази приказка, пропускат по-дълбокия ѝ смисъл. Различните герои в тази приказка, около двадесет на брой, представляват силите на човешката душа, олицетворени в тяхното жизнено взаимодействие, докато те издигат човечеството над себе си и го водят към по-висше състояние. Това е, което живее в композицията на „Приказката за зелената змия и красивата лилия“. Гьоте е могъл да схване проблема, който Шилер философски е замислил, само чрез образи; но образи, които съставляват един собствен свят.

Не е нужно педантично да схващаме вътрешния живот само по Гьотевия начин, тоест само в поетични образи; по-скоро ще открием, че именно когато се задълбочим във вътрешната структура на светогледа на Гьоте, когато подходим към него по същия начин,

Как Гьоте, в своето учение за метаморфозата, прилага своя пъргав интелект към живота на душата, разкрива как метаморфозата на душевните сили живо схваща и тласка човечеството от преходното, което хората преживяват в тялото, към нетленното, което хората преживяват като това, което пребивава в тях и преминава през раждане и смърт. Конвенционалната психология разглежда подробно този въпрос: Трябва ли човек да започне с една или друга душевна сила? Дали волята е изначална, да ли въображението или мисленето е изначално? Как трябва да си представим взаимната връзка между въображението, мисленето, чувстването и възприемането? Ако човек е запознат с конвенционалната психология, може да види колко много проникателност е била използвана, за да се схване вътрешният живот на човечеството, взаимодействието на различните душевни сили, по същия начин, по който външната естествена наука схваща взаимодействието на зелен лист и венчелистче или взаимодействието на черепните кости и гръбначните кости, без да се взема предвид вътрешният преход, вътрешната трансформация. Този, който е способен да обърне погледа си отвън навътре, който, в Гьотеевия смисъл, е способен да възприеме живота на душата, наистина трябва да го схване живо и в това отношение дори по-живо от външния природен живот, защото във външния природен живот човек може в известен смисъл да отпусне духовния си поглед. Природният живот осигурява материала; човек може да преминава от форма във форма. Вътрешният живот сякаш постоянно се изплъзва, когато се опитва да го съзерцава. Но ако някога насочи флуидното мислене, което се превръща в съзерцателно мислене, навътре, тогава това, което се явява като мислене, чувство, воля, като възприемане, воля, воля, няма да бъде нищо друго освен съществен елемент, който се трансформира един в друг. Волята-

Лента се превръща в метаморфоза на чувството , чувството - в метаморфоза на идеите, въображението - в метаморфоза на възприятието и обратно.

Развитието на силите и способностите, спящи в човека , на медитативното мислене, което води към духовния свят, не се основава на нищо друго освен на активното преследване на вътрешните метаморфози на душевните сили. От една страна, човекът, който желае да стане духовен изследовател, се опитва да оформи въображението и възприятието си по такъв начин, че непрекъснато да привлича волята, която иначе само дреме във възприятието и въображението, в самия този акт на възприемане и въображение, така че съзнателно да призовава пред душата си това, което иначе изглежда като неволно представяне. Чрез този процес това, което иначе е бледо мислене или наложено възприемане, се трансформира във въображение, в живо виждане. Защото духовното може да се възприема само живо. Волята и чувството, които иначе могат да бъдат представени, но не и разпознати в истинската им същност, се трансформират от самия медитативен живот, така че да се превърнат в имагинативен живот, възприемащ живот.

Въвеждането на въображението във волята, на волята във въображението, трансформацията на волята във въображение и обратно, трансформацията на въображението във волята във вътрешна жизненост, преобразуването на индивидуалните душевни сили една в друга – това е медитативен живот. Ако това се преследва, тогава става очевидно онова, което не може да бъде разкрито чрез вътрешно наблюдение само чрез разглеждане на мисленето, чувството и волята едно до друго. Ако човек ги разглежда едно до друго, се появява само времевият аспект на човечеството, това, което е затворено във физическото тяло и е определено от раждането или...

Зачатието продължава до смъртта. Ако човек се научи да разпознава как душата превръща въображението в чувство и волята във въображение и възприятие, тогава той познава метаморфозата на вътрешния душевен живот, толкова живо, колкото Гьоте е проследил *метаморфозите* в сферата на външната природа. Тогава, в този задвижен душевен живот, вечността на човешката душа, която преминава през раждания и смърти, се обявява. Чрез това човешкото същество навлиза в своята собствена вечност.

Какво е възнамерявал Гьоте, като се е стремил към нещо като разрушаване на предразсъдъка, че хората се различават от животните по детайл като междупрешления диск в горната челюст? Той не е искал хората да стоят изолирано от останалия свят; той е искал, напълно в съответствие с Хердер, да изследва природата като цяло и да разглежда човечеството като произлизащо от цялата природа. Когато Шилер е преодолял предразсъдъците си срещу Гьоте и е стигнал до чисто, безпристрастно оценяване на неговото величие, той е писал на самия Гьоте за своята гледна точка за природата. Наред с други неща, той е написал следните красиви думи до Гьоте: „Вие вземате цялата природа заедно, за да получите представа за индивида; в съвкупността от нейните проявления търсите обяснителната основа за индивида... Велика и наистина героична идея, която ясно показва доколко вашият ум държи богатата съвкупност от своите идеи заедно в едно красиво единство.“

Шилер забелязва как Гьоте иска да разбере човека, като го сглобява от това, което иначе е отделно в различните други природни същества, но което може да се метаморфозира чрез вътрешни формиращи сили, така че човекът е като синтез

Външните природни явления се появяват в собствената си външна форма, като венец на външната природа.

Човек трябва да развие правилно разбиране за това, което Гьоте всъщност е имал предвид, когато разглежда другата страна на монетата, тази, която се отваря за живота на душата. Ако човек разгледа метаморфозата на вътрешните душевни сили, точно както Гьоте е разглеждал метаморфозата на външните форми на човешкото същество, става ясно, че това, което се появява вътрешно в човека като синтез на метаморфозиращите душевни сили, изниква от необятен духовен свят, от лежащия в основата свят на духовните същества и процеси. Това е подобно на това как, обратно, когато човек разглежда човека външно, по думите на Гьоте, като природно същество, това човешко природно същество се очертава като синтез на външния физически свят, външния физически свят, издигнат до вътрешна хармония и сбор. Точно както естествената наука на Гьоте свързва външната човешка форма с целия останал природен свят, така и доктрината за душата, както той я е замислял, свързва човешката душа с вечния, конкретен и всеобхватен духовен свят, позволявайки ѝ да се концентрира в човешкото същество. Не чрез директно вземане на това или онова изречение от Гьоте, за да се потвърди собственият възглед, човек може да изгради мост между хуманитарните науки и светогледа на Гьоте, а по-скоро чрез търсене на решение на проблема по един вътрешно – жив, а не абстрактно – логичен начин: Как човек подхожда към такъв начин на потапяне в природата? В самия Гьоте тази способност да се потопи в природата е била – както вече обясних – наивна. Ако човек се учи за нея в него, той я търси чрез потапяне в неговия начин на възприемане на света –

Да погледнеш, да съживиш в себе си, тогава човек стига до необходимостта да разшири това, което е било присъщо на съзерцанието на природата от Гьоте, към света на душата. Тогава, чрез човешкия душевен живот, човек стига до вечния духовен свят, точно както Гьоте е стигнал до съзерцанието си на външния природен свят чрез човешкия природен живот. Човек трябва да се доближи до Гьоте навътре, трябва да се опита да проникне в неговите намерения, да се опита с любов да желае това, което душата му е желала по отношение на природата. Тогава човек стига до желанието на същото нещо по отношение на духовния свят, на който човешката душа е отражение. Човек стига до това да погледне в духа от човешката душа по същия начин, по който Гьоте е погледнал в останалата природа от човешката природа. В този смисъл вече може да се каже, че човек разбира малко от Гьоте, ако го приема само такъв, какъвто първоначално се е представил. Самият Гьоте със сигурност не е искал да бъде възприеман по този начин. Защото Гьоте е бил безкрайно близо до целия път, който трябва да излезе отново на повърхността с духовното изследване; той е бил близо до него и в ненаучни области, в областта на поезията, на изкуството като цяло.

Ако човек се опита да се потопи в начина на представяне, който нарекох съзерцателно съзнание, ще открие, че преди всичко е необходимо това потапяне да не бъде постоянно нарушавано от всякакви предразсъдъци, пренесени от сетивния свят или от абстрактното, чисто логическо мислене в духовния свят. Важен аспект в изследването на духовния свят, в преследването на духовни същества и факти, е, че човек може да чака. Душата може да се напруга толкова силно,

Ако иска да изследва нещо в духовния свят, ще се провали; ще заблуди себе си. Може да се напруга колкото си иска: ако способностите, необходими за възприемане на определени същности или определени серии от факти, все още не са узрели в нея, тя няма да може да разпознае тези същности или тези серии от факти. Да узрееш, да можеш да чакаш, докато това, което може да се изправи пред теб в определена област на духовния свят, не порасне в душата - това е нещо, което принадлежи по много специален начин на проникването в духовния свят. Търпение и енергия - това е, което трябва да е характерно за духовния изследовател в изключителна степен. Ще характеризирам други принципи в по-късни лекции. Гьоте, с цялото си същество, дори като творец, е бил предразположен да бъде такъв, че да чака навсякъде.

Няма нищо по-интересно от това да се проследят недовършените произведения на Гьоте, да се проследи как той се е зациклил на „Пандора“, как се е зациклил на „Естествената дъщеря“, която е трябвало да бъде трилогия, но е останала едно цяло. Сравнявайки това с неговите великолепно завършени произведения, като втората част на „Фауст“ или „Избираеми сродства“, човек стига до разбирането на най-съкровената природа на неговото същество. Гьоте не можеше просто да „създаде“ нещо; той можеше да създаде само това, до което неговият герой е достигнал чрез своята зрялост. И ако животът му, както се е развивал, не е достигнал тази зрялост в която и да е област, тогава той го е оставил да си ходи; тогава просто не е могъл да продължи. Някой, който просто твори артистично чрез комбинация, винаги може да продължи. Но някой, който, подобно на Гьоте, позволява на собствения си ум да се изостри в него, понякога може, точно когато...

велик , колкото е, и нищо повече. Там, където Гьоте трябваше да спре, той става особено интересен за онези, които искат да проникнат в неговата вътрешна същност. Ако човек разгледа нещо като „Избирателни сходства“, ще открие, че това, което живее в него, вече е присъствало в сравнително ранен момент, но не и същата способност да развие истински фигури, които биха могли да въплътят тази вътрешна загадка на природата и човечеството, присъща на избирателните сходства. Гьоте го остави на случайността и по този начин завеща „Избирателни сходства“ на време, когато хората, които биха могли да го разберат, след като са преживели първите импулси на младостта редом с него, отдавна са изчезнали.

Така, чрез това реално, това истинско вътрешно преживяване на душата, Гьоте в известен смисъл стоеше близо до духовната наука ; той стоеше близо до нея чрез стремежа да не остава на нивото на абстрактното мислене, а да напредва от мисълта към реалността – като естествен учен, разбира се, но като естествен учен, който търси духа. Затова той беше толкова безкрайно щастлив, когато през 20-те години на 19-ти век психологът Хайнрот *говори* за това, че Гьоте притежава обективен начин на мислене. Гьоте веднага разбра, че това означава, че той не притежава начин на мислене, който просто се върти по нишката на мисълта, а начин на мислене, който се потапя в самите неща. Но когато мисленето се потапя в нещата , то не намира абстрактни материални атоми в тях , а по-скоро намира духа в тях, точно както, гледайки навътре, чрез интуитивното съзерцание на живота на *душата* , се разпознава вечният дух на човешката природа. Следователно погледът на Гьоте беше насочен към това, което се разкрива като духовно в света на сетивата. От тези намеци може да се разбере, че Гьоте не е искал да мисли за мисленето,

Защото е знаел твърде добре, че мисълта може само да се наблюдава. Лесно е също така да се разбере, че Гьоте в никакъв случай не е имал предвид нещо нерелигиозно, в никакъв случай нещо недуховно или материалистично-сензуално, когато е говорил за отвращението си да говори за нещата от другия свят. Защото е знаел, че тези предполагаеми неща от другия свят са в този свят, постоянно го проникват и трябва да се търсят в него, и че който не търси тези духовни неща и същества в природата, който ги отрича в природата, не иска да разпознае духа в природните явления. Следователно Гьоте не е искал да търси зад природните явления, а по-скоро е искал да търси навсякъде в природните явления. Затова е намирал за неприятно да говори за „вътрешна природа“.

Гьоте е смятал вътрешната природа на нещата за подобна на човек, който има отражение в огледало и решава да потърси това, което би трябвало да е в основата на отраженията, „нещото в себе си“, което би трябвало да се крие зад тях, като разрушава огледалото, за да открие какво е зад него, но, разбира се, не го намира.

горе-долу еднакво за много философски умове. Те имат пред себе си света на външните сетивни възприятия и осъзнават, че това са просто сетивни възприятия, отражения на реалността. Те търсят „нещата в себе си“, но не като се отдръпват от огледалото и търсят в това, което може да обхване ума като ум, а по-скоро като разбиват огледалото, за да се хванат за *света* на мъртвите атоми, от *които* нищо живо никога не може да бъде обхванато.

Този вътрешен аспект на природата е бил напълно отвъд разбирането на Гьоте. Следователно, в неговите размисли -

Оглеждайки се назад към всички усилия, които е трябвало да положи, за да проникне в духовността на природните феномени, Гьоте е поразен от суровата забележка, която е направил за *Халер* - един много заслужаващ и велик естествоизпитател - който е станал несимпатичен към него не заради индивидуалните си изследвания, а защото веднъж е казал: „Никой сътворен дух не прониква във вътрешността на природата. Блажен е онзи, на когото той показва само външната обвивка!“ Гьоте изобщо не е искал да говори за вътрешността на природата по този начин. Той отговаря, в зрялостта на своя мироглед:

„В сърцето на природата-“

О, филистимец!

„Никой сътворен дух не може да проникне.“

Аз и братята и сестрите
ти такава дума?

Просто не си спомням;

Мислим: място по място

Вътре ли сме?

*„Блажени са онези, на които само
Външната обвивка сочи!*

това да се повтаря от шестдесет години.

И го прокълнете, но тайно;

Кажи ми хиляда хиляди пъти,

Тя дава всичко щедро и с готовност;

Природата няма нито ядро

Все още черупката,

Тя е всичко едновременно ;

те проверява през повечето време,

Независимо дали си ядрото или черупката!

Това е по същество кредото на Гьоте, че този, който вижда природата като нещо,

Това, което е външно за духа, не може да проникне до духа; че природата, обръщайки се към човечеството чрез различните си метаморфози, разкрива духа на човечеството заедно с неговата физическа форма. В това отношение духовната наука се стреми да бъде нищо друго освен, бих казал, дете на Гьоте; тя се стреми да разшири до явленията на душата това, което Гьоте толкова плодотворно е въвел в света на външните природни явления, позволявайки му да намери дух в природата. Това разширение позволява на самата душа директно да оживее и да разкрие вътрешната духовна същност, онази духовна същност, която живее в човечеството като негово вечно, безсмъртно ядро. Следващите лекции ще се заемат с по-подробно разглеждане на тази същност.

Това е, което най-вече исках да покажа днес: че когато човек прилага специфичния подход на Гьоте към природата към живота на душата, той се чувства длъжен да се ангажира с хуманитарните науки. Човек не може да нарече Гьоте баща на хуманитарните науки просто като схване отделните му изказвания – защото по този начин би могъл да го направи защитник на всички възможни светогледи – а по-скоро като се опита да се потопи с любов в това, което му се е струвало толкова плодотворно. Тогава човек може да не каже точно това, което той вече е казал, но хуманитарните науки тогава с право ще се явят като продължение на светогледа на Гьоте, като нещо, изцяло в съответствие с неговия дух. Струва ми се, че е напълно в съответствие с неговия дух да се издига от живота на природата към живота на духа. Самият Гьоте, когато се е опитвал да обобщи своето възприятие за света и своя мироглед в есето си за Винкелман, е говорил за съвместното съществуване на природата и духовния живот.

връзката на човечеството с цялата вселена като обмен, взаимодействие на дух с дух, когато казва: „Ако здравата природа на човека действа като цяло, ако той се чувства в света като част от едно велико, красиво, достойно и ценно цяло, ако хармоничното удовлетворение му дава чист, свободен екстаз, тогава вселената, ако можеше да възприеме себе си, би се радвала, сякаш е достигнала целта си, и би се възхищавала на върха на собственото си битие и ставане .“ Така Гьоте е разбирал най-съкровено същество на човечеството в живата духовност като съвместно и взаимодействащо с най-съкровено същество на природата: природата, светът, възприемащ себе си в човечеството, човечеството, което знае, че е вечно, но изразява своята вечност във временността на външния свят. Между света и човечеството живее, в смисъла на Гьоте, световният дух, който схваща себе си, познава себе си и се утвърждава.

Тези, които са мислили в духа на Гьоте, следователно никога не са били изкушавани да отричат духа и например да използват самия мироглед на Гьоте, за да подсилят един повече или по-малко материалистически мироглед. Не, тези, които са разбирали Гьоте, които са искали да се потопят във философията на Гьоте, винаги са вярвали, че човекът, изправяйки се срещу природните неща и пребивавайки сред тях, едновременно пребивава в духовната сфера, в която навлиза, когато преминава през портата на смъртта. Тези хора са мислили като *Новалис например*, в мислите, които той е възприел от мирогледа на Гьоте.

Новалис, прекрасният гений, който в определени фази от живота си е искал да се потопи в природата по изцяло гьотеански начин , е знаел, че по този начин се потапя в нея.

в духовния свят. Многобройните му изказвания за непосредственото присъствие на духа в сетивния свят се връщат към светогледа на Гьоте.

Следователно, представяйки Гьоте в известен смисъл като баща на духовния мироглед, може би можем да завършим с едно твърдение, направено от Новалис изцяло в духа на Гьоте, твърдение, което по някакъв начин обобщава това, което днес би трябвало да се разглежда накратко като мироглед на Гьоте:

„Духовният свят не е затворен за нас дори тук . Той *винаги* ни е разкрит. Ако можем да се направим толкова гъвкави, колкото е необходимо със собствената си душа, тогава ние, като дух, сме точно сред духовете!“

УМ, ДУША И ТЯЛО НА ЧОВЕКА

Берлин, 28 февруари 1918 г.

Всеки, който днес вземе популярна или дори научна книга, търсеща насоки за връзката между човешкия ум и душа и външното физическо тяло, най-вероятно ще се натъкне на нещо подобно на следната аналогия: че сетивните впечатления, които човек получава от външния свят, са в известен смисъл телеграфни съобщения, *които* се провеждат чрез нерви като проводници до централната станция на нервната система, мозъка, и оттам се изпращат отново в организма, за да генерират импулсите на волята и т.н. Колкото и привлекателна да изглежда подобна аналогия или подобна на нея за някои днес, може да се каже, че по същество подобна аналогия служи само за прикриване на безпомощността пред голямата загадка на душата и духа, която може да бъде обхваната от думите, предназначени да характеризират темата на днешната дискусия: ум, душа и тяло на човека.

Както вече посочих в предишни лекции, съвременните разсъждения в тази област страдат от фундаментален недостатък. Именно когато човек основава подобно разсъждение на научния подход, който се е доказал като толкова успешен в други области, той все още се сблъсква с невъзможността да преодолее предразсъдъците, присъщи на човешката природа.

Животът на душата се бърка с дейностите на действителния духовен живот. Душата и духът почти повсеместно се смесват днес в научните, философските и популярните дискурси. Такива разсъждения наистина все още са като тези на химик, който иска да анализира сложно вещество и е убеден, че то трябва да съдържа два компонента, две съставни вещества. Тогава той би действал изцяло под това предубеждение и следователно не би произвел нищо смислено, защото не е успял да вземе предвид, че изследването може да бъде плодотворно само ако се действа въз основа на тристранна структура.

По този начин, изследванията днес често остават безплодни поради тази причина – освен факта, че са безплодни и по много други причини – защото хората отказват да се откажат от предразсъдъка, че човек може да бъде разглеждан, без да се вземе предвид неговото разделение на трите същности, ако мога да ги нарека така, или на трите съществени члена: тяло, душа и дух. Вече посочих в по-ранна лекция, че това, което тук се има предвид под духовна наука, е изграждането на мост от душата към духа, точно както физическата наука и биологията се занимават с изграждането на *мост* от душата към физическото същество на човека. Бих искал още веднъж да обърна внимание на това, което вече намекнах, за да изясня какво всъщност се има предвид. Умственото преживяване, макар и в по-широк смисъл, несъмнено съществува – дори ако в този случай умственото преживяване се основава на физически и телесни основи – когато човек изпитва глад, жажда, ситост и други усещания.

храна и свързаните с нея усещания се усещат. Но колкото и да култивираме тези усещания, колкото и да се опитваме да направим глада по-голям или по-малък, за да го наблюдаваме вътрешно, или дори да сравняваме чувството на глад със ситост и други подобни, е невъзможно чрез това просто вътрешно наблюдение, чрез това, което човек преживява вътрешно, да открие кои физически, телесни основи служат като условие за това вътрешно преживяване. Следователно, по начина, с който всички вие сте познати, мостът трябва да бъде изграден с помощта на научни методи, така че човек да премине от простото вътрешно преживяване към това, което се случва във физическата организация на човешкото същество, докато това или онова вътрешно преживяване е налице.

Но е също толкова невъзможно да се стигне до плодотворно разбиране на човека като духовно същество, ако човек просто остане фокусиран върху това, което човек преживява във вътрешния си, психологически живот – в живота си на идеи, чувства и воля. Идеите, чувствата и импулсите на волята са, в края на краищата, съдържанието на душата. Те се колебаят и се променят в ежедневиия буден живот. Понякога се правят опити да се задълбочи това разбиране, като се премине от простото ежедневно психологическо преживяване във въображението, чувстването и волята към един вид мистично потапяне във вътрешното аз, към по-дълбоко преживяване на това, което душата е способна да преживее по този начин. Колкото и далеч да се стигне с такова мистично потапяне обаче, не може да се стигне до духовно познание за човека чрез такъв мистицизъм, колкото и фин да е той. По-скоро, ако трябва да се търси духовно познание – макар и от другата посока, но по също толкова сериозен научен начин – трябва да се изгради мост от

Простото умствено преживяване е свързано с духовното, точно както в областта на физическата наука се използват сериозни и строги методи, за да се преодолее пропастта между умственото преживяване и телесните процеси, с химичните или физичните процеси, които са в основата на чувството за глад, ситост, нуждата от дишане и други подобни. Не може обаче просто да се премине от душата към физическата организация на човек към духовния живот на човек по същия начин, по който се преминава от душата към физическата организация на човек. Необходими са различни методи. Вече посочих тези методи по принцип. Подробностите, разбира се, не могат да бъдат обсъдени в кратка лекция. Ще ги намерите в споменатите вече книги, като например „Как да се постигне познание за висшите светове?“, в моята „Окултна наука“, в книгите „За загадката на човека“, „За загадките на душата“ и т.н. Но днес бих искал отново да представя някои забележителни характеристики на тези методи, които могат да преодолеят пропастта между обикновения човешки умствен живот и духовната същност *на човека*.

Преди всичко, става въпрос за едно нещо – и аз вече загатнах за това от други гледни точки в тези лекции – става въпрос за факта, че много съвременни изследователи на душата вярват, че определени неща са просто невъзможни, неща, които са абсолютно необходими за духовното изследване. Колко често човек среща изследователи на душата да споменават днес, че действителният живот на душата не може да бъде наблюдаван? Човек открива, че се посочва, че например деликатните чувства не могат да бъдат наблюдавани, защото те се изплъзват, когато човек използва наблюдаващата душа-

Текстът се опитва да подходи към дейността от умствена гледна точка. Посочва се, с позоваване на Redit, как се чувстваме обезпокоени, когато например сме запомнили нещо, рецитираме го и искаме да наблюдаваме себе си. Това е представено като всеобхватна особеност на умствения живот . Важно е обаче да се разбере, че това, което се представя като невъзможност, като характерна неспособност на умствения живот, трябва да се преследва именно като метод на хуманитарните науки. Това, което биологът, това, което физиологът прави за тялото, духовният изследовател прави за ума, стремейки се да се издигне от простото ежедневно и просто мистично самонаблюдение до онова истинско наблюдение на душата , чиято невъзможност се демонстрира от гореспоменатото наблюдение, че не можем да наблюдаваме себе си, когато рецитираме стихотворение, защото сме обезпокоени от него. Сега не е необходимо да се стига до възможност за самонаблюдение именно във външни аспекти като рецитирането на запомнен материал , въпреки че това е необходимост и за някой, който желае да стане духовен изследовател. Необходимо е обаче духовният и психологически изследовател да напредва, за да постигне истинско самонаблюдение, като следва нишка от мисли, поток от идеи , а също и като наистина наблюдава хода на волевите импулси и емоционалните състояния, така че, така да се каже, докато това се развива в душата му, той да застане като свой собствен зрител и наистина да се научи да наблюдава себе си вътрешно , да наблюдава себе си по такъв начин, че наблюдателят и наблюдаваният действително да станат напълно отделни. Тази възможност често се представя като нещо много лесно, а тези, които я представят като нещо много лесно, въпреки че естествено не я притежават в нейната цялост,

Тези, които се стремят към присъщата на съществуването си трудност, са също така и тези, които вярват, че докато естествените науки са обвързани със строги методи, хуманитарните науки са нещо, което може да бъде постигнато лесно и леко. Истинското духовно изследване обаче, способно да разпознае кое е съществено за духовния живот, изисква именно този вид методично строг, търпелив и енергичен напредък, макар и прилаган само в духовната сфера. Този напредък трябва да бъде по специфичен начин, не само както се случва във външно научната област, но по такъв начин, че всеки, запознат както с научните, така и с духовните изследвания, трябва да признае, че в сравнение с често дългогодишния стремеж, необходим за постигане на сериозни духовно-научни резултати, методите на естествените науки могат по същество да бъдат усвоени по-лесно.

за това истинско самонаблюдение се полага чрез систематичен опит за въвеждане на вътрешната воля на индивида в живота на въображението. Това води до нещо, което наистина може да се нарече медитация, медитативен вътрешен живот, в най-истинския смисъл на думата, а не в мрачен, мистичен смисъл. В нашето обикновено, ежедневно съзнание ние изобщо не сме свикнали с такъв медитативен живот; ние подреждаме потока на мислите си изцяло според хода на външния свят и неговите впечатления. Оставяме една мисъл да следва друга, в зависимост от това кое външно впечатление следва следващото. Последователността от външни впечатления осигурява нишката, по която текат нашите мисли. Въз основа на това, което човек е придобил като житейски опит или мъдрост, той регулира собствените си мисли.

Вътрешен живот, мисловните процеси, за да може човек отвътре да следва мислите си. Но всичко това в най-добрия случай може да бъде подготовка за това, което се има предвид тук. Това трябва да се постигне чрез бавна, търпелива и енергична работа. Постига се, като първо се упражнява предпазливостта да се въведе в мислите на човек такава редовност и все пак, бих казал, такава случайност, че човек да е сигурен: в това, което практикува, не действа нищо от просто спомен, нищо, което може да възникне от някакви повече или по-малко забравени светове на въображението, житейски опит и други подобни. Следователно е необходимо човекът, който иска да се занимава с духовно изследване, да свикне с такова проследяване на идеи, които сам подготвя по ясен и организиран начин или които получава оттук или оттам по ясен и умел начин, че наистина да може да каже в момента, когато се посвети на този процес на идеи: Разбирам как свързвам една идея с друга, как влияя на процеса на идеите чрез волята си.

Всичко това трябва да бъде доведено дотам, че да не е нищо повече от подготовка за това, което всъщност е предназначено да се случи за душата и духовния живот. Защото, макар че това трябва да бъде внимателно подготвено по този начин, в определен момент от развитието то се представя като нещо обективно, като реалност, идваща от духовния външен свят. Само онези, които усърдно се посвещават за известно време на такива вътрешни упражнения – необходимото време варира от човек на човек – чрез които те въвеждат волята си в света на въображението, чрез които стигат до това да си кажат: Освобождавам се от въображението –

Идеите не следват една друга според собствените си присъщи закони или според външно възприемани закономерности, а по-скоро, чрез собствената си воля, аз самият въвеждам тази закономерност в моя психически живот, чрез която една идея се свързва с друга – той я осъществява постепенно – когато е въвел и след това е преодолял произвола в последователността на идеите, откривайки нещо вътрешно, което също толкова необходимо, от духовната сфера, свързва една идея, една мисъл с друга и по този начин предизвиква вътрешен душевен живот, управляван от духовна реалност. Точно както външното наблюдение регулира психическия живот и, поради факта, че последователността от външни събития, характерните свойства на външните обекти, са в основата на идеите, въвежда необходимост в идеите, така че те да станат медиатори на външната реалност, така и психическият живот постепенно се превръща в медиатор на духовна реалност. Човек просто трябва да разпознае какво се има предвид тук като нещо сериозно научно в същия смисъл като естествената наука и да не се поддава на предразсъдъка, че по този начин изпада в някаква фантазия, защото наистина навлиза във вътрешен произвол, и да осъзнае, че по този начин може да схване нещо духовно живо, нещо духовно реално, което подхожда към нашето схващане от различна перспектива от тази, която съответства на външната физическа реалност. Всъщност, за някой, който не се е занимавал много с подобни въпроси, първоначално е трудно да си представи какво всъщност се има предвид под тези неща. Но тези неща, които трябва да формират основата на бъдеща духовна наука, които трябва да осигурят бъдещ метод на духовно-научно изследване,

процеси, като научните процедури в лабораторията и т.н., не са нищо повече от усъвършенствани форми на дейностите, които се случват и във външния свят. Тези вътрешни дейности на духовния изследовател, ако мога да използвам израза, не са нищо друго освен продължение на това, което душевният живот иначе извършва, за да установи връзката между човешкия душевен живот и духовния живот, връзка, която винаги присъства, но която до известна степен се осъзнава чрез тези упражнения.

Бих искал да започна с нещо, което може би е по-лесно за разбиране, за да характеризирам какво всъщност имам предвид. Всеки, който се занимава с различни разсъждения относно тази или онази човешка или друга житейска ситуация, може, постепенно развивайки чувство за нея, да различи разликите между изобразяването на един човек и това на друг. Той ще открие, че с един писател може да е доста ерудиран в това, което казва, може доста стриктно да се придържа към своя метод, но чрез начина, по който изразява нещата, е фундаментално доста откъснат от това, което всъщност се случва в същността на нещата. От друга страна, с друг писател човек често може да си каже, без може би да е склонен да изследва какво е заложено на карта: просто чрез начина, по който говори за нещата, той е човек, близък до нещата, до своята вътрешна същност. Докато човек чете редовете им, се предава нещо, което наистина го доближава до самите неща. Ето един пример:

Човек може да има много възражения срещу подобно оценяване на изкуството, каквото го практикува стимулиращият и толкова симпатичен писател Херман Грим , но въпреки това ще...

Ако човек има чувство за това, дори и често да не е съгласен с някои от твърденията на Херман Грим, дори и да го намира за дилетант в сравнение с това, което строгите учени имат да кажат, трябва да признае: има нещо в неговите писания, което го приближава до произведенията на изкуството, до художниците, дори до техния личен характер. Бих казал, че това е нещо от атмосферата в писанията на Херман Грим, което води директно от това, което казва, до същността на това, за което говори. Човек би могъл да се запита: Как такъв ум се различава по точно този характерен начин от другите, дори от тези, които може да са доста учени? За някой, свикнал да не обсъжда подобни въпроси в общи абстрактни термини, а по-скоро да търси истински причини за подобни явления, може да се случи следното: Например, ще срещнете - и можете да направите подобни наблюдения и другаде в писанията на Херман Грим - едно много хубаво есе за Рафаело, в което Грим попада на някои изречения, които биха могли да звучат провокативно и дразнещо за сух, педантичен и трезвен учен. Там Грим заявява какво според него би почувствал човек, ако днес срещне Рафаело, и как би се чувствал съвсем различно, ако днес срещне Микеланджело. Не е ли вярно, че изричането на подобни неща в научен трактат за някои е просто пожелателно мислене? Разбира се, човек със сигурност може да разбере подобно мнение. В творчеството на Херман Грим ще намерите множество подобни странни забележки. Може да се каже, че той още от самото начало си налага определени предварително заложиени представи.

Той говори за възможности, за които, разбира се, знае, че не могат да бъдат реализирани в непосредствената реалност и, естествено, не възнамерява да каже нещо особено специфично за външната реалност с подобни забележки. Но всеки, който многократно се е отдавал точно на такива мисловни потоци, би – не в тази област обаче, защото подобни мисловни потоци не водят доникъде в тази област – а по-скоро в други области, в други аспекти на своите разсъждения, постигнал резултата, че умствените му способности се задействат до такава степен, че да могат да виждат по-дълбоко в нещата и да ги изразяват по-точно от други, които презират да се занимават с подобни „ненужни“ мисловни потоци. Това е важното и това, което искам да подчертая.

Ако човек се ангажира с вътрешни мисловни процеси просто с цел генериране на тези мисловни процеси, просто за да задвижи мисленето си, да го задвижи по такъв начин, че то да има възможна връзка с реалността, и ако се въздържа от намерение за нещо друго, освен да приведе мисленето си в определено течение на развитие с тези мисловни процеси, тогава това, което прави, първоначално не води до нищо друго освен до по-гъвкаво мислене, до по-гъвкави умствени способности като цяло. Плодът на това след това се проявява в съвсем различни области на размисъл. Човек трябва да може стриктно да разделя двете. Който не може да направи това, който иска да схване нещо реално, като задвижи мисленето си по този начин, който иска нещо различно от това първо да подготви мисленето си, за да проникне след това в реалността, изпада във фантазии, в мечти, във всякакви хипотетични спекулации. Но който...

Тези, които притежават самообладание и самоконтрол, знаят точно, че подобно задействие *на* мисълта първоначално има само субективно значение; за тези, които след това задействат силата, произтичаща от такава мисловна дейност в душата, плодовете на това ще се появят в съвсем различно време. От тази отправна точка Херман Грим наистина успява, в своите трактати за *Маколи*, *Фридрих Велики* и т.н., да направи исторически наблюдения, които силно резонират с това, което духовната наука казва за живота на човешката душа и човешкия ум. Не искам да кажа, че Херман Грим вече е бил духовен изследовател; всъщност той изрично отхвърля това. Нито пък искам да кажа, че това, което характеризирах у него, е нещо повече от нещо, което вече може да се случи в обикновеното съзнание. Такова развитие, такава практика, следвана все по-нататък и по-нататък, води до въвеждането на волята в живота на представянето и до разбиране на духовната необходимост в този живот на представянето. Към това обаче трябва да се добави и нещо друго. Вече посочих, че в развитието *на* духовния изследовател особено значение трябва да се отдаде на способността да се посвети човек на така наречените граници на познанието. *Дю Боа-Реймон* говори за седем загадки на вселената, с които човечеството може да се сблъска, като граници, отвъд които човешкото разбиране не може да напредне. Когато човек се окаже изправен пред двойна истина при такива граници, тогава тези граници формират самата отправна точка на духовно-научните изследвания. Един аспект е, че човек първо преживява напълно във вътрешния си живот какво всъщност се казва с такъв ограничаващ въпрос. Обичам да правя това в такива случаи.

Обърнете внимание на истинските, автентични борци за знание. *Фридрих Теодор Вишер* служи като пример . Когато се е обърнал към важната тема за човешката фантазия за сънищата, той е стигнал до такъв граничен въпрос. Той си е казал: Ако човек обмисли връзката *между* човешкия психически живот и човешкия физически живот, трябва да си каже: Съвсем сигурно е, че душата не може да бъде в тялото, но е също толкова сигурно, че душата не може да бъде никъде извън тялото. Всеки, който развива такова мислене , което не се стреми към знание според конвенционалните, академично предписани методи, а по-скоро според вътрешните, необходими течения на психичния живот, в много случаи ще стигне до точката, в която трябва да си каже: Вие стоите в точка, където всички идеи, възникнали от вашите сетивни наблюдения, от целия съзнателен живот, който се развива ден след ден под влиянието на сетивното наблюдение, изобщо не ви водят по-нататък. Човек може, както често се случва днес, да спре на такива гранични точки и да каже: е, има граница, човек не може да я премине! Човек греши, казвайки това. Но аз не искам да говоря за това. Въпросът е, че именно в такива гранични точки човек се опитва да проникне с пълния живот на душата, че се опитва да се потопи в едно реално противоречие, което духовно-психологическата реалност ни представя, точно както тя се представя като външна, противоречива реалност, когато едно растение понякога има зелен лист, а друг път жълто венчелистче. В действителност противоречията също стават реални. Когато човек ги преживява, вместо да ги подхожда с логическото си мислене, с обикновената си, трезва преценка , когато се приближава към тях...

Ако човек подходи към него с пълната, жива вътрешна същност на душата, ако позволи на противоречие в самата душа да се разиграе и не подходи към него с предразсъдъците на живота и не се опитва да го разреши, тогава забелязва как то се разраства, как наистина възниква нещо, което може да се сравни със следното, както направих в книгата си „За загадките на душата“.

Ако едно по-нисше същество първоначално не притежава чувство за допир, а само вътрешен, вълнообразен живот и постепенно влиза в контакт с външния свят, тогава това, което преди това е било само вътрешен, вълнообразен живот, се развива в чувство за допир – това е все пак общоприето научно понятие – и чувството за допир от своя страна се диференцира, така че в известен смисъл постепенно, чрез сблъсъка на този вътрешен живот с външния свят, самият последният се превръща във вътрешно преживяване. Този образ на чувството за допир може да се приложи към онова духовно преживяване, което трябва да се случи в духовния изследовател. Изправен пред такива граници на познанието, той им позволява да се разгърнат в душата му, позволява им да имат своя собствена валидност. Тогава е сякаш вътрешният живот не се е сблъскал с физически външен свят, а с духовен свят, и духовното чувство за допир наистина се развива, след което допълнително се диференцира и се стреми да се превърне в това, което в преносен смисъл може да се нарече, заедно с Гьоте, духовни очи и духовни уши. Въпреки това, има дълъг път от справянето с подобни гранични въпроси на познанието до това, което нарекох „възприемащо съзнание“ в книгата си „Загадката на човека“. Но това възприемащо съзнание може да бъде развито. Това е едно от нещата, които трябва да се вземат предвид.

Другият момент е, че човек преживява именно в такава вътрешна, умствена и духовна дейност, че не е сам.

Човек може да не желае да проникне в духовния свят с това, което е придобил по отношение на преценката, основана на наблюдение на сетивния свят, не в негативния смисъл на това да каже, че умственото познание в този момент може да надхвърли себе си. По-скоро човек трябва да се откаже от проникването в духовния свят с това, което преди това е притежавал в душата, преди първо да се е подготвил чрез тези и подобни упражнения, за да проникне истински в духовния свят. Това изисква известно отричане; изисква пълно отричане. Докато хората обикновено са свикнали да формулират хипотези и всякакви логически заключения за това, което може или не може да бъде отвъд физическия опит, въз основа на това, което са придобили във външния свят, духовният изследовател наистина трябва да го превърне не само във вътрешно убеждение, но - казвам изрично - във вътрешна интелектуална добродетел да не използва за характеризиране или интуиция на духовния свят това, което идва единствено от физическо-сензорната реалност . Това отричане първо трябва да бъде придобито; то трябва да се превърне в привична характеристика на душата, така че човек да се въздържа от формулиране на просто хипотези или просто философски дискусии за това, което се намира отвъд физическо-сензорното наблюдение. Тогава човек се бори с осъзнаването, че за да проникне в духовния свят, самата душа първо трябва да се подготви за него. Това, което постепенно се развива чрез пълното установяване на тази интелектуална добродетел, подкрепена от въвеждането на волята в живота на въображението, както я описах, довежда човека до степен да може да практикува онова самонаблюдение, за което говорих по-рано, което наистина му дава възможност да

в известен смисъл , собствен наблюдател, докато се развиват мислите, чувствата и импулсите на волята. Само чрез такова истинско самонаблюдение човек може да развие умствена дейност, за която чрез опит знае, че не се извършва с помощта на тялото, а по-скоро се извършва от човека, с истинското му аз, сега стоящо извън тялото. Това е концепция, която, признавам, е доста непозната за светогледите, които черпят своите здрави корени от самата почва, от която, почти изключително в наши дни, светогледите се стремят да черпят корени. Защото всичко в тези светогледи има за цел да отрече възможността човек да развие умствен живот, независим от тялото, и когато резултатите от самонаблюдението се представят по този начин, да ги критикува с това, което е получено от външния свят, или с каква преценка е произтекла от този външен свят. Това е просто несъстоятелно. Недоразумения върху недоразумения възникват по простата причина, че всяко духовно изследване трябва да се основава на точно обратното на това, което трябва да лежи в основата на научното мислене, въпреки че духовното изследване е структурирано изцяло според модела на научното изследване. Там мисленето и методичното развитие на мисълта чрез експериментирание и т.н. са устроени по такъв начин, че хората прилагат научните методи, разработени чрез преценка и разбиране, за да разберат тайните на природата, че свързват нещата по един или друг начин, чрез който разкриват тяхната същност, техните тайни. Това е съвсем очевидно от само себе си, въз основа на естествената наука.

научен начин на мислене. Същата сила на мисълта и въображението, която се използва за разработване на всякакви научни методи, се използва и в духовната наука, за да подготви първо душата, за да може тя след това да наблюдава резултатите от духовната наука. Това служи за подготовка на душата, за да може тя да наблюдава явленията на психическия живот по начин, напълно свободен от тялото . Чрез това човек може да премине от душата към духа, точно както, обратно, научните методи го преместват от душата към тялото. По този начин може да се каже, че цялата природа на доказването и преценката на мисленето трябва да е различна в духовната наука. Тя не може да липсва, но това, което се постига, не е разглеждане на причините и следствията по същия начин, както във външната наука, а по-скоро способност за наблюдение, защото методите на външната наука първо са приложени към развитието на самата душа.

Така духовният изследовател се подготвя от самото начало , използвайки същите средства, чрез които науката иначе стига до своите заключения , за да може да наблюдава духовно, така че духовното да му се яви като преживяване, точно както физическо-сетивният свят се явява на външните сетива. Това води до това, което неохотно наричам ясновидско възприятие на духовния свят, неохотно, защото дори днес, когато се говори за ясновидско възприятие на външния свят, често се прави позоваване на по-стари анормални състояния на човешкия психичен живот, а сериозният, строг метод на духовната наука умишлено или неволно се бърка с всякакви патологични и дилетантски методи, чрез които човечеството често е въввлечено в...

който иска да проникне в духовния свят. Ще обсъдя тези въпроси по-подробно в лекцията си върху „Откровенията на несъзнаваното“.

Сега се стига до наблюдение на живота на душата по такъв начин, че наблюдението не остава само в сферата на психическия опит, а сочи към духа. Бих искал първо да спомена два момента, макар че те биха могли да бъдат умножени стократно, но които въпреки това са важни основни моменти. Стигайки по този начин до истинско самонаблюдение, което се осъществява извън тялото и по този начин е в контраст с духа, човек стига до получаване, като непосредствен резултат от наблюдението, разбиране не само за връзката между обикновеното бодърстване и обикновеното спане, но преди всичко за това какво всъщност представляват феномените на бодърстване и заспиване. Съдбата на духовната наука и днес е, че тя не само говори за много неща, които са непознати днес, но и че трябва да говори за това, което влияе на съзнанието на всяко човешко същество, което всъщност е общоизвестно, по съвсем различен начин от обичайния. Освен това духовната наука трябва да използва думи, които са измислени за външния, обикновен живот. Това представлява много трудности, тъй като хуманитарните науки понякога трябва да използват едни и същи думи в различен смисъл. Те трябва да се свържат с познати явления от живота, за да осветят духовната сфера от тези отправни точки. Хората са запознати с редуващото се състояние на сън и бодърстване, ако говорим първо от гледна точка на съзнанието, а не от гледна точка на естествената наука – която няма да бъде предмет на нашето разглеждане днес – от една страна, като времето, в което съзнанието...

Човешкото съзнание съществува от будност до заспиване, а от друга страна, съществува като времето, когато съзнанието е потопено в тъмнина, в съзнание на сън. Духовният изследовател знае, че това е толкова слабо, че обикновено се говори за липса на съзнание по време на сън. Сега, тези две редуващи се състояния на човешките същества, наистина еднакво необходими за живота, са подходящи, чрез реалистично разсъждение, да ни отведат в загадката на човечеството. От самото начало би трябвало да е очевидно за всеки, че истинският човек не може да започне отново със заспиване и събуждане. Това, което е психическо-духовното същество в човека, което иначе живее като съзнание в будно състояние, трябва да присъства и в съня. Но за обикновеното съзнание въпросът е такъв, че човек не може да наблюдава себе си в съня чрез саморефлексия и следователно не може да сравнява будното състояние със състоянието на сън на вътрешно, духовно ниво. От чисто научна гледна точка това е различен въпрос. Въпросът е, че човек се доближава до тези неща, когато наистина се издигне от обикновеното сетивно наблюдение до духовното наблюдение по описания начин, така че да схване живота на въображението, чувството и волята с вътрешното си духовно око.

Нека първо обърнем внимание на живота на въображението. Хората обикновено го възприемат по следния начин: Аз съм буден от събуждането до заспиването. Мислите ми, произтичащи от възприятията или отвътре, са интегрирани в обичайния ми буден живот. Обикновеното съзнание не може да стигне до различен извод. Ситуацията е различна обаче, когато човешката психика...

Чрез подобни упражнения човек се подготвя за духовно наблюдение. Това му позволява да наблюдава целия този вътрешен свят на разширяване, будното съзнание като цяло, от будността до заспиването. Забележително е как тук, както и в толкова много други области, сериозните естествоизследователи се сблъскват с това, което духовната наука изважда наяве от съвсем различна гледна точка. Но естествознанието може само, започвайки от изследването на тялото, да изгради мост към живота на душата. То все още отказва да говори за това, което се обсъжда тук. Следователно, когато естествоизследователите говорят за тези неща, те говорят съвсем различен език от духовните учени. Но нещата ще си дойдат на мястото, ще се съберат толкова сигурно, колкото сондажът на планина, построен с помощта на правилни геоложки и геометрични методи, намира своя център. Например, наскоро се появиха интересни изследвания в областта на естествознанието от изследователя *Юлиус Пиклер*, който разглежда човешкото будно съзнание по съвсем различен начин, отколкото е било прието в биологията. Разбира се, не му хрумва да изследва нещо подобно от хуманитарна гледна точка. Затова той основава аргумента си на нещо, което е малко повече от дума. Пиклер говори за инстинкт на будност, който просто държи хората будни от събуждането до заспиването, инстинкт, който е налице дори когато няма конкретни мисли или идеи и който би трябвало да се проявява по-специално в скуката. Искан само да посоча това, за да покажа как въпросът се разглежда и от другата страна.

Хуманитарните науки не могат просто да поставят някоя дума или хипотеза, където и да съществува дадено явление.

То не може да основава работата си на теоретично предполагаема сила, а трябва да наблюдава . Всъщност то наблюдава какво преживява човешката душа, докато е в будно състояние, което е осезаемо за всеки. То наблюдава постоянния поток на съзнателния ежедневен живот от събуждането до заспиването. Какво открива духовната наука? Тя се ориентира особено, когато със своите методи на наблюдение наблюдава нахлуването на мисли и идеи в това просто будно състояние. Какво наблюдава духовният изследовател, когато следва спокойния поток на будния живот и след това нахлуването на идеи? Духовният изследовател открива, че обикновеното, светло будно състояние, което иначе тече като спокоен поток, е прекъснато от частично заспиване в схващането и преживяването на мислите. Ние се събуждаме по такъв начин, че непрекъснато омекотяваме будното състояние до частичен сън, като въвеждаме идеи в будното състояние. Ние научаваме за връзката на ума с менталните образи само като наблюдаваме как иначе интензивното будно състояние, макар и не толкова силно отслабено, колкото при съня без сънища, все пак е отслабено и в това отслабване попада всяка мисъл, която може да бъде предизвикана от възприятие. По този начин ние не преживяваме обикновеното будно състояние с еднаква интензивност, а по-скоро то непрекъснато се приглушава и затъмнява, докато формираме мисли. Следователно, в менталните образи това, което иначе присъства в по-силно или пълно притъпяване по време на сън, продължава и в будния живот. Това ни кара да осъзнаем, че това, което иначе бихме сметнали за пъстра поредица от ментални образи

Способността да се прави разлика между белите дробове в будно състояние сега е от съществено значение. Това, което обикновено познаваме като будност и сън с еднакво ниво на интензивност, трябва да се разбира от гледна точка на различни нива на интензивност. Човек трябва да може да наблюдава пълна будност, отслабена будност, освен това пълен сън, отслабен сън и т.н.

По този начин човек постепенно се научава истински да наблюдава това, което иначе е напълно пренебрегнато в съзнателния живот. Чрез това проникване в обикновения психически живот, човек стига до способността да възприема самото будно състояние чрез наблюдение, за което първо трябва да се създаде духовното око, точно както физическото око е създадено за сетивния свят. Тогава човек не се нуждае от доказателство за това, което вижда; просто го вижда. По този начин човек стига до разпознаването като правилен, непосредствения, даден от опита възглед, за който се говори много рядко в предишната психология, но веднъж много красиво, а именно от твърде малко забелязания психолог *Фортейдж*. Тук човек стои на една от онези точки, които са толкова интересни за развитието на това, което днес колективно се нарича духовно изследване. Това не е нещо съвсем ново, а по-скоро нещо, което трябва да бъде систематично съставено, чиито начала вече са се появили в работата на онези, които са се борили със знания в тази област. *Фортейдж* някога е говорил за това, а *Едуард фон Хартман* го е критикувал за това, заявявайки, че обикновеното съзнание на човешката душа всъщност е непрекъснато, намалено умиране. Това е своеобразно , смело твърдение, но такова, което може да бъде обосновано научно, въпреки че естествените науки...

Фортлейдж погрешно тълкува съответните факти; достатъчно е да се прочетат например изследванията на *Касовиц*. Фортлейдж стига до разбирането, че това, което поражда съзнанието, не се основава единствено на появата на растящ, поникващ, процъфтяващ живот, а по-скоро, че именно когато в душата възниква съзнателен живот, поникващият, растящ, процъфтяващ живот в човешкия организъм трябва да отмре, така че ние носим смъртта частично в себе си през целия си живот, доколкото те са съзнателни. При формирането на представи нещо в нервната ни система се разрушава, но то веднага се регенерира. Разпадането е последвано от регенерация. Съзнателният психически живот се основава на процеси на разпадане, а не на поникващи, процъфтяващи процеси на регенерация. Фортлейдж заявява много добре: Ако това, което винаги се случва в една част на тялото, в мозъка, по време на формирането на съзнанието – това частично умиране – обхващаше цялото тяло всеки път, както прави физическата смърт, тогава човекът би трябвало да умира непрекъснато. За Фортлейдж физическата смърт просто изразява, по обобщен начин, това, върху което съзнанието непрекъснато почива. Следователно, Фортлейдж може, признавам, само хипотетично, тъй като все още не притежава духовно прозрение, да заключи, че ако всеки път, когато възниква нашето обикновено съзнание, си имаме работа с частична смърт, тогава общата смърт е появата на съзнание при различни условия, което човекът след това развива за духовния свят, след като е преминал през портата на смъртта. Тук, като лъч светлина, става ясно какво ще развива духовната наука все по-точно, прилагайки своите методи на наблюдение към човешката природа. Тук науката показва, че съвкупността от...

Човешките същества, които с право са подложени на концепцията за развитие от една гледна точка, не бива да бъдат подложени единствено на тази концепция. Няма да разширявам това разглеждане отвъд човешките същества в този момент ; ще обсъдим подробно природата по-късно , където подобни въпроси могат да бъдат разгледани. Ако останем фокусирани върху човешките същества, трябва да ги разглеждаме по такъв начин, че да разберем, че има развитие на поникване, пъпкуване, растеж на живота, но също така и непрекъснат процес на упадък, на регресивно развитие. Органите на този регресивен процес, органите, в които протича не прогресивно, а регресивно развитие, са в човешкото тяло предимно нервната система. Умственото съзнание се намесва в човешките същества, като редува процесите на растеж и пъпкуване с процеси, които представляват регресивно развитие . Целият буден живот, от събуждането до заспиването, се основава на факта, че с пробуждането духовно-умственият елемент, който се е отделил от тялото при заспиването, навлиза в тялото и това, което е прогресивно развитие от заспиването до събуждането, се трансформира в регресивно развитие по отношение на нервната система. В мисленето, във въображението си, хората трябва да се разрушат, трябва да инициират процеси на разпад в нервите си, за да направят място за дейността на духовно-менталното. Естествените науки все повече ще потвърждават това от другата страна. Духовният изследовател се движи от духовно-менталното към физическото и показва, че когато духовно-менталният елемент се влее във физическото при събуждане , настъпва срыв, докато този срыв не прогресира до точката, в която прогресивното развитие може да започне отново.

Това трябва да се случи в началото на съня . Постоянно прогресиращото будно състояние се основава на факта, че чрез психическите и духовните аспекти на човешкото тяло постоянно протича редовен, закономерен процес на разпад, регресия, противно на течението, което живее в обикновения буден живот, което е активно в силите, които ни позволяват да растем и да процъфтяваме като деца. Ако въведем въображение, мисъл, в обикновеното будно състояние, отново получаваме обратния ефект. След това въвеждаме елементи на по-нататъшно развитие, частични състояния на сън, в процеса на разпад от физическа страна, така че можем да кажем: това, което е отслабено, е от процеси, които много слабо представят това, което присъства в растежа, това състояние, което се простира отвъд обикновения буден живот чрез разпад. Сега за духовния изследовател става ясно, че този упадък, този непрекъснато прогресиращ процес от събуждане до заспиване, е ефектът от това, което духовният изследовател, чрез истинско самонаблюдение, разпознава като духа в човешкото същество. Духът упадва и в рамките на този упадък се активизират онези дейности на въображението и мисленето, в които душата използва процесите на изграждане, за да ги интегрира в духовните процеси на упадък. Тук виждаме взаимодействието между духовно-психичното и физическото. Духовният изследовател не е склонен да говори дилетантски за духовно-психичното, пренебрегвайки случващото се в тялото, именно защото самият той наблюдава как духът не действа по начин, който изразява процесите на растеж и развитие, които са чисто естествени процеси , а по-скоро процеси, противоположни на тях. Изучавайки какво постига духът в тялото, духовният изследовател се научава и да разпознава как той...

Душата използва телесни процеси, за да потисне умствените процеси, като въвежда идеи в процеса на разграждане, извършван от ума. Това само подсказва как духовният изследовател стига до изследване на реципрочната връзка, взаимодействието на духовното, умственото и физическото в човешкото същество.

Точно както той разпознава, от една страна, частично заспиване в идеите, които нахлуват в обикновеното будно състояние, така и той се научава, от друга страна, да разпознава как всеки път, когато импулс на воля навлезе в живота на ума, той се проявява като вид засилване на будното състояние, като пробуждане. Идеацията е като приглушаване на будното състояние, импулсът на волята - като пробуждане, като осветяване на това състояние, което е непрекъснато от пробуждането до заспиването по отношение на живота на волята, който е толкова притъпен, че дори когато човек е буден, може да се опише като живот на сън. Какво знае човек, когато изпълнява някакъв импулс на воля, какво се случва в ръката му? Но всеки път, когато възникне импулс на воля, той е като пробуждане.

С това ви посочих как истинският наблюдател, който се е издигнал до истинско самонаблюдение, може да възприеме действието на човешките душевни сили и умствени способности в духовния свят. Чрез усъвършенстване на методите си, той може, точно както човек опознава обикновеното, ежедневно „аз“, да опознае онова „аз“, което изпитва в себе си в това самонаблюдение, самото „аз“, с което извършва това самонаблюдение. Това „аз“ не може да бъде познато чрез философски разсъждения; то може само да бъде преживяно. Когато бъде преживяно, човек научава чрез пряка интуиция това, което сега очертах. Човешкото същество

Обикновеното съзнание не може да не вярва, фокусирайки се единствено върху нарастващите, поникващи и разрастващи се сили на развитие, че докато детето излиза от притъпено състояние на съзнание и постепенно напредва към казането на „аз“, към постигането на самосъзнание като цяло, това, което се изразява в психиката като „аз“, постепенно се развива от процесите на развитие на тялото. За някой, който опознава „аз-а“ чрез истинско самонаблюдение, става ясно, че това е погрешно – но е необходима грешка за обикновеното съзнание – точно както би било погрешно да се вярва, че тъй като човек има въздух в дробовете си, въздухът, който издишва, се издига от дробовете. Тук човек вече може да преживее чрез външно, действително наблюдение, че би било безсмислено да се разглежда въздухът, свързан с човешките бели дробове, като нещо, което произхожда от човешките бели дробове. Ако човек иска да разбере въздуха, той трябва да отиде отвъд белите дробове; ако човек иска да разбере въздуха в неговата собствена същност, той трябва да се обърне към външната атмосфера. Същото се прави, когато човек се е издигнал до самонаблюдение по начина, описан тук. Там човек се научава да разпознава, че това, което се случва в тялото в непрекъснатите, развиващи се и развиващи се процеси на развитие, е свързано с човешкото его, с истинското „аз“, по същия начин, както белите дробове се отнасят към въздуха. Точно както белите дробове не са създатели на въздуха, така и това човешко тяло по никакъв начин не е създател на егото. Само докато човек не познава истинската духовно-психична сфера, той стига до необходимата грешка да вярва, че това его има нещо общо с тялото. Духовният изследовател обаче чрез своите методи за изследване на егото отива отвъд тялото, точно както този, който иска да разглежда въздуха изолирано, го прави от...

излиза от белите дробове. Така духовният изследовател стига до разпознаването, чрез истинско наблюдение, как това „аз“, този духовно-психически аспект на човешкото същество – ако мога да използвам метафоричен израз – влиза във физическото тяло при раждането, или по-скоро зачеването, което получава чрез потока на наследството; как това его, слизащо от духовния свят, получава тялото, точно както *белите* дробове се добавят към въздуха, така че тялото вдишва това его и, когато човешкото същество преминава през портата на смъртта, го издишва отново. Това е метафоричен израз за връзката между духовно-психическия аспект, слизащ от духовния свят, и физическо-телесния аспект. Точно както човек, когато опознае същността на въздуха, търси тази същност във външното въздушно пространство, а не в белите дробове, така и човек не търси същността на духовно-психическия его във външното физическо тяло, след като наистина е опознал егото.

Но именно тогава за духовния изследовател възниква решаващо разграничение между духовното и психичното, също и при прехода от човешкото същество към психическо-духовната среда, в която човекът живее с онази част от своето същество, която преминава през раждане и смърт, която, за разлика от преходността на тялото, е вечният, безсмъртен елемент в човека. Това разграничение между психичното и духовното произтича от факта, че в психическата сфера, която се отделя от човека, която не е пряко свързана с него, ние се научаваме да разпознаваме нещо, което в известен смисъл е само избледнял основен тон на това, което човек иначе преживява в живота на душата като въображение, чувство и воля. Бих искал да се изразя чрез следното: Нека вземем една изпята песен. Можем да разгледаме думите, можем да разгледаме песента първо като поезия и можем да продължим това разглеждане в...

Слушане на изпятата песен. Но дори когато пеем, можем да пренебрегнем съдържанието на думите, изреченията и да се съсредоточим единствено върху тона, чисто мелодичните аспекти – тоест върху това, което се появява, когато конкретно пренебрегнем съдържанието на думите. Това е просто сравнение, което използвам, но сравнението има реално значение във връзка с това, което казвам тук. Целият човешки опит на въображението, чувстването и волята може да бъде схванат по такъв начин, че човек може да възприеме и скрит тон, без да разглежда съдържанието на въображението, чувстването и волята, както те се представят в обикновеното съзнание.

За да се изразя още по-ясно , бих искал да характеризирам въпроса от друга гледна точка. Известно е на всички вас, че някои източни народи се издигат до духовния и умствения свят чрез методи, които, както многократно съм заявявал в лекциите, които съм изнесъл тук, а също и в книгите си, не са приложими по същия начин за нашето западно културно развитие и че по-скоро тук трябва да се използват други методи за съзнателно духовно изследване. Въпреки това, все още могат да се направят някои сравнения. Вие сте наясно, че източните хора достигат до определено разбиране за духовното – което може да не признаят, но това не е въпросът сега – чрез многократно рецитиране на мантри. На Запад хората се смеят на повторенията в беседите на Буда и не осъзнават, че за източните хора това повторение на определени фрази е необходимост, защото постига определен подтекст във вътрешното възприемане на материала, пренебрегвайки непосредственото съдържание. Ще бъде, бих казал, в

Душата, в известен смисъл, чува или говори музика, която живее в тези поговорки. Душата се потапя в нещо подобно. В моите книги можете да намерите как ние, в развитието на западния дух, постигаме това по по-духовен и емоционален начин, така че да не изпадаме в просто скандиране или рецитиране на мантри или повторения. Но това, което се постига по този друг начин, може да се обясни, като се обърне внимание на това как, в представянето, чувстването и волята, се преживява нещо, което е фундаментално или подтекстово.

Ако човек се съсредоточи върху постигането на пълно самонаблюдение, като същевременно запази съдържанието на въображението, чувствата и волята, както ги преживява в обикновеното будно съзнание, обикновено най-лесно открива механизмите на ума. За разлика от това, психиката е по-интимна и често се изплъзва на достъп. Човек трябва да предприеме трудни и продължителни упражнения, за да стигне до нея. Макар че е сравнително лесно да се наблюдава как умът намалява в течащото будно състояние, човек трябва да използва по-фини, интимни упражнения, за да наблюдава как възникващите идеи са частични състояния на сън. Но когато човек стигне до това по-интимно преживяване на психиката чрез методи като тези, които съм описал в книгите си, той също така преминава отвъд чисто субективния психичен живот към обективния психичен живот. Тогава човек проследява не само духовно-психичното като такова, както проследява въздуха от белите дробове навън във въздушното пространство, в онова духовно пространство, което човек преживява между смъртта и новото раждане, в чисто духовно преживяване, но и може да проследи психичното в състоянието му преди раждането и в състоянието му след смъртта. Колкото и странно да изглежда това...

Макар че тези неща все още могат да резонират с хората днес, те могат да бъдат преживени. И въз основа на това преживяване, което източният човек култивира по начин, толкова тясно свързан с интимния живот на душата, той е стигнал по-рано от западния човек до разбирането за това как целият човешки душевен живот се разгръща в повтарящи се земни животи, как повтарящите се земни животи наистина се появяват в резултат на наблюдение. Това е резултат от наблюдение на преживяването на душата. Преживяването на вечното, нетленното, което преминава през раждания и смърти, в своята духовност, е нещо различно от това душевно преживяване, каквото се случва в повтарящи се земни животи. То е като специализация, диференциация на духовното преживяване.

Точно както може да се наблюдава, в психическата ангажираност на индивида с общия духовен живот, че въображението играе ролята на един вид частичен сън, така може да се наблюдава и във външния свят – ще обсъдя тези въпроси по-подробно в следващата лекция – как психиката играе роля в онази духовна сфера, която човек открива като сцена за вечното духовно в човека, като специализира общия, вечен духовен живот в повтарящи се земни животи, които, разбира се, са имали начало и ще имат край. Ще говоря за това в следващата лекция.

Това се постига чрез истинско развитие на духовни способности, които не всеки трябва да придобие. Но всеки човек има чувство за истина. Ако това чувство за истина не е помрачено от предразсъдъци, които твърде лесно се срещат в популярните или научните светогледи днес, тогава човек ще може да се съгласи с това, което духовният изследовател има да каже, дори преди самият той да е станал духовен изследовател. Защото виждащият се различава от другите хора – аз

Вече изразих това тук като аналогия – като човека, който наблюдава часовникаря, в сравнение с човека, който само вижда часовника. Човекът, който вижда часовника, знае, че той е възникнал чрез интелектуалната дейност на часовникаря; не е нужно човек да е наблюдавал часовникаря, за да знае това. Когато духовният изследовател, чрез пророческо наблюдение, основано на своите изследвания, описва как се случва това, което се изразява в ежедневието, човекът, който наблюдава директно това, ще намери потвърждение на казаното навсякъде, дори ако самият той не е духовен изследовател. Дори това да изглежда парадоксално в общото развитие на интелектуалната култура – как духовният изследовател трябва да мисли за тялото, душата и духа на човека – с времето, докато естествената наука работи срещу това, което духовните изследвания имат да кажат, това, което бавно и постепенно се е появило за естествената наука, ще се появи и за духовните изследвания. Просто помислете, че е имало и време, когато определени предразсъдъци са възпрепятствали развитието на физиологията и биологията в съвременния смисъл. Например, днес съществува предразсъдък срещу изграждането на мост от човешката душа към това, което се случва във физическото тяло, докато животът на душата тече. Изучаването на анатомията се появява едва през Средновековието. Преди това е съществувало предразсъдък срещу добавянето на това, което се случва в тялото, към това, което *душата* може да преживее вътре в него. Хуманитарните науки се намират в същото положение днес. И вярвате или не, днешните предразсъдъци са със същата стойност и произтичат от същите причини. Точно както през Средновековието, хората не са искали да дисектират тялото, за да разберат какво се случва вътре в него.

Дори днес , дори най-сериозните учени се съпротивляват на изследването на ума чрез методите на хуманитарните науки, тъй като е от съществено значение да се разбере природата на душата . И точно както Средновековието само постепенно е позволило на науката свободно да изследва човешкото тяло , така и културното развитие на човечеството ще наложи изучаването на ума, който не е тъждествен с душата, да бъде предоставено на дисциплината на хуманитарните науки .

Независимо дали човек се консултира с естествени учени или други изследователи на душата днес и стига до резултати от духовната наука, той преживява по същество едно и също нещо, само че в различна област, както е описано в биографията на Галилей . *До времето на Галилей* , старият предразсъдък, все още разпространен по отношение на физическите явления и увековечен през Средновековието чрез погрешно тълкуване на *Аристотел* , е съществувал: че нервите произхождат от сърцето. Галилей е информирал приятел, че това е предразсъдък. Приятелят е бил предан последовател на Аристотел. Той е казал, че написаното от Аристотел е вярно и че то гласи, че нервите произхождат от сърцето. След това Галилей е демонстрирал на приятеля, използвайки труп, как очевидното наблюдение показва, че нервите произхождат от мозъка, а не от сърцето, и че Аристотел е пропуснал това, защото подобно физическо наблюдение все още не е било възможно за него. Вярващият в Аристотел въпреки това си е останал невярващ. Въпреки че е видял, че нервите произхождат от мозъка, той е казал: „Външният вид може да подкрепя твоята гледна точка, но Аристотел казва друго и ако има противоречие между Аристотел и природата, тогава аз вярвам не на природата, а на Аристотел.“ Това наистина се е случило. И това се случва и днес.

Ако днес се обърнете към онези, които искат да установят изучаването на душата в стария смисъл, от философска гледна точка , и към онези, които искат да го установят по естественонаучен начин, те ще твърдят, че това, което е в основата на психичните явления, произхождащи от ума или тялото, може да се обясни по някакъв начин само от вътрешността на душата. И колкото и да посочвате фактите на духовното наблюдение – което не е толкова лесно за осъществяване, колкото нашето научно наблюдение, а духовната анатомия ще бъде по-трудна за изучаване от физическата анатомия – ще се сблъскате със същия отговор: Ако има противоречие между това, което казва *Вундт* или *Паулсен* или който и да е авторитет, и това, което духовната наука показва чрез духовно наблюдение, тогава ние не вярваме на духовното наблюдение, а по-скоро на това, което е написано в книгите, с които сме свикнали в тази епоха без авторитети. Защото днес хората вече не вярват на авторитети, а – макар и по такъв начин, че не го забелязват – на това, което е официално подпечатано по някакъв начин. Хуманитарните науки ще надделеят, точно както естествените науки надделяха по отношение на изследването на тялото.

Природоучени като Дю Боа-Реймон и други подобни на него казват, че там, където започва свръхестественото, науката трябва да свършва. Вече посочих грешката, която това разкрива, в по-ранна лекция. Какво я е причинило? Усещало се е – и Дю Боа-Реймон го усеща съвсем ясно – че човешката природа е вкоренена в нещо духовно. Но тази духовна сфера първо трябва да бъде разпозната, чрез развитието на духовно-научни методи, като почвата, от която извира човешката душа. Споменах ли дърво?

Ако видя пред себе си дърво, чиито корени стигат дълбоко в земята, може да се раздразня , че то крие корените си от погледа ми, а аз искам да видя дървото ясно. Съвременната наука се стреми да изясни нещата, като се фокусира върху това, което е възприемчиво за сетивата; защото коренът не може да се закрепил в духовната почва. Науката действа като някой, който, за да види дървото ясно и живо, го изтръгва от земята или го изкопава. Тогава той го има ясно пред себе си, но дървото изсъхва. Така съвременната наука , която отказва да се ангажира с духа, е изкоренила дървото на познанието. Но както дърво, откъснато от корените си, изсъхва, дори и да е ясно видимо, така и знанието изсъхва, когато е откъснато от духовната почва. Твърдение като това на Дю Боа-Реймон, че науката свършва там, където започва свръхсетивното, в бъдеще ще се трансформира в противоположното убеждение. Ще се осъзнае, че ако човек откаже да признае свръхсетивното, дори в сферата на природните явления, той изкоренява дървото на познанието от почвата му и кара знанието да изсъхне. В бъдеще няма да се казва, че там, където започва свръхсетивното, науката свършва, а по-скоро, ако се опита да обоснове науката, като я извлече от почвата *на* свръхсетивното, ще открие, че там, където свръхсетивното престава в човешкия интелектуален живот, науката не може да процъфтява; че никаква истинска наука няма да възникне извън свръхсетивното, а че там, където свръхсетивното престава, ще има само мъртва наука.

ПРИРОДАТА И НЕЙНИТЕ МИСТЕРИИ В СВЕТЛИНАТА НА УМСТВЕНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Берлин, 7 март 1918 г.

Американският научен писател *Чарлз Снайдер*, автор на книга за съвременния научен мироглед (преведена и на немски), говори почти подигравателно за лекция, изнесена някога от колегата на Дарвин, изследователя *Ръсел Уолъс*. Уолъс, като натуралист – или може би по-точно, въпреки че е натуралист – заявява, че според него човешкият живот, безсмъртната душа *на* човека, има не само значението, което се наблюдава тук, в живота между раждането и смъртта, но и че неговото безпогрешно свръхсетивно влияние се простира в цялата вселена. Човек като Чарлз Снайдер, с неговата поматериалистична перспектива, може да реагира на подобно твърдение само с почти подигравка в наши дни. Сега, ако някой иска да разгледа културно и исторически интересния аспект на този факт, трябва да се отбележи, че Уолъс, дори малко преди Дарвин, е стигнал до *еволюционните* идеи относно животинския и човешкия свят, които са били епохални за деветнадесети век *и които впоследствие са били* популяризирани от Дарвин. Въпреки това Уолъс принадлежи към онези, които, макар и да са били напълно основани в естествените науки за еволюцията –

се разкрива в твърдение като това, че човешката душа, целият човешки живот, има смисъл за целия всеобхватен свят.

Уолъс обаче се опитал да намери потвърждение за това, което е влязло в неговия мироглед като убеждение, чрез експерименталния метод, обикновено наричан спиритизъм. Може да се каже, че стремежът на Уолъс да намери потвърждение в подобно външно експериментиране за истина, свързана с духовния свят, истина, която трябва да бъде извлечена от духовния свят, е бил грешка, защото в този случай възниква въпросът: Може ли външният експериментален метод, спиритуалистичното търсене, наистина да предложи на Уолъс нещо за неговото убеждение за вечното, универсално значение на човешката душа? Днес бих искал да отбележа само това по този въпрос: За някой, който според своя мироглед и духовно разбиране има прозрение за това какво всъщност се случва в естествен процес и какви резултати може да даде един експеримент, е ясно, че такъв външен експеримент – дори и да разкрива всякакви неща, напомнящи за духовни проявления – не може да разкрие повече за вечното значение на дадено същество, отколкото всеки друг магнитен, електрически или друг експеримент. Това, което се проявява в сетивния свят, може да разкрие само информация за сетивния свят. В този стремеж да намери потвърждение на своето убеждение чрез такива експериментални методи, Уолъс със сигурност е грешал. Но неговото убеждение не би могло да бъде генерирано и подсилено от такова външно наблюдение. Който разбира човешката душа

Всеки, който знае , че подобно убеждение трябва да произтича от дълбините на самата човешка душа, че процесът, водещ до такова убеждение, трябва да бъде изцяло духовен и не може да има нищо общо с външни експерименти. И затова трябва да се предположи, че Уолъс, макар и напълно залегнал в естествените науки, е изразил прозрение, изникващо от несъзнаваното, от дълбините на душата, което се отнася до това вечно значение на човешката душа.

Това е свързано с това, което вече обсъдих относно духовните изследвания в лекциите, които изнесох тук, и което сега бих искал накратко да повторя от малко по-различна гледна точка. Свързано е с факта, че в дълбините на човешката душа наистина има нещо, което човек би могъл да нарече, не само в идеален, но и в истински духовен смисъл, второ човешко същество, духовна същност. Тази духовна същност не навлиза в обикновеното съзнание, което имаме между раждането и смъртта, а изпраща проявления, откровения в това съзнание, чийто произход може дори да е непознат за това обикновено съзнание. Човек може да нарече тези откровения вдъхновения, които след това се проявяват в убеждение, за което научният мислител търси именно външно потвърждение, подобно на научното изследване. По този начин Уолъс всъщност е истински представител на онези съвременни научни улове, които, именно защото имат по-дълбоко разбиране за природата на природните процеси и зараждането на природата, са принудени в душите си да формират убеждения за духовния живот, но които не стигат до самия духовно-научен метод.

Те могат и следователно търсят имитация, или може да се каже още реплика на научния метод, за да потвърдят своите интелектуални убеждения.

Сега, разбира се, най-важното е да се гарантира, че подобно твърдение – че нещо , един вид второ човешко същество, пребивава в дълбините на човешката душа, нещо, което може да остане напълно несъзнателно за обикновеното съзнание – не остава неоснователно. Духовно-научният метод се стреми да намери доказателства за това твърдение. В по-ранни лекции от тази поредица посочих по принцип как определени когнитивни сили, дремещи в човешката душа , които не излизат на повърхността в обикновеното съзнание, могат да бъдат изведени на повърхността чрез укрепване, ободряване на този вътрешен живот, чрез определени упражнения , така че наистина да осъзнае за индивида как в неговото същество пребивава друго същество, същество, което може да възприема духовен свят около себе си, точно както човешкото същество, затворено във физическото тяло , възприема сетивно-физическия свят чрез сетивата си . Често съм обяснявал тук как човек може да събуди тези спящи сили в душата и да ги трансформира в истински, съзнателни когнитивни способности. По-подробно описание ще намерите в моите книги „Окултна наука“, „ Загадката на човека“ и особено в моя труд „Как да постигнем познание за висшите светове?“.

Нека само отбележа следното по този въпрос : Този, който се стреми – но това начинание изисква дълга, енергична, търпелива вътрешна работа на душата – да въведе волята в своя въображаем живот, така че този въображаем живот наистина да се разгърне под влиянието на неговата собствена воля, първоначално чрез практика, той ще постигне това.

Целта е да се открие духовното в сферата на въображението. Трябва да се каже, че правилният метод на медитация води до намиране на духа като такъв в обичайната сфера на въображението, която иначе е просто умствена дейност, точно както естественият учен открива в усещането за глад това, което е в основата на този глад в тялото чрез химични или физични процеси. Да медитираш означава - както казах, мога да посоча само основите тук, иначе дискусиата би ме отвела твърде далеч - да позволиш на една идея, възможно най-ясна, така че нищо подсъзнателно, нищо от спомен, да не може да се намеси в нея, да почива в душата, така че човек да развие силата на въображението, силата на мисълта, като съдържание на идеята. Ако човек многократно се занимава с такава дейност и в известен смисъл, точно както иначе усеща физическото си същество, усеща душата в това упражнение на медитация, тогава постепенно, след като волята му е била въведена в тази съзнателна, медитативна визуализация, докато силата на тази воля нарасне, се разкрива обективно нещо, което не зависи от собствената му воля. Собствената воля може в известен смисъл да се оттегли от дейността на визуализацията и човек е издигнал дейността на визуализацията в съзнанието до степен, която иначе е нечувана. По този начин човек е поел по пътя към духа. Като все повече отделя визуализацията от физическото, човек наистина открива влиянието на духа във визуализацията.

Това е само един от пътищата, които духовният изследовател трябва да поеме; други са подобни. Важното е дейността на човешката душа да се засили до такава степен, че тя наистина да се освободи от физическото. Това

Това трябва да се преживее и може да се преживее само чрез освобождаване от физическото и проникване от духовното. Когато човек преминава през упражненията, които се състоят в такова укрепване на душата, тогава постепенно стига – това, разбира се, може да се постигне само въз основа на духовно-научния метод – до това да може да си каже какво всъщност е духовният елемент, който действа в човешката душа. Човек прави значимото вътрешно откритие, което дава нова посока на целия му живот, разтърсващото откритие – колкото и просто да може да се разкаже, то е, преживявайки го, разтърсващо – че стига до точка, в която осъзнава: вече не можеш да се справиш с обичайния си начин на мислене. Мисленето е все едно да имаш тежест, която лежи там, и първоначално погрешно да вярваш, че можеш да я вдигнеш, само за да осъзнаеш по-късно, че ръцете и китките ти са твърде слаби. Външно това показва, че физическият орган е твърде слаб за действието, което трябва да се случи. Много подобен феномен, приложен към духовната и умствената сфера, може да се срещне с духовния изследовател, когато чрез медитация е довел мисленето си до точката на проникване от духа. Тогава той чувства, че не може да продължи по-нататък; чувства, че инструментът на мозъка не е достатъчно напреднал, за да схване истински мисъл, която сега иска да разбере, мисъл, която е точно проникната от духа. Човек трябва да е изпитал съпротивата, която мозъкът, или по-скоро физическото тяло като цяло, може да окаже, за да оцени правилно, от една страна, зависимостта на обикновеното съзнание от това физическо тяло, а от друга страна...

Да преживееш например, че физическото тяло може да е твърде слабо, за да поддържа мисъл, запечатана в ума. Когато човек има такова преживяване – че физическото тяло може да е твърде слабо, мисълта твърде силна – той знае, че съществува пряко възприемаема, осезаема духовна сфера, независима от тялото, в която човек може да се потопи чрез подходящи методи. Всъщност, човек постепенно стига до прякото възприятие на духовен свят чрез – и това трябва да се повтаря отново и отново, макар че е парадокс за съвременния свят – съществуване с умствената си дейност извън физическото тяло. Там човек се научава да разпознава какво означава да бъдеш изпълнен с дух, както иначе е изпълнен в обичайната представа за физическа дейност. Човек се научава да прави разлика между физическата подкрепа на умствения живот и умствената подкрепа на умствения живот.

Тогава човек разбира как всъщност може да попадне в материализма чрез научни наблюдения. Защото трябва да се каже следното: По пътя към духа, ако на духовния изследовател му липсва достатъчно интелектуална смелост да достигне до духа именно чрез тези начинания, съществува много реална възможност да остане заседнал в материализма, защото по този начин той изпитва колко е зависим от тялото чрез обикновеното съзнание. Ако тогава той не е в състояние да достигне до истинско възприятие за свръхсетивно същество на съзнанието, ако го отхвърли, тогава самият път към духовното ще го постави в опасност да се подхлъзне в материализма. Този, който никога не е усетил истински колко велико, колко безмерно велико е изкушението и примамката...

Да попаднеш в материализъм означава да не се потопиш напълно в духовния свят. Защото човек трябва да разбере, от една страна, че това съзнание, което ни съпътства между раждането и смъртта, наистина е духовна дейност в своята първична сила, но че във всеки малък аспект от своята дейност то изисква външния, физически орган и че само с цел духовно изследване човек може да се освободи от това робство на физическото. Тогава човек открива – и този израз не бива да се разбира погрешно; той не е предназначен да бъде ценностна преценка, а просто твърдение – как в този човек, който живее между раждането и смъртта, наистина живее едно висше, духовно-душевно същество, което преминава през раждания и смърти. Човек опознава това духовно-душевно същество, докато то живее, когато самият развива съзнание, в рамките на обективна мрежа от мисли.

Преживяването, което възниква, може да се изрази чрез сравнение : Човек се научава да разпознава, че този обикновен свят, който виждаме през физическите си очи и чуваме през физическите си уши, е подобен на света, който осъзнаваме, когато стоим, да речем, на брега на морето. И точно както когато се потопим в морето, за да плуваме потопени в него, ние преминаваме от сетивно-физическия свят в свят на обективен мисловен живот. Това трябва да е преживяване и може да стане такова. Човек се научава да разпознава какво е обективен мисловен живот. Обаче, това, което възниква, не е неопределеността по отношение на многообразния свят, която се случва, когато човек се потопи в морето и плува потопен в него, а по-скоро човек се научава да разпознава втори, духовен свят, в който човечеството, като духовно-психично същество, живее така, както е.

То живее във физическото и сетивното многообразие като физическо-духовно същество. Някои понятия, до които естествената наука може да се доближи само хипотетично, придобиват напълно реално значение. Някои загадки в природата се доближават до човешката душа по нов начин.

Първоначално ще се спра само на една загадка в природата, която е причинила толкова много смущение на естествените учени, защото те подхождат към нея само отвън, защото искат да я разглеждат само въз основа на това, което предоставят външните природни факти. Имам предвид това, което се нарича етер в естествените науки, това, което естествените учени търсят като основа на външния, суров материален свят, като по-фин елемент на естественото съществуване. Забележително е как именно в такива области сериозните естествени учени подхождат към хуманитарните науки от другата страна. Всъщност, напоследък чухме от един много виден физик: Ако трябва да се приписват свойства на етера, те със сигурност не трябва да са материални. Един физик вече казва това днес; тоест, той вече поставя етера в онзи свят, където се намира нематериалното съществуване. Но за физика, както и за естествения учен като цяло, този етер трябва да остане хипотеза. Той може да го изведе от други природни процеси и съществени откровения. Ако човекът, като духовен изследовател, се отнася към душата си, както посочих, той наистина първо ще възприеме същността на етера в себе си и ще осъзнае как това физическо тяло – тъй като не искам да говоря неясно, чисто теоретично, трябва да се спра на този парадоксален за съвременния свят въпрос –

Етерно тяло, свръхсетивно тяло, е в основата на всичко. Това, което възниква чрез истинско самонаблюдение, чрез самосъзнание в сплитането на мислите, има пряка връзка с това свръхсетивно тяло. Душевното преживяване е по същество взаимодействие между онази човешка същност, която се оттегля от физическото тяло и може да живее в сплитащото море от мисли, и етерното царство. И само косвено, чрез етерното царство, чрез етерното царство, действащо върху физическото тяло, душата също действа върху физическото тяло. Така човек открива, от една страна, че това етерно тяло – което аз също нарекох тяло на формиращата сила в списанието „Das Reich“ – е в основата на физическото тяло на човека и е съществен елемент от това, което преди нарекох висше човешко същество. От друга страна: Чрез укрепване на душевните способности до такава степен, че да може живо да възприема това етерно тяло, човек се научава да познава изтънчената форма на човешкото същество в етерното царство и също така преживява, че човешкото същество е духовно по-богато от това, което се съдържа в това, което преживява в своето обикновено, ежедневно самосъзнание. Това ежедневно съзнание е обвързано с тялото и следователно показва само фрагмент от универсалната духовност. Човек се потапя в тази универсална духовност като в море от мисли и по този начин преживява това, което първоначално е в основата на човешкото тяло на духовно ниво. Но като излезе извън това човешко тяло, човек се научава да разпознава и какво духовно е в основата на това, което иначе намира във физическо-сензорната среда.

Сега, след като човек е стигнал до това осъзнаване, нещо, което се случва естествено, както често се случва с опита, е, че в търсенето на скритите същности

Фактът, че природата, такава каквато първоначално се появява в самата естествена наука, не може да бъде правилно разбрана, налага търсенето на различен смисъл за това изследване. Когато човек разгледа преследването на загадките на природата от обикновения естествен учен, той неизменно установява, че той изследва, сякаш е представил пред себе си всичко, което дава естественото наблюдение, и след това, прониквайки в тази мрежа, представена от естественото наблюдение, се стреми да намери зад нея нещо съществено, лежащо в основата на това, което се наблюдава външно – било то, в по-философски смисъл, „нещото само по себе си“ или активният атомен свят. Винаги се предполага, когато човек отива отвъд обикновените сетивни факти, че може в известен смисъл да проникне в тази тъкан от сетивни факти, че зад тази тъкан трябва да се крие нещо, някакъв вид „нещо само по себе си“, в което човек не може да проникне, защото светът на сетивното наблюдение е разстлан пред него. За духовния изследовател, който е стигнал до разбирането какво е духът чрез пряко наблюдение, подобно начинание – да се намери „нещо само по себе си“, атомен свят или нещо подобно зад сетивното наблюдение – изглежда като някой, който се гледа в огледало, вижда собствения си образ и образите на околните обекти, а след това, за да намери източника на този образ, пробива огледалото. Той ще открие, че зад огледалото няма абсолютно нищо, което би могло да породя това, което му се изправя от огледалото. Ако човек наистина опознае духа, той прави откритието: По този начин, прониквайки отвъд сетивния свят, той не стига до нищо, нито до атомен свят, нито до „нещо само по себе си“. Ако човек иска да търси причината за това, което се появява в огледалото...

Ако се появи, човек трябва да търси пред огледалото, трябва да го търси в съвместното си съществуване със света. Човек трябва активно да проникне в света, с който съжителства пред огледалото. Така е със загадките на природата, така е с това, което бихме могли да наречем непрявено в естественото съществуване. Ако човек научи по описания начин как стои в духовния свят, тогава той знае: Това, което разпознава като дух, който носи и развива собствената му духовна душа, това, което се научава да разпознава като дух, в който живее и се движи, е и причина за природните явления и само външната човешка организация е виновна за факта, че виждаме тези природни явления разпръснати около нас като отражение, че тези природни явления са здраво задържани в този чувствено и физически разширен гоблен на наблюдението. По този начин духовното изследване, ако изобщо иска да говори за същностна природа зад природните явления, говори за духа, който то опознава като това, в което душата влиза, когато се освобождава от тялото и опознава собствената си вечна същност в духовния свят.

От голямо значение е да не се възпираме от научните предразсъдъци да разгледаме връзката, която се представя на духовния наблюдател по описания начин. Защото това, което се появява по този начин, е просто извлечено от самата душа, докато душата се потапя в духовния свят. Това, което може да бъде извлечено от самата душа, може също да бъде замъглено, може също да бъде отхвърлено, ако тази душа таи предразсъдъци в себе си. Това, което е предназначено да стане собствено на душата, може да бъде отнето от нея, когато предразсъдъците замъгляват свободния ѝ поглед към духовната среда. Дори самият човек да признае подобно нещо зависи от...

таи в душата си противоположни научни предразсъдъци . Всеки, който смята, че нашият физико-сетивен свят, от който ние като физико-сетивни същества произлизаме и в който се развиваме, е източникът на обикновеното съзнание – което е вярно и което духовното изследване също потвърждава – и който след това проследява този физико-сетивен свят назад, по Кантианско-Лапласовски начин, до една просто първична мъглявина, която чрез своята неорганична, чисто физическа дейност и развитие е породила и живот, а в развитието на живота в крайна сметка и човечеството, и който след това продължава да излага всякакви хипотези за крайно състояние, което ще настъпи в развитието на Земята, когато тя се охлади, да речем, до минус 200 градуса по Целзий – всеки, който чрез научни спекулации поставя неодушевеното в началото и края и след това е правилно убеден, че обикновеното съзнание произтича от тази научно дадена, за него този спекулативен научен мироглед може да се превърне в такова внушение, в такова предразсъдък, че напълно елиминира възможността, ако човек иска да остане честен човек, да напредва към духовното. Може би именно защото научният мироглед е оказал такова внушително влияние върху човечеството през последните векове, особено през последния век, защото е проникнал толкова ефективно в човешкото образование, у човечеството има толкова малка склонност да желае каквато и да е духовна концепция. От това, което представих, наистина можете да видите, че човек може да проникне до същността на природата само като проникне в духовното; защото тогава човек я намира и като

Същностната природа на нещата се крие в самата природа. Но и това е важният момент – защото духовната наука не е абстрактна като обикновената философия, а много конкретно изследване, което се провежда в духовната сфера – човек открива не само в общи линии, че духът е в основата на природните явления, но и в конкретни случаи. Следователно, духовното изследване не може да бъде представено в лесно разбираем мироглед, а по-скоро трябва да бъде представено стъпка по стъпка, бавно и постепенно, както всяка друга наука.

Ако човек наистина се научи да наблюдава тази етерна част на човешкото същество, която е интегрирана във физическо-сетивното тяло, тогава това етерно човешко същество е от съвсем различна природа. То наистина е свръхсетивно, подобно на психичното, съществуващо между материалното и психичното, но не е толкова диференцирано, не е толкова индивидуално развито, колкото физическото тяло. Физическото тяло има отвътрешни очи, през които можем само да виждаме, уши, през които можем само да чуваме, чувство за топлина, чрез което можем само да усещаме топлина и т.н. Етерното тяло на човешкото същество не е структурирано по този начин, а по-скоро, чрез срещата си с етерния свят, то се формира и оформя, стимулирано от това, с което се сблъсква, по такъв начин, че духовните очи и уши се генерират едва в момента, когато нещо трябва да бъде възприето по някакъв начин в духовния свят. По този начин човек открива съвсем различен вътрешен динамизъм, вътрешна способност за формиране в рамките на това формиращо тяло. Преди всичко, човек открива, че макар физическо-сетивният свят да е зависим от физическата среда на Земята и макар че може да бъде обяснен от гледна точка на физическата наука чрез тази зависимост от физическата среда на Земята,

формиращото силово тяло не е.

зависимо от тази непосредствена физическа среда. Човек постепенно осъзнава, че това човешко етерно тяло всъщност е зависимо от цялата вселена, толкова зависимо, че вертикалната или хоризонталната посока означава нещо за него, че има значение дали е в масата светлина, излъчвана от слънцето, или е под влиянието на гравитационната маса на Земята, когато е в тъмнина, и т.н. Човек забелязва, че това етерно тяло е на етап, в който е още по-зависимо от целия космос, докато физическото човешко тяло вече е преминало този етап на развитие и сега е станало пряко зависимо от Земята. Това е много по-идеална зависимост от по-всеобхватно цяло, което е характерно за това формиращо-силово тяло, отколкото тази, която е характерна за физическо-сетивното тяло. Така човек открива любопитната истина, че човекът, в това, което е вътрешно, наистина е свръхсетивно, духовно същество, което оставя своя образ тук във физическото човешко тяло, но че това свръхсетивно същество, макар и свръхсетивно, е в известно отношение по-високо от физическо-сетивното и все още е на по-ранен етап на развитие.

Това е нещо, което възниква директно, когато човек, като духовен изследовател, си каже: В теб живее нещо, което наистина е по-висше от цялата външна природа, защото е духовно-душевно, но като духовно-душевно то е по-несъвършено от външното физическо; като духовно-душевно то ще стане само толкова диференцирано и развито, колкото сетивно-физическият аспект *на* човешкото същество е сега на по-късен етап от развитието си.

Ако човек желае да намери отражение на духовното и умственото във физическия живот, той трябва да го търси в света на по-нисшите организми. По-нисшите форми на организмите...

Организмите ни се изправят пред такъв начин, че казваме, че те материално формират това, което хората развиват духовно и психически на по-високо ниво. Виждате ли, нещата не са толкова прости, колкото ги представя Дарвинисткият поглед върху естествената наука. Тази вътрешна мобилност и детерминация на формиращите сили на етерното тяло, чрез които то понякога следва вертикалната посока, насочвайки съответно органите си, понякога хоризонталната посока, понякога следва светлината, понякога следва гравитацията и насочвайки съответно органите си и т.н. - тази вътрешна характеристика на етерното тяло, която човек наистина не може да открие чрез спекулации, а чрез духовна интуиция, която човек трябва да притежава, преди да може да намери някакъв еквивалент във външната природа - няма нищо общо със спекулациите за външното природно съществуване. След като сме били убедени, че това свръхсетивно тяло на човека притежава качествата, които току-що описах, би трябвало да твърдим, че нещо подобно недиференцирано трябва да се намери и в по-нисшите живи същества; би трябвало да се окаже, че макар и да са духовно и психически по-нисши от духовната и психическа природа на човека, тяхната физическа конфигурация не е подобна на физическото тяло на човека, а по-скоро на неговото етерно тяло. Забележително е тогава, че колкото повече се развива естествената наука със своите напълно различни методи, толкова повече тя може да предостави най-добрите доказателства за това, което духовната наука трябва да представи като предизвикателство. Процесът следователно е, че духовната наука е първата, която казва, че в природата трябва да се намери материалният образ на това, което се открива в свръхсетивния свят.

Сега можете да се окажете в такава изследователска среда...

В този контекст, както съответства на по-материалистичния подход на Снайдер към изследванията, човек може да намери препратка към много интересни научни изследвания, като тези, проведени от *Жак Льоб* , *който също* е играл важна роля в различни монистични кръгове в Европа в по-ранни времена. Вие цитирате един много особен експеримент там - не говоря сега за това дали е хуманно или нехуманно, допустимо или недопустимо, или морално или неморално да се провеждат подобни експерименти; това няма голямо значение за „науката“ - този изследовател Льоб взел веществото на прости, понисши организми, на хидроиди, и безмилостно изрязал кубчета от веществото с нож. Какво открил той? Антени са израснали нагоре в главата, а краката са израснали надолу, точно както обикновено имат хидроидите. Така че, независимо от формата, която човек е изрязал: главата и антените са израснали нагоре, краката надолу. Но след това Льоб обърнал веществото, така че краката са били отгоре. Всъщност се появила нова глава, растяща нагоре между краката. Ето ви напълно недиференцираното; там, в нисшето животинско същество, в този случай хидроидите, имате това, което духовният изследовател открива на по-високо ниво на съществуване за човешкото психическо в тялото на формиращата сила, проявено на материална основа. Подобно е и с друг вид. Ако разрежете веществото на нисшето животинско същество на определено място с бръснарско ножче, там дори се образува уста с обграждащи я пипала, така наречените пипала. Там все още имате недиференцираната субстанция като отражение на това, което живее духовно и психически в човешкото същество на по-високо ниво. Там намирате конкретната връзка между това, което е в

Открит е духът, в който човекът е участник на по-висше, свръхсетивно ниво, и този, който се изразява на по-нисше ниво в материалния свят.

Виждате, че нисшият органичен свят се основава на факта, че той запазва в материалната сфера това, което човек може да развие духовно и умствено на по-високо ниво, използвайки по-високо развития си организъм като основа. Виждате именно там как духовната наука, когато не се приема сериозно като глупостите, които толкова често се появяват днес като мистицизъм или теософия, а като изследване, противодейства на това, което идва от другата страна на естествената наука, как наистина духовното и естественото, загадката на духа и загадката на природата, се срещат по средата.

Чрез задълбочаване в подобни въпроси, човек научава задълбочено как истинският факт, че обикновеното съзнание, което човек има в ежедневието, е свързано с физическото и сетивното, не пречи на разпознаването на това, което се нарича духовно-психично, вечното, безсмъртната човешка душа; защото човек научава за възможността човек да живее не само в тази форма на съзнание, но и в други форми на съзнание. Ако човек няма друга възможност, освен да познава само формата на съзнание, която е присъща на човека тук, между раждането и смъртта – която духовната наука показва, че е свързана с физическото тяло – тогава той също няма възможност да получи каквато и да е представа какъв ще бъде човекът, когато е преминал през портата на смъртта. Но ако човек се научи чрез духовно изследване да разпознава, че това съзнание е само една от няколко форми на съзнание, тогава той се научава да разпознава и че дори сънят е само друга форма на човешко съзнание. Тогава човек придобива

Именно като се вземат предвид законните изисквания на материалните изследвания, пътят се разчиства за проникване в духовната и умствената сфера. Тогава човек разсъждава, че колкото по-надълбоко прониква естествената наука, колкото повече загадъчни факти разкрива, толкова повече ни принуждава да признаем духа и неговата наука и все повече ще осъзнава, че обикновеното съзнание изисква материален елемент от по-нисш порядък като своя основа и че духовният и умственият елемент в човека свръхсетивно прониква в този по-нисш порядък. Всеки, който не схваща тази връзка между духа и природата, ще бъде ужасен от грубия материализъм, когато един естествоизпитател днес, и с известно основание, каже нещо подобно на следното - въпреки че, разбира се, може да има и други възгледи по този въпрос, но тук става въпрос по-скоро за посока, за целия метод на изследване: Каква е всъщност масата на човешките мозъчни нерви? Това е органично вещество и възбуждането, което се случва в обикновеното съзнание с помощта на това органично нервно вещество, всъщност не е нищо друго освен стремеж на това органично вещество да се коагулира; и това съсирване на съдържащо фосфор мастно вещество, което се случва в нашата мозъчна нервна система, когато мислим, представяме си, възприемаме, може, както отбелязва Снайдер в своя научен миросглед, да бъде доста сравнимо с това, което се случва, когато например желе или крем, приготвени от домакиня, се пресеят при охлаждане. Ученият по естествени науки постепенно стига до истинско мислене по много конкретен, материален начин, до изразяване на себе си съвсем конкретно – и научният възглед съвсем правилно се движи в тази посока –: Докато в душата протичат най-разнообразни процеси –

Процесите, които протичат, се проявяват естествено поради факта, че нервната маса, желеобразната, кремообразна маса, има склонност да се коагулира и че тя действително се коагулира.

Тук имаме перспективата, която води в другата посока, към природата . Духовният изследовател не е нужно да се противопоставя на това. Да се противопоставя би било дилетантство, по простата причина, че легитимният научен метод ще доведе и трябва да доведе до развитието на такова знание, дори и то да е все още много несъвършено днес. Но като се разпознаят кои прости материални процеси протичат, докато духовно - психичното е активно, се обяснява точно независимостта, самоосноваването на тази духовно-психична сфера. Човек опознава духовно-психическата сфера именно чрез това разбиране и по този начин правилната връзка между духовното и научното изследване ще се окаже, че духовната наука трябва в известен смисъл да дава насоки за това как да се разглеждат научните факти, ако човек иска да ги използва, за да стигне до мистериите на природата, и какво да прави с тях. Човек постепенно разбира, че не бива да мисли за откровенията на природата по начина, по който, за съжаление, повечето хора все още мислят днес: че тези откровения на природата разкриват същността на природата, основана на някаква материална основа. Вместо това, човек осъзнава, че същността на природата трябва да се търси в духовната сфера. Чрез разбирането на тази връзка между духовното и естественото, човек стига до осъзнаването, че духовното е активно навсякъде в природния свят и че в известен смисъл може да наблюдава фактите на природата.

Това е като буквите в писменост. Ако човек го опише като букви, той прави нещо съвсем правилно, но не прави цялостното нещо. Човек трябва да може да прочете това, което е изразено от буквите в тяхната комбинация, в дума; следователно човек трябва да се научи да чете в природата, следователно човек трябва постепенно да разбира фактите на природата по такъв начин, че да си каже: Това, което естествените учени разпознават, това, което намират в природата, води повече до въпроси, отколкото до отговори. Отговорите могат да бъдат дадени само когато човек разбере духовните основи. Това е, разбира се, нещо, към което настоящето и бъдещето ще трябва да работят. Днес, когато един естествен философ пише за природни неща и природни процеси, човек очаква от него да даде отговори. Човек ще заеме правилната позиция, когато веднъж е стигнал до точката, в която си казва: Това, което наблюдава в природата, кара човешката душа да задава въпроси; отговорите трябва да идват от това, което може да бъде схванато само духовно. По този начин, когато разглеждаме дори най-обикновените процеси и се фокусираме върху техните загадъчни природни аспекти, бихме могли да посочим как духовната сфера трябва да дарява на човечеството инстинкта да се отнася правилно към природните факти като към въпроси. Много често срещан факт е редуването на сън и бодърстване в човешкия живот. Съществуват много интересни теории за природата на съня от гледна точка на естественонаучния миоглед, които няма да обсъждам тук, от Й. Крюгер, Л. Щрюмпел, Прейер и много други. Тези изследвания на съня са много интересни, но те страдат преди всичко от факта, че пренебрегват фундаменталните факти, които могат да бъдат открити само чрез духовно изследване.

За да може човек да схване, не може истински да проумее, че цикличното състояние на сън и бодърстване е толкова част от човешкия живот, колкото и люлеенето на махалото. Когато човек осъзнае как човек, живеещ тук на Земята, е едновременно природно и духовно същество, той осъзнава и как истинското му „аз“ се колебае между това да бъде вграден в естественото съществуване и в духовното съществуване. В будния си живот той използва физическото си тяло за задачи, изпълнявани с обикновено, пълно съзнание. Това физическо тяло, претърпяло по-дълго развитие, е по-съвършено от духовно-психичното му същество, което, макар и съществуващо на по-високо ниво, е по-малко съвършено. След това, докато спи, той преминава с духовното и психическото си същество в друго състояние на съзнание, в което все още не може да възприема между раждането и смъртта, в което ще възприема едва след като е преминал през портата на смъртта, защото там, именно чрез унищожаването на връзката си с физическото си тяло, той влиза в различна връзка с духовния свят и може да приеме духовно тяло. Това колебание напред-назад е факт, който трябва да се разглежда като вътрешна необходимост на живота. В това отношение вече са се появили интересни научни подходи. Ако например човек може да разгледа някои от интересните точки, направени от унгарския изследовател *Палаги за емоционалния и психическия живот* в неговите „Лекции по философия на природата“, публикувани през 1908 г., ще види, че дори там естествената наука се доближава до това, което се разбира от хуманитарните науки. Трябва обаче да се каже, че самите аспекти, свързани със съня...

Фактите, представени в искането, които са чисто външни по природа, не се третират правилно като въпроси. Как трябва да се третират?

Един високо уважаван съвременен природоучен от школата на Хекел също е писал за съня в популярен труд. Той твърди, както и други природоучени, че сънят настъпва, защото човек е уморен; сънят следва умората. Това е съвсем правилно и ще обсъдим това по-подробно скоро. За да покаже обаче, че човек вече е преуморен, че вече не може да ангажира сетивата си, този уважаван природоучен посочва например как човек заспива: какво всъщност трябва да се случи, за да заспи. Бих могъл да цитирам много интересния експеримент на Щрюмпел тук, но няма да го направя. Вместо това ще посоча само *това, което* този уважаван природоучен предлага като доказателство, че умората на сетивата, изтощението на сетивния живот, води до точка, в която, тъй като човек вече не може да бъде ангажиран със сетивен живот, той по същество престава да съществува, докато сетивният живот не се регенерира чрез саморегулация. Тук човекът се разглежда като чисто природно същество. Следователно, за да потвърди как сетивният живот престава, когато искаме да заспим правилно, този природоучен предлага следното: Какво правим, когато заспим? Опитваме се да блокираме сензорните стимули колкото е възможно повече. Завесяваме спалните си, така че да е възможно най-тъмно; блокираме слуховите стимули, така че да е възможно най-тихо около нас. Той дори посочва, че дори неправилната температура, ако е твърде топла или твърде студена, пречи на хората да заспят и че затова човек трябва да създаде определена температура и т.н.

причините, поради които човек заспива, всъщност не се крият в трептенето на живота между тялото и ума, а във външната среда, във външните условия.

Може ли този въпрос наистина да бъде поставен правилно? Могат ли външните научни факти наистина да бъдат разглеждани правилно по този начин? Тогава например нещо друго не би трябвало да съществува: Наблюдавал съм множество случаи в живота си, където хората не създават напълно безшумна среда, нито дори възможно най-голяма тъмнина, като покриват прозорците и т.н., а където в ярко осветени зали, дори ако говорещият вика силно, те заспиват пет минути след като е приключил да вика . Цялата установка, необходима на естествения учен, не е налице и въпреки това, с абсолютна сигурност, сънят настъпва - разбира се, само при определени индивиди! Не става въпрос просто за наличието на правилни предпоставки, на факти, които съответстват на фактите, а по-скоро за това да можем да поставим тези факти в целия контекст, към който принадлежат, с всички условия, които са свързани с тях и при които се случват. Ако човек разбере, че редуването, трептенето между сън и будност, се основава на факта , че чрез трептене напред-назад между физическото тяло и духовния свят, човек е вграден в духа и че докато не е свързан с физическото тяло , той преживява това тяло отвън, тогава може да разбере и че е възможно да се отдаде на това удоволствие, дори прекаляването с него. Тогава, точно както човек може да разбере, че се напива, може да разбере, че спи твърде много или спи в неподходящо време. Човек се научава да гледа на съня като на само-

постоянно , самодостатъчно изискване към живота като различно състояние на съзнание от това, което човек има във физическото тяло. Това състояние на съзнание има специфично значение за физическото тяло. Това, което човек изпитва с удоволствие, от заспиването до събуждането, се пренася във физическото тяло при събуждането и също така се пренася във физическото тяло по време на сън. Ето как се разсейва умората. Това е съвсем вярно, но е нещо различно от това някой да каже, че умората е причината за съня. Ако някой е написал с тебешир върху черна дъска, след което вземе гъба и изтрие това, което е на дъската, тогава той наистина е изтрил написаното; по същия начин човек също разсейва умората с това, което изпитва насън. Но както не може да се каже, че тебеширът създава гъбата, не може да се каже, че умората създава сън. Едно е да се каже, че сънят премахва умората, а съвсем друго е да се каже, че умората създава сън. Когато обаче сънят се разглежда от духовна и психологическа гледна точка, става разбираемо, че човек копнее за сън, когато е уморен. Това налага преминаване към духовната сфера. Но не умората създава съня, а по-скоро копнежът в душата да преодолее умората създава съня. Тоест, копнежът на душата за сън трябва да се разбира като духовно и психологическо явление, а не като нещо, което произтича от обикновена умора.

Виждате ли, това, което може да се намери в духовния свят, дава насоки за пътищата, които трябва да се предприемат, за да се разрешат мистериите на природата. Бих искал накратко да дам пример за това, който вече съм...

Успях да обясня това по-подробно в приложението към най-скоро публикуваната ми книга „За загадките на душата“. Въпросът е, че обикновено, когато се обсъжда връзката между духовния и физическия живот на човек, сега почти повсеместно се твърди – дори от онези, които смятат този духовен живот за отделна реалност – че този духовен живот е просто свързан с нервната система. Тези от моите слушатели, които са ме чували да говоря по-често, знаят колко малко склонен съм да правя лични забележки. Тук обаче личното е неразривно свързано с обективното. Следователно, мога спокойно да кажа, че именно този проблем – да се определи връзката между духовните и естествените науки по външен начин – ме занимава през последните тридесет до тридесет и пет години и едва сега съм в състояние да намеря правилните думи, за да го формулирам, поне до известна степен; защото духовното изследване наистина не е по-лесно от научното изследване. Това, което ми се е изяснило в течение на тридесет до тридесет и пет години от хуманитарните науки, чрез непрекъснатото наблюдение и сравнение на съответните научни факти, каквито съществуват днес, последователно потвърждава, че връзката между духовното и психическото спрямо физическото трябва да се характеризира по съвсем различен начин, отколкото много често се прави днес. Разбира се, има и подходи към това, така че не бих казал, че това, което трябва да изразя тук, е изцяло моя оригинална истина. Но в този контекст то все още не е напълно разбрано в областта на външната естествена наука. Въпросът е, че човек не трябва да разглежда само духовните и психическите аспекти на човека във връзка с...

Не е възможно да се мисли за части от физическото тяло, включително нервната система, а по-скоро целият духовно-психически елемент, който навлиза в човешкото тяло от духовния свят чрез раждане или зачеване, трябва да се разглежда във връзка с цялото тяло и по следния начин:

умствената и духовната сфера – слушателите ми ще знаят, че не отдавам голямо значение на подобна систематична класификация, но тя улеснява разбирането – първо, във възприятие и въображение; второ, в емоционално преживяване; и трето, в преживяване на волеви импулси, които след това се реализират в действие, така че умствената и духовната сфера на човека, както се появява в обикновеното съзнание, се състои от тази тройна структура. Ако човек разгледа фактите на духовната наука, те го водят до това да свърже въображаемия, възприемащ живот с нищо в тялото, освен с това, което се случва в нервната система, и дори тогава, само с този въображаем, възприемащ живот. Интересно е, че например *Теодор Циен*, тъй като свързва психиката само с нервната система, по този начин използва израза „емоционален тон“ за емоционален живот, сякаш емоционалният живот не е нещо независимо в душата, сякаш е просто тон на въображаемия живот. И следователно, той още повече отрича съществуването на независима воля. Всички тези изследователи са прави, ако свързват тази част от психично-психическата сфера – въображаемия и възприемащия живот – директно с нервната система, мозъка. Физическата наука обаче няма никаква представа за тези невронни процеси, защото не ги разглежда правилно. Ще разгледам това в предстоящата си лекция за разкритията на несъзнаваното.

Речта. След това, като втори елемент на умствения и духовния живот, идва емоционалният живот. Този емоционален живот не е в пряка връзка с нервната система, а само в косвена връзка. Той е в пряка връзка с това, което се проявява в кръвта и дишането като жизнен ритъм, точно както възприемащият и въображаемият живот е в пряка връзка с процесите в нервната система. Ако проследим нервните процеси в себе си, имаме физическият еквивалент на възприятията и идеите. Ако искаме да имаме подобен физически еквивалент за емоционалния живот, първо трябва да разгледаме не директно нервната система, а по-скоро ритмичния живот, както той се разгръща във взаимодействието на дишането и кръвообращението. Само чрез този ритъм на дишане и кръвообращение, удрящи нервната система, влизащи във връзка с нея, е възможно дори да си представим чувствата си. Като визуализираме чувствата си, те навлизат в нашия въображаем живот, като по този начин установяват пряка връзка между емоционалния живот и въображаемия живот. Но възниква и пряка връзка между това, което е в основата на емоционалния живот в тялото като ритъм, и нервната система.

Знам много добре, че сега, когато съществува – и наистина, в полза на науката – експериментална психология, тази връзка между ритъма на човешкия живот и емоционалния живот вече се загатва. Но тя не се загатва по правилния начин, защото това, което се търси, не е тази пряка връзка между емоционалния живот и ритъма на *живота*, както би се търсила пряката връзка между живота на идеите и нервната система.

Търся. Знам също колко възражения могат да бъдат повдигнати срещу казаното от мен. Ще ми трябват много часове, за да опровергая тези възражения. Всички те могат да бъдат опровергани. Искам да посоча само едно нещо. Някой може да дойде и да каже: „Ами, вижте музикално-естетическото чувство, живота в музикалното изкуство, който произтича именно от възприятието, от живота на въображението; това вече опровергава казаното.“ — Могат да се приведат стотици и стотици опровержения. Тези неща наистина са много фини и ако човек ги разгледа грубо, както често се случва днес, те, разбира се, много лесно могат да изглеждат опровергани. Истинският процес в музикално-естетическото възприятие е, че това, което се случва в ритмичния живот, се доближава до това, което се случва в мозъка, когато тоновете се чуват — психологът знае как се случва това — и че само когато ритмичният живот абсорбира това, което преминава в *човешкия* организъм в тона, само когато тонът се интегрира в ритъма на цялото тяло, се генерира музикално възприятие, естетическо удоволствие в музикалната сфера.

Трети момент — както казах, мога само накратко да илюстрирам тези неща — е животът в импулси на волята, които се реализират в действия. Точно както животът на въображението е пряко свързан с живота на нервната система, а животът на чувствата — с ритмите на дишането и кръвообращението, така и животът на волята, всъщност целият живот на волята, е свързан с метаболитния живот на човешкия организъм, колкото и странно да изглежда това. Всеки акт на воля се основава на метаболитен процес. Нещата стават объркващи само защото в известен смисъл всичко в човешкото същество е взаимосвързано —

Ситуацията е различна, например, защото волята играе роля в живота на въображението и по този начин в метаболизма в живота на нервната система. Но не бива да се свързва това, което се случва там като метаболизъм, с живота на въображението, тъй като той се основава на съвсем различни нервни процеси; по-скоро винаги трябва да се свързва това, което се случва като метаболизъм, с живота на волята.

По този начин, цялата духовна и умствена сфера – мислене, чувство и воля – е била свързана с трите жизнени процеса в човешкия организъм. Защото, когато човек разглежда човешкия организъм, целият му живот се изчерпва от нервни процеси, ритмични процеси и метаболитни процеси. Целият физически аспект на човешкото същество е пряко свързан с цялата духовна и умствена сфера. Тази връзка може да бъде обоснована с хиляди факти, които вече са признати от естествената наука, но които не са поставени правилно като въпроси и следователно не са възприети по начин, който да доведе до духовното прозрение, което може да внесе ред в загадките на естествената наука. Ето как човек може да направи откритие днес: човек трябва само да вземе най-съвременен учебник по физиология, човек трябва само да се запознае с това, което всъщност е открито в областта на естествената наука, човек трябва само да пренебрегне предразсъдъците, които са теоретично въведени, човек трябва само наистина да го разбере и да зададе правилните въпроси и тогава това, което вече е налично в естествените науки днес, ще предостави в невероятно пълна степен потвърждение на това, което хуманитарните науки имат да кажат. Но естествената наука не успява наистина да приложи методите си всеобхватно. Тя се специализира. В резултат на това,

Случва се това , което е правилно приложено в една област, да не се пренесе в друга. Например, би ли науката някога разглеждала положението на стрелката на компаса от север на юг по такъв начин, че насочващите сили действат само в самата стрелка на компаса? Науката правилно казва, че самата Земя е голям магнит; северният магнитен полюс на Земята привлича единия край на стрелката на компаса, а южният магнитен полюс - другия. Накратко, стрелката на компаса, със своята насочваща сила, е поставена в целия космос. Представете си, ако това се приложи към органичната наука! В органичната наука подходът е подобен на този, който би търсил *насочващите* сили на стрелката на компаса само в самата стрелка на компаса. Там се практикува ембриология, която търси как се развива кокошето яйце, търсейки произхода му единствено в кокошката или най-много в нейните предци по линията на наследяване. Ако физическият метод се приложи към ембриологията, формиращите сили за образуване на яйцеклетки и ембрионалното развитие биха се видели лесно в целия космос. Това е, което хуманитарните науки трябва да посочат. Те все повече ще демонстрират, че това, което вече знаем за естествените науки, потвърждава до голяма степен това, което хуманитарните науки имат да кажат. Как може някой, подобно на Лъоб, например, да анализира хидроидното вещество, да види как се образуват глава и антени от едната страна и крака от другата, да обърне процеса и да види как отново се образува глава между краката, и въпреки това напълно да пренебрегне факта, че съществува подобна присъща връзка между формиращите сили и космоса, каквато има между стрелката на компаса и земния магнетизъм? И как тогава може човек да пренебрегне какво прекрасно потвърждение е това...

Във външната сфера, фактът, който сега се открива чисто духовно в областта на духовните изследвания, е, че това, което живее в човека по свръхсетивен начин като образ на сила, се интегрира в целия космос по подобен начин, че космическите сили по този начин се въвеждат в човешката природа, така че човекът, всъщност, докато живее на Земята в обикновеното си съзнание, живее едновременно в нетленния, вечния космос, благодарение на свръхсетивния елемент, който е интегриран в него. Но това ще бъде обсъдено по-подробно в следващите лекции, в които ще говоря по-подробно за истинската, вечна природа на човека и за съдбата на душата след смъртта.

Днес моята задача беше да покажа как хуманитарните науки, като водят към духа, водят и към същността на природата, как те са истински способни да схванат и проумеят мистериите на природата. Това кара човек вече да не гледа назад към Кантианска-Лапласова първична мъглявина, а чрез истинско вътрешно духовно прозрение да си каже: Сега знаеш какво е свързано с целия космос в човека, каква е висшата същност в неговото чисто външно, природно съществуване, какво свръхсетивно лежи в основата на това, което сетивно се изразява в тялото му. Сега трябва да проследиш това тяло до това как е съществувало в първичните времена на етапа, където днес съществува духовно-психическата област, за да можеш след това да преминеш към други етапи на развитие. Дори това мога само да намекна. Но от целия контекст на днешната дискусия е ясно: човек стига до заключението, че първоначалното състояние на Земята не трябва да се замисля в безжизнената Кантианска-Лапласова световна мъглявина, а по-скоро в духовно-психическата област, така че да види в Земята прехода от духовното към материята.

По този начин човек не стига до безжизнената Кант-Лапласова първична мъглявина, а по-скоро до това, което стои духовно и психически в началото на земното съществуване, в духовния и психически произход и в духовното и психическо крайно състояние на земното съществуване. Човек се свързва с външното съществуване в реалността, не само чрез хипотези. Така човек се научава да схваща мислите само такива, каквито са в действителност.

Бих искал да обърна внимание на една много интересна лекция, изнесена от професор *Дюар* в началото на този век. Неговите обяснения са изцяло научни и в тях няма абсолютно нищо логически неоспоримо. Той изчислява какво ще бъде състоянието на Земята след милиони години и изчисленията му са съвсем научно обосновани: Температурата трябва да е поне минус 200 градуса по Целзий; при този екстремн студ обаче трябва да преобладават съвсем различни условия. Това, което обгражда Земята като атмосфера, след това ще се втечни във вода, образувайки океан. По-леките газове, които съществуват днес, след това ще образуват атмосфера, а някои вещества – както казах, това е напълно обоснован научен синтез – ще бъдат твърди, докато днес са течни. Например млякото, което е течено днес, ще бъде твърдо при минус 200 градуса. Но не само твърдо, но ако бъде изложено на светлина за известно време, самото то ще бъде луминесцентно. Следователно – както професорът живописно описва – човек ще трябва само да покрие стените с този млечен протеин и тогава ще може да чете вестници на тази млечна светлина! Той продължава, описвайки много живо как тогава човек вече няма да се налага да прави това – нещо, което вече се е превърнало в проблем днес.

Ще бъде възможно да се снима, защото при тази температура диелектричните сили на светлинните лъчи ще са загубени. Накратко, човек би могъл да продължи изображението, използвайки научни методи. Всеки, който се е научил да мисли реалистично чрез духовно изследване, е толкова близо до реалността, че знае къде да спре мисленето си. Такова изследване - колкото и парадоксално да звучи, то е съвсем очевидно за духовния изследовател - е точно като да вземем всеки човешки орган, например сърцето: наблюдаваме промените му в продължение на шест до седем години и след това комбинираме данните научно, за да определим как сърцето трябва да продължи да се променя, изчислявайки как ще се е променило след триста години. Ето ви същия метод, който професор Дюар използва! Като разпростира бавните промени на нашата Земя за предвидим период до милиони години, той стига до крайното състояние на Земята, точно както човек би стигнал до състоянието на човек след триста години, ако изчислението се основава на промяната на орган или на целия организъм за няколко години, без да се вземе предвид, че човекът, като физическо същество, естествено отдавна би починал. Така Земята вече няма да съществува във времето, за което професор Дюар е изчислил това красиво състояние, за което, повърхностно погледнато, човек би могъл да се запита кой все още ще чете вестници при минус 200 градуса по Целзий, с тези покрити с млечен протеин луминесцентни стени, кои крави тогава ще дават течено мляко и така нататък! Дори едно чисто повърхностно наблюдение би могло да покаже, ако човек свърже мисленето си с реалността,

Факт е, че веднага щом човек престане да мисли с мислите, които физическата реалност му предоставя, той трябва да премине в духовната сфера. Но теорията на Кант-Лаплас е замислена по същия метод, все едно бихме започнали с това как се е променило човешкото сърце в определена предвидима епоха и след това биха изчислили какво ще бъде то след триста години. Мисленето, което е наситено с реалността чрез поглъщане на духа, не позволява да се развият понятия до степен на такава празнота, че след това да стане невъзможно да има каквото и да е наистина непредубедено съзерцание на духовния свят.

По този начин се случва хуманитарните науки наистина да предоставят почвата, върху която ще се появи реалистична перспектива, която наистина ще съответства на здравата човешка мисъл. Забележително е – и тук ще предложа пример, който вече съм използвал в предишни лекции, но който винаги е интересен за разглеждане – какво представлява здравата мисъл, която, макар и да не е основана на принципите на хуманитарните науки, въпреки това се изправя пред реалността по здравословен начин, и как това се отнася до такава мисъл, която е изцяло научна, но не успява да признае, че тази научна строгост престава да бъде основана на реалността в определен момент. За да илюстрирам как здравето чувство не може да се впише в подобно научно мислене, бих искал да се позова на обясненията, които *Херман Грим* прави в своята прекрасна книга за Гьоте, която съдържа толкова много проникателен материал, относно теорията на Кант-Лаплас за първичната мъглявина, от която се предполага, че се е образувало всичко, и връзката на тази теория за първичната мъглявина със здравата интуиция на Гьоте. Той казва за това:

„Още в младостта му (на Гьоте) великата лапласово-кантианска фантазия за произхода и евентуалната гибел на Земята вече се е утвърдила. От въртящата се космическа мъглявина – концепция, която децата вече носят у дома от училище – се образува централната капка газ, от която впоследствие се появява Земята, и като втвърдяваща се сфера преминава през всички фази през необясними периоди от време, включително епизода на човешкото обитаване , само за да се потопи отново в слънцето като изгоряла шлака: дълъг процес, но напълно разбираем за днешната публика, за чието възникване не е необходима по-нататъшна външна намеса освен усилието на някаква външна сила да поддържа слънцето на постоянна температура. Не може да се мисли за по-безплодна перспектива за бъдещето от тази, която в това очакване сега ни се налага като научно необходима .“ Една кост от мърша, която гладно куче би избегнало, би била освежаващ, апетитен залък в сравнение с този последен екскремент на творението, като който нашата земя в крайна сметка ще се върне към слънцето , и това е любопитството, с което нашето поколение приема такива неща и вярва, че са верни, това е признак на болно въображение, което учените от бъдещите епохи един ден ще трябва да използват много проникателност, за да обяснят като историческо явление на своето време .

Ако някой ни каже нещо подобно днес, е напълно разбираемо , ако е обикновен човек, глупак; ако е Херман Грим, блестящ човек, подведен от въображението си и поради своя въображаем идеализъм просто не е могъл да проникне в строгите, точни методи на естествената наука. Е, да! Но в крайна сметка...

Всеки, който прилага истински здрави научни методи, се нуждае, освен тези методи, от способността да разпознава къде неговото мислене, извлечено от чисто физически процеси, се отклонява от реалността и къде, за да остане в реалността, трябва да навлезе в сферата на духа. Тогава той се убеждава, че най-големите загадки на природата – началото и краят на земното съществуване – водят към духовното, че човек трябва да види двата полярни края на земното развитие не в първичната мъглявина на Кант-Лаплас, не в състоянието на застой на Дюар, а в духовния и психически произход и цели на земята. И в това човек едновременно вижда онази духовна, психическа и физическа среда на земята, която съответства на духовния, психическия и физическия живот на самото човечество.

Предпазливите, сериозни учени по естествени науки вече усещат към какво се стремят хуманитарните науки. Въпреки това, днес все още има малка склонност наистина да се разгледат сериозно и задълбочено тези въпроси. По случай стогодишнината от рождението на Дарвин, един виден съвременен учен по естествени науки, *Юлиус Виснер, пише, наред с други*, за светлите и тъмните страни на Дарвиновите теории – и толкова много от това, което занимава света днес по отношение на мистериите на природата, е свързано с това. Неговите трудове включват и пасаж, отнасящ се до отклоненията и тъмните страни на Дарвиновата теория, което е довело до толкова много материалистични нюанси на мнения по въпроси, свързани с мирогледа. Виснер казва нещо подобно: Истинският учен по естествени науки е добре наясно с ограниченията на своята научна перспектива и знае, че макар естествената наука да може да осигури градивните елементи за един мироглед, тя никога не може да предостави повече от тези градивни елементи. Образът е горе-долу точен.

Защото, както малко други образи, може да бъде доразвито . Естествената наука наистина предоставя само градивни елементи. Ако вземете градивни елементи, не можете да построите къща с това, което самите те са. Трябва да изведете законите за строежа на къщата отвън, от отношенията на гравитацията, от отношенията на налягането, от всичко, което не е присъщо на камъните; камъните трябва да се съобразяват с други закони. Тогава обаче ще откриете, че като построите къщата според закони, които не са присъщи на самите камъни, сте изразили нещо в отношенията на налягането и гравитацията, хармоничните отношения и т.н. на къщата, което може да ви върне към подобни отношения в самата природа, от които са извлечени градивните елементи. Но можете да стигнете до къщата само ако подчините камъните на закони, различни от тези, които са присъщи на тях. Вийзнер е напълно прав: естествената наука може да предостави градивни елементи, но те трябва да бъдат подчинени на различни закони от тези, които се намират в сферата на самото природно съществуване. Къде са законите, по които хуманитарните науки строят, използвайки резултатите от естествената наука като градивни елементи в изследването на духовния живот? Точно както архитектът, след като изпълни плана и самата къща според съвсем различни закони от тези, дадени в градивните елементи, така и хуманитарният учен, с това, което се отнася до духовната природа, изгражда миросгледа за самата естествена наука според законите, които е наблюдавал в самия дух. Точно както човек може да открие нещо в структурата на къщата, което води обратно към естествената структура, от която са взети камъните, така и ние ще се ръководим от

Хуманитарните науки отново са насочени към природата. Хуманитарните науки от своя страна могат да осветлят естествения живот, но хуманитарните науки не трябва да вярват, нито пък естествената наука, ако тя разбира себе си, че може да се изгради мироглед за естествената наука , използвайки самите градивни елементи и техните закони, използвайки непосредствените резултати от естествената наука.

Днешните наблюдения би трябвало да оправдаят заключението ми с това кратко твърдение : Става ясно, особено когато човек се заеме с правилно наблюдение и разглеждане на мистериите на природата, че самата естествена наука води до духа и че в разглеждането на духа са предвидени и елементите, за да се разрешат самите мистерии на природата. По този начин, човек може да намери мнемоника за стремеж към мироглед, дори в областта на естествената наука и към мистериите на природата, както следва:

Самата природа не може да ни просветли; само светлината, придобита в духовния свят, може да освети процесите и същността на природата. Ако човек иска да разбере природата, трябва да поеме по пътя през духа. Духът е светлината, която осветява собствената си същност и сама по себе си може да освети и мистериите на природата.

**ИСТОРИЧЕСКИЯТ ЖИВОТ НА
ЧОВЕЧЕСТВОТО И НЕГОВИТЕ ЗАГАДКИ В
СВЕТЛИНАТА
ПСИХИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ**

Берлин, 14 март 1918 г.

В тези времена, когато толкова много хора имат напълно разбираемата нужда да се ориентират в някаква посока сред великите, разтърсващи света събития, да вникнат в значението на един или друг факт, често се чува, че историята „учи“ на това или онова. Смята се, че човек може да прецени всеки съвременен факт въз основа на това, което е научил за подобен факт от историята, както историята обикновено се разбира . Ако обаче човек обмисли какви възможности е имало човечеството да прецени това или онова в контекста на световната ситуация или дори на непосредствения си живот, основаващ се на историческия опит , човек стига до донякъде съмнително заключение за това, което, както може да се каже, „учи“ историята.

Бих искал да посоча само две неща, например, макар че това може да се умножи стократно. Бих искал да посоча, че в началото на тази глобална катастрофа, която толкова дълбоко засегна съдбата на човечеството , имаше значителен брой хора, наистина проникателни хора, които вярваха, че са придобили преценка от историята и които бяха на мнение, че тези критични събития биха могли, в най-крайния случай,

Това продължи шест месеца. Подобна преценка се считаше за напълно оправдана въз основа на исторически наблюдения, по-специално на историческите условия на човечеството. И дори не може да се каже, че тези, които са направили такава преценка, не са приложили всички логически предпазни мерки, за да стигнат до такава преценка, основана на определено разбиране – това, което наричаме знание. Е, самите факти са научили такива хора на обратното на това, в което са вярвали. Именно в такъв случай се вижда колко тясно е свързано това, което историята е предназначена да научи, с оценката на социалните или други световни условия, така че може да се очаква, че разглеждането на историческия живот на човечеството ще хвърли известна светлина и върху способността за преценка, която може да бъде проявена за социалното и икономическо съвместно съществуване на хората.

Но бих казал, че може да се посочи още по-ярък пример за ограничената валидност на твърдението, че историята „учи“ това или онова. Личност, чийто гений е без съмнение, заема професорска длъжност по история в немски университет преди повече от сто години. Наистина от блестящо разбиране за това, което историята предлага и какво може да се приложи към човешкия живот, тази личност изрича думи, които звучат горе-долу така: Отделните народи на Европа, в хода на човешкия прогрес, са се превърнали, както учи историята, в едно голямо семейство, чиито отделни членове все още могат да се бият помежду си, но никога не могат да се разкъсат. Наистина, никой незначителен човек не е вярвал, че подобно съждение е вярно.

се откаже от прозрението си за хода на историята, след като поеме професорската си длъжност по история . Тази фигура беше *Фридрих Шилер* и той изрече тези думи, когато пое професорската си длъжност в Йена. Той ги каза в навечерието на Френската революция, която допринесе толкова много за това, което може да се нарече разпад на европейските народи, и ако можеше само да види какво се случва в нашето настояще време, със сигурност щеше да осъзнае колко малко е възможно да се придържаме към твърдението, че историята ни „учи“ на това или онова, за да разберем живота. Струва ми се, че *Гьоте* е извлякъл от тези факти чувството, което изрази в едно прекрасно изречение. Изречението гласи: „Най-хубавото нещо, което получаваме от историята, е ентусиазмът, който тя поражда.“ Изглежда сякаш това твърдение на Гьоте е направено именно за да отхвърли другите плодове на така нареченото историческо познание и да признае само това, което може да изплува от документите на историята като ентусиазъм, тоест като определено позитивно настроение .

позиция трябва да заемат хуманитарните науки, представени в тази поредица от лекции , по отношение на двете мнения: че историята може да бъде великият учител за разбиране на живота и че най-хубавото нещо, което човек може да извлече от историята, е ентусиазмът, който тя поражда. Сега, когато разглеждаме историческия живот на човечеството и заключенията , които могат да се направят от това разглеждане, ще бъде интересно за оценката на социалния живот първо да се разгледат преобладаващите възгледи извън хуманитарните науки в наши дни.

Науката е стигнала до концепцията за историческо ставане. Защото историческият живот на човечеството е тясно свързан с това, което протича през всяка отделна човешка душа като поток на човешкото развитие, защото всяко човешко същество е вплетено в историческото ставане. И наистина, особено в настоящето, е важно да се разгледа тази преценка на съвременниците, защото проницателните наблюдатели на историята вярват, именно в настоящето, че преценката за това как да се гледа на историческия живот, как да се утвърждава историческата наука, също е в криза. Не искам да говоря с абстракции, а по-скоро да основа наблюденията си на реалности. Тук човек трябва да се опира на примери, които, разбира се, трябва да бъдат отделни примери измежду толкова много случаи.

Бих искал да се позова например на преценката за историческата наука, такава каквато тя трябва да бъде възстановена в наши дни, която беше направена от известния лайпцигски професор *Карл Лампрехт*. Това, което може да се почерпи от грандиозния, монументален труд на Лампрехт върху германската история, може удобно да се обобщи в неговите лекции на тема „Съвременна историческа наука“, които той изнесе отчасти в Сейнт Луис и отчасти в Ню Йорк по покана на Колумбийския университет. Там той се опитва да обобщи своите прозрения за това как трябва да се преподава история в светлината на изискванията на настоящето. Още по-лесно е да се разбере какво всъщност е искал да каже този известен историк, защото той представя част от историческото развитие на човечеството по изключително ясен и изчерпателен начин.

Втората от тези лекции, на тема „Съвременна историческа наука“, разглежда тази тема. Лампрехт накратко разказа на американците цялата история на германското развитие от първите векове на християнството до наши дни, представяйки я по начина, по който той вярваше, че историческата наука трябва да бъде адаптирана, за да отговори на изискванията на настоящето. Сега човек може наистина да оцени тези въпроси всеобхватно само чрез сравнение. Появява се паралел между лекциите на професор Лампрехт за развитието на германския живот и лекция, изнесена – естествено, също за американци – от *Удроу Уилсън* за развитието на северноамериканския живот. Това позволява сравнение между два умове, коренно различни както интелектуално, така и географски, и как те насочват погледа на историка към историята на собствения си народ.

Моля да ме извините, че започнах забележките си с наблюденията на Удроу Уилсън – със сигурност не от учтивост, а по стилистични причини. Никой, който ме познава добре, няма да ме обвини в надценяване на Уилсън. Трябва също да отбележа, че вече изразих мнението си за Уилсън в поредица от лекции, които изнесох в Хелзинки известно време преди тази война, но, признавам, по време, когато светът вече имаше честта да има Уилсън за президент на Съединените щати. По това време обясних колко е жалко, че на такава важна позиция, на позиция, от която зависи толкова много за съвременния живот на човечеството, фигура, чиято преценка е толкова ужасно ограничена, трябва да седи точно в този момент. Защото въпреки че

Тогава, дори сред нас, публикуването на книгите на Уилсън „Новата свобода“ и „Само литература“ му спечели многобройни ентузиазирани почитатели – какво ли не привлича ентузиазирани почитатели днес! – но можеше да се докаже, че собствената независима преценка, произтичаща от личността на Уилсън, беше вътрешно изключително ограничена. Без никакво влияние от каквато и да е политическа позиция, без никакво влияние от това, което в момента се очертава от световноисторическите събития, трябва да заявя това, което казах преди войната за тази тогава толкова неразбрана, дори в Централна Европа, тоест надценена личност. Трябва да предговоря това с това, за да не се постави под въпрос обективността на това, което възнамерявам да кажа по-късно за Уилсън, наблюдателя на историята.

Много е забележително, особено когато човек вземе предвид какво казва Лампрехт за историята на Централна Европа, как Уилсън гледа на историята на своя народ. Човек открива, че той посочва най-важния момент, може да се каже чрез известна инстинктивна интуиция, за да отговори на въпроса: Кога всъщност станяхме американци и *как* станяхме американци? Как се случи това исторически? Тук той разграничава – не може да се каже фино, но изключително точно – между всички онези, които някога са били в Съюза, които той смята за „все още не американци“, а по-скоро за „новоангличани“, които са „новоангличани“ по целия си характер, по самата си душа, и по-късните „истински американци“. И тук той много точно разграничава предисторията на Съюза и след това започва неговото историческо развитие, когато източното население все повече мигрира на запад към Америка, когато

Населението, натъпкано в малка област на Изток, се разпространява към западната страна на Америка, тъй като хората, предприели това западно разширение, развиват начина на мислене, който той нарича начин на мислене на граничарите. И сега той показва как историята на Америка, както външно, така и вътрешно, по същество се състои от разширяване на Изтока на запад, и демонстрира със забележителна яснота как уреждането на поземления въпрос, разпределението на земята, уреждането на заплатите, дори уреждането на робството – което той приписва не на никакви принципи на човечеството, а на нуждите, произтичащи от заселването и завладяването на Запада от Изтока – как всички тези въпроси са преплетени с това, което изисква развитието на съвременна Америка. Човек би могъл да разкаже подробно за кратката лекция на Уилсън, но същественото е, че той толкова ясно показва как историческото развитие, водено от външна ситуация, е завладяло група хора и как това, което се случва с тези хора, може да бъде фундаментално разбрано, като се разгледа какво са трябвало да правят под влиянието на описаните обстоятелства. Много е интересно, когато човек проследи тези наблюдения на Уилсън, както и другите му приноси като исторически наблюдател. Сравнението на това, което Уилсън казва по различни исторически теми, с това, което казват европейците, е особено полезно за получаване на прозрения, свързани с темата на днешната лекция. Трябва да кажа, че в различни моменти от презентацията на Уилсън бях изключително поразен от забележителното—

Едно достойно съгласие – странно за мен именно поради причината, че бих предпочел да не е така – съществува в съдържанието на изреченията, в съдържанието на мислите на това, което Уилсън казва по най-разнообразни теми, и на това, което например остроумният, проникателен немски историк на изкуството *Херман Грим*, който вече *неколкократно е споменаван тук*, е казал за различни неща от историческия ход на човечеството.

Ако човек смята Херман Грим за толкова остроумен, колкото аз го мисля, а Уилсън за толкова проникателен, колкото трябва да мисля, тогава може да е доста обезпокоително понякога да четеш Уилсън и да си мислиш: „Странно, има едно изречение, което би могло също толкова лесно да дойде от Грим!“ И все пак, въпреки това, въпреки моя собствен опит с преценки, които Уилсън и Грим са направили за едни и същи фигури – Маколи, Гибън и други – въпреки често почти дословното им съгласие, без никаква видима връзка между тях, става ясно, че интелектуалното разположение на тези две личности е коренно различно. Именно в такива случаи човек може да види как двама души могат да кажат едно и също нещо външно, но от напълно различни емоционални дълбини. В този случай това е особено интересно, защото нюансираният тон на преценката във всеки случай е свързан с корените на всяка личност в съответната ѝ култура. Именно като забележи такива прилики, човек по-късно прави откритието: въпреки това единият е американец, а другият е германец.

е очевидна веднага. Има том с есета на Грим от последния период от живота му, към които изображението

Книгата на Грим е предварително отпечатана, както често се случва днес. По подобен начин немското издание на лекциите на Уилсън, „Само литература“, също включва снимка на Уилсън. Следователно човек може да сравни изображенията. Дори само това разкрива нещо доста забележително за някой, който разбира как да преценява подобни неща. Ако, след като се потопи в това, което Грим казва, особено в това, което казва като наблюдател на историята, човек погледне портрета на Грим: всяка черта на лицето, която свети към теб, говори много: всяко изречение и всяка фраза е тясно свързана с всичко, което този човек е изтръгнал от душата си. След това, след като първо е попил написаното в книгата, човек погледне портрета на Уилсън: изглежда сякаш човекът не е могъл да присъства на това, което е било преценено в книгата; известна странност го поразява. Когато човек види това, му изниква загадка за начина, по който в този случай двама души гледат на историята, и човек може да се запита: ами това сходство, ами... Каква е целта на тази фундаментална разлика, която също е силно усещана? Тук се появява нещо много своеобразно. Това, което Уилсън казва за американизма, е веднага ясно, така че човек знае, че то отразява траекторията на развитие на американската история, както той възнамерява да я изобрази. Но човек постепенно осъзнава – и само психологическото наблюдение може да разкрие това – че тази личност не е толкова тясно преплетена със своята преценка, колкото си я представяме в Централна Европа. Съществува съвсем различна връзка между преценката и личността, отколкото сме свикнали.

Знам , че тук изразявам нещо парадоксално,

Но това е тясно свързано с това, което искам да кажа днес за природата на историческото развитие на човечеството. Ако това не напомняше толкова много за суеверие, бих казал: Човек стига до заключението, че човек като Уилсън, когато прави такива проникателни преценки, както в този исторически анализ и другаде, е обсебен от нещо в собствената си душа, че не съди себе си. Използвайки израз, който е по-трудно да се обвини в суеверие, бих казал: С личност като тази на Уилсън човек има впечатлението, че има нещо в душата му, което подсказва тази преценка от дълбините на неговото същество. Човек няма впечатлението, не чувството, че това е изцяло продукт на неговата собствена индивидуалност, неговата личност; по-скоро човек има чувството, че има нещо като втора личност, втора същност в душата му, която подсказва това на душата му. Ако, от друга страна, човек погледне несъмнено точни преценки, каквито Уилсън е направил именно за характера на американците, където казва, че дори по външен вид и поведение човек разпознава истинския американец по бързия му поглед, склонността му лесно да възприема смели, но и авантюристични линии на мислене и, обратно, неволната му привързаност към родината му, подобно на другите нации, а по-скоро голямата му склонност да измисля планове, които могат да бъдат осъществени навсякъде – ако човек вземе предвид тази характеристика, тогава ще я открие изразена от самия Уилсън като характер на хората, които правят американската история, и на най-важните ѝ мъже, че те фундаментално притежават нещо в себе си, което външно ги нарушава: не рационално гледащото, спокойно око – това –

чиито характеристики, цитирани от Уилсън, биха могли да бъдат използвани със същия успех - но бързо движещото се око е знак, че нещо изнасилва американеца отвътре, а подобни внушения са ефективни дори когато преценката е толкова точна, колкото тази на Уилсън.

Нека сравним това, което се почувствах длъжен да кажа с поглед върху историята, който е географски и – както ще видим – и психологически донякъде отдалечен, с това, което Лампрехт представя като свои идеи за развитието на централноевропейската история. Това са по същество оригинални идеи. Той се опитва да си изясни: Как точно тази същност на централноевропейския народ постепенно се е развивала през вековете, приблизително от трети век до наши дни? Всичко, което казва, човек усеща, е продукт на вътрешна борба, на трудно спечелен опит. Като учен в хуманитарните науки, човек не е съгласен с голяма част от това; ще обсъдим това скоро. Но всичко това е резултат от лични усилия, всичко произтича от непосредствената личност. Би било пълна глупост да се предполага, че някаква вътрешна сила му влияе. На тази личност не ѝ е лесно. Тази личност трябва да завладее мисълта част по част, не просто една мисъл след друга, трябва да премине през процеса на преодоляване на мисълта, за да стигне до преценка. Едва тогава тя стига до сравнително нова концепция за историческото ставане, нова дори според възгледите на *Ранке* и Сибел, нова с това, че Лампрехт разбира историческото ставане като развитие на цялата душа. Това, което е присъщо на душата на народа, това, което се стреми към съществуване, Лампрехт се опитва да разбере като изрази на

За да проследи психологическото развитие на всеки индивид, както психологът проследява психологическото развитие на всеки индивид.

Според Лампрехт, до трети век германският народ се е развивал по такъв начин, че може да се каже, че това развитие разкрива символична ориентация на душата. Дори външните действия, дори политическите развития, протичат по такъв начин, че може да се види, че произтичат от копнежа на душата да възприема светските явления символично, да вижда символи навсякъде, дори да превръща героите в символи и да ги почита като такива, точно както живите, лични символи се почитат в реалния живот. След това идва периодът от трети век до единадесети и дванадесети век. Лампрехт нарича това типизиращ период. Тук копнежът на душата да вижда и осъзнава символи вече не е налице, а по-скоро желанието да се конструират типове. Дори хората, които са почитани, хората, на които човек се подчинява, са почитани и подчинявани по такъв начин, че не се появяват като отделни фигури, а като типове на цяло племе, цял град. След това идва – трябва накратко да очертая тези неща – от дванадесети до приблизително тринадесети век, периодът, в който се развива по-специално рицарството, който Лампрехт нарича конвенционална епоха, в която хората вече не се категоризират, а по-скоро преценяват и чувстват импулсите си според конвенциите на човек към човек, класа към класа и нация към нация – епохата на конвенционализма. След това следва – и е важно, че Лампрехт отбелязва това, въпреки че, както ще видим, той не може напълно да схване последиците му – приблизително в началото на петнадесети век към конвенционалната епоха, индивидуалистичната епоха, където мъжете...

Те наистина виждат себе си като индивиди в общността , а събитията трябва да се оценяват по такъв начин, че да произлизат от това, което представлява твърдението на индивида. Това продължава приблизително до средата на осемнадесети век. За Лампрехт това бележи началото на епохата, в която все още живеем днес, епохата на субективизма, където човечеството се опитва да интернализира себе си, да интернализира своите мисли и емоции, където не просто действа като личност, а действа, мисли и желае от дълбините на личността, от дълбините на субекта. Лампрехт допълнително разделя тази епоха на две части: Първата част, която включва великия класически период на Гьоте, Шилер и Хердер, продължава приблизително до 70-те години на XIX век, а от 70-те години на XIX век до наши дни, според Лампрехт, следва нашето собствено време.

е , че Лампрехт, може би най-важният историк на нашето време, е бил съвсем наясно, че първо трябва да потърси тласък, за да види как всъщност се развива историята, и това – както вече е видно от неговата „Немска история“ – го е занимавало непрестанно: да изследва как всъщност трябва да се започне, да наниже това, което предоставят документите, паметниците и архивите, да ги свърже по такъв разказвателен и описателен начин, че да се превърне в това, което човек може да нарече история. Така най-важният въпрос на историята, въпросът за съществуването, става актуален за Лампрехт. Той си казва, че човек може да стигне до историята изобщо – защото той не смята историографията на Ранке, Зибел и т.н. за история – само ако се опита да изобрази духовното развитие на един народ или на цялото човечество. Но тогава със сигурност трябва да се обмисли възможността

Да се наблюдава това психологическо развитие, да се открият някакви закони в него, е интересно предизвикателство. Тук възниква любопитно противоречие в целия подход на Лампрехт, според преобладаващите модели на мислене на нашето време. Следвайки тези модели на мислене, неизбежно породени от обстоятелствата на епохата, Лампрехт разсъждава, че по-ранният, чисто индивидуалистичен подход – при който човек просто приема това, което архивите предоставят, за да характеризира личности или факти по донякъде повърхностен начин – не може да се запази. Как е възможно човек да внесе ред във фактите? Той разсъждава, че човек трябва да разглежда психологическото развитие по такъв начин, че да го опише от социално-психологическа гледна точка. Това, твърди той, произтича от необходим модел на мислене на съвремието: важността на разглеждането на социалния живот, на колективното съвместно съществуване на хората. Това, твърди той, е един аспект от неговия подход. Сега обаче той няма начин да разгледа социалното измерение на психологическия живот или – с други думи – психологическото измерение на социалния живот, според установените закони. Затова той се обръща към изследователите на душата, питайки ги как те гледат на отделните души днес. Те виждат в индивидуалната душа формирането на мислите, възникването на чувствата и развитието на волевите импулси. След това той иска да приложи това към начина, по който събитията в историческото развитие влияят на хората, как мисълта на един човек влияе на цялата група, как мислите се социализират външно, точно както една мисъл се социализира с друга в индивидуалната психология. По този начин, следвайки модела на индивидуалната психология, той иска да разгледа историята от социално-психологическа гледна точка. Това разкрива...

Както посочих, това е едно много забележително противоречие. Той иска да се отдалечи от индивидуалистичния поглед върху историята и да се насочи към социално-психологически такъв; но това, което би трябвало да му служи като средство за тази цел, той извлича от изучаването на индивидуалната психология. Любопитно противоречие, което той дори не забелязва.

И още нещо: Когато наистина се задълбочите в това, което постига един от най-модерните историци, когато той толкова живо описва как една от културните епохи, които изброих за вас, в неговия смисъл, преминава в следващата, когато описва как чувствата на хората експлодират по време на такива преходи, как мислите се преплитат и разминават, как се втурват стремглаво една в друга, как се формират нови чувства, как волевите импулси действат, получавате усещането: Човек не може да види гората заради дърветата. Не съм съгласен с поговорката за това, че не се вижда гората заради дърветата. Бих искал да знам как е възможно някой да е в гората, да има дърветата точно пред себе си чрез собственото си ясно възприятие и всъщност да вижда гората! Трябва да отидете далеч, за да видите гората. Човек има любопитното усещане, че Лампрехт не може точно да изясни разликите, диференциациите между отделните епохи, символизирането, типизирането и т.н.; Накратко, човек стига до заключението, че е изследовател, който се е борил с трудни вътрешни конфликти, за да разбере историческото развитие на човечеството, но който в рамките на интелектуалния живот на настоящето, в рамките на това, което настоящето може да предложи по отношение на наблюденията върху интелектуалния живот, не е могъл да намери средствата дори да зададе въпроса: Какво е това ге-

Историческото развитие на човечеството? Дали това, което може да се извлече от документи и архиви, вече е история, или може би търсим нещо съвсем различно чрез всичко това?

Оттук трябва да започне човек, ако иска да разгледа историческия живот и неговите загадки в светлината на хуманитарните науки. Трябва да се запита: Открит ли е изобщо обектът на историята в общото съзнание? Знаем ли вече какво всъщност искаме да съдим, когато се обръщаме към историята? За да отговоря на тези въпроси въз основа на наблюдение, сега трябва да се позова на някои аспекти на хуманитарните науки, които са свързани с неща, които обсъдих в предишни лекции.

Когато човек разглежда индивидуалната човешка психика, тя е неразривно преплетена с редуването между будност и сън. В предишни разсъждения се опитахме да обясним значението на будността и съня за душата. Обаче това, което обикновено се случва като редуващи се състояния на сън и будност, се разглежда едностранчиво, а именно, че човек прекарва две трети или дори повече от живота си буден и една трета спящ. Но нещата не са толкова прости, когато се наблюдават от духовната наука. Ясно е само, че състоянието на сън продължава и в будния живот, че в известен смисъл ние сме само частично будни от събуждането до заспиването. В действителност ние сме съзнателно будни само за възприятията за външния свят и идеите, които си формираме за тези възприятия. Но просто сравнете - нещо, което съвременната психология обикновено не прави - начина, по който, освен възприятията -

Възприятията и идеите са начинът, по който се преживяват чувствата. Всеки, който постепенно се научи да наблюдава как се появяват чувствата в човешката душа – ще се върна към тази тема в следващата си лекция на тема „Разкритията на несъзнаваното“ и сега ще посоча само някои основни принципи – се научава да сравнява какво представляват емоционалният живот, афектът и страстта с живота в сънищата. Животът в сънищата, който изплува от съня, представя образи на душата, без тези образи в сънищата да са пропити от логика и определени морални импулси, които имаме само в будния живот. Сега, образите в сънищата със сигурност се различават от чувствата, от надигащите се и оттичащи се страсти и афекти, но има нещо, в което и двете си приличат по отношение на връзката им с душата: това е степента на съзнание, с която се предаваме на преплитащите се, надигащи се образи в сънищата. Имаме същата степен на съзнание, когато се предаваме на чувствата си, с изключение на това, че съпътстваме чувствата си с ментални образи. В момента, в който формираме ментален образ на сън, който сме имали, светлината на този образ пада върху съня; тогава сънят става напълно осъзнат, тогава ние също правилно го интегрираме в човешкия живот. Правим това постоянно с емоционалния си живот. Ние интегрираме чувствата си в живота чрез паралелните ментални образи, но тези чувства се преживяват сами по себе си с неразлична интензивност, в неразлична връзка с психиката, отколкото сънищата, така че можем да кажем: Животът в сънища продължава в нашето будно съзнание и чрез сънищата се превръща в нашия емоционален свят. Лесно е да се види, че дълбокият, безсънищен сън се простира и в нашия буден живот.

Този процес продължава, по-специално като нашите волеви импулси. В нашето обикновено будно съзнание ние осъзнаваме тези импулси само дотолкова, доколкото те са придружени от ментални представи. Разбира се, ние си представяме действията си, представяме си какво трябва да направим; но как това, което изтича от нас като волеви импулси, като действие, как се развива от представата, как преминава от представата в волевия импулс, остава толкова несъзнателно за нас в нашето най-будно, обикновено будно съзнание, колкото нашият живот остава несъзнателен за нас в най-дълбокия ни сън. Само като можем да си представим волевите си импулси, ние съпътстваме тези спящи импулси с будния живот. По този начин, животът в съня непрекъснато продължава в нашия буден буден живот.

Дори ако нашите чувства, нашите афекти, нашите страсти са само сънувани от нас, нашият емоционален живот въпреки това е свързан с обективна духовно-психична сфера, както и с нашия собствен духовно-психически свят, със съдържанието на нашите идеи и възприятия. Само че връзките между съдържанието на чувствата и волята и обективната духовна сфера се намират в несъзнаваното. Ние проспиваме тази наша връзка с духовно-психическия свят и само това, което преживяваме чрез нашите идеи и възприятия, изплува от морето, в което сме по този начин потънали. Ако човек се научи да гледа в духовния свят, като събужда силите, спящи в душата, тогава той знае: светът, в който нашите чувства се спускат, именно с онази част от душата ни, която остава несъзнателна за обикновеното съзнание, този свят може да бъде възприет не от обикновеното съзнание, а със сигурност от пробуденото, възприемащо съзнание, възприето от факта, че душата чрез...

Засилената, мощна „воля“ или мисловната сила, пронизана от волеви импулси, може да формира образи от контакт с този духовен свят и в рамките на този свят се развива това, което се нарича имагинативно познание. Това имагинативно познание е първият етап на свръхсетивното възприятие, чрез който човек навлиза в реалния духовен свят. Ако трябваше да ви дам външно сравнение, бих казал, че това имагинативно познание е напълно съзнателното вглеждане в духовната реалност, така че въображенията не са просто плод на въображението, а по-скоро представяне на духовната реалност, въпреки че тяхното въткаване не е по-ярко пред душата от образите в сънищата, освен че човек знае, че образите в сънищата нямат стойност в реалността, докато това, което е дадено във въображението, сочи към обективна духовна реалност извън нас. Човек се учи да разпознава с какво е свързан емоционалният свят на човека, който е само сънуване за обикновеното съзнание; човек се учи да разпознава това в неговата реалност чрез имагинативното съзерцание на света. Освен това човек се учи да разпознава по същия начин това, в което са вградени волевите импулси, чрез втория етап на висшето съзнание, чрез вдъхновеното съзнание; По този начин човек се научава да разпознава духовния свят, доколкото импулсите на волята на човека, които иначе остават подсъзнателни, също са вградени в обективна духовна реалност.

След като човек е схванал тези неща и пред ума му изникне въпросът за истинския субект на историческото развитие, е важно тогава да разбере какво всъщност е историческото ставане. То не се преживява по същия начин като ставането, което преминава от човек на човек, което се преживява в ежедневието, в което самите ние сме лично ангажирани с обекта.

в близък контакт. Не, това историческо ставане е нещо съвсем различно; то съдържа точно толкова от непознатото, колкото и това, което хората преживяват като чувство, като импулси на волята. Точно както хората по същество сънуват своя емоционален свят, така и те сънуват това, което е истинският поток на историческото ставане. Това осъзнаване е разрушителен резултат от онова наблюдение, което се отвръща от човечеството към историческото ставане и показва, че не можем да използваме тези идеи, които управляват външния, съзнателен живот, за да схванем историческия живот по никакъв начин. Защото това, което човек преживява в ежедневно съзнание като индивид, се преживява, докато е буден. Но това, което е историята, изобщо не се съдържа в целия този буден, ежедневен живот. Историята не се преживява от хората, докато са будни; историята се сънува. Великата мечта за развитието на човечеството – това е историята, а историята никога не навлиза в обикновеното съзнание. Човек може да притежава обикновено съзнание по много проникателен начин; човек може да бъде най-важният естествен учен именно с онзи интелект, който е пригоден да подрежда нещата според причина и следствие; човек може да има онова разположение на ума, което е особено способно правилно да възприема и характеризира външната природа в нейните закони. Ако човек се научи да разпознава какво всъщност представлява течението на историческото ставане, той си казва: С всички интелектуални способности, които са пригодени за разбиране на външната природа, всъщност, които са именно плодотворни за разбиране на външната природа, човек не може да възприеме историческото ставане. Това не се преживява в обикновеното съзнание като природата, а само в степента на съзнание, която е характерна и за сънищата. То е, веднъж за историческо-

Един от най-значимите резултати от това откровение ще бъде, когато човек осъзнае, че първо трябва да намери обекта на историческото изследване, трябва да открие, че потокът на историческото ставане не е толкова присъстващ, колкото природата, че следователно дори това, което е толкова присъстващо, колкото природата, а именно фактите, записани в архивите, документите, които обикновено се наричат история, все още не са история, че историята всъщност стои зад него, че тези факти само се открояват от историческото ставане, а не от самото историческо ставане.

Херман Грим веднъж ми каза, по време на дълъг разговор с него във Ваймар относно исторически въпроси, че човек може истински да разглежда историческия живот на човечеството само като проследява развиващото се въображение на хората. Може да се каже, че Херман Грим е бил близо до откритие, но не е искал да се посвети изцяло на хуманитарните науки и затова му се е струвало единственият плодотворен подход да не разглежда само външните събития и да ги подрежда по същия начин, както един естествоизпитател подрежда външните събития според законите на причинно-следствената връзка, а по-скоро да ги разглежда по такъв начин, че наистина да може да зърне вечно развиващото се , вечно течащо въображение на човечеството. Това е бил несвършен израз на това, което е можел да разпознае: че историческото ставане дори не се случва в това, което въображението преживява, а лежи много по-дълбоко, дълбоко в подсъзнателните основи, където са вплетени мечтите. То само се издига нагоре. Точно както морските дълбини се издигат нагоре във вълните, които се издигат, така те се издигат нагоре и в отделните събития.

Когато прилагаме обикновеното си разбиране, обикновеното си външно знание, което е толкова полезно за нас при наблюдението на природата и във външния ни, практически, индивидуален живот, към историческото развитие, ние всъщност се сблъскваме, забележително, само с онези сили в историческото развитие, които водят до упадък, които причиняват низходящо развитие. Херман Грим веднъж постави въпроса как е възможно историкът *Гибън*, описвайки първите векове на християнството, да изобразява само упадъка на Римската империя, а не растежа, не и възхода на християнството. Грим направи правилно прозрение там, но не схвана причината. Причината е, че Гибън, макар и дълбок, прилага към историческия анализ само същото разбиране, което иначе се прилага към наблюдението на природата. Там той би могъл наистина да разглежда само упадъка, а не това, което пониква и расте, не това, което се издига; защото това, което се издига, може само да се сънува. Обаче, точно както това, което все още може да се изучава като физическо тяло в смъртта, се организира в живия човек, така че човекът да може да се обърне към мъртвото тяло в съзерцание и да наблюдава в мъртвото тяло това, което се е организирано в живот, точно това не може да се направи в хода на историята, защото трупът не е отделен от живота, а по-скоро двете са преплетени, защото възходът, растежът, поникването е живо свързано с това, което е в упадък, в умиране. Следователно, с обикновено разбиране човек може да разглежда мъртвите само в историческото им ставане. Ако се приложи това, което досега се е вярвало, трябва да се приложи и към изучаването на историята, което е също толкова плодотворно.

В естествените науки, когато наистина се фокусираме върху изучаването на историята, човек открива само онези сили в историческото развитие, които водят до смърт, упадък и разрушение. Какво тогава е необходимо, ако искаме да разпознаем в историческото развитие растежа, разцвета, това, което тласка човечеството напред?

В по-ранни времена, когато хората са имали различно състояние на духа, те всъщност са гледали по-дълбоко в това отношение, но по стария начин. Те не са разказвали история; те са разказвали митове и легенди. Тези митове и легенди, които са били предназначени да отразят мечтите на човечеството за историята, са били по-истинска история от така наречената прагматична история, която прилага към историческите събития същото разбиране, което подхожда на природата. Но не можем да се върнем назад в развитието на човечеството и да измисляме митове и легенди за историческото ставане. Но можем да направим нещо друго. Можем да решим да извадим на повърхността това, което за обикновеното съзнание остава дремещо в подсъзнанието само като мечти, като приложим въображаемо знание към историческото ставане. Чрез историческото ставане човечеството и науката ще осъзнаят, че дори не могат да достигнат до обекта си на изследване, освен ако не са готови да се обърнат към духовно-научно изследване. Под съзнанието остава това, което работи в историята, ако човек не изведе мечтата нагоре в съзнанието. Тогава обаче човек трябва да издигне мечтата нагоре в духовно съзнание, в свръхсетивно съзнание, което не просто мисли обективно, както прави по отношение на природата, на обикновения практически живот, а...

това, което може да си представи духовното. Въображаемото разбиране е това, което ще създаде историята.

Всеки, който може да усети самата същност на духовната наука и след това да се ангажира с борбата на такава душа, както може да се наблюдава в работата на Лампрехт, ще открие, че се търси път към цел. Но къде е тази цел? Защо Лампрехт се опитва да черпи от всичко, за да открие историята на първо място, но не стига до нищо друго освен до прилагане на конвенционалната психология на индивидуалната психология, въпреки че вярва, че трябва да се приложи социалната психология, психологията на обществото? Но това, което човек преживява в обществото и чрез обществото, това, което преживява като социално същество, това, което се превръща в хода на неговата история – това, което той мечтае, не може да бъде схванато от индивидуалната психология. Там човек трябва да приложи онази нова психология, която само духовната наука може да предостави. В Лампрехт ще намерите търсенето; в духовната наука ще намерите отговора на голямата загадка на самото историческо ставане, поставена пред човечеството днес от историята. Но каква историческа перспектива ще се появи от всичко това?

Виждате ли, Лампрехт не може да се освободи от рационалния , научно обоснован възглед за последователността на събитията. Той разглежда последователно случващото се до трети век, до единадесети век и така нататък, дори и да го прави интелектуално. Но той не успява да прецени събитията по такъв начин, че наистина да схване какво се крие под тях, това, което хората преживяват само като сънища.

Доказателства за това могат лесно да се намерят; бих могъл да цитирам стотици примери, особено от работата на Лампрехт.

Исторически дискурс. Иди ще цитира само един пример, където Лампрехт се обръща към модерната епоха. Там той пита, наред с други неща: Кой са най-значимите културни феномени на тази модерна епоха? Нека имаме предвид, че Лампрехт е изнесъл тази лекция, в която е поставен този въпрос, през 1904 г.! Той пита: Кой са най-значимите културно-исторически моменти, които се очертават днес като постижения на човечеството? По този начин той възнамерява да цитира най-значимите характерни изрази на душата от началото на XX век. Какво цитира той? Отговорът е много интересен, особено за някой, който отдава толкова голямо значение на духовното. Първо, той цитира усилията за постигане на живот на безкористност, алтруистичен живот за човечеството, различни общества за етична култура, които по това време се разпространяват и в Европа, особено от Англия и Америка, и второ, той цитира движението за мир като особено забележително. Това е казано от признат съвременен историк! Той стига дотам, че представя алтруистичното движение и движението за мир като особено характерни за началото на XX век! Може ли подобен поглед върху историята, колкото и да се бори въпросната *душа*, да бъде на правилния път? Приблизително по същото време – и днес в тази зала все още има слушатели, които са чули тази лекция – аз изнесох тук лекция върху подобни идеи и обясних, че най-малко характерните идеи за началото на XX век са именно тези две движения: движенията за етична култура и по-специално движението за мир. Обобщих лекцията си по онова време, като казах: Именно това е характерно, че времето,

Времето, когато движението за мир стане особено гласно, ще съвпадне с времето, когато ще се разразят най-големите войни на човечеството. Колко нехарактерно е това! И все пак, не е ли вярно, че едното нещо е казано от известен историк, другото от луд, извратен представител на антропософията, а в днешно време е от само себе си ясно кого слуша човек.

Въпросът е да се разпознае, чрез тази връзка между човешката душа и онази само мечтана духовност, която тече като исторически поток, как да се използва наличното като факти, това, което досега се е наричало история, така че то да сочи навсякъде към по-дълбоките, само мечтани течения на развитието на човечеството. Това е възможно само ако човек замени възгледите на Лампрехт и всички други възгледи за историята с това, което бих нарекъл симптоматичен исторически анализ, ако осъзнае, че всичко, което може да се научи чрез архиви, документи, паметници – накратко, с обикновено съзнателно разбиране – трябва да се използва по такъв начин, че да се оцени и оцени, като се свърже с нещо, на което е симптом, на което е израз. Великите хора в историята, техните прояви и дела не се разглеждат сами по себе си, когато човек иска да опише историческото развитие на човечеството, а само като симптоми. Човек осъзнава, че ако може въображаемо да свърже правилния симптом с това, което се крие под него като духовен поток на развитието, тогава той точно описва историята. Историята, базирана на симптоми, ще изглежда доста различно от историята, която се разгръща чрез просто изброяване на фактите и опит за обяснение на индивидуалната психология.

изясняване и анализ на тези факти, както прави Лампрехт. Историята на симптомите ще се състои в осъзнаването на *Гьотевата нагласа*, че човек може истински да се доближи до едно духовно същество от всички страни, може да го опознае само чрез неговите симптоми, когато осъзнае, че това, което досега е смятал за история, всъщност лежи само на повърхността и, подобно на съдържанието на сънищата, се представя доста странно в живота.

Наблюдавайте съдържанието на сънищата си; ще видите, че често сънувате нещо съвсем различно от това, което е пряко свързано с най-значимите събития от будния ви живот. Въпреки това, то е свързано по някакъв начин с живота ви като спомен, но по много скрит начин, и е свързано - ще обсъдим това след осем дни - с по-дълбоки сили на човешкия живот. Има причина, поради която това или онова, което действа в подсъзнанието, се появява симптоматично, не защото сънуваме нещо значимо, което ни се струва важно външно в будния живот, а може би именно заради нещо, което изглежда външно незначително. Симптоматичните исторически изследвания ще бъдат принудени да разглеждат събитията, които до голяма степен доминират ситуацията за външния интелект, като незначителни по отношение на истинския ход на събитията и да разглеждат малките, привидно незначителни събития като дълбоко проникателни симптоми. Само по този начин човек ще може да проникне от външното към вътрешното в историческия живот. Човек не може по такъв външен начин, колкото и да вярва, че е научен, да пренесе индивидуалния вътрешен живот на човек върху историческото развитие.

, не мога да дам изчерпателна история тук -

Не мога да предложа изчерпателен анализ, за да демонстрирам как този симптоматичен анализ схваща същността на човешкото развитие, но поне мога да посоча няколко примера. В по-ранна лекция заявих, че когато духовният изследовател се научи да гледа в духовния свят и неговото формиране, той забелязва, че резултатите обикновено не се оказват такива, каквито се очакват. Те обикновено се оказват различни от тези, които човек би могъл да предвиди въз основа на преценки, получени външно в сетивния свят. Ще предложа пример за това:

Човек би могъл да очаква историческите събития да се развиват по такъв начин, че да позволят сравнение с последователните етапи на детството, юношеството, зрелостта и старостта у отделния човек. Всъщност някои историци са се поддали на тази илюзия. Това са аналогични съображения, които могат да бъдат доста гениални, но нямат нищо общо с реалността, която хуманитарните науки изваждат наяве. По-скоро се очертава нещо съвсем различно. Резултатът, който трябва да споделя с вас тук, е наистина постигнат със същата сериозност, с която се получава всеки друг научен резултат; мога обаче да го представя само като резултат. В началото е парадоксално, но това, което хуманитарните науки откриват, е също толкова парадоксално за човечеството днес, колкото е бил коперниковият мироглед за човечеството по негово време. Лампрехт се стреми да идентифицира периоди на историческо развитие, първоначално за германския народ. Както вече посочих, благодарение на правилното впечатление той идентифицира преход от една епоха към друга около границата на XIV и XV век. Много е важно също, че той специално споменава, че

Това започва с петнадесети век, който се нарича индивидуалистична епоха. Хуманистичните изследвания също разкриват значителен поврат около границата между четиринадесети и петнадесети век. Но като се изследва потокът на историческото развитие от хуманистична гледна точка, става ясно , че човек трябва да се върне още по-назад и първоначално да пренебрегне ограниченията, наложени от развитието на народите и племената. Трябва да се вземе предвид общото историческо развитие на човечеството . След това събитията от вековете си идват на мястото, по-специално от петнадесети век сл. Хр. до седми и осми век пр. Хр. Тази епоха, от седми век преди Мистерията на Голгота до приблизително петнадесети век след това, притежава отчетлив характер. Този характер се променя повече, отколкото човечеството днес смята, по вътрешни причини, около петнадесети век. Лампрехт признава това, но не схваща пълните последици от този факт. Други вече посочват от различни гледни точки , че значителните катаклизми, обхванали по това време почти целия свят , но особено Европа, не могат да бъдат обяснени с външни причини, нито с простото отчитане на историческите обстоятелства, нито дори с възхода на Ренесанса и т.н., а по-скоро с това, което възниква спонтанно от историческия живот, от самата душа на човечеството . Наистина е много забележително, че вероятно най-важният германист на нашето време, *Конрад Бурдауки* , както е посочил в много добри есета , Бурдах изглежда подхожда към това от чисто литературно -историческа, но много далновидна гледна точка.

Стана ясно как нещо съвсем ново, от духовното развитие на човечеството, е навлязло в духовната конфигурация, във всички действия, желания и дейности на човечеството, когато човек го разгледа правилно.

По този начин ние установихме период на историческо развитие, периодът от осми век пр.н.е. до петнадесети век сл.н.е. Ние самите живеем в този период. От духовно-научна гледна точка е възможно да се върнем още по-назад. Тук се очертава нещо много забележително. Ако човек разгледа импулсите, които са управлявали човешките същества в тяхното историческо съществуване от петнадесети век насам, те са различни от тези, които са управлявали човешките същества в предходния период. Но не може да се каже, че импулсите от предходния период се отнасят към тези от следващия период по същия начин, както един период от живота на индивида се отнася към следващия. Това не е така. По-скоро възниква нещо особено: В нашата епоха историческото влияние е особено очевидно в онзи аспект на индивидуалната човешка природа, който се развива до двадесетгодишна възраст . Това е тайната на нашето настоящо развитие: чрез исторически обстоятелства ние поддържаме особено развитите сили , които принадлежат на нашия индивидуален живот, и в двайсетте години. В предходната епоха, обхващаща от осми век пр.н.е. до петнадесети век сл.н.е., историческият живот на човечеството е повлиял толкова дълбоко на индивидуалния живот, че е засегнал особено 30-те години на 20-ти век. Човек може да представи въпроса и по различен начин. Може да се каже: Ние, които живеем в този период от петнадесети век, сме психологически предразположени към...

Развиваме се от детството до двайсетте си години и носим това, което сме развили през двайсетте си години, в бъдещия си живот. Така човек в известен смисъл чувства, че периодът му на развитие е завършен през двайсетте му години. Достатъчно е да се спомене само външна информация, за да се демонстрира това. Че някой все още би искал да учи сериозно през трийсетте си години, е нещо, което трудно би се твърдяло във време, когато дори най-младите хора пишат за вестници. Но много лесно ще срещнем хора, които казват: „Ифигения“ на Гьоте, класиката като цяло, човек я чете в младостта си, а не по-късно в живота си. Биха могли да се цитират и други примери. Но ако се върнем към предходния период, ще открием, че това, което възприемаме като непрекъснато поникващ, разцъфтяващ живот, се простира само до края на двайсетте ни години, всъщност продължава и през трийсетте ни години. Колкото и парадоксално да звучи на хората днес, това е вярно и един ден ще бъде признато за доказано историческо постижение. Гърците и римляните са се развивали по различен начин от съвременните хора и историята се е развивала по различен начин тогава, защото хората са оставали способни на развитие по-дълго. Хуманитарните науки показват, че ако се върнем още по-назад, откриваме периоди, когато хората са оставали способни на развитие до дълбока старост, дори до четиридесетте си години. По този начин можем да кажем, че в историческия живот на човечеството откриваме три последователни периода: единият датира от след осми век пр.н.е., в който откриваме хора, които са се чувствали млади до четиридесетте си години; след това идва ред на

Периодът, който от определена гледна точка характеризира цялата гръцка и римска култура именно с факта, че хората остават способни на развитие, млади, до тридесетата си година; след това периодът, в който са способни на развитие до двадесетата си година. Ако човек се замисли над това, вижда, че потокът на историческото развитие на човечеството не може да се сравни с потока на индивидуалния живот. В индивидуалния живот човек става все по-възрастен, докато човечеството като такова се развива в обратна посока; то става все по-младо, тоест остава все по-младо; то пренася все по-малко от младостта си в по-късния индивидуален живот. Следователно, културата, когато се разглежда истински вътрешно, прави все по-младо впечатление в последователните епохи; тоест това, което човек придобива в младостта, се пренася все повече и повече в старостта. Човек би могъл да си помисли, че въз основа на предразсъдъци, в периода преди осми век пр.н.е. човечеството е било по-младо, после по-възрастно и че сега, след като иначе е стигнало толкова чудесно далеч според някои, сме станали много по-зрели и много по-възрастни. Въпросът, на който първо трябва да се отговори, е какво означават зрялостта и възрастта в процеса на развитие на човечеството, а не в индивидуалния живот. Но този процес на развитие на човечеството може да се разглежда само по начина, по който току-що посочих. Виждате ли, нещо съвсем различно от това, което обикновено се представя като вътрешни закони на културното развитие, ще се окаже наяве, ако човек наистина разгледа симптоматичното развитие на историята. В заключение бих искал да подчертая само още един момент.

Ако човек разбере как да прозре през симптомите, може да разгледа и цялата природа на човешките същества в два такива последователни времеви периода . Там се вижда, че в периода, започнал с осми век пр.н.е. и завършил с петнадесети век сл.н.е., структурата на човешката душа е била напълно различна от тази на настоящия период. Ако човек разглежда човешката душа от духовно-научна гледна точка, не е толкова лесно, колкото с триадичния подход към изследването на душата. Тогава човек трябва да признае, че има три съвсем различни нюанса на душата в нейната цялост и следователно разграничава три душевни члена в човешката природа. Първия наричам сетивна душа. В тази душа са закотвени импулсите и страстите, но тя също така свързва човешкото същество чувствено с външната природа; след това трябва да се разграничат интелектуалната и емоционалната душа и трето съзнателната душа, тази душа, в която е закотвено истинското самосъзнание. Тъй като постоянно променящите се сили се намесват в човешката душа в потока на историческото формиране, което описах като постоянното „обезмладяване“ на човечеството , става очевидно следното: През периода от осми век пр.н.е. до петнадесети век сл.н.е., когато европейската култура е била особено оцветена от влиянието на гръцката и римската култура, интелектуалната и емоционалната душа са били особено активни сред тези три аспекта на душата. Следователно, всичко, което човечеството постига в потока на историческото формиране, а също и във външния живот, в социалния и икономическия живот, ни се струва сякаш неговият интелект и емоции действат инстинктивно, сякаш директно схваща външния свят с еднаква сила, както тялом, така и умом. Човечеството в това...

По това време е имало баланс между тялото и ума, а самият ум е действал инстинктивно. Това се е променило с големите катаклизми около петнадесети век. Появили са се самосъзнанието, чувството и вътрешното възприятие на човешката личност. Съзнателната душа станала особено силна; интелектът вече не действал инстинктивно; размисълът бил необходим във всички аспекти на живота. Индивидуалността започнала да се оформя. Хората вече не са чувствали инстинктивно, когато са се изправяли пред друг човек с посланието: „Трябва да се държиш по еди-кой си начин“. Вместо това те размишлявали, обръщайки се към вътрешното ядро на своята личност. По този начин можем да кажем, че цялата историческа структура по целия свят от петнадесети век насам се характеризира с факта, че оттогава насам съзнателната душа на човечеството е била активна, докато преди това е действала по-инстинктивната интелектуална или емоционална душа. Човек не може правилно да разбере римското право или каквото и да било, което произлиза от древността, ако не вземе предвид тази разлика между инстинктивния интелект, инстинктивния, импулсивен ум и това, което е интелектуалистично, рефлексивно в днешно време.

Става ясно, че това, което Лампрехт търси до петнадесети век, е именно това, което бих нарекъл подготовка, протичаща в самите основи на германската душа, за това, което трябва да се развие в съзнателната душа. Наистина ще бъде разпознато не като шовинистично твърдение, а като обективно прозрение, когато дойдат други времена, че това, което този период, който съм ограничил до осми век пр.н.е., е развил от себе си, се е подготвил сякаш в естествена утроба в германския народ -

душа. Тя е пренесла в идния период това, което е дошло от юг, тъй като е била точно предразположена да продължи потока на историческото формиране от интелектуалната или емоционалната душа към съзнателната душа и нейните различни нюанси.

След като човек се научи да разпознава какво всъщност действа, това осветява дори най-малките детайли. Тогава човек може да се запита: Какво например Уилсън, в своя исторически анализ, описва като истинска същност на американизма? Това е различен нюанс на съзнателната душа. Западният нюанс се преживява тук, в Централна Европа, в неговия първичен феномен, в неговата първична характеристика. Тук човек наистина преживява борещото се его на човешкото същество, което се отнася към съзнателната душа с пълно осъзнаване, което се стреми да проникне с всички сили на своята личност в това, което тук желае да влезе в живота в пълно съзнание. Това се проявява в различен нюанс, където човешката душа е сякаш обладана от себе си, в американизма. Понякога е неудобно да се вгледаме в истината. Но именно катастрофалните събития на нашето време ще наложат известна обективност, ще наложат човек да чуе и в неподправена истина това, което характеризира самите човешки същества, а не просто природни събития или безразлични факти. Светлината, която хуманитарните науки могат да разпространят по отношение на историческото развитие на човечеството, проблясва дори в характера на историка Уилсън.

Разбира се, днес бих могъл да засегна само няколко точки. Бих могъл само да покажа принципно посоката, която историческата наука трябва да поеме, ако иска да бъде обогатена от хуманитарните науки по същия начин, както...

Опитах се да демонстрирам това за естествените науки преди осем дни. Само когато историята се разглежда по този начин, човек ще добие представа как човечеството е наистина свързано с течението на историческото ставане, за което иначе само мечтае. Тогава ще стане ясно, че това, което се разкрива въображаемо чрез симптоматичен исторически анализ, е неразривно свързано с това, което човечеството е като историческо същество. Тогава човек ще разбере как не интелектът, не обикновеното съзнание, а подсъзнанието, самият емоционален живот, подобен на сън, е свързан с историческото ставане. Въображението ще научи на това, което не е в интелекта, не е в ежедневноото съзнание, а по-скоро в емоциите и импулсите на волята на хората, които са потопени в течението на историческото ставане. Тогава ще се появи нещо различно от вярата, че историята може да научи на това или онова. Ако историята можеше да учи по начина, по който обикновено се представя и както днес трябваше да демонстрираме като погрешен в толкова много случаи, тогава би трябвало да се намери връзка между историята и това обикновено разбиране. Но тази връзка не е там. Връзката е с това, което работи в дълбините на душата, в подсъзнанието. По този начин, макар човек да не може да се учи от историята според обичайното си разбиране, от истинската история, тъй като тя все повече се оформя от съзерцанието на духа върху самата история, историческите импулси ще резонират във възприятието на човека, в неговите чувства. Той няма да може да каже външно, че историята учи на това или онова, но когато бъде изправен пред факт, когато бъде призован към действие, към правилното чувство...

Когато се сблъска с факт от социалния живот, неговите чувства и усещания ще го водят. Не само интелектът му, но и цялата му душа ще бъде напътствана от такава историческа перспектива.

Нека накратко обобща това наблюдение. Гьоте е усетил това, отхвърляйки, от великата си интуиция, общоприетото схващане, че човек може да се учи от историята интелектуално. Той е усетил, че историята, когато е разпозната в своята истина, действа върху душата, върху чувството, че тя работи, когато възниква ентусиазъм по правилния начин, когато възникват антипатии или симпатии за това, което трябва да се направи или пропусне в една социална ситуация. Накратко, Гьоте, с правилно разбиране за това, което хуманитарните науки трябва да извадят на повърхността, е казал: най-хубавото нещо, което можем да получим от историята, е ентусиазмът, който тя поражда. Всъщност, не интелектуална преценка, а ентусиазъм – това е, което можем да преживеем като плод на историята, когато сме способни да наблюдаваме и разпознаваме какво наистина представлява историческото ставане.

ОТКРИТИЯТА НА БЕЗСЪЗНАТНОТО ОТ ХУМАНИТАРНИТЕ НАУКИ ГЛЕДНА ТОЧКА

Берлин, 21 март 1918 г.

Придобиването на знания за аспектите на човешкия живот, разгледани в представената тук духовна наука, е нещо, което всеки, който се е събудил до известна степен на разбиране и е получил прозрение за услугата, която истинското разбиране на реалността може да окаже на човешкия живот, действително желае. Самата природа на търсенето на знания в рамките на тази духовна наука обаче е неудобна за някои, именно защото самата ѝ природа налага да се посочи, че обикновените когнитивни способности, и дори тези, обичайни в конвенционалната наука, не могат да доведат до тази сфера на духовния живот; защото е просто неудобно да се обръщаме към други източници на знание. Всъщност, за всеки може да стане все по-ясно, при условие че съзерцанието е непредубедено, че обикновеният, здрав разум, който наистина се ангажира с живота, е способен директно да разбере всичко, което предлага духовната наука. Въпреки това хората не са склонни да прилагат този здрав разум и обикновения житейски опит към този конкретен клон на хуманитарните науки, защото не искат да се занимават с това, което се появява едва чрез развитието на хуманитарните науки.

Разгръщането на човешката душа трябва да се осъществи. Фактите на духовната наука могат да бъдат изследвани само чрез духовно-научните методи, които вече са описани тук и тези, които ще бъдат описани по-нататък, но след като фактите бъдат изследвани, те могат да бъдат напълно разбрани чрез здрав разум и обикновен житейски опит. Въпреки това, поради вътрешно нежелание да се занимават с духовната наука, съществува известно опасение относно приближаването към нея и затова онези съвременни личности, които чувстват желание да знаят нещо за нея, лесно се обръщат към други източници, източници, които по своята същност са по-близки до методите, използвани в лабораторията, дисекционната зала или по друг начин в използваната в момента наука. По този начин се случва онези, които не могат да се накарат да се обърнат към самата духовна наука, често да прибегват до необичайните явления на човешкия живот, които могат да бъдат наблюдавани в сферата на външния сетивен свят, за да получат определени прозрения за духовния живот. Защото те вярват, че чрез наблюдение на необичайни човешки прояви, могат да получат прозрения за определени мистерии на съществуването. Поради тази причина духовната наука многократно е била бъркана в широки кръгове с начинания, които се задълбочават във всякакви необичайни, гранични области на човешкия живот, за да разберат духовното.

Следователно е необходимо в една от тези лекции да разгледам и такива гранични области, които, макар че тяхната аномалия сочи към определени тайни на съществуването, могат да бъдат истински разбрани само чрез хуманитарните науки.

и което би трябвало да доведе до безброй грешки относно истинската реалност *на* духовния живот, ако се разглежда без помощта на духовната наука. Граничната област, която искам да разгледам днес, в цялата ѝ широта, интерес и загадъчна природа, е горе-долу позната на всеки, тъй като тя сочи към определени връзки между външния живот и скритите основи на това съществуване. Имам предвид съновния живот на човечеството. Започвайки от този съновния живот, моята задача ще бъде да разгледам други гранични области *на* човешкото съществуване днес, а именно феномените, чрез които при необичайно преживяване може да възникне убеждението, че човек е по някакъв начин особено близо до основите на живота, феномените на халюцинациите, феномените на визионерския живот и свързаните с тях феномени като сомнамбулизъм и медиумизъм, доколкото това може да се направи в рамките на кратка лекция.

Всеки, който желае да получи представа за тези гранични области на човешкия живот от духовно-научна гледна точка, трябва да се съсредоточи именно върху онези характеристики на истинското духовно изследване, които могат да хвърлят светлина върху тях. Следователно, от огромното количество от това, което вече характеризирах от различни гледни точки в предишни лекции, бих искал да открия някои аспекти, които могат да послужат като основа за обсъждане на току-що споменатите феномени. Духовното изследване трябва да се основава на истинско разгръщане на силите на човешката душа, които присъстват в обикновеното съзнание, а също и в съзнанието, с което действа обикновената наука.

са заимствани. Посочих, че човешката душа е способна, чрез определени упражнения и дейности от чисто духовен характер, които нямат нищо общо с нищо физическо, да извлече спящи сили в себе си, като по този начин ѝ позволи да зърне истинския духовен живот. Днес трябва да характеризирам това, което е преди всичко предпоставка човешката душа да стане независима от физическото в такова свръхсетивно познание. Съществено е да се разгледа това, което вече обсъдих в по-ранна лекция и което ще повторя накратко днес.

Казах, че начинът, по който човек се отнася към духовната реалност, трябва да е различен от начина, по който се отнася към външната, физическо-сензорна реалност. Преди всичко е необходимо да се вземе предвид, че преживяването в духовния свят от безтелесната душа не може да бъде директно пренесено в човешката памет като обикновена идея, точно както се преживява. Това, което човек преживява в духа, трябва да се преживява отново и отново, точно както човек трябва многократно да се сблъсква с външна физическа реалност, ако иска не просто да я запомни, а да я има пред очите си. Всеки, който вярва, че има истински духовен опит с идеи, които може да си припомни като обикновени идеи от ежедневието, не познава истински духовното. Ако, както е разбира се възможно, човек по-късно си припомни духовни преживявания, това произтича от факта, че човек е способен да внесе такива преживявания в обикновеното съзнание, точно както си припомня възприятията на...

може да внесе външна физическа реалност в него. Тогава човек може да запомни идеите. Но човек трябва да се научи да прави разлика между това запомняне на самостоятелно формирани идеи и непосредственото преживяване на умствен процес, непосредствената конфронтация с умствено същество. Това е особена характеристика на безтелесното преживяване: че това преживяване не пречи пряко на паметта.

Друга характеристика – такава, която вече споменах тук – е, че когато човек практикува нещо в живота, той обикновено става по-лесно и умело способен да го постигне чрез прогресивна практика. С духовното разбиране обаче, странно вярно е обратното. Колкото по-често човек има едно и също духовно преживяване, толкова по-трудно става за душата да се постави в това състояние, за да има отново същото преживяване. Човек трябва също да научи метода, чрез който едно духовно преживяване може да се повтори, защото то не може да бъде подновено по същия начин.

Третото нещо, което споменах, е, че действителните умствени преживявания прелитат покрай душата толкова бързо, че човек се нуждае от присъствие на духа, за да ги схване. В противен случай събитието преминава толкова бързо, че вече е приключило, когато човек съсредоточи вниманието си върху него. Казах, че човек трябва да се упражнява в овладяването на онези ситуации в живота, в които не може да се бави и да обмисля дали да реши за това или онова, а където е необходимо бързо решение, където човек трябва да действа бързо и решително. Такова присъствие на духа е необходимо, за да се приведат истински умствените преживявания в сферата на вниманието. Споменавам тази особеност-

Природата на духовния опит е проблематична, защото показва колко фундаментално различен е духовният опит от опита във външния физически свят на сетивата и колко малко е оправдано следователно, когато неспециалистите многократно твърдят, че духовният изследовател носи само идеи и концепции, получени от външния свят на сетивата, в някакъв въображаем духовен свят като спомени. Всеки, който наистина разбира отличителната природа на този духовен свят, знае също, че той се различава толкова значително от обикновения свят на сетивата, че нищо не може да бъде пренесено в него от последния, а по-скоро, че душата изисква развитието на специфични способности, за да може да взаимодейства с духовно същество като дух.

Но са необходими и някои други неща, неща, които трябва да бъдат изпълнени в душата на този, който желае да се занимава с духовно изследване по описания тук начин. Първото условие е душата да бъде изложена възможно най-малко на онази особеност, която може да се опише като пасивност на душевния живот. Всеки, който особено се наслаждава да се отдаде на живота в съноподобно състояние, да се направи пасивен, както се нарича, за да позволи на откровенията на духовната реалност да се влеят в него в определено съноподобно, мистично настроение, е неподходящ за истинско навлизане в духовния свят. Защото трябва да се каже следното: В сферата на истинския духовен живот Господ не дава Своите, докато спят! Напротив, това, което прави човек особено подходящ за проникване в истинския духовен свят, е умствената пъргавина, умствената активност, определен плам в преследването на действителни мисли, в практикуването на изкуството да се свързват различни мисли – определен динамизъм в

Способността за бързо схващане на връзките между мислите е определена любов към вътрешната умствена дейност. Разликата между медиумична предразположеност и предразположеността към истинско духовно разбиране е като нощта и деня. Това е единственото условие, което трябва да бъде изпълнено, за да е възможно истинското духовно изследване.

Друго условие е душата на истинския духовен изследовател да бъде възможно най-нечувствителна към внушения, към влияние от каквото и да било и да бъде възможно най-скептична и критична, дори към нещата от външния живот. Всеки, който предпочита другите да му казват какво да прави в живота, който предпочита да не оформя собствения си живот въз основа на собствената си свободна преценка и свободна воля, не е подходящ да бъде духовен изследовател. Всеки, който знае колко важна роля играе внушението в обикновения, ежедневен живот, знае също колко е трудно да се бори с тази широко разпространена податливост на внушения. Помислете само колко много хората се оставят да бъдат влияни, особено в обществения живот, и колко малко усилия полагат, за да култивират в собствените си души условията за независима преценка и за оформяне на живота си въз основа на собствените си волеви импулси. Хората, които се занимават с духовни изследвания, защото искат да изградят връзка с духовния свят, основана на здравия си разум, много често са обвинявани в сляпо вярване в духовните изследователи. Трябва да се каже, че духовният изследовател, който наистина се опитва да проникне в духовния свят чрез съзерцателно съзнание, най-малко може да очаква такива слепи последователи.

Напротив , истинският духовен изследовател трябва да изпита и ще изпита с радост, че онези, които се приближават до него, рано или късно ще стигнат до независима преценка, до известна вътрешна свобода и че не се придържат към него чрез сляпо послушание или податливост на внушения, а по-скоро чрез споделени интереси в духовния свят.

още една особена особеност , която може да хвърли светлина върху връзката между духовната и физическата реалност, друга особена характеристика в отношението на човешката душа към този духовен свят. Често се казва, че това са предразсъдъци, които духовният изследовател носи със себе си от сетивния свят и чрез които след това се опитва да характеризира някакъв въображаем духовен свят. Вече посочих в тази лекция: Когато човек наистина навлезе в духовния свят, нещата винаги се оказват различно. Човек може да бъде убеден, че това, което го отнася в духовния свят, това, което му позволява да преживява и възприема нещата в духовния свят, винаги се оказва различно, отколкото е вярвал преди. Именно защото се оказва различно, човек вижда, че си има работа със свят, който завладява само като подготвя душата си за него, като не носи спомени от физическия свят във въображаем свят. Но има и нещо друго, което звучи много парадоксално, но което някой, който говори от десетилетия опит по въпросите на духовния свят, вероятно може да каже. Освен това, човек може също...

Човек може да бъде обучен в безтелесно възприятие, независимо колко практикуван е в наблюденията в духовния свят: Ако отново се съсредоточи върху някое конкретно същество или процес, особено такъв, който представлява връзка между духовния свят и външната физическа реалност, много често ще има следното преживяване: Първоначално човек получава един вид духовно преживяване; вярва, че е разпознал истина за нещо в духовния свят; но обикновено ще открие, че това първо преживяване е невярно. Следователно, духовният изследовател възприема предпазливостта, която го кара да предположи, че първото преживяване е невярно. Като се рови все по-дълбоко, му става ясно защо е бил на грешен път и сравнявайки по-късната истина с предишната лъжа, се появява нещо, което му позволява наистина да разбере кое е съществено. Следователно, духовният изследовател обикновено ще споделя своите открития със своите събратя човешки същества дълго след провеждане на изследване в определена област, защото знае колко е необходимо, особено в сферата на духовния живот, да разпознае истината, като първо си проправи път през измама и грешка. Тази измама, тази грешка, произтича от факта, че когато изследваме духовния живот, започваме със сетивния свят. Ние пренасяме способността си за преценка, начина си на възприемане на нещата, от сетивния свят в духовния. В началото винаги сме склонни да прилагаме това, което внасяме в духовния свят. Оттук идват изкривените, погрешните преценки. Но именно защото човек е принуден всеки път да се убеждава отново как трябва да се държи различно към духовното, отколкото към...

Само когато погледнем отвъд физическите неща, забелязваме различните интимни особености на духовния опит. По този начин – и много повече би могло да се каже в това отношение – духовният опит се представя по определен начин като нещо парадоксално в сравнение с обикновеното, ежедневно преживяване. Но това, което тези, които могат да надникнат в духовния свят, разпознават, е, първо, че вечният, нетленният аспект на човешката душа не може да се изрази в съзнанието в обикновеното преживяване, което се преживява чрез тялото; той остава скрит, защото във физическия живот хората могат да придобият знания за физическото само чрез телесната си организация. Ето защо е толкова необходимо духовният изследовател стриктно да подчертае, че придобиването на знания за духовното се осъществява извън тялото. В момента, в който тялото участва по някакъв начин в придобиването на такива знания, тези знания се изкривяват; те се изкривяват дори когато паметта, която се съхранява само в тялото, участва в него.

Друго следствие от директното разбиране на духовния живот е осъзнаването, че всеки, който е потопен в духовен живот, напълно се изключва от духовния свят, към който принадлежи вечният аспект на човешката душа, ако по някакъв начин се откаже от свободната си воля и под каквато и да е принуда или внушено влияние позволи на това, което държи в душата си, да бъде изразено чрез тялото му в действия или други подобни, или дори чрез език, освен ако всичко, изразено чрез тялото, не е опосредствано от волята. По този начин, фундаментално условие за преживяване на духовния свят е осъзнаването, че физическото не е...

може да участва в това осъзнаване. Другото основно условие е човекът да се стреми всичко, което постига чрез тялото си, да следва от способността му да преценява, от свободната му воля.

тези условия, защото те осигуряват основата за ненормалните сфери на психичния живот, които сега трябва да разгледаме. В истинското духовно познание виждаме онова разкритие на това, което иначе остава несъзнателно, което може да просветли човечеството за неговата вечност, за неговата истински свободна същност в душата. И по този начин можем да сравним разкритото с това, което излиза наяве чрез ненормалните явления на психичния живот. Това, което в бурния и вълнообразен свят на сънищата удря човешкото съзнание по-близо, отколкото то действително достига, все още не може да бъде изцяло класифицирано като ненормални явления. Този свят на сънищата вече е станал обект на външни научни и философски изследвания, без да е възможно да се каже, че *методите*, които в момента са толкова блестящо установени във външната естествена наука, са особено подходящи за проникване в тази гранична област на човешкия живот. Но дори и по отношение на граничните области, като тези, които ще споменем днес, онези, които искат да мислят единствено в термините на съвременната естествена наука и които изцяло се поддават на предразсъдъците, произтичащи от нея, са неподходящи да проникнат до истината на въпроса. Всъщност, човечеството днес, макар и разбираемо да се смята за доста недостойно за доверие от страна на авторитета, често има известна склонност да приема всичко, основано на авторитет, при определени условия. Ако някой, който е навсякъде в общественния живот като важна фигура...

Когато се представи превъзходен ум и се публикува дебела книга, която се занимава и с изучаването на анормални психични явления, тогава се намират толкова много хора, които, въпреки че не разбират много от тези неща, хвалят тази книга и нашето общество, свободно от авторитети, естествено открива, че тази книга е нещо, върху което може да се гради.

Сред философските трактати за сънищния живот бих искал да открия една книга, написана през 1875 г. от блестящия немски учен *Йоханес Фолкелт*, понастоящем професор по философия и педагогика в Лайпциг, по темата за сънищния фантазъм. Тази доста ценна книга все още е в неговия съзнание и това е до голяма степен благодарение на него, въпреки че той вече е само доцент. Изключително важният швабски естетик *Фридрих Теодор Вишер* е написал много хубаво есе за тази книга. Академичните предразсъдъци, които доведоха до определена представа за така наречената научна строгост през последните десетилетия, обаче са виновни за факта, че това, което тази книга, колкото и оскъдно да е могла да въведе, не е било възприето, а по-скоро е било отново замъглено от общоприетите предразсъдъци, които пречат на истинското разбиране на сънищния живот.

Разбира се, сега няма да мога да предложа много повече от схематична характеристика в рамките на кратка лекция, но бих искал да посоча няколко неща по начин, който позволява те да бъдат разгледани от духовно-научна гледна точка. Всеки е запознат със сънищния живот, този променлив, въображаем живот на хората, който възниква от съня, и всеки знае какви са външните характеристики на сънищния живот. Аз

Ще характеризирам подробно само някои от тях. Сънищата се случват под въздействието на специфични стимули – това може да се види в съня. Първоначално си имаме работа с така наречените сензорни сънища, подтикнати от стимули. Достатъчно е само да си припомним как един сън може да възникне от това, че до себе си има часовник с махало. При определени условия, люлеенето на махалото се превръща в звук на конски копита или нещо съвсем друго. По този начин в съня се формират определени символи. Бих искал да подчертая този момент, защото преживяването на сънищата се основава на множество впечатления от външните сетива. Но това, което действа върху външните сетива, никога не функционира в съня по същия начин, както в обикновения буден живот. Винаги има трансформация на сетивното впечатление в символичен, преносен смисъл в нещо, което е трансформация от вътрешния живот.

Добре известно е как подобни сънища се повтарят. Йоханес Фолкелт разказва в гореспоменатата си книга: Учител преподава насън; той очаква ученикът да отговори на зададен от учителя въпрос с „да“. Но ученикът не отговаря с „да“, а по-скоро с „йо“, което понякога може да бъде доста обезпокоително и неприятно за учителя. Учителят повтаря въпроса и този път ученикът отговаря не просто с „йо“, а с „йо“, и тогава *целият* клас започва да вика: „Пожар!“ Учителят се събужда, а отвън минава пожарната кола и всички викат „Пожар!“ Това сетивно впечатление е символизирано в целия този сложен разказ за сънищата.

Друг пример, също от Фолкелт – където е възможно, няма да цитирам нищо друго освен това, което вече е записано в литературата – е следният: Жена от Швабия посещава сестра си в голям...

В по-голям град. Сестрата е съпруга на пастор. Двете сестри слушат проповедта и ето, пасторът започва съвсем уважително. Но после изведнъж му порастват нещо като крила и започва да пее като петел. Едната сестра казва на другата: „Това е особен начин на проповядване.“ Сестрата ѝ отговаря в съня: „Да, това е постановила консисторията; сега проповядването трябва да се прави по този начин.“ След това жената се събужда и отвън чува пеене на петел. И така, пеенето на петела, което иначе би влязло в съзнанието като сухо, трезво пеене, се е преобразило в душата ѝ. Всичко останало се е струпало около пеенето на петела. Виждате ли, това са сензорно-стимулиращи сънища.

Но сънищата могат да възникнат и от вътрешни стимули и отново, не самите стимули излизат наяве, а по-скоро сетивният образ, символизиран и трансформиран от душата. Например, някой може да сънува гореща, вряща фурна и да се събуди с биещо сърце. Сънищата за летене, които са много често срещани, обикновено произтичат от някакво ненормално преживяване, което се случва в белите дробове по време на сън и т.н. Могат да се цитират стотици такива примери. Самото изброяване на различните категории сънища би могло да продължи дълго. Въпреки че не можем да навлезем напълно в по-дълбоките детайли на въпроса, бих искал да спомена още няколко точки.

Не може да се открие, че литературата е била особено успешна в откриването на такива елементи в човешката душа, които биха могли да разкрият какво всъщност се случва в нея, като трансформират по този начин външната причина за сънищата. Но този въпрос...

Това, което би трябвало да ни интересува най-вече, е следното: Какво е това в душата, което, подтикнато от външен стимул или дори от спомен, изплуващ от мрака на съня, кара да се появят толкова различни идеи? На това трябва да се каже: Това, което кара ума в обикновеното ежедневие да свързва една идея с друга въз основа на своите преживявания, не е това, което всъщност работи в сънищата. Бих могъл да ви дам стотици примери, които биха доказали това, което мога да илюстрирам сравнително само с един пример. Вземете следния пример: Една жена сънува, че трябва да готви за съпруга си, понякога трудна задача за домакиня. Е, тя сънува, че вече му е предложила какви ли не неща. Първо предложение: „Не ми харесва!“ Второ предложение: „И на мен не ми харесва!“ Трето предложение: „Определено не ми харесва! Можеш да си останеш въщи с мен!“ И така нататък. Жената вече е доста нещастна от това в съня. Тогава ѝ хрумва: „Имаме осолена баба на пода; тя е малко жилава, но не трябва ли да ти я сготвя утре?“ Това е друг сън, който можете да намерите в литературата. Всеки, който е запознат със сънищата, няма да се съмнява, че сънят се е разиграл точно както е описано. Бих могъл да добавя стотици подобни примери. Веднага ще осъзнаете: основната причина е тревожността. Налице е нещо, което е поставило жената в тревожно настроение. Това настроение, което не е задължително да има нищо общо с идеята за готвене или нещо подобно, се проявява в такъв сънлив образ. Това е просто прикритие за тревожното настроение. А душата се нуждае от това по време на сън, за да избяга от тревожността.

Душата се стреми да преодолее страха си и както вие се смяхте на солената баба, така и тя измисля този гротескно-комичен образ, добавен към останалото съдържание на съня, за да преодолее вътрешната тревожност и да влезе в иронично, хумористично настроение. Това е, което винаги можете да наблюдавате в сънищата: трептене, люлеене напред-назад на настроенията и – подобно на часовник, който се люлее напред-назад – трептене между напрежение и отпускане, между тревожност и веселие и т.н. Това, което винаги определя структурата на образите в съня, е най-значимото в емоционалния живот на човек. Сънят се оформя според този принцип: преодоляване на определени напрежения в душата. Именно от тази необходимост да се трансформира напрежението в отпускане, отпускането в напрежение се ражда това, което като образ не е особено значимо. Душата измисля нещо въображаемо за това, което наистина има значение.

Ако човек разгледа сънищния живот в неговата цялост, ще открие две особености, на които трябва да се обърне специално внимание. Едната е, че в сънищния живот това, което обикновено наричаме логика в живота, е мълчаливо. Сънищата имат съвсем различно правило за това как преминават от един обект към друг, отколкото обикновената логика. Сега, естествено ще възразите: Да, но някои сънища са такива, че протичат съвсем логично. Това обаче е само илюзия. Всеки, който може наистина да наблюдава тези неща отблизо, знае, че това е само илюзия. Ако имате сънищни образи, които следват един след друг по логичен начин,

В тази логическа верига от събития, тя не произтича от това, че вие подбуждате тази логическа верига от събития по време на самия сън, а по-скоро от това, че нанизвате идеи, които вече сте свързали логически в живота или които са логически свързани с нещо във вашия живот. Тук логиката е *спомен* ; логиката е пренесена в съня. Самото действие в съня не протича според *правилата* на обикновената логика. Винаги може да се види, че в основата на действието в съня стои по-дълбок, по-интимен елемент на душата. Например, някой сънува - разказвам истински сън - че трябва да отиде в къщата на познат и знае, че този познат ще му се скара за нещо. Той сънува, че действително пристига на вратата на апартамента на този познат. Но в този момент цялата ситуация се променя. Когато влиза през вратата *на познатия* , той влиза в изба, обитавана от диви животни, които искат да го изядат. Тогава си спомня, че има цял куп карфици у дома и тези карфици изпускат сокове, които могат да се използват за убиване на тези диви животни. Карфиците вече са там и той ги застрелва по дивите животни. След това те се превръщат в група млади кучета, които той сега иска нежно да погали. - Можете да видите от този сън, който представлява типична поредица от сънища, как отново става въпрос за облекчаване *на* напрежението, причинено от тревожност към приятеля, която се изразява в дивите животни, чрез душата, която извиква превръщането на дивите, жестоки животни в сладки млади кучета. Виждате ли, това е нещо различно от логичното. Има обаче едно важно възражение. Всеки, запознат със сънищния живот, знае, че следното...

Често се е случвало някой да се напруга да намери решение на някакъв проблем преди лягане, но да не може да го намери; след това сънува и намира решението в съня, за да може на сутринта действително да го запише. Това е добре позната история. Който не може правилно да изследва нещата, винаги ще ги разбира погрешно. Човек никога не бива да вярва, че е намерил истинското решение в съня. Това, което човек всъщност е открил в съня, това, което вярва, че си спомня, е нещо съвсем различно. Това е нещо, което се нуждае от много малко логика, за да се разгърне, но което има онзи благотворен ефект върху човешкия ум, който се получава, когато напрежението се трансформира в релаксация. Преди да заспи, човекът е бил в такова състояние на психическо напрежение, че не е могъл да реши проблема. Той е мърморил и мърморил, нещо му липсвало. Той е ставал здрав чрез начина, по който е сънувал, и в резултат на това е успял да реши проблема, когато се е събудил.

Дори моралната преценка е безмълвна в сънищата. Добре известно е , че в сънищата извършваме всякакви престъпления и други неща, от които бихме се срамували в будния живот. Някой би могъл да възрази, че именно в сънищата съвестта се раздвижва, всъщност съвестта често се проявява по доста особен начин. Достатъчно е само да си спомним сънищата, които се появяват в произведенията на Шекспир, и ще открием – поетите обикновено са напълно прави да правят такива неща – че може да се посочи, че сякаш моралните упреци са особено изведени на преден план чрез сънищата. Отново, това е просто неточно наблюдение. По-скоро е съвсем вярно, че в сънищата сме откъснати от обикновения си живот.

Моралната преценка, която трябва да придобием и можем да усвоим във външния си живот чрез взаимодействията си с другите, не е във фокуса на сънищата. Ако обаче един сън сякаш ярко представя морални предразсъдъци и упреци в съзнанието ни, това не произтича от това, че ние, като сънуващи, правим морални преценки. По-скоро произтича от факта, че когато действаме морално, изпитваме определено чувство на удовлетворение, чувство на задоволство от нещо, на което можем морално да кажем „да“. Това чувство на удовлетворение, а не морална преценка, е това, с което се сблъскваме в сънищата. Точно както логиката отсъства в сънищата, така е и с моралната преценка. Ако човек наистина търси истината, е необходимо да действа с много по-голяма прецизност и интимност, отколкото обикновено се опитва в живота или дори в науката. Такива въпроси не са лесно очевидни за грубите методи, които обикновено се използват. Следователно е от първостепенно значение нито логиката, нито моралната преценка да проникнат в света на сънищата. Ще чуем защо е така след малко.

Сега бих искал да подчертая друга особеност на сънищата, която, дори когато се разглежда само повърхностно, може да покаже връзката на душата със света, докато сънува. Тази връзка обаче може да бъде напълно разбрана само от духовно-научна гледна точка. Всеки, който наблюдава спящ човек, ще може да каже, дори повърхностно: В съня човек е откъснат както от това, което може да преживее в собствения си живот, така и от това, което може да преживее в заобикалящата го среда. Духовната наука показва, че когато човек заспи, той е духовно...

Психичното същество наистина навлиза в духовния свят и след събуждане се свързва отново с тялото си . Не е нужно обаче дори да се обмисля това; достатъчно е ясно да се представи на душата това, което може да присъства и в обикновеното съзнание. Човешките същества са изолирани от заобикалящата ги среда и дори това, което става осъзнато за обикновеното съзнание от вътрешността на телата им, остава безмълвно по време на сън. В сънищата образите могат да се появяват и изчезват, но връзката им с външния свят не се променя; образите са оформени именно по такъв начин, че тази връзка остава непроменена. Връзката с външния свят, това, което се отнася към човек като трезва среда, като трезво очертаване на външни впечатления, когато той отваря сетивата си към външния свят, докато е буден, не навлиза в съня. Впечатленията могат, както видяхме , да бъдат направени върху човек. Обаче точно това, което е характерно за това, което сетивата правят от тези впечатления, остава отсъстващо. Психиката замества обикновеното, трезво впечатление със символ, образ . По този начин връзката с външния свят остава непроменена . Това би могло да се потвърди от безброй случаи. В нормален сън човек остава също толкова откъснат от външния свят, колкото е по време на нормален сън, и също толкова от собственото си физическо същество. Дори това, което произтича от собствената физичност, не се изразява по директния начин, както би се изразил, когато е физически свързан с тялото си. Например, ако краката на човек се затоплят твърде много от прекалено топло одеяло, той би почувствал това в обикновено будно състояние. Това усещане не се усеща по същия начин в съня; вместо това човек може да повярва например, че лежи върху нажежени повърхности.

Въглища или подобни материали са приемливи. Отново, значение има трансформацията, която душата извършва.

Колкото и да се опитва човек да подходи към сънищата единствено със средствата и източниците на външната наука, това е невъзможно, защото сънищата не могат да се сравняват с нищо друго. Сънищата наистина навлизат в обикновения свят като някакво чудо; те не могат да се сравняват с нищо друго. Това е същественият момент. Само духовният изследовател получава възможността да сравнява сънищата с нещо друго. Защо? Защото той стига до тази възможност, като преживява от първа ръка какво се разкрива, когато може да влезе в духовния свят. Там той осъзнава, че вече не може да разчита на обикновената логика – както споменахме отново днес – която е валидна за обяснение на външния сетивен живот. Този, който се възнася в духовния свят, трябва да придобие способността да изразява преживяванията на духовния свят чрез символи. Затова в последната си лекция нарекох първия етап от разбирането на духовния свят „образно познание“. Тогава човек знае обаче, че символите не са самата реалност, но знае, че изразява реалността чрез символи. Тези символи, разбира се, трябва да бъдат формирани според истинските закони, произтичащи от духовния свят; те не трябва да възникват от произволна фантазия. Духовният изследовател се научава да разпознава как – освен физическо-сетивния свят – човек свързва идеи, научава се да разпознава как създава символи. Този първи етап на разпознаване на духовния свят може да бъде сравнен с несъзнателната дейност, която се случва в разказите за сънищата. Появява се сравнение и нещо друго също става очевидно.

Тези, които наистина напредват в разбирането на духовния свят, преживяват, първо, трансформация на своите сънища. Те стават все по-редовни; от объркани неща, като оролената баба и други подобни, постепенно се появяват неща, които смислено изразяват нещо; целият живот на сънищата става смислено пропит. Така духовният изследовател научава особената близост между живота на сънищата и живота, който трябва да търси с цел духовно изследване. Това му позволява наистина да каже какво всъщност сънува душата, какво в действителност сънува. Защото той се научава да разпознава нещо повече от това, което току-що споменах, а именно състоянието на ума, което човек изпитва, докато има въображаеми идеи. Човек знае, че стои там с душата си в духовния свят. Познаването на това състояние на ума, това специфично настроение от живота на душата, позволява на човек да го сравни със състоянието на душата в сънищата, с това как душата живее в специфично състояние в сънищата. От това внимателно сравнение става ясно, че това, което сънува в душата, това, което е истински активно в душата, докато човек позволява на хаотичните действия на сънищата да се разгърнат, е духовната, вечна същност на човека. Човекът, като мечтател, съществува в света, към който принадлежи, като духовно-психично същество.

Това е единият резултат. Другият бих искал да илюстрирам с личен опит. Неотдавна, когато изнесох лекция в Цюрих за сънищния живот и свързани с него области, чух, че няколко членове на публиката от съвременната научна дисциплина аналитична психология...

Тези, които се наричат психоаналитици и които след моята лекция твърдяха, че са получили особено прозрение, казаха: „Да, този човек все още е в капана на предразсъдъци, които ние в психоанализата отдавна сме преодолели. Той вярва, че сънуващият живот трябва да се приема като нещо реално, докато ние знаем, че сънуващият живот може да се разбира само като символичен израз на психическия живот.“ Няма да се задълбочавам в психоанализата тук, а само ще спомена, че това предполагаемо прозрение се основава на грубо недоразумение. Защото на истинския духовен изследовател никога не би хрумнало да приема това, което се представя в пространството на сънищата, такова, каквото се представя, за непосредствено реално. Той дори не приема съня в неговия ход, както прави психоаналитикът, директно като символично действие, а по-скоро е заложено нещо съвсем различно. Всеки, запознат със сънуващия живот, знае, че десет души, или дори повече, могат да разкажат голямо разнообразие от сънища, но все пак може да е в действие един и същ основен факт. Един човек разказва как се е изкачил на планина и е бил изненадан от нещо особено радостно на върха; друг разказва как е минал през тъмен проход до врата, която неочаквано се е отворила; трети разказва нещо съвсем различно. Сънищата, външно, нямат никаква прилика, но всички те произтичат от едно и също реално преживяване, а именно едно и също напрежение и освобождаване, символизирани понякога от един образ, понякога от друг. Следователно, не реалността на съня, нито дори, както вярват психоаналитиците, символите са важни, а по-скоро вътрешната драма *на съня* . Човек трябва да може да различи смисъла от привидно безсмислените образи в...

Да разпознаем тази вътрешна драма в тяхната последователност, реалността, в която душата живее със своето духовно и психологическо ядро чрез сънуването . Тази реалност е напълно различна от това, което се изразява в образите от съня. Това е ключовият момент. По този начин, самият сън сочи дълбоко в подсъзнателните и несъзнателните дълбини на душата. Но това, което той изобразява, е просто прикритие на това, което всъщност се преживява по време на сънуването.

Трябва многократно да подчертая, че наистина нямам намерение да съживявам каквито и да било стари предразсъдъци в която и да е област. Моите аргументи не се основават на предположения, извлечени от различни средновековни или ориенталски така наречени окултни науки, като тези, открити у *Блаватска* и тези, които черпят от всякакви неясни източници. По-скоро съм напълно наясно, че всичко, което казвам тук, може да бъде защитено от всяка научна преценка; и ако се появи възможност, тя може да бъде използвана. Духовната наука е представена с пълното осъзнаване, че живеем в ерата на естествената наука, с пълното познание за това, което естествената наука има да каже за съществуването и неговите мистерии, но също така и с пълното познание за това, което тя не може да каже за сферите на духовния живот.

Откъде идват образите, които съставляват поредицата от сънища? Ами, ето как стоят нещата: Докато някой, който е наистина безтелесен и потопен в духовно преживяване, има пред себе си духовния свят с всичките му факти и същности, сънуващият все още не е събудил съзнанието си до такава степен, че да може да има пред себе си този пълен духовен свят.

Може . Чрез това душата му се настройва към спомените от обикновения живот и тогава сънят възниква, когато душата се сблъска с физическото. Сънят не се преживява в тялото, а е причинен от срещата на душата с физическото. Следователно, онези неща, които са в основата на житейските му преживявания, се появяват пред сънуващия, групирани по такъв начин, че да изразят онези вътрешни тенденции, които характеризирах. По този начин, ако някой иска да характеризира какво всъщност е един сън, той е преживяване на собствената духовна и умствена същност на човешкото същество. Но това, което се преживява, не е вечното; то е временното. Вечното е това, което е съзнателно активно в съня. Но това, което опосредства тази дейност, е преходното, ефимерното. Това е същественият момент, че вечното в съня, като преживяване, съдържа именно временното, ефимерното - това, което иначе е съдържанието на живота.

С това очертах , макар и схематично, каква е същността на сънищата в светлината на духовната наука и защо съдържанието на съня изобщо не изразява какво всъщност се случва в душата, в това, че отпускането следва напрежението, напрежението следва отпускането. Там душата съществува в света на вечното, там душата съществува в безплътен елемент. Но това, което става съзнателно като външна обвивка на това преживяване, произтича от връзката му с обикновените житейски обстоятелства.

Сега ще се обърна към втората област, която може да се прояви като несъзнателно явление на границата на човешкия психически живот, това, което навлиза в този психически живот под формата на халюцинации, видения и други подобни. Дори философите, които са способни на здрава преценка...

Някои, като например *Едуард фон Хартман* , когото изключително ценя заради проникателността на преценката му, бяха подведени, тъй като не можеха истински да разберат сънищата от духовно-научна гледна точка, да вярват, че това, което се представя на душата като образ в съня, всъщност е същото като това, което се представя на душата като образ в халюцинация или видение. Но тези сфери са коренно различни. Тъй като истинският духовен изследовател знае какво състояние на ума е налице, когато човек е потопен в духовния свят, и може да го сравни със състоянието на ума на сънуващия, той е способен да оцени определени особености на сънуващия живот, като например факта, че сънищата не включват логика. Защото духовният изследовател знае, че това сетивно преживяване не е безсмислено, а че точно както безтелесното преживяване между смъртта и прераждането, то има своите функции в цялостния живот *на* човешкото същество. Това включва например факта, че можем да придобием логиката, която се влива от сетивния свят в душата ни, именно чрез взаимодействието ни с него. По същия начин, духовният изследовател знае, че моралната преценка се изразява и пряко във физическия опит, в споделения опит на човешката култура. Истинската духовна наука никога не може да произлезе от бягство от живота, нито от фалшив аскетизъм, а по-скоро от пълноценно оценяване на този живот, защото логиката и моралната преценка, моралните импулси на душата, се включват чрез контакта ѝ със сетивния свят в ежедневието.

Сега, въпросът е, че сънят, бих казал, само хвърля известна светлина върху ненормалното.

Животът на душата. Духовната наука показва как душата е безтелесна в сънищата и как преживяванията в сънищата са независими от телесното преживяване, точно както са отделени от връзката с външния свят, присъстващ в будния живот. Човек е наистина безтелесен в сънищата. Вярно ли е това и при халюцинациите и виденията? Не, не е! Защото халюцинациите и виденията възникват именно от аномалии на физическото тяло. Истинският визионерски, халюцинаторен живот никога не може да се прояви в душата като независимо преживяване, отделно от тялото. Винаги трябва да има нещо в тялото, което е нарушено, болно, неправилно функциониращо или функциониращо твърде слабо, което пречи на човека да установи пълната връзка с тялото си, която съществува, когато използва нервната и сетивната си система по такъв начин, че наистина да преживее външния свят, като преживява себе си. Особено е, че ако някой орган, свързан по някакъв начин с познанието, е болен или твърде слаб, тогава може да възникне феномен като халюцинация или видение, който е подобен на психическото преживяване, но коренно различен от него. Докато умственото преживяване се основава на безтелесно състояние, този халюцинаторен или визионерски живот възниква, защото нещо в тялото е болно или твърде слабо. Какво конкретно стои в основата на халюцинаторния, визионерски живот? Ами, обикновеното въображение, както обикновено се случва в сетивния живот, го прави независим от онези сили в човешкия организъм, които произвеждат обикновен растеж в детството, които влияят на вътрешните функции на тялото, метаболизма, храносмилането и т.н. Не мога да обясня това днес подробно как...

Това, което е в основата на нормалния психичен живот като телесна организация, произтича от факта, че част от телесната организация е издигната от сферата на чисто животинския живот, просто растеж , храносмилане, метаболизъм и т.н. Нормалният нервен живот се основава на това, че душевният организъм в известен смисъл се развива като паразит от това, което представлява храносмилането, метаболизма и други подобни. Сега, ако чрез определени аномални условия някой човешки орган на познание е засегнат по такъв начин , че не само душевният организъм действа чрез него, но и останалата част от организма с неговата животинска организация - именно чрез болестта или слабостта на органа - тогава ефектът е, че човекът не може да се посвети на психичния живот на външния свят независимо от силите на растежа, храносмилането и метаболизма, а по-скоро се появяват халюцинации и видения. Това, което е органично активно в човешкото същество, както се вижда във видението, би трябвало или да е в силите на растежа, би трябвало - простете грубия израз, но е така - да въздейства върху храносмилането, би трябвало да въздейства върху метаболизма в по-фините му стадии. Това, което се проявява в това състояние, е издигане на животински живот в душевния организъм.

Следователно халюцинациите и виденията не са усиление на живота, а по-скоро инфилтрация на живота от животинското, което иначе не се разпростира в душевния организъм. Това, което би трябвало да служи на съвсем други процеси, се пренася в познанието, в процесите на възприятие. Следователно, халюцинациите и виденията винаги са израз на нещо нередно в индивида. Макар че това, което се проявява, наистина е духовно, то е духовно...

Това е нещо, което хуманитарните науки не могат да използват; защото хуманитарните науки могат да използват само преживяванията, независимо от тялото. Виждате колко неоснователно е, когато многократно възниква погрешното схващане, че хуманитарните науки някак си получават знанията си чрез видения, халюцинации и други подобни. Напротив, това показва, че тези състояния са свързани с аномалии в организацията на тялото и че никога не трябва да им се позволява да влияят на откритията на хуманитарните науки. Халюцинациите и виденията никога не са същото като това, което се появява като сън. Това, което се появява като сън, възниква извън тялото и се отразява само в тялото; това, което се появява като халюцинация и видение, възниква, защото нещо в тялото е в известен смисъл изключено. Ако то функционираше нормално, тогава човек със здрави сетива би бил дълбоко потопен в сетивата. Тъй като е изключено, духовно-вечното, което би трябвало да остане невидимо в организацията на тялото, излиза наяве именно чрез организацията на тялото. Това не е просто физическо заболяване; това е психическа аномалия, нещо, което би могло само да замъгли и изкриви образите от духовния свят. Не е чудно, че когато нещо в тялото е понижено, възникват образи. Защото как се появяват тези символи? Защото именно това, което обикновено обслужва метаболизма и храносмилането, е понижено и това се проявява в психическия организъм като нещо друго. Ако нещо е понижено в човек в по-голяма степен, отколкото би трябвало да бъде, тогава се появява аномално съзнание. Това, което преживяваме като символи в нормално съзнание, е обусловено от понижена телесна настройка, но нормално понижена настройка...

Телесният живот. Ако е по-депресиран, тогава се появява нещо, което произтича единствено от това депресивно състояние, което всъщност не би трябвало да е там. По този начин може да се каже, че халюцинаторният и визионерски живот представлява потиснат стремеж в човешкото същество. С развитието си от детството до зряла възраст, човек по същество се стреми към телесната си организация. Стремят се да развиват все повече и повече своята духовна и умствена природа, така че тялото да може да се използва като пълноценен инструмент за умствена дейност. Това се потиска, когато нещо в тялото е нездравословно. Когато човек порасне до точката, в която може да използва тялото си, той израства в това, което представлява неговата физическа независимост, неговият физически егоизъм тук, в сетивния свят; той израства в това количество егоизъм, необходимо на човек, за да бъде наистина самостоятелно същество, за да изпълни човешката си съдба. Това количество егоизъм, разбира се, трябва да бъде свързано със съответната безкористност. Решаващият момент е човек да прониже живота си със силите на своето его. Ако е възпрепятстван от някакви задръжки, той търси необходимата степен на егоизъм по патологичен начин. Това се проявява като халюцинаторен и визионерски живот, който винаги се основава на факта, че човекът не може да постигне егоизма, необходим за живота, чрез физическата си конституция.

Освен това, граничните зони на психичния живот включват това, което чрез състояния на каталепсия и летаргия води до сомнамбулизъм, който е свързан с медиумични явления. Точно както човешкото въображение – изрично казвам „преди“ –

„Позиционният организъм “ – а не „механизмът на представяне“ – трябва да бъде конституиран по определен начин, така че нарушението, което току-що характеризирах като халюцинаторен и визионерски живот, да не може да се прояви, така и механизмът на волята – казвам „механизъм на волята“ – трябва да бъде конституиран по определен начин за живот, който протича нормално в сетивния свят. Точно както организъмът на представянето, по *начина* , който описах, може да предизвика халюцинации и видения като патологичен психически живот, така и ако механизмът на волята е нарушен, спрян или парализиран, волята може да бъде подкопана при каталепсия, летаргия или медиумизъм. Докато тялото не е способно директно да генерира волята, ако духът не действа върху него, то е способно да отслаби волята, ако определени органи са деактивирани, ако механизмът на волята е потиснат. Междувременно духовният изследовател – както казах в днешното въведение – може да остане в реалността на духовния свят, защото волята му действа върху тялото му с пълно осъзнаване. Ако тялото е парализирано по отношение на волята, тогава тялото се превръща в потисник, в потискател на тази воля. След това човекът е издигнат от света, към който принадлежи като духовно-психично, като вечно същество, и е поместен във физическата среда, *която* също е пронизана навсякъде от духовни сили и същности. След това човекът е изхвърлен от реалния свят и е поместен в онази духовна сфера, която постоянно преплита и прониква във физическото. Такъв е случаят със сомнамбулизма, такъв е случаят с медиумизма.

Ами, тези, които се чувстват комфортно с хуманитарните науки в смисъла, в който ги споменах във въведението към

Както споменах в днешната лекция , те обаче се опитват да изследват духовния свят по този начин. Но те не могат да изследват истински духовния свят, който гарантира на душата нейния вечен, безсмъртен живот; по-скоро те могат само да свържат човешкото същество с това, което прониква във физическата среда. Това, което действа в сомнамбула, това, което действа в медиума, действа и в обикновения човек, само че действа по различен начин. Звучи странно, но това е резултатът от духовната наука. Какво всъщност действа в медиума? Какво всъщност действа в сомнамбула? Когато сме в обикновения живот, ние сме в определена морална връзка с другите хора . Ние действаме, водени от морални импулси. Казах, че тези морални импулси се генерират именно от външното физическо тяло . Ние действаме във външния културен живот, учим се да пишем, да четем, да изучаваме това, което човешката воля иначе добавя към външния физически свят като духовно. С всичко, от което черпим в душите си за нашите дейности – учене на четене, придобиване на други културни постижения, влизане в морални взаимоотношения със света – душата на сомнамбула, медиума, живее заедно по ненормален начин. Тази дейност, която иначе се проявява само в моралната сфера, в сферата на културния живот, се изразява директно във физичността на медиума или сомнамбула чрез понижаване на съзнанието, чрез потискане на душата . Докато в нормалния живот човек е в контакт с околната среда само чрез сетивата си, в случая на сомнамбула и медиума, целият човек влиза в контакт с околната среда чрез своя волеви механизъм . Това позволява ефекти от разстояние.

Мислите могат да имат ефект от разстояние; могат да се появят и пространствени и времеви видения за разстоянието и т.н. Обаче, само това, което се съдържа като духовно във физическия свят, към който ние, като физически същества, принадлежим - най-вече само това, което принадлежи на културния и морален живот - може да навлезе в човешкия организъм. Но то навлиза по такъв начин, че този човешки организъм е елиминирал психичното. По този начин, това, което се появява чрез медиума, чрез сомнамбула, не води до духовно-психичното в човека, а по-скоро до имитация на ефектите на духовното върху физическото тяло. Докато в нормалния живот душата трябва да бъде посредник между истински духовното и физическото, тук - но само по начина, който описах - духовното действа директно върху тялото. Следствието е, че с елиминирането на съзнанието човек става като автомат и че в действителност само това, което външно принадлежи на културния или моралния живот, се изразява в това автоматично ставащо човешко същество. Ще видите, че макар и прикрити и маскирани по различни начини от медиумизма и сомнамбулизма, дори привидно духовните неща намират израз, но само чрез много специфични комбинации и връзки, които не могат да бъдат обсъждани тук, защото това би отклонило твърде много пътя. Основното нещо, което се изразява по този начин, произхожда от физическата среда. Тези, които са здраво основани в естествената наука, но не могат да преодолеят описаните тук научни предразсъдъци, желаят да проникнат в този духовен свят, към който човекът принадлежи, по този начин, като прибегват до сомнамбулизма и медиумизма.

с вечната си същност и сърцевината на душата си . Това може да породи най-разнообразни грешки. Бих искал да цитирам една такава грешка от последните години, която е доста интересна, защото, бих казал, характеризира цялата област. Тук си имаме работа с натуралист, който е бил изключително уважаван в страната си, натуралист, запознат с всички тънкости на научните методи и който следователно, когато се захваща с тази област, със сигурност не действа лекомислено. Имам предвид известния английски натуралист *сър Оливър Лодж*. Това е много особен случай, който е свързан и с настоящите катастрофални събития. Лодж винаги е бил склонен по някакъв начин да изгради мост между външния, естествения свят и света, към който човек принадлежи, след като е преминал през портата на смъртта. Но той е искал да остане на научна основа, което е характерно за онези личности, които категорично не искат да се задълбочават в методите на хуманитарните науки. Лодж е бил принуден да изпрати сина си на война, където той е служил на френския фронт. Тогава, един ден, той получава странно писмо от Америка. То информира Лодж, че синът му е изправен пред голяма опасност, но духът на починалия *Майърс* ... който почина десет години по-рано, щеше да държи сина си защитна, докато той преминава през тази опасност. Ф. Майърс беше президент на Обществото за психологически изследвания, човек, който се занимаваше с паранормални въпроси и познаваше добре Лодж и семейството му, от когото човек можеше да предположи - ако изобщо предположи, че нещо в паранормалния свят може да е свързано -

, което е написано по начин, свързан с човешкия живот, предполага, че той ще защити младия Лодж, който е в опасност. Но писмото е доста двусмислено, както обикновено са подобни писма. Ако синът е в опасност да бъде застрелян, но след това е спасен, авторът на писмото може да каже: „Да, не получих ли съобщение чрез медиум, че Майърс бди над сина на Лодж? Чрез помощта на Майърс той е спасен от смъртна опасност.“ Но ако бъде застрелян, авторът на писмото може също толкова лесно да каже: „Е, Майърс го бди в отвъдния живот.“ Ако е възможен трети сценарий, това писмо би обхванало и него. Човек просто не може да бъде нескептичен, ако наистина иска да проучи истината в тази област. Трябва да разгледа всичко критично. Разбира се, Лодж не е наблегнал особено на това, защото вече е знаел, че подобни неща са двусмислени. И ето, синът падна. След това той получи второ съобщение, в което се казваше, че Майърс наистина бди над сина си в отвъдния живот и че в Англия ще бъдат намерени хора, които могат да предоставят доказателства. Е, такива неща наистина са организирани. Дори бяха открити няколко медиума, които получиха достъп до семейството на Оливър Лодж, което се състоеше предимно от скептици. След това се случиха различни проявления. Лодж описа всичко това подробно в дебела книга, която е много интересна по няколко причини. Описаните там неща в по-голямата си част не се различават много от другите спиритуалистични протоколи и нямаше нужда да се вълнуват особено за това. И хората не се вълнуваха. Лодж също можеше да има...

В крайна сметка , проявленията нямаше да бъдат описани, ако не беше излязло наяве нещо друго. Тъй като Лодж е запознат с всички тънкости на научните методи на изследване, в този случай той действа като химик, провеждащ лабораторни тестове, използвайки всички възможни предпазни мерки, за да установи случая недвусмислено. Следователно човек остава с ясното впечатление, че въз основа на тази книга може наистина да оцени случая, защото Лодж го описва така, както би го направил един натуралист.

Наред с други неща, той описва случай, който може да се счита за „experimentum crucis“, случай, който предизвика огромна сензация. Дори най- скептичните журналисти – а те са склонни да бъдат скептични, макар че не знам дали винаги с основание – бяха някак си впечатлени от този experimentum crucis. Той се състоеше от следното: Медиум, който твърдеше, че е бил в контакт с духовете както на Майърс, така и на сина *на Лодж* , свидетелства, че две седмици преди синът му да падне на френския фронт, той се е снимал с редица колеги. Снимката изглеждаше така . Беше описано подробно как другарите са били подредени в редицата , как синът на Лодж е седял на долния ред, как е държал ръцете си и т.н. След това беше съобщено, че съществуват няколко снимки и защо фотографът е направил няколко снимки последователно, като леко е променил групирането в процеса. Другото групиране беше описано също толкова подробно, включително как Лодж е променил позицията на ръцете и ръцете си, как се е навел към съседа си и т.н. Тази снимка също беше описана подробно. Снимките не бяха в Англия; никой не беше

Нито медиумът, нито който и да е член на семейството, нито самият Лодж ги бяха видели. Човек можеше само да предположи, че медиумът някак си е фантазирал, докато е описвал снимките. Но ето, след две седмици тези снимки пристигнаха и се видя, че те съответстват точно на описанията на медиума. Че това беше кръстосан експеримент за Лодж и за участващите, едва ли е изненадващо. Това е и нещото, което прави книгата интересна. Истинският спиритуалист обаче няма да попадне в нея по същия начин, по който самият Лодж е попаднал в нея в определено отношение, защото именно благодарение на щателния разказ на Лодж, той може да си състави независима, обективна преценка за случая.

Защо се случва нещо, което кара човек, който не възнамерява да навлезе в духовния свят чрез истинско духовно изследване, да намери нещо по тези пътища, което го убеждава в проникването на духовен свят във физическия? Истинският духовен изследовател не би могъл да бъде доведен до същото убеждение, защото знае какво е заложено на карта. Той дори трябва да е много изненадан, че човек като Лодж, въпреки че е толкова изтънчен естествоизпитател, е толкова дилетант в тази област. Всеки, който е дори повърхностно запознат с тези явления, може би не чрез самостоятелно наблюдение, а само от литературата, знае, че сомнамбулите и медиумите имат връзка с обкръжението си по начина, който описах, по това, че сякаш целият човек се трансформира в сетивни органи и по този начин се появяват автоматични и времеви видения на далечни места. Тяхната основа винаги е болна или слаба психика. Те нямат нищо общо с...

на този свят, към който човекът, с безсмъртната си част, принадлежи, но те се занимават с това, което е духовно в неговата физическа, сетивна среда, и с това, което се случва в нея, по-специално, чрез волята *на* човека. Именно защото Лодж описва толкова щателно, може да се установи, че медиумът е имал само далечно видение, че е видял снимките четиринадесет дни преди пристигането им в Лондон. Това може да изглежда достатъчно чудотворно за някои, но това са обикновени явления. Във всеки случай, това не предоставя, както твърди Лодж, доказателство, че Майърс действително е защитил сина на Лодж. Това може да е така, но би трябвало да се изследва в безтелесно духовно изследване. Човек вижда колко големи са изкушенията и примамките, дори за онези, които са съвестни изследователи и които подхождат към подобни явления с повишено внимание и критика, ако наистина не желае да тръгне по пътя на духовната наука. Това, което може да се преживее чрез тези ненормални явления, чрез които човекът се превръща в автомат, никога не трябва да става съдържание на наука за истински свръхсетивното, към която човекът принадлежи с вечната си част.

още много . Това би показало по подобен начин как тези гранични зони на човешкия психичен живот сочат към нещо, което иначе остава несъзнавано, но което не може да разкрие най-значимото несъзнавано за човечеството: духовния свят, към който принадлежи човечеството със своята свободна, безсмъртна част. От всички тези феномени само съновидният живот остава, така да се каже, все още в сферата на нормалното, защото там индивидът не преживява чрез физическото си същество, а по-скоро...

чрез своите духовни и умствени аспекти и по този начин докосва телесното и физическото преживяване. Следователно, хората са способни да коригират сънуванията си по правилния начин и да го ориентират правилно към останалата част от реалността, докато не са способни критично да интегрират това, което преживяват чрез тялото си – халюцинации, видения, сомнамбулизъм и медиумизъм – в останалата част от живота по нормален начин.

Следващата лекция ще разгледа по-подробно това, което в хода на културното развитие непрекъснато носи блаженство и извисяване в човешкия живот: изкуството. В сънищата хората преживяват духовния свят по такъв начин, че символите се формират чрез взаимодействието му с физическото тяло. Това, което преживява истинският художник и което се случва в човека, който се наслаждава и получава изкуство, се случва и в несъзнателните области на психиката, в онези области, които се намират отвъд простото физическо преживяване. Истинското артистично се пренася от свръхсетивното в сетивните области на живота, само че в изкуството тази трансформация с образите не се случва несъзнателно. Точно както действителното психическо преживяване остава несъзнателно у сънуващия, а се разкрива чрез това, което душата несъзнателно добавя като воал към действителното преживяване, така и свръхсетивното преживяване на художника и любителя на изкуството се пренася в сетивния свят чрез произведението на изкуството. Но облеклото с образа, облеклото с това, което се използва от външния живот като въображение, за да постави въображаемо свръхсетивното преживяване в...

Сетивният свят се преживява в съзнанието. Че това е така, че изкуството наистина е послание от свръхсетивен свят, че насладата от изкуството наистина е издигане на душата до свръхсетивния свят, чрез сетивно изразяване , чрез сетивни образи, ще бъде тема на следващата лекция.

За да обобщим разгледаното днес, трябва да се каже: Разбира се, срещайки тези необичайни явления на живота, човек бива отведен в духовната сфера. Защото именно духовният свят проблясва в живота на човека, дори и той да го преживява по необичаен начин. Но човек не бива изкуствено да предизвиква тези необичайни явления, както не бива изкуствено да предизвиква симптоми на болест, за да получи прозрение за каквото и да било . Какво остава от всички тези явления , което винаги стои като живо напомняне? Да може човек да намери пътя си към истинското преживяване на духовното. Забележителният резултат остава, че можем да защитим света на сънищата, чрез духовната наука, от подозрението, че той има нещо общо с патологични преживявания, въпреки че, разбира се, може да има лесни преходи от сънищата към тях. Но когато човек види как сънищата служат като напомняне за намиране на пътя към истинския духовен свят, тогава съзерцанието на този привидно хаотичен свят на сънищата се разкрива като доста значимо. Тогава една важна загадка на вселената чука на вратата на човешкия живот : сънят с неговите особени образи, които не са нито логически, нито морално замислени, но са ясна индикация за самия духовен свят. Следователно, човек може да се съгласи с обсъждането на гореспоменатото...

В книгата на Фолкелт, блестящият естетик и философ Вишер пише: „Ако човек разгледа съня с неговата богата бедност, с неговото обедняло богатство, с неговата гениална глупост, с неговия глупав гений и наблюдава неговата несъзнателна дейност, тогава ще разпознае как той сочи към това, което е духовно активно в човешките същества и което може да бъде търсено.“ И Вишер е прав, когато продължава: „Който вярва, че това духовно царство на сънищата не е достойно да бъде обект на истинско изследване, само демонстрира, че самият той не притежава много интелект.“ Но ако царството на сънищата е напомняне да се приближим до духовния свят, тогава духовната наука се стреми да изпълни това напомняне. Докато сънищата могат да уловят само образи на преходността, дори когато душата е активна с вечната си същност, духовно-научното познание позволява на тази душа, живееща във вечния свят, да бъде изпълнена с образи, които изразяват духовната реалност, съответстваща на самата ѝ същност, и по този начин, точно както сетивата ѝ отреждат мястото ѝ в света на сетивата, ѝ отреждат мястото ѝ като духовно-психично същество в духовно-психическата реалност.

ЛЕКАРЯТ Първа лекция, Берлин, 15 април

1918 г.

*Човешкият и животинският свят, изобразени според
техния произход и развитие, са представени в
контекста на хуманитарните науки.*

В трите лекции тази седмица бих искал да обсъдя откритията на изследванията в хуманитарните науки, по-специално тези, които се отнасят до човешките същества – същите открития, които са в основата на лекциите, които изнесох тук досега тази зима. В днешната лекция възнамерявам да положа основите за следващия път, когато ще се съсредоточа върху свръхсетивните аспекти на човечеството, а в третата лекция – да разгледам двата най-важни въпроса, свързани с универсалната енигма на човечеството: въпросът за свободната воля и въпросът за безсмъртието на душата.

Що се отнася до това, което ще се обсъжда днес, се намирам в донякъде трудна позиция, първо, защото, по-специално, съдържанието на днешната лекция ще вземе предвид това, което често съм посочвал в хода на тези дискусии: че макар резултатите от хуманитарните изследвания, споменати тук, да са напълно в съответствие с всички великолепни постижения, които естествената наука е постигнала през последните векове и до наши дни, от друга страна, това, което е в съответствие с резултатите от естествената наука от гледна точка на хуманитарните науки, е също...

Това, което ще кажа, е в пълно противоречие с това, което самите естествоизследователи или тези, които интерпретират научните резултати днес, казват за тези научни факти по отношение на човечеството и неговата природа. От една страна, пълно съгласие с фактите; от друга страна, практически пълно противоречие с онези, които са свикнали да обсъждат тези факти днес - това е една съществена трудност. Другата е, че имам време само за една вечерна лекция и че това, което ще се обсъжда днес, би трябвало да бъде тема на поне тридесет лекции, ако трябва да се разгледа подробно. По този начин ще мога да представя резултатите само в общи линии и следователно лесно ще бъде неразбран в много отношения. Днес обаче възнамерявам не толкова да съобщавам подробности, колкото по-скоро да събудя чувство за посоката, която хуманистичното мислене трябва да поеме, ако иска да се ангажира с научните възгледи на съвремието, особено по отношение на въпроса за човешката природа.

Днес научните перспективи по един много специфичен начин са подтикнали всяка човешка душа да се замисли върху връзката между човека и животинския свят и всичко, което тази връзка предполага за разбирането на самата човешка природа. Това е доближено и от видовете възгледи, които са се развили през последните времена по този въпрос: хората във връзка с тяхната организация и животните във връзка с тяхната организация. Какво по отношение на този въпрос – може да се каже с известно основание, тъй като той е в противоречие с естествената наука – става

Да не говорим за казаното от мен — но което имаше наистина внушителен ефект — е формата, която чисто научната теория на еволюцията прие напоследък. Но хората фундаментално грешат относно обхвата и истинската природа на тази теория, именно защото винаги разбират въпроса твърде праволинейно, дори бих казал твърде тривиално. Те остават с впечатлението, че „строгите научни изследвания“ в последно време са установили родството между хората и животните, еволюцията на хората от животинския род и, в рамките на самия животински род, еволюцията от несъвършени към по-съвършени същества.

Сега, едно нещо относно тези идеи е неправилно: а именно, да се вярва, че идеята, че човешките същества са свързани с животните по отношение на тяхната физическа организация, е абсолютно нова. Тя в никакъв случай не е нова. Дори да пренебрегнем факта, че следи от нея — или по-скоро повече от следи — вече могат да бъдат открити в науката *на* Древна Гърция и по същество дори сред църковните отци, все пак има нещо важно във факта, че например *Гьоте*, като много млад мъж, е трябвало да се бори с определени фантастични идеи за еволюцията, които набират скорост по негово време. И всеки, който познава Гьоте от собствената му биография, знае как той се е бунтувал срещу идеята, че ако човек създаде определени различни условия на живот, тогава един вид животно може да се трансформира в друг или дори в човек. Гьоте се е бунтувал срещу това, въпреки че и той, и *Хердер* са били основани на концепцията за един организъм, произлизащ от друг.

Те стояха, но въпреки това бяха привърженици на „теорията на еволюцията“. Следователно е важно да се има предвид, че не самата теория на еволюцията е нова, а по-скоро, че един по-стар възглед е бил потопен в някои силно материалистични идеи напоследък, идеи, които иначе отъждествяват човешката организация с тази на животните . По-скоро естеството на интерпретацията, целият начин на мислене за нещата , всъщност е същественият елемент, който се е появил напоследък. Ако се има предвид това, няма да е толкова трудно да се проследи преходът към онези идеи за еволюцията, които трябва да бъдат разгледани тук днес .

че стои на солидна научна основа с определена материалистическа школа на мисълта и който се чувства в правото да характеризира тази теория на еволюцията, обикновено започва с думите: По-новият, натуралистичен възглед за възникването на човечеството от други животински същества е в рязък контраст със суеверния, предубеден възглед, който все още по някакъв начин е свързан с историята за сътворението на Моисея. Сега, не може да бъде моя задача днес да обсъждам *историята* за сътворението на Моисея . Вярвам, че такава, каквато съществува в момента, тя често е водила до недоразумения относно основните си принципи и че всъщност е древна човешка мъдрост. Това е само странична бележка. Важното е да се вземе предвид днес, че в един особено важен момент научната теория на еволюцията е в пълно съответствие с историята за сътворението на Моисея - независимо дали е разбрана правилно или неправилно . Това е, че в хода на развитието -

Съвременният научен мироглед споделя този възглед с историята за сътворението на Моисей . Идеята, че хората са се появили като най-съвършеното животно или друго същество в еволюцията на живите същества, вече предвидили развитието на други животни , е, че хората в известен смисъл се появяват след животните .

трябва да се насочи днешната дискусия . И затова би могло да се каже: Новостта на тази история на развитието на хуманитарните науки ще се прояви във факта, че тя в известен смисъл трябва да скъса с това, което от всички страни, както научно, така и не, ѝ се изправя днес като напълно сигурен резултат. Някои от идеите, които могат да възникнат само върху основата на обсъжданите тук хуманитарни науки, обаче са необходими, ако искаме да се развие разбиране за въпросите, които се обсъждат днес. Необходимо е например да се получи известна яснота относно теоретични спорове, които са често срещани, но които трябва и ще изчезнат именно когато хуманитарните науки се вкоренят по-дълбоко в съзнанието на хората.

Днес човек все още среща различни светогледи , които сякаш си противоречат . От една страна, има такива , които интерпретират света и неговите явления материалистично . Те се наричат „материалисти“. От друга страна, има „спиритуалисти“ – не самите „спиритуалисти“, а „спиритуалисти“ в положителния смисъл на немската философия. Първите са на мнение, че само материалното, физическото е основата на всяко битие и ставане, а духовното е, в известен смисъл...

, отхвърлят подобно схващане *в най* -строгия смисъл и подчертават преди всичко, че самият „дух“ трябва да се наблюдава в човешките същества, че всяко разглеждане на света трябва да започва с „духа“. Духовната наука, за която става дума тук, е напълно безразлична към това дали някой започва от материализъм или спиритуализъм. Единственото нещо, което тази духовна наука изисква – изисква от себе си и от другите – е човек да обмисли нещата до техния логичен край, че вътрешното съдържание на мисълта и изследването трябва наистина да бъде напълно изследвано. Да предположим, че някой става материалист поради своята специфична предразположеност: ако наистина разгледа материалния свят и неговите явления и проведе изследването си до неговия край, той неизбежно ще стигне до духа чрез материята. И ако някой е спиритуалист и не се задълбочава в духа чисто теоретично, а го схваща в неговата реалност по такъв начин, че в това схващане на духа е способен да разбере откровенията на духа в материалния свят, да надникне в мистериите, в които духът действа в материалния свят, тогава спиритуалистът стига до разбиране на материалните процеси в техните основи и разклонения.

Отправната точка за истинския учен в хуманитарните науки е съвсем различна. Става въпрос за вътрешна смелост наистина да обмислиш нещата до техния логичен край. Но обмислянето на нещата до техния логичен край изисква, първо, определена проникателна сила, която се стреми да ги обмисли докрай, и второ, способност наистина да схване явленията пред очите си. По отношение на последното, човек наистина може да направи забележителни открития. Кой всъщност вярва днес, че може да се съсредоточи повече върху

Основано ли е на реалността? Това се подчертава при всяка възможност.

Вече няколко пъти посочвах какво всъщност се е случило през 60-те години на XIX век , но винаги е интересно да се повтори този факт. Философията на *Едуард фон Хартман* – нямам намерение да я подкрепям всеобщо, но тя беше гениален опит да се спаси духовното от натиска на материалистичните изследвания – се опитваше от края на 60-те години на XIX век нататък да преодолее материалистическите интерпретации на естественонаучните изследвания. Когато се появи неговата „Философия на несъзнаваното“, естествените учени бяха единодушни в оценката си: това е напълно дилетантски философ, който говори толкова безсмислено за природата, но всъщност не знае нищо за нея. Появиха се контрааргументи срещу „Философията на несъзнаваното“ , целящи да демонстрират дилетантския и аматьорски начин, по който резултатите от дарвинистките изследвания са били третираны в нея . Сред тези контрааргументи беше един от анонимен автор, озаглавен „Несъзнаваното от гледна точка на теорията за произхода и дарвинизма“. Авторът на този труд си беше поставил за мисия да се справи по-специално с „този дилетантски противник на дарвинизма“. Хекай, *Оскар Шмит* и други изразиха сходни чувства относно това произведение: Жалко е, че този анонимен автор не се е представил; нека се представи, ще го смятаме за наш; защото никой не би могъл да каже истината на този научен дилетант Хартман по-добре от този анонимен автор! — И те също допринесоха за бързата разпродаване на произведението. Появи се второ издание, вече с името на автора: то беше —

Едуард фон Хартман! - Това беше необходим урок и такъв, който би трябвало да напътства всички онези, които вярват, че всеки, който не говори за научните резултати като естествоизпитател, винаги е дилетант.

Слушателите, които са присъствали на по-ранните ми лекции, знаят, че открих една скорошна работа като особено ценна, а именно „Развитието на организмите“ от *Оскар Хертвиг*. Считам тази книга за особено отлична и особено характерна за нашето време поради следната причина: Оскар Хертвиг, ученик на *Ернст Хекел*, се е развил като млад човек от повече или по-малко материалистичните индикации на резултатите от дарвинистките изследвания.

В книгата си „Развитието на организмите“ Оскар Хертвиг – в един вид проблем, подобен на този на Пенелопа – по същество разбива всичко, което се е смятало за специални постижения на дарвинистките изследвания. Следователно „Развитието на организмите“ е отлична книга, основана на съвременната естествена наука.

Сега се появи труд на същия Оскар Хертвиг, който разглежда повече други проблеми ; той е озаглавен: „В защита срещу техническия, социалния и политическия дарвинизъм“. Сега се намирам в странно положение: винаги ще смятам „Развитието на организмите“ на Хертвиг за една от най-добрите книги, написани по тези въпроси, а последната книга на Хертвиг ще трябва да считам за един от най-безразсъдните, един от най-невъзможните продукти на съвременната мисъл. Тя не показва нищо друго освен колко безполезен става съвременният естествоизпитател, когато се отклонява от познатата си основа.

...трябва да преминем към друга област. Такъв факт е много поучителен и човек се намира, бих казал, в донякъде трагичен конфликт, когато трябва да се възхищава от една страна и да осъжда радикално от друга. Сега не бих искал да обсъждам тази последна работа на Хертвиг като цяло или в подробности; бих искал само да спомена едно нещо:

Казах само преди малко: Всеки естествен учен ще наблегне на това да стои възможно най-здро на „почвата на фактите“. Сред безбройните пасажии в тази невъзможна книга на Хертвиг ще намерите един, който гласи горе-долу така: Човек трябва да се възхищава как съвременната естествена наука е била въведена от изследванията на Нютон, Коперник и Кеплер върху небесните явления. Тя е станала велика, защото е свикнала да гледа на нещата във физиката, химията и биологията точно както Коперник, Кеплер и Нютон са гледали на небесните явления. Сега ви питам: Разглеждането на фактите, които се случват непосредствено около нас, фактите, които всеки вижда, трябва да се извършва според модела на онази област, където фактите са най-отдалечени от нас! Убеден съм, че хиляди читатели ще пренебрегнат такова невероятно противоречие. Именно в такова противоречие става ясно колко е невъзможно за един велик, важен изследовател да мисли толкова далеч, че да позволи това изследване да бъде издигнато в сферата на духовното.

чрез такива и подобни неща цялата тази по-нова теория за развитието, колкото и великолепа и дълбока да е по същество, е фундаментално основана на твърде праволинейни, твърде абстрактни идеи, които дори...

не са подходящи за достигане до истинските факти, особено не до фактите, които от гледна точка на естественото развитие са от значение за разрешаването на голямата загадка на самия човек.

Тази енигма на човечеството може да се характеризира от самото начало с факта, че поради цялостното си положение в света, човекът сякаш е призван първоначално да не знае какво представлява в света и как стои в него, за да извлече от дълбините на своето същество това, което може да го просветли за това, което наистина е. Това е по същество целта на духовно-научното изследване: от *дълбините* на самия човешки дух да се извлече това, което иначе дреме в него, извлечено само чрез духовни упражнения — нека ги наречем така — това, което обикновеното съзнание иначе не използва, и само чрез това човекът да стане способен да „възприема съзнанието“. И само когато това, което нарекох „Енигмата на човека“ в книгата си „Енигмата на човека“, бъде извлечено от дълбините на човешката душа, където човекът наистина се занимава с това, което може да се нарече „духовни очи“ и „духовни уши“, за да има духовен свят около себе си, точно както сетивните очи имат сетивния свят около себе си, само тогава може да се направи опит за решение на великите загадки.

Днешните забележки имат за цел да потвърдят това: Човешките същества по същество спят, пренебрегвайки истинската си природа. Голяма част от лекциите бяха предназначени да демонстрират, че хората спят, увековечавайки това състояние на сън дори в будно състояние. Дълбоко в тяхното същество нещо постоянно спи и тази същност първо трябва да бъде събудена. Точно както се нуждаем от това, което сънят ни осигурява в ежедневието ни...

Следователно, човек трябва да се подготви за обикновеното познание, ако иска то да бъде плодотворно и да хвърли светлина върху това, към което е насочено – това, което човечеството, в самата си същност, непрекъснато пренебрегва. Фактите, които ни заобикалят, казах аз, са това, което първо трябва да разгледаме. Особено важно е човек да се постави в позиция, от гледна точка на възприемащото съзнание, да визуализира разликата между хората и животните; защото без наистина да е способен да възприеме тази разлика, човек не може да стигне до никакво разбиране за развитието и произхода на хората и животните. Сега ще очертая какво може да се каже първоначално за разликата между хората и животните от гледна точка на духовната наука.

Животинският свят ни се представя в голямо разнообразие от форми, видими за нашето повърхностно, външно наблюдение. Животните са разнообразни по своята структура. Следователно, животните се делят на „родове“ и „видове“. Знаете, че е имало много философи, които са вярвали, че това, което наричаме „родове“ или „видове“ при животните – тоест „вълк“, „лъв“, „тигър“ и т.н. – са просто събирателни имена. Това, което срещаме в реалността, твърдят те, винаги е „материята“, която чрез собствената си конфигурация е просто оформена по различни начини; останалото са просто имена. За разлика от това, не остава нищо друго, освен да погледнем правилно и безпристрастно какво всъщност е налице. Тук винаги си спомням за един образ, който моят стар приятел, професор *Винценц Кнауер*, винаги използваше, когато обсъждаше тези въпроси. Той каза: „Тези хора, които твърдят, че това са просто имена...“

Родовете и видовете се изразяват, но тъй като навсякъде е фундаментално едно и също вещество, което не се променя дали е в тигър или вълк, те трябва да се замислят дали наистина е едно и също вещество, което е в агне и във вълк. Това не може да се отрече: физически погледнато, това е едно и също вещество. Но човек трябва да се опита да ограничи вълка, така че да получава само агнета за храна за продължителен период от време, и да види дали в резултат на това ще приеме някаква част от природата на агнето. Тогава става съвсем ясно, че това, което представлява „вълкът“, това, което определя неговата конфигурация, не е просто „име“, а нещо, което обхваща материала в рамките на тази специфична конфигурация.

Какво всъщност оформя и конфигурира тези различни животински видове по техен собствен начин? Трябва да призная, че много не ми е приятно да се задълбочавам в чисто лични въпроси, но тъй като мога само да скицирам, е необходимо да направя такава лична забележка. От около тридесет години обмислям всичко, което последните изследвания във физиологията са създали по отношение на тези въпроси и го сравнявам с това, което хуманитарните науки имат да кажат. Наистина би било много привлекателно да изнеса поредица от лекции, които биха демонстрирали това, което сега заявявам по отношение на техните открития. Това, което е конфигурирано в най-разнообразните животински форми, това, което човек среща в тези различни животински форми, е тясно свързано с това, което може да се нарече равновесие на структурата на животното. Изучавайте - но го правете възможно най-задълбочено, защото повърхностното изучаване в тази област отклонява от истината - структурата на животното, но не само такава, каквато изглежда.

външния вид, изучавайте структурата на животното според неговите силови отношения: колко различно животното се отнася към гравитацията и преодоляването ѝ, когато задните му крака са оформени различно от предните, колко различно се движи животното в зависимост от това дали има копита или нокти и т.н. Изучете как животното, чрез равновесието си, се позиционира в дадените условия и ще откриете най-вътрешната връзка между земния баланс и как животното е позиционирано в него. И самите тези баланси са коренно различни при хората, отколкото в животинското царство. Хората се отличават от балансите, в които са позиционирани животните, по факта, че по същество линията, преминаваща през гръбначния мозък при животните, е успоредна на земната повърхност, докато при хората тя е по същество перпендикулярна на земята . Нямам предвид чисто външното положение, защото, разбира се, хората също са успоредни на земната повърхност, когато спят. Човешкото тяло е организирано по такъв начин, че гравитационната посока на Земята съвпада с линията на гръбначния мозък. При животните гръбначният мозък е успореден на земната повърхност. Следователно, в известен смисъл, линията на центъра на тежестта, преминаваща през човешката глава, съвпада с линията на центъра на тежестта на останалата част от организма. Главата лежи върху линията на центъра на тежестта *на* торса; при животните тя е надвесена.

Това поставя човека в съвсем различно равновесно отношение със Земята в сравнение с животните; това го поставя в равновесие, което той постига едва с течение на времето.

Собственият му живот се предава, защото се ражда в подобно състояние на равновесие като животното. Като се издига от равновесието, наложено на животните, човекът се издига от всички сили, които стоят в основата на различните родове и видове, и по същество се превръща в един „род“, един „вид“. Той се освобождава именно от това, което при другите животински същества е основата на многообразните форми; той създава своята единна форма, като се освобождава от тази определяща основа чрез изправената си стойка. И всичко, което намира израз в човешкия език, в човешката мисъл, е тясно свързано с тези равновесия. Разбира се, материалистическите изследвания през втората половина на деветнадесети век са обърнали внимание на това; те обаче не са могли да използват напълно този факт. Защото всеки, който се задълбочи във фината конфигурация на материалния свят, ще може да види, че материята на външната природа се възприема от *едно* същество по съвсем различен начин, насочена в съвсем различни посоки, отколкото от всяко друго. Това е, което отличава човека от останалата част от животинското царство. С това е свързан фактът, че цялото човешко равновесие възниква изцяло в самия организъм, докато това на животните възниква във връзка със света. Да разгледаме само най-основния пример: животните стоят на четири крака, докато хората са обвързани с равновесие, което не е определено отвън, а по-скоро е установено в собствения им организъм.

Това различно равновесие сега е свързано с нещо много специфично. Хората всъщност...

Лидер – който може да наблюдава така, че духовното наистина да попадне в полето му на наблюдение, може да го наблюдава – тъпо, подобно на сън чувство на стоене в него в състояние на равновесие, чувство, което само слабо проблясва в обикновеното будно съзнание. Това чувство всъщност възниква в обикновеното съзнание само с тъпотата на съня, понякога само с тъпотата на съня. И като какво живее това усещане за почивка върху собствената телесна основа в обикновеното съзнание? Това усещане е идентично с усещането за себе си, с чувството за себе си. Това, което ще узнаем в следващата лекция като човешки „дух“, който първоначално се разкрива в себе си, се схваща в човешката организация не първоначално в нещо друго, а в тези равновесни отношения, които не присъстват при животните. Казах, че *по* -новата естественоисторическата теория на еволюцията има нещо подсказващо в себе си, така че човек може да си помисли, че всичко, казано против нея, изглежда глупаво и аматьорско. Има нещо очарователно в идеята, че хората имат точно толкова кости, мускули и т.н., колкото и животните – как биха могли да бъдат по-различни? Но „Аз“-ът не се намира в общото между хората и животните. „Аз“-ът не се намира в костите и мускулите, дори не достига до тях, а по-скоро се схваща преди всичко в чувството, а това чувство се намира в равновесието на тялото.

Но има и нещо друго. Животинският свят е разнообразен по своя дизайн. Това се изразява в многобройните му форми. Дали този разнообразен дизайн, който всъщност е присъщ на външните определящи фактори на гравитацията и други сили на Земята, няма значение за човечеството? Поради това,

Тъй като човекът, чрез различното си равновесие, се освобождава от цялото равновесие, в което са обвързани животните, той има своя собствена форма, която се явява като синтез на животински форми. Но всичко, което е активно в животинските форми, въпреки това се проявява в него. То е в него, но е дух. Това, което се разпространява като сетивни явления в най-разнообразните животински форми, е духовно в човека. Какво е то в него?

Отново, ето наблюдението за тези, които са придобили способността да наблюдават, описано в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове“: точно същото нещо, което дава на животните тяхната външна, сетивна форма, живее и в хората, но като свръхсетивен, подвижен елемент. То живее в тяхното мислене. Това, което ни позволява да мислим за нещата, е в нас – по свръхсетивен начин – точно същото, което съставлява многообразните видове и родове животни в животинския свят. Като се освобождават от многостранната природа на животните и по отношение на гравитацията си придават форма, независима от животното, която е обиталище на аз-а, хората невидимо си присвояват това, което е видимо в животинския свят. Това живее в тяхното мислене. В животинския свят това, което се излива в нас, докато изследваме света чрез мисъл, се изразява в най-разнообразни форми. Ние наблюдаваме това, което можем да наблюдаваме, и формираме мисли за него. Разбира се, аз съм *наясно* с всички възражения, които могат да бъдат повдигнати срещу това. Знам и възражението: Можете ли наистина да виждате вътре в животните? Не могат ли животните също да имат вид мислене като хората? Но всеки, който може да приеме принципа на Гьоте, че

Всеки, който знае, че привидностите са истински учения, стига да могат да бъдат наблюдавани правилно, разбира, че това, което се разкрива във привидностите, е също решаващо за наблюдението. Това е една от най-съществените характеристики: че това, което сетивно се изразява в многообразните форми на животните, живее свръхсетивно в човечеството. Докато хората са освободили формата си от формообразуващите елементи на животните, те са способни да включат това в своята свръхсетивна сфера. Животните са „по-напреднали“ в своето сетивно развитие от хората. Хората имат флуидна форма. Животните са изградени в съответствие с цялата структура на Земята. При хората е различно; при хората това е включено в тяхната собствена форма. Чрез това те достигат до духовно разбиране на това, което външно се изразява в сетивната форма на животинската структура.

Дори на този етап човек вече може да види в какво всъщност е погрешна съвременната теория на еволюцията. Мога да кажа, че именно защото съм станал пълен привърженик на тази съвременна теория на еволюцията, но съм се опитал наистина да я доведа до нейния край, стигнах до откриването на нейния недостатък. Тя представя всичко, в известен смисъл, линейно: несъвършени животни, след това по-съвършени, след това още по-съвършени, чак до хората. Но не е така. Всеки, който разглежда явленията самостоятелно, ще осъзнае, че това просто възходящо развитие, което напредва само от несъвършеното към съвършеното, всъщност е едностранчиво; защото му липсва съществен елемент, който наистина се разглежда тук-там напоследък, но не е истински изследван докрай и приложен към конкретни случаи. Това, с което си имаме работа, е едно непрекъснато възходящо развитие и едно непрекъснато-

Регресия . Регресията би означавала нещо подобно на това, което е от толкова голямо значение за разбирането на човешките същества, и тук отново ви съветвам, без предубеждения, да разгледате физиологичните въпроси.

Ако човек остане фиксиран върху общи, тривиални представи за еволюцията, стига до идеята, че човекът е най-съвършеното от животните, че дори отделните му органи, въпреки че тук-там се допускат някои регресии, по същество трябва да се разбират като развиващи се във възходящ ред. Това не е така. Хиляди факти биха могли да се цитират в това отношение. Ще се спра само на един. Изследвайте човешкото око и го сравнете с очите на гръбначните животни, с очите на животните от малко по-нисш ред: Ако слезете надолу по животинската йерархия, ще откриете по-сложна вътрешна структура, отколкото при хората. При хората окото е станало отново по-просто. Ще спомена само, че мечовидният израстък и ветрилото, които се намират в очите на по-нисшите животни, не се срещат при хората. Еволюцията ги е регресирала. Човешкото око е по-малко съвършен орган, отколкото при животните от по-нисш ред; то е регресирало. Целият човешки организъм, когато е истински изучен, е в известно отношение не само по-напреднал от животинските организми, но и регресирал; в известен смисъл е обърнал развитието си. Какво се е случило?

Тъй като определени сили са били изключени и регресирани, човекът е станал способен да стане носител на духовното и психическото, да получи тази духовна и психическа същност. Това, което казах досега...

Това, което нарекох „деволюция“, по същество не е нищо друго освен регресия, за разлика от „еволюция“. Помислете за това, което дава на едно животно неговата специфична форма, а на друго животно неговата специфична форма: тази идея напълно определя цялата организация на животното. Човешките същества, от друга страна, регресират собствената си организация. Тя не достига точката на пълно определяне; регресира към по-ранен етап. По този начин те могат да създадат за себе си равновесието, което природата не осигурява; по този начин те се освобождават от това, което природата налага на другите същества. Цялото човечество е останало назад в своето развитие; това поражда това, което се е превърнало в орган на мисълта у хората, защото, разбира се, органите стоят в основата на това. Това, което стои в основата на мисълта, е по същество органът на мисълта именно защото е регресирал, защото не е достигнал точката, в която животинската форма достига и външно изразява формата си. Хората преживяват формата и могат да я преживеят свръхсетивно в мисълта, точно както животните я преживяват във външната сетивна сфера.

Още нещо. Следователно при хората не се занимаваме само с еволюция, но и с деволюция, с регресия. И именно защото хората са по-регресивни от животните, те могат да бъдат носители на духовно и психическо благополучие. изобщо ставам. С всичко, Какво Това, което обясних досега, е по същество свързано с нещо друго. Всеки, който може наистина да наблюдава как това, което — дори само въз основа на наблюдение — трябва да бъде органът *на* представянето, органът на възприятието, на усещането, т.е. предните части на животинската организация, се изразява в животното, ще открие, че това, което се изразява във форма, е обективно —

Той говори. Ще открие, че всичко, разположено от предната страна на организацията на животното, е свързано с живота на въображението, възприятието и чувството, точно както това, което се намира от задната страна, е свързано с елемента на волята. Двете страни, разбира се, са взаимосвързани. Тъй като животното е поставено в равновесие, имайки, така да се каже, това, което хората са наложили – организацията на волята, от една страна, и организацията на интелекта и инстинкта, от друга – в животното се създава съвсем различна връзка между всичко интелектуално, всичко въображаемо и всичко, което се отнася до волята. При хората органите на въображението са разположени над органите на волята. Това създава вътрешен контакт между органите на волята и въображението. Всеки, който разбира как да наблюдава психическия живот, ще види, че този човешки живот на въображението се характеризира с факта, че волята се простира в него. Изучете проблемите на вниманието и ще видите: волята упражнява своето влияние там. И така възниква способността за абстрактно мислене, която животните не могат да притежават, защото въображението им съществува редом с волята им, а не над нея. Обратно, волята и въображението работят заедно, така че волята също е повлияна от въображението. Само защото органите на волята принадлежат на подсъзнанието, самата воля намира израз само в състояние на безсъзнание, както е при сънното съзнание. Хората преживяват действителния процес на волята в сънното съзнание, точно както *преживяват* и други процеси на безсъзнание. Това също така подчертава цялата връзка между въображението и волята, която е уникална за хората: въображението, което при животните не е такова, е осветено от волята.

винаги е в скучно, подобно на сън състояние. По подобен начин, при животните, животът на волята е много по-тясно свързан с живота на въображението; те чувстват много по-силна вътрешна връзка с волята си. Това от своя страна означава, че при хората свободният емоционален живот се свързва с живота на въображението и волята по съвсем различен начин, изразявайки се много по-дълбоко, отколкото при животните. При животните емоционалният живот се намира в организацията; той е в известен смисъл просто формално проявление на живота на мисълта. А от друга страна, емоционалният живот на животните е просто живот на волята, или инхибиран, или неинхибиран, в зависимост от това дали могат да постигнат нещо. Това се изразява през целия им живот. Именно поради това те са много по-свързани с целия външен свят.

Ако разгледаме това, можем да разберем нещо друго, което обаче е резултат само от внимателно наблюдение на човешкия психически живот. Хуманитарните науки трябва да действат по различен начин в много отношения от другите науки, които често възприемат неща, основани на тривиални идеи, и след това ги отхвърлят, защото не могат да стигнат до това как да ги обяснят. Духовният изследовател ще се съсредоточи много повече върху положителното, няма да се задоволи например с приемането на идеята за безсмъртие или трайността на душата, а ще се запита предимно: Как човек изобщо стига до това да притежава „безсмъртното“ като мисъл или чувство? Как се случва безсмъртното да играе роля в психическия му живот?

Това може да се разбере само ако човек е способен да разшири теорията на Гьоте за метаморфозата до такава степен, че наистина да може да подходи към въпроса -

Тогава възниква въпросът доколко човекът, по отношение на своята висша природа, която се изразява чрез организацията на главата и мозъка му, е зависим от своята нисша природа. Докато досега се опитвахме да разберем специалната връзка между мисленето и волята при хората и животните, сега трябва да се обърнем към това, което свързва хората и животните по отношение на нещо, тясно свързано с въпроса за развитието . Това е онова, което навлиза в живота на животните и хората чрез двата феномена на зачеването – не казвам раждане – което се счита за първото появяване на човешкото, съюзът на мъжкото и женското, и смъртта, от друга страна. Зачеването и смъртта са свързани с определени части на организма както при хората, така и при животните ; това е очевидно от самото начало по отношение на зачеването.

Сега, смисълът е да се разбере, че това, което се появява в някаква животинска форма на едно място – и същото важи и за растенията – намира израз и в други органни системи, макар и трансформирано. Още от самото начало може да се обърне внимание на следния въпрос: как ще се държи това, което е свързано със зачеването и смъртта, при хората и животните , след като вече открихме единствената разлика , която е пряко свързана с организацията? Оказва се, ако човек наистина изследва явленията и фактите и обмисли нещата смислено, че това, което е човешката и животинската глава, всъщност е, фундаментално, само по-силно организирано, трансформирано долно тяло, колкото и странно да звучи, именно – спомнете си лекцията, в която се споменаваха светогледът на Гьоте – както

Черепните кости са трансформирани кости на гръдните прешлени. Що се отнася до физическата структура, ние се занимаваме с факта, че отделните органни системи са трансформации една на друга, действителни трансформации, а дейностите, функциите на органните системи също са трансформации една на друга. Какво е „възприятие“? Възприятието – то е обективно изследване и човек трябва да гледа нещата право в очите – свързването с външния свят чрез сетивата е по-висше – ако щете, да кажем по-духовно – развитие на концепцията, определена от различните сетива, но развитие на концепцията, на концепцията. Като позволява на някои други сили, образуващи органи, да атрофират, да се разсеят в крайниците, организмът на концепцията се развива, от една страна, във висшия сетивен организъм на главата и по този начин напредналата концепция, която се изразява в сетивното възприятие, съответства на прогресивното развитие на организма на главата. Всяка органична система развива целия организъм по определен начин; главата съдържа всичко, което коремът съдържа, коремът – всичко, което главата съдържа. Тъй като органообразуващите сили на крайниците са атрофирани, това, което принадлежи на техния живот, намира своя израз в главата по духовен начин. Производствената способност, способността за създаване, се трансформира в развитие на мислите. В главата органът на мисълта е просто предразположен от факта, че концептуалното е в известен смисъл едностранно развито, а продуктивното е недоразвито, но продуктивното, именно защото е недоразвито, от своя страна осигурява основата за мислите. Защото, както животните и хората развиват своя вид чрез другите си...

Точно както един организъм произвежда нещо, така и човек произвежда себе си по духовен начин: а именно, света на мисълта. Светът на мисълта е одухотвореното човешко същество, чрез което това, което иначе се проявява във външния свят, се издига в подвижната свръхсетивна област.

Тази мисъл, която току-що изразих, има далечни последици и само с дълбоко съжаление разглеждам подобни въпроси в една-единствена лекция. Защото такива неща са резултат от десетилетия интелектуални изследвания. Но за тях трябва да се говори, защото е от съществено значение тези въпроси да достигнат до хората, така че онези, които имат възможност да ги изследват в клиники и болници, да могат да изследват и най-малките детайли, както трябва да *бъдат* изследвани, както им е мястото в действителност.

Всеки, който може да схване пълните последици от тази идея, ще осъзнае също, че нещо друго в тях е чисто органично предразположено. Те се научават да наблюдават два момента в животинския живот: *момента* на зачеването и този на смъртта. Те са разделени като началото и края на животинския живот. Единият е свързан с прогресивното развитие: зачеването, и всичко, което може да се основава на изучаването на зачеването, води до разбиране на прогресивното развитие. Но всичко, което произтича от условията на земния живот и определя смъртта на животното, е свързано с регресивно развитие, с деволюция. Само чрез прилагане на вида изследвания, предвидени в тези лекции, към психическия живот, може постепенно да се стигне до това какво всъщност представляват тези два момента — зачеването и смъртта — за животинското същество, за цялата животинска еволюция. Животното е засегнато от всичко, което е свързано със зачеването —

Процесът на формиране и последващо производство. Тази еволюция, това развитие е най-висшето разгръщане на органичния живот. Точно както при засилването на органичния живот, например, при трескави състояния, обикновеното състояние на съзнанието, правилно за неговата природа, се потиска. По този начин, с възбуждането на органичния живот е свързано потискане на съзнанието, приглушаване на съзнанието, и с всичко, което е свързано с деволюцията и регресивното развитие, има просветление на съзнанието, моментът на най-интензивно съзнание. Моментът на най-висшето просветление, на най-интензивно съзнание – и като духовен изследовател, мога да кажа: момент, когато животинският елемент се доближава до човешкия; просто се опитайте да наблюдавате как умират животни! – това е моментът, когато животното умира. Тези два момента на най-висше помрачение и най-висше просветление *на* съзнанието, зачеването и смъртта, са като две отделни точки в животното, като начало и край.

При хората е различно. Тъй като главата, по описания начин, се откроява от останалата част от организацията, хората са организирани по такъв начин, че постоянно преживяват взаимодействието на зачеването и смъртта. Това продължава през целия човешки живот. Ние сме организирани по такъв начин, че в мозъчната организация, която е в основата на нашето мислене във връзката му между възприятието и волята, ние непрекъснато преживяваме – преведено в духовната сфера – с всяко производство на мисъл, но сякаш сънливо заспивайки или дори подсъзнателно, това, което животните иначе преживяват само веднъж по време на зачеването. А от друга страна, защото мозъкът, трансформиран в главата, играе роля в това взаимодействие.

Организмът има своя духовен организъм именно в главата, докато в нашето съзнание непрекъснато се разгръща процес на умиране. Ние умираме всеки момент. По-точно: Всеки път, когато заченем мисъл, човешката воля се ражда в мисълта и всеки път, когато се насочим към воля, мисълта умира във волята. Това е, което Шопенхауер никога не е разбирал. За него, от една страна, волята се превръща в истинска реалност; наред с нея мисълта изчезва от ръцете му, сякаш се превръща в просто илюзия, защото не разбира, че волята и мисълта принадлежат заедно по същия начин, както например младият и старият човек, по смисъла на това, че волята става воля именно защото мисълта е умряла в нея, а волята, от друга страна, защото мисълта се ражда в нея, сега преживява младостта си в нея.

Човешките същества преживяват раждане и смърт непрекъснато. В пространството ви описах човешката конфигурация чрез *баланса* на силите. Във времето я описвам, като обръщам внимание на следното: духовно-научният резултат е, че това, което може да бъде преживяно само в началото и края при животните, се простира през целия живот на хората; в фино, подобно на сън объркване, в тяхното подсъзнание има непрекъснато, тихо преживяване на зачеването и смъртта. Тъй като това живее дълбоко в човешката душа, защото пулсира нагоре, защото хората смътно осъзнават, че носят зачеването и смъртта в себе си, а не извън себе си, те имат чувството, че тяхното същество живее отвъд смъртта и раждането, обхващайки повече от това, което започва със зачеването и завършва със смъртта. Човешките същества носят зачеването и смъртта в себе си. Изразявам това накратко. Но изследвайте всичко, което...

Ако човек разгледа откритията на физиологията и психологията, би намерил потвърждение, че хората носят в себе си през целия си живот това, което при животните е разпределено в две фази. Това създава у тях идеята за безсмъртие. По този начин те наистина носят усещането, мисълта за безсмъртие в себе си. И едва тогава, когато това се вземе предвид, може да се обмисли връзката между животните и хората.

И така, какво е крайното състояние на човека ? По-деформиран от животните и точно това е основата на неговото духовно същество. Ако човек го изследва внимателно, ще открие нещо забележително: както окото е деформирано, така и всичко, което съществува във външни проявления, е деформирано в духовната сфера в сравнение с животните. Той развива това при същите условия, при които животните развиват своето същество, своята форма. Същите тези условия действат върху животните и действат върху човека. Те действат върху човека, като му осигуряват, така да се каже, „черупка“. Това, което току-що описах, всъщност е вътрешното същество на човека. То се трансформира, съхранява нежно, така че той да може да генерира собствено равновесие, така че това, което приема фиксирана форма при животните, да се съдържа в течните форми на неговите мисли. Всичко това пребивава в него. Така той стои пред външния свят, сякаш е затворен в черупка.

Това, което може да бъде открито в човек, може да бъде истински открито само от хуманитарните науки. Само хуманитарните науки могат да проникнат през тази черупка. Но какво се появява тогава? Нещо подобно на паметта. Ние възприемаме външния свят такъв, какъвто е, и го обработваме. Но в спомените си ние носим това, което сме усвоили от външния свят, в по-късния си живот.

се появява отново. Днес не мога да разясня на какво се основава организмът на паметта; но той със сигурност не се основава на структурите на периферията на тялото, а на тези на вътрешността му. Ако сега човек се задълбочи в това, което покрива черупката, както се задълбочава в обикновената памет – само че обикновената памет несъзнателно извиква това, което организмът запазва – ако се задълбочи в нея съзнателно чрез възприемащото съзнание, тогава той изважда наяве това, което в дълбините на човешката природа поражда всичко, което описах днес. Черупката се изважда наяве от това, което определя настоящия животински свят. Как се различава това, което живее в човешкото същество от това? За духовния наблюдател това става като извисен, възприеман спомен; там той изважда наяве нещо от човешкото същество, което наистина става възприемаемо, което наистина застава пред човешката способност за възприятие. Точно както обикновеното съзнание се сблъсква с това, което сетивата са преживели, така и нещо друго се изправя пред възприемащото съзнание, когато човек се задълбочава в това, което е отдолу. Тогава се оказва, че периодът на развитие, който човечеството е прекарало едновременно с животните – периодът на земното развитие – е последвал различен период за човечеството, период, в който развитието на съвременните животни все още не е могло да се случи. Човечеството се е развило преди животинското царство, но естествено в различна форма; защото е приело сегашната си форма, като е било поставено в условията, създадени от животните. Но това, което се намира в „черупката“, води, в духовно възприятие, обратно към по-ранна форма на земята, към състояние, което не можем да разберем чрез геоложки дедукции; а по-скоро, когато разглеждаме човечеството –

Научавайки се да стоим на едно място, ние стигаме до осъзнаването, че хората са по-стари от животните, че животните са се появили по-късно. Колкото и да са свързани с хората, те са възникнали по-късно. Защото се връщаме към форма на планетата, когато животните все още не са съществували. По това време планетата е била такава, че под влиянието на нейните условия е могло да се развие това, което днес трябва да бъде защитено от външната обвивка, която сега стои в противовес на животинския свят.

Това, което обсъдих днес като мисъл, се оформя първо в ума на човек, който вижда духовно като ментален образ: човек поглежда назад към по-ранните етапи от развитието на Земята. Това обаче дава самия импулс да се видят тези етапи на развитие такива, каквито са, такива, каквито трябва да бъдат, за да може човек да види какво открива, когато наистина се вгледа.

Но има и други фактори, които играят роля. В ежедневиия научен дискурс днес е общоприето, че земните явления трябва да се разглеждат по същия начин като небесните явления; но е отнело известно време, за да се наложи тази идея сред съвременното човечество, което е толкова неохотно да приеме авторитета, но все пак смята съвременната наука за непогрешим авторитет. Човек може да наблюдава това от първа ръка. Ако посетите Мюлуз в Елзас, ще намерите паметник: на върха - небесен глобус, а пред него - статуя на *Йохан Хайнрих Ламберт*, съвременник на Кант, който е замислил нещо подобно, но далеч по-интелектуално стимулиращо от така наречената теория на Кант-Лаплас. Ако към това добавим и идеите на Ламберт, няма да се отдалечим много от това, което хуманитарните науки представляват днес. Но сега сме стигнали до точката, в която чрез декретите на почитаемия

Съветът издигнал паметник на човека, допринесъл за развитието на съвременната астрономия. Ако обаче човек се върне сто години назад от издигането на паметника, ще се натъкне на нещо съвсем различно. Ламберт бил млад чирак на шивач. Някои усетили потенциала му; Кант например го нарекъл „най-великият гений на века“, а баща му отново и отново се обръщал към съвета с молба, надявайки се синът му да може да напредне. В крайна сметка му дали четиридесет франка, но само при условие, че си тръгне, че никога няма да се върне. Това било преди сто години. Сто години по-късно – паметникът бил издигнат! Такъв е пътят на човешкото развитие, един пример сред многото!

Но, за да се върна към моята отправна точка: Съвременното научно мислене, повърхностно погледнато, споделя същата идея като историята за сътворението на Мозайка: че човечеството е дошло след животните. За разлика от това, съвременните хуманитарни науки, въз основа на своите открития, трябва да кажат, че човечеството е предшествовало животните и че трябва да се върнем от сегашното си земно състояние към състояние, в което човечеството, незащитено от външна обвивка, е могло да развие това, което е било тогава, само като се изложи на външни условия. Това ни връща към етапи на развитие на нашия земен живот, които се различават от това, което се нарича теория на Кант-Лаплас. Външно може да е вярно, че се е образувало и сляло първично състояние на мъглявина. Цитирах някои важни думи от *Херман Грим тук преди време* : че бъдещите поколения ще имат големи трудности да размишляват върху ексцентричностите на настоящето, които...

Това е накарало някои да вярват, че всичко, което съществува днес, се е развило от такова първично, мъгляво състояние. Ще мине обаче много време, преди човечеството да е достатъчно зряло за духовно разбиране на нещата, за да схване енигмата на човечеството, такава каквата е представена днес. Тогава обаче ще се появи различна концепция за развитие и не се колебае да повтори нещо, което вече посочих, защото трябва да подчертавам отново и отново от коя посока животът и движението трябва да бъдат внесени в научното мислене на нашето време.

Човек може да има научно обосновани идеи, но те могат да бъдат много далеч от реалността. Трябва многократно да се позовавам на лекцията на професор *Дюар* в Кралския институт в Лондон, в която той описва каква ще бъде Земята след 200 000 години. Неговите изчисления са напълно правилни и без съмнение, точно както теорията на Кант-Лаплас може да се изчисли с перфектна точност. Подобно на тази теория, това крайно състояние на Земята, охладено до минус 200 градуса по Целзий, също може да се изчисли. В него няма грешка: тогава нашата атмосфера ще се кондензира като вода. Дюар обяснява подробно как нещата на Земята ще са приели различни състояния на материята. Млякото, разбира се, ще бъде твърдо. Не знам как ще се произвежда тогава; но със сигурност ще бъде твърдо. Някои предмети ще бъдат флуоресцентни; човек ще може да покрива стени с яйчен белтък и да чете вестник през нощта при минус 200 градуса по Целзий. В това няма абсолютно никаква грешка. Въпросът е дали това съответства на това, което търси хуманитарният изследовател:

Дали е не само „правилно“, но и дали съответства на реалността, дали мисълта знае къде да спре, защото вече не е основана на реалността. Според какви методи се изчисляват всички тези неща? Според методи като този: Някой изучава стомаха на тридесетгодишен човек, проследява го в продължение на триста години и изчислява как ще се е развил стомахът на този човек след триста години. Те могат да изчислят това точно както професор Дюар е изчислил крайното състояние на Земята. Единствената грешка е, че човекът вече няма да е жив, точно както Земята вече няма да съществува след 200 000 години. И по подобен начин може да се изчисли назад към това как е изглеждала Земята преди 300 000 години, защото теорията на Кант-Лаплас може да се изчисли по същия начин; но тогава Земята все още не е съществувала. Въпросът е да се научим да правим разлика между мислене, което отразява реалността, и просто мислене, което е „правилно“.

Това говори много. Защото идеята, която развих – че чрез изучаване на самото човечество, ако човек е способен само да се справи с това, което съставлява човечеството, стига до условия, при които Земята е изглеждала съвсем различно – може да бъде придобита само чрез потапяне в реалистично мислене. Това обаче отваря и възможността да се обмисли как това човешко същество, защитено от настоящите земни условия от външната обвивка, която описах, може да преодолее крайното състояние на Земята – което със сигурност ще бъде различно от това, което професор Дюар описва – така че човечеството да може да еволюира във време, когато Земята със сигурност ще бъде различна, когато днешните животни вече няма да съществуват.

Днешната дискусия се фокусира върху човешкия и животинския свят, представени от гледна точка на техния произход и развитие според откритията на хуманитарните науки. Следващия път ще демонстрирам как самото човечество се завръща в повтарящи се земни животи, като по този начин предоставя достатъчно основания да се приеме отново концепцията на *Лесинг* за прераждането. Днес си поставих за цел да положа основите, за да покажа как хуманитарните науки достигат до напълно различни начални и крайни етапи на нашата земна еволюция и как всъщност трябва да се оспори идеята, че животинският свят е възникнал първи и едва след това човечеството може да се развие. Човечеството е водещо в своето развитие. Хуманитарните науки ще извадят тези въпроси наяве. Ще намерите само бегъл поглед върху тази връзка – както обясних в моите „Загадки на философията“ – в работата на един много проникателен и енергичен учен от деветнадесети век, Вилхелм *Хайнрих Пренс*. Там ще намерите първо начало на тези идеи, но всичко си остава горе-долу твърдение. Тези въпроси могат да бъдат изследвани само когато човек проникне със съзерцателно съзнание в това, което означава, духовно и психически, да бъдеш човек, нещо, до което естествената наука дори не може да се докосне. Защото може само да попита: Как човечеството, като духовно и умствено същество, се отнася към животинския организъм? Но най-висшият аспект на духовното и умственото изобщо не е свързан с животинския организъм; по-скоро той се отнася към него по такъв начин, че го издига, постигайки съвсем различни равновесия, така че преживяването на зачеването и смъртта се слива в един единствен момент, така че човечеството, чрез възприятието на непрекъснатото преживяване на зачеването-

Преживяването на безсмъртието има едно скучно, почти светло качество, което се отразява както в скучната светлина на смъртта, така и в надвисващото ѝ присъствие.

В обобщение, мога да кажа, че днешната дискусия отново трябва да насочи вниманието си, от определена гледна точка, към загадката на човечеството, която трябва да ни занимава все повече и повече. Някои хора – съвсем правилно – са обърнали внимание на това: Какво ще бъде всъщност, когато някой се появи и реши загадката на човечеството или дори загадките на вселената? Със сигурност животът ще стане ужасно мързелив и инертен; защото именно в стремежа към решението би се състояло всичко, което стимулира и вдъхновява интелектуалния живот. И затова съществува известна загриженост, че решението на загадките на вселената би могло да направи човешкия живот по-летаргичен. Но ако вземете предвид духа, от който са изнесени днешната лекция и другите, ще видите, че става въпрос за нещо съвсем различно. Тук решението на загадката на човечеството не е посочено от теория или няколко изречения, както някои смятат. Когато обаче погледнем към световите на вселената, те се превръщат за нас, по отношение на пространството и времето, във велик въпрос на вселената. Къде е отговорът? Който тръгне от духа, който стои в основата на тези разсъждения, и търси отговора там, няма да го намери в едно-единствено изречение, нито в теория, а ще го намери, като посочи факта, че нещо мистериозно е компресирано от необятностите на пространството и времето в самото човешко същество. Вселената ни дава загадката; отговорът се крие в човечеството. Но колкото по-напред човек отива, толкова по-обширни и дълбоки времената изважда на повърхността. Като непрекъснато изследва различни времеви периоди, човек разкрива все нови аспекти на човешката природа.

Нидит отговаря с едно-единствено изречение, не с теория, а със самото живо човешко същество. Дълбочините на пространството и необятността на времето поставят загадката пред човечеството , но самото човечество е отговорът. Не можем да направим нищо друго, освен да увещаем човечеството: Човешко същество, опознай себе си, защото доколкото се вглеждаш все по-дълбоко в себе си, ще откриваш все по-дълбоко и по-дълбоко отговора на загадките, които необятността на пространството и разстоянието на времето ти представят. Като не посочваме изречение, не теория или наука, а самия живот, и като казваме: Отговорът се крие в това да се вгледаме в себе си – възможността за отговора се отваря, доколкото изпращаме своите пробудени мисли и чувства в бъдещето . Никаква леност няма да навлезе в духовния ни живот , защото загадките на света ще ни подхождат във все нови форми и във все нови форми ще се разкрива и отговорът. Всичко ще зависи от правилното схващане на фундаменталния въпрос на вселената, така че човек да намери не само отговорите, но и самите въпроси по правилния начин. Тогава обаче отговорът не трябва да бъде замислен, а преживян. А самият живот е безкраен.

МЕДИЦИНАРЪТ

Втора лекция, Берлин, 18 април 1918 г.

*Свръхестественото човешко същество
според резултатите от хуманитарните изследвания*

Тъй като свръхсетивният човек, доколкото е признат за такъв, трябва да бъде разпознат като най-дълбоката вътрешна същност на човечеството, съвсем естествено е познанието за свръхсетивния човек да е, в най-висшия смисъл на думата, човешко самопознание. Но с това човешко самопознание човек се сблъсква с един много особен парадокс. От една страна, човек е изправен пред необходимостта да схване самото човечество като свръхсетивно; от друга страна, всички онези познавателни способности, които човечеството развива в обикновеното съзнание, са изцяло обвързани с външната сетивност. Дори това, което се схваща с интелекта, доколкото принадлежи на човешкото съзнание, е обвързано с външната сетивност. Следователно може да се каже, че човешкото самопознание изисква възприемане на човечеството с познавателни способности, които първоначално са напълно далеч от неговото съзнание. Доколкото човечеството осъзнае своята същност като свръхсетивна, то трябва в известен смисъл да признае, че всичко, което постига в живота, произлиза от неговото свръхсетивно битие. От друга страна, може да се каже, че всичко, което възниква в неговото съзнание, се проявява, в известен преносен смисъл, в „забулването“ на чувственото. Именно затова, в духовната сфера, която се има предвид тук,

В научен смисъл, всички изследвания и дискусии за свръхсетивното се разбират толкова лесно и толкова често погрешно. Защото днешните разсъждения ясно ще покажат, че човек не може да се доближи до най-дълбоката и следователно до истинската същност на човечеството с обикновените способности на ежедневно човешко съзнание, дори до съзнанието, което е в основата на външната наука . Всъщност, трябва да се каже дори повече: онзи вид знание, което се е развило толкова великолепно напоследък върху основите на научния мироглед, в определени области е по-вероятно да подведе относно това какво е човешкото самопознание, отколкото да насочи това самопознание по правилния начин. Защото именно когато добре обученото научно мислене на днешния ден подхожда към човешкото самопознание в най-широк смисъл, човек наистина осъзнава колко лесно може да се провали. Нека започнем с пример.

В признаваме, че е много интересна малка книжка „Подсъзнателното аз“ от *Луис Валдицайн* Книгата, която се появи във Висбаденската колекция от трудове, посветени на граничните въпроси на психичния и нервния живот, обсъжда различни неща, които поразяват и естествения учен, когато се запознава с човешкия живот в по-широк смисъл , в неговото разгръщане и проявление при различни обстоятелства. В по-ранна лекция говорихме за разкритията на несъзнаваното , подсъзнанието. Примерът, който искам да цитирам, е този на един естествен учен и начинът, по който той говори за него, е в много естественонаучен смисъл. Авторът на тази малка книжка възнамерява да се обърне към

Валдщайн насочва вниманието към конкретен момент, към това как тези откровения на несъзнаваното или подсъзнателното аз се доближават до човешкото съзнание, как това подсъзнателно същество играе, в известен смисъл, особена, размита роля в съзнателното битие на човека. За да илюстрира това, Валдщайн избира следния пример. Той казва: Стоя пред витрината на книжарница, където са изложени много книги. Тъй като съм натуралист, погледът ми попада върху книга за мекотели. В този момент, когато погледът ми попада върху тази книга, трябва да започна тихо да се усмихвам и самият аз съм изумен как се случва това, тъй като книга за мекотели няма нищо хумористично в себе си. Той продължава: Сега затварям очи, за да изследвам какво може да се случва около мен. И докато отклонявам погледа си от книгата за мекотели, която ме интересува, всъщност чувам, много слабо в далечината, звуците на латерна. Тя свири мелодията на песен, която ми е била свирена в детството ми, за да задам темпото, когато танцувах първия си кадрил. По онова време не обръщах особено внимание на симпатиите или антипатиите, които изпитвах към тази конкретна мелодия; бях много зает да изпълнявам правилно стъпките си, да поддържам партньора си в движение и т.н. Така че тогава не бях особено наясно с това, което полу-изплува в музикалното ми съзнание. И все пак фактът, че сега, стоя пред книгата за мекотели, след десетилетия, трябва да се усмихвам тихо, свидетелства за факта, че впечатлението, което тази мелодия е правила тогава, все още е жива, сега, когато се свири отново от латерна; и ако не бях затворил очи...

Ако бях направил нещо, просто щях да се задоволя с удивлението, че трябва да се усмихвам пред книга за мекотели, и в настоящето нямаше да знам как се стигна дотам да се усмихвам пред книгата за мекотели.

Това показва колко мистериозно подобни неща продължават да действат в дълбините на човешката психика, колко много има в и около човек, което се издига до съзнанието само по сънлив, може да се каже, мъглив начин; показва колко е трудно* да се стигне до истинско самопознание на човешката природа. Защото на каква опасност всъщност се излага човек, когато иска да практикува самонаблюдение? Опасността да се занимава с всякакви подсъзнателни неща, които човек може да е възприемал смътно преди десетилетия, неща, които се задържат, *които действат* само в най-дълбоките кътчета на *душата като* настроение, *което* след това се издига и оцветява, нюансира това, което сега човек наблюдава в себе си. Валдщайн и други дават многобройни такива примери. Ще ги намерите и в моята книга „Как да постигнем познание за висшите светове?“. Такива примери са много подходящи, за да направят човек доста предпазлив по отношение на това, което се нарича човешко самонаблюдение. За мнозина саморефлексията ги води до истинско разбиране на себе си. Някои дори вярват, че като извличат подобни спомени от подсъзнанието си, могат да направят всякакви ясновидски открития.

Сега човек може да бъде предпазлив и по друг начин. Например, може да осъзнае, че някои, които твърдят, че са придобили екстрасензорни знания за своите...

Да се прозре през този или онзи вътрешен свят, да се изразят тези свръхсетивни прозрения в образи, получени например от телеграфните или железопътните системи или други подобни. От това би се видяло, че свръхсетивното, с неговите образи, просто е трябвало да изчака изобретяването на железниците, за да се разкрие. Но всеки, който не подхожда лекомислено или безкритично към свръхсетивните изследвания, лесно ще разпознае колко безразсъдно, небрежно и безкритично понякога се подхожда към тази област и колко полезно е всъщност, че задълбоченото научно мислене посочва как подобни съдържания, които някой понякога смята за откровения на висши светове, не са нищо друго освен това, което индивидът някога е възприемал смътно в по-ранен етап от живота си, нещо, което не е достигнало до съзнанието по това време, нещо, което се е променило по много начини, нещо, което вече не разпознава, но което сега смята за откровение, дошло по свръхсетивен начин. В гореспоменатата си книга посочих как всичко всъщност влияе на хората и как понякога това, което човек смята за вдъхновение, не е нищо повече от трансформацията на табела на магазин, която не е погледнал правилно, докато е минавал по улицата, а която е проникнала само в подсъзнанието му.

Това сочи към област от човешкия живот, която трябва да бъде разгледана много внимателно и критично, особено от всеки, който сериозно желае да разшири изследванията си в свръхсетивния свят. Но от друга страна: Цялото това същество на спомените, целият този живот в процес на възникване, човечеството-

Наблюдението на подсъзнателни, симулиращи идеи сочи към нещо съвсем различно; то е, в известен смисъл, страничен ефект от нещо съвсем друго. Тук трябва да се върна по-подробно към нещо, което вече споменах в хода на тези лекции: връзката между това, което наричаме памет на човешката душа, и това, което наричаме обикновена умствена дейност. Много често срещан начин на мислене, който е играл и важна роля в науката, особено в психологията, е, че когато човек се сблъска с външния свят, той има преживявания. Тези преживявания предизвикват идеи в него . Сега той притежава тези идеи. След известно време той ги „запомня“. Този процес много често се представя така, сякаш тези идеи, които човек някога е имал и са се скитали някъде в дълбините на душата, след това, когато се запомнят, се връщат обратно в съзнанието. Човек много често си мисли, повече или по-малко съзнателно или подсъзнателно, че това, което се появява отново в паметта, не е нищо друго освен същата идея, която някога е имал, която е била там долу, скитала се е или е спала, или нещо подобно, и след това се издига отново в съзнанието. Но всеки, който разбира как да практикува истинско наблюдение в тази област, ще трябва да гледа на този начин на мислене като на нещо доста детинско и аматорско. Защото, когато се сблъскаме с външно явление, когато имаме преживяване от най-малкия или по-голям вид, което предизвиква у нас възприятия и чрез тези възприятия идеи, тази „дейност“ – ще я нарека така засега – която протича във взаимодействието между нас и външния свят, е съпроводена от друга дейност, която обикновено изобщо не е...

човешкото съзнание . Тази дейност е съвсем различна; тя съпътства съзнателната дейност по формиране на ментални образи и задейства нещо в нашето човешко същество, което след това води до формиране на спомени. За да разберем обаче какво имам предвид сега, човек трябва да може да наблюдава правилно. Най-тривиалното наблюдение в тази област е разликата между формирането на ментални образи, което може да се случи доста лесно, и запаметяването. Само си помислете за всички неща, които младите хора, които трябва да се учат за изпит или нещо подобно, трябва да правят, за да имат не само нещо в съзнанието си, но и да го запомнят. Понякога се изпълняват доста странни задачи. Помислете за взаимодействието, което се случва между човешките ръце и ума, когато някой трябва да се учат. Разбира се, това е само външен знак за това, което имам предвид. Но всъщност по време на дейността, която води до представяне, все още присъства друга дейност, която изобщо не навлиза в съзнанието и оказва влияние върху нашия организъм, което се състои от нещо съвсем различно от формирането на представи. По-късно, когато си припомним какво сме представяли някога, това представяне възниква отново; то произтича, така да се каже, от „знака“, от „енграмата“ – ако мога да използвам този термин – от „надписа“, който тази дейност, съпътстваща формирането на представи, може да упражни върху нашия организъм. Точно както стоим пред обекта на външния свят и, насочени навътре, формираме своята представи, така и стоим пред собственото си органично същество, когато си спомняме. Какво се случва там, какво е толкова различно от

Нашето разбиране за това как външният обект се свързва с нашето въображение сега се превежда обратно във въображението ни.

Всеки, който разбира как да наблюдава организацията на човешкия ум и неговата дейност, знае, че това, което се формира като идея, идва и си отива, като се въобразява. И когато нещо се запомни, не е така, че идеята е била латентна там долу и се появява отново, а по-скоро идеята се формира наново от нещо съвсем различно, което се случва дълбоко в организма. Това, което искам да отбележа тук, е, че в тази дейност, която току-що описах като съпътстваща, ние виждаме нещо, което всъщност протича успоредно с целия ни съзнателен живот, намира се в подсъзнанието на нашия съзнателен живот и е свързано с нещо, което винаги изплува с образите от паметта ни. Точно както, бих казал, всичко, което се появява в необятността на света, също има своите съпътстващи явления, които понякога дори изглеждат като карикатури на реалността, така и това, което беше цитирано по-рано като пример от писанията на Луис Валдщайн, е такова съпътстващо явление на напълно нормалния, редовен начин, по който човешката природа функционира в паметта. Може да се каже: Това, което се случва подсъзнателно, за да може човек да бъде същество, способно на памет, излиза наяве, когато то прелива или остава някак неясно, размазано, например в неща, в които човек едва чува звуците на латерна, но въпреки това те създават ефект, който може да накара човек да се усмихне пред буково дърво. Това, което присъства тук, замъглява същественото, вместо да обяснява нещата. Защото същественото е много...

Нормална дейност, съществена за човешките същества, а именно тази, която е в основата на човешката памет. Това е нещо, което постоянно съпътства целия ни съзнателен живот, но ние не фокусираме вниманието си върху този съпътстващ аспект в обикновения живот. Този съпътстващ аспект се намира в структурата на нашата организация.

Сега е един вид пробен камък за истинско свръхсетивно изследване да се разгледа нещо подобно на тази оформяща паметта, съпътстваща дейност на нашия въображаем живот. Защото това, което постоянно се влита и живее в подсъзнанието като нормална дейност, може на първи етап да се трансформира в нещо съзнателно. И това преобразуване на несъзнаваното в съзнателно е една от връзките, чието развитие води до истинско духовно изследване, до истинско изследване на свръхсетивното. За истинското изследване на свръхсетивното, това, което иначе остава подсъзнателно, трябва да бъде доведено до съзнание. Чрез това то вече се превръща в нещо различно. Сега, това, което е описано в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове?“ като упражнения, които човек трябва да премине, за да доведе душата до такова състояние, че да е способна да се изправи срещу свръхсетивното, се състои в много неща. Но един елементарен принцип може да бъде илюстриран и като се покаже как този първи елементарен принцип е свързан с една напълно нормална, но иначе подсъзнателна човешка дейност. Човек просто трябва съзнателно да извършва дейността, която несъзнателно, но съвсем нормално, се извършва, за да формира паметта. За това е необходимо да може да се пренебрегне това, което иначе е съзнателно; тоест, не за цял живот, а за изследвания в духовната сфера, човек трябва да може да пренебрегне—

Тази дейност, която извиква обикновеното, сетивно обвързано представяне. Човек трябва в известен смисъл да може да се отдръпне от това представяне. Но това е невъзможно, ако не може да го замени в душата с друго представяне, ако не може вътрешно да укрепи и укрепи душата, така че в нея да възникне нещо различно от това, поддържано от външното възприятие. Това се постига чрез поставяне, доколкото е възможно, на самоволни, самообразувани представи, които са разбираеми, в центъра на вътрешния живот; тоест, чрез отдръпване от външното наблюдение, пребиваване със себе си и поставяне на самообразувани, разбираеми представи във вътрешния живот.

Казвам „управляеми“ идеи; това е изключително важно. Те трябва да бъдат самоволни, самоформирани и лесно разбираеми идеи по простата причина, че всичко подсъзнателно, всичко, от което човек не може да знае от какво смътно възприятие произлиза, независимо дали не е някак си звуците на латерна, трябва да бъде елиминирано. Но човек никога не е сигурен – както показва този пример – че това смътно, подсъзнателно сплитане на психиката е елиминирано, освен ако не въведе в тази психика идея, през която наистина може да прозре в момента, в който я е формирал, сам я е пожелал и сам я е сглобил, така че да знае: Всеки елемент от тази идея е възникнал от непосредствената воля, която човек е разгърнал в този момент. „Самоволно“ естествено не означава „самосъздадено“; човек може да получи такива идеи от опитен духовен изследовател и той дори ще може най-добре да знае как да го направи.

към индивидуалността на въпросния човек. Но важното е човек да ги постави в душата, да прониже идеята с мисъл и преживявания в душата, че няма нищо друго в душата си освен тази идея. И освен това е важно тези идеи да ангажират нашето съзнание по силно динамичен начин, да присъстват във всеки атом, бих казал, на тази идея, да участват в цялостното ѝ разбиране. Това се изпълнява особено, когато човек осъзнае такива идеи, които го стимулират да направи мислите, които прилага към тях, динамични.

Например, растящо растение, което става все по-голямо и по-голямо, е добър образ, който да имаме; не да се вираме в нещо в покой, а в нещо в движение или нещо, което има някаква връзка едно с друго. Това ни предпазва от това съзнанието ни да стане неактивно, като се вираме в образа. За изследването на свръхсетивния свят е от съществено значение всичко, което се прави в подготовка за това изследване, да бъде напълно осветено и проникнато от съзнанието от началото до края, съзнанието по никакъв начин да не е притъпено. Следователно, едно от първите изисквания на духовния изследовател, който се подготвя за това, е да елиминира от дейността на душата си, която е предназначена да доведе до духовно изследване – не, разбира се, от останалата част от живота си – всичко, което по някакъв начин би могло да доведе до притъпяване на съзнанието. Особено важно е в този живот, в управляеми образи – в тази „медитация“, както може да се нарече, да има израз за това – но по-важно е да се подходи към въпроса

—

да се намери израз за него – нищо в съзнанието, което би могло да го намали. Следователно, първото изискване е всичко съноподобно, което изгрива от неопределения, несъзнателен психичен живот, всички мисли, които възникват отвътре, на които човек с радост се отдава в определено духовно блаженство, да бъдат напълно елиминирани от подготовката за духовно-научно изследване. Освен това, всичко, което по някакъв начин би могло да намали съзнанието във възприятието, трябва да бъде премахнато. Следователно, това, което се преследва, дори не трябва да има нищо общо, например, с втрещаването в светла точка, през която човек би могъл да влезе в определено хипнотично състояние, или с това, което някои хора смятат за доста приятна подготовка – защото тогава не е необходимо да бъдат представителни – за духовна интуиция: като „виждане на кристали“ и други подобни. Противоположното на всичко, което е свързано с понижаване на съзнанието, с внушителни или хипнотични състояния, трябва да се култивира, когато се подготвяме за духовно изследване. Нито съноподобният, нито втрещеният поглед не трябва по никакъв начин да влизат в подготовката за духовно изследване. Можете да видите това от това: Когато често чувате от хора, които също са „последователи“ на духовната наука, да я характеризират по такъв начин, че човек вероятно трябва да се изгуби напълно в мечтателно „отдаване“, напълно изгубен в съзнанието си, напълно откъснат от човечеството и света, тогава това е видът „духовна наука“, която може да причини много утеха и много приятни мечти, но която със сигурност не води до изследване на свръхсетивния свят.

е необходимо да се обърне внимание на такива неща; защото дори онези, които твърдят, че са сериозни критици на духовното изследване, както е предвидено тук, го бъркат с неговата пълна противоположност. Дори критик, който е предизвикал голям шум, напълно обърква духовното изследване с неговата противоположност и описва „отвъд душата“ именно в онези явления, които според методите на духовното изследване са всичко друго, но не и това, което живее в сферата на духовния свят. Наистина е забележително, че точно този критик е посочил – той го предлага като пример от собствения си вътрешен живот, който понякога е интересен – че когато изнася лекция, той говори известно време и едва тогава осъзнава, че е продължил да говори, без мислите му да го следват. За оратор, на когото това може да се случи, че той говори на публиката си по такъв начин, че думите текат без съпътстващи мисли, човек може да бъде съвсем сигурен, че не е схванал и най-малкото нещо за това, което се има предвид тук под духовно изследване.

Разбира се, това, което току-що казах, се нуждае от допълнително развитие, но целта ми сега е да подчертая съществения момент. Същественият и важен аспект на това, което човек преживява вътрешно по този начин, е следният: Чрез все по-често извикване на такива идеи в душата и обръщане на внимание на това как душата тогава действа, как действа по различен начин, отколкото при външното възприятие, от определен момент нататък на човек му се разкрива великият, важен факт, че сега той е точно по средата на това, което подобна медитация е довела в него самия, че той е точно по средата на такава вътрешна дейност на душата, която иначе остава несъзнателна и обикновено се възприема като несъзнателна.

което води до формиране на памет. В известен смисъл, човек е изместил това, което обикновено преживява във въображението си, на едно ниво по-надолу. Човек е пренебрегнал това, което обикновено преживява във въображението си, и е обмислил това, което обикновено съпътства това формиране на въображение. Човек е изместил цялото си его-съзнание на едно ниво по-надолу, до мястото, където обикновено протича процесът, водещ до паметта, и по този начин се научава да разпознава това, което постоянно работи дълбоко в душата, това, което не се взема предвид в обикновеното съзнание, но което се вплита, живее и му позволява да има спомени. А това, което зависи от способността на човек да формира спомени, показвах тук няколко пъти. Всеки знае какво означава за човек, когато паметта му е патологично нарушена за определен период от време. Човек се научава да разпознава етап от психическото преживяване, което за обикновения живот представлява подсъзнанието, но не може да бъде отречено, защото неговите ефекти са налице. Когато обаче човек се потопи в това, което е събудил чрез медитация, това се превръща в уникално преживяване. И това преживяване е дълбоко трогателно за всеки, който има някаква чувствителност към подобни неща. Човек изпитва, че след като е достигнал този подсъзнателен етап от психическия си живот, той е достигнал етапа, в който паметта живее и диша; че се е доближил до нещо в собственото си човешко същество, което иначе действа съвсем несъзнателно, нещо, което обикновено никога дори отдалечено не навлиза в съзнанието в истинската си същност. Защото се научава да разпознава известна близост с тази сила, формираща паметта, чиято същност сега е възприел до известна степен чрез съзерцание.

с това, което е в нас, силата на растежа и упадъка, с всичко, което ни води да растем от детството до зрялата възраст и което кара живота ни да „надраства“, като упадъква от определен етап нататък. Ние се учим да разпознаваме всичко, което живее и тъче като органиообразуващи, уголемяващи се и по-късно активни сили в нас – какво е органичната сила, каква е формиращата сила в нас, но също така и каква е формиращата сила в растенията. Защото, докато това, което тъче и живее отдолу и се изразява в нашия растеж, е доста далеч от обикновеното ни разбиране, то се оказва близо до това, което сега се явява като силата, формираща паметта. Нещо винаги расте заедно, което иначе се съдържа в човек: два потока, силата на растежа, самоформиращата се сила и силата на паметта, растат заедно в съставна структура, която човек има в себе си и която опознава по този начин. Ние носим това в себе си непрекъснато.

Обикновеното съзнание е напълно несъзнателно, че същата сила, която съпътства човешките същества от ранна детска възраст нататък като сила за растеж, като формираща сила, е, в едно засилване, в едно усъвършенстване, в едно усъвършенстване, точно същата сила, към която се обръщаме, когато формираме спомени. Но тя наистина е нещо сложно. Когато човек разбере това, то се разкрива като нещо сложно. Всъщност човек се научава да прави разлика между това, което е, така да се каже, свързано като сила за растеж, и силата на паметта; в известен смисъл това е двойственост, която работи заедно като единство. Като се ангажира с материята, човек открива: това, което извежда наяве като памет, всъщност е...

Подсъзнателно знание, по-дълбоко ниво на съзнание, живот и дейност на съзнание, в което обикновеното ни его не пребивава. Но това съзнание е пронизано от другото в нас, което е силата на растежа. Тези две – силата на растежа и създанието и силата на паметта – се научаваме да разпознаваме като нещо, което е в противоположност едно на друго, само че е по-близо едно до друго от нашето съзнателно знание и външния физически свят. Само че нашето съзнателно знание е по-отдалечено от външния физически свят; не можем да изградим мост от едното към другото, не можем да преминем за обикновеното съзнание. Това, което искаме да извадим на повърхността, това, което осъзнаваме чрез медитация, носи свой собствен обект в себе си, така да се каже, но въпреки това е нещо подобно на нашето знание. Учим се да виждаме през дуалност. Тази дуалност обаче се появява много ясно, много отчетливо пред възприемащото съзнание, докато човек напредва по-нататък във вътрешния си живот. По този начин човек вижда това, което тъче и живее като сила на растежа. То се разглежда – да използваме един добър стар *трокслериански* израз – като истинско човешко възплъщение, за разлика от физическата телесност. В обикновеното си съзнание ние възприемаме физическата телесност. Това подсъзнание, до което сега имаме достъп, възприема тази телесност вътре в нас.

недоразумение, в скорошното си списание „Das Reich“ наричам това, което живее и действа в нас като формираща сила, която не се възприема от обикновеното съзнание, а е от това, което работи и действа в паметта, „формиращо тяло“. Преди го наричах „етерно тяло“, но тъй като някои хора вече са възразили срещу този термин, го промених.

с трудностите на изразяване , се опитах да подходя по-отблизо към темата с думи и нарекох това , което е най-близо до нашето физическо тяло и съпътства целия ни живот като формираща сила, „формиращо тяло“. А това, което не живее в обикновеното ни съзнание, което винаги е близо до това формиращо тяло под това съзнание и в което човек прониква чрез медитация, може – ако човек не се страхува, че тогава ще дойдат присмехулиците и ще се подиграват на това, което не разбират – по определени причини да се нарече „астрално тяло“; но може да се нарече и „душа“, която работи върху слой, по-дълбок от обикновеното съзнание. И точно както химикът разлага сложно вещество на различните му елементи или както физикът разделя това, което вижда на бяла слънчева светлина, на различни нюанси на цвета, така сега разделихме същността на човека на физическото тяло, което се вижда с външните сетива и е дадено на външното възприятие; на формиращото тяло, което е първият свръхсетивен аспект на човека; и в астралното тяло или душевното същество, което не по начина на обикновеното съзнание, а под обикновеното съзнание, знае за живота и дейността на формиращото тяло, но само проблясва в обикновеното съзнание в образите на паметта, във вълните, които се формират като представяния на паметта. И в известен смисъл, отделено от всичко това, е това, което се носи върху това тройно човешко същество: истинското его-същество, това същество, което не знае нищо за това, което душата, в смисъла, който се има предвид тук, знае за физическото, но което се отделя от психическото и след това от физическото-

навик съзнание и е духовно. Че това его-същество, което първоначално не възприема духовното, а използва инструментите на сетивата, за да възприема околната среда и самия човек със средствата, приложими към околната среда – че това его, това истинско „аз“ на човека, трябва отново да бъде отделено като отделен член от останалите членове на човека – става ясно едва когато човек напредва по-нататък в душевната практика, която очертах по принцип. Описах как човек въвежда самообразувани, разбираеми идеи в душата. Добре е, казах аз, да вземе идеи, около които самият живот на идеите трябва да бъде динамичен, и след това да се опита да усети, да преживее какво може да се преживее в това, почиващо в рамките на такива идеи.

Това са две неща. Едното е осъзнаването, че подобно преплитане и живот, подобно на формирането на паметта, съществува в човешката природа. Другото е това, което човек преживява, когато се вгледа особено навътре в това преживяване. Все едно човек би продължил например по начина, по който формира представи, от една страна, и мисли, от друга, които след това се превръщат в спомени. Това е специално преживяване. Който премине през него, който по този начин се развие в истинския смисъл на думата в духовен изследовател, знае, че това е специално преживяване. Защото от определен момент нататък един елемент престава да управлява този вътрешен живот, елемент, който иначе винаги има значение за нашия вътрешен живот: той престава да съществува. Ако се замислите как всичко, което си представяте в обикновеното съзнание, е пронизано и проникнато от някакво пространствено—

Помислете за представите – защото в обикновеното съзнание човек трудно може да си представи нещо, което не е едновременно замислено за пространството – тогава ще оцените колко дълбоко е свързано обикновеното съзнание с пространството. Това преживяване, което е свързано с представите, каквито аз развих, постепенно води до усещане за издигане от пространството и за намиране в чисто времеви процеси. Това е като значителен напредък в човешката психика: да осъзнаеш, че си в потока на времето, защото това води до истинско разбиране на потока на времето. Както казах, всичко се свежда до разпознаване на афинитета между паметта и силите на растеж, които съпътстват нашето формиране. Именно в тази времева сфера човек е поставен.

И нещо друго е особено важно. Казах, че е двойно: Да имаш тези идеи – и сега да обръщаш особено голямо внимание на това, което човек преживява, как наистина преживява движението на живота на идеите, простото преплитане във времето; защото тогава човек е потопен в този живот на идеи със своето его. Но човек е потопен не само в живот на идеи, но и в живот като цяло, пропит от реалните сили, които живеят и преплитат във времето. Тогава човек е стигнал до преживяване на себе си, което е съвсем различно от обикновеното преживяване *на* себе си. Всеки, който познава обикновеното преживяване *на* себе си чрез правилно самонаблюдение, знае колко тясно е свързано то с човешката физичност и аз описах миналия път с кои елементи на физичността е предимно свързано азът: че то се отнася до равновесието, тоест до нещо, което е решително поставено в пространството.

Но човек не може да остане в това преживяване; вместо това, той наистина навлиза в потока на времето.

Това, за което току-що беше споменато, все още се взема предвид от много малко хора днес – дори от тези, които се занимават с тези въпроси професионално – и човек чува описания на идеи, които все още се приемат за абсолютна сигурност. Например, някои философски мислители приемат, че нашето „аз“ – тоест „аз“, който притежава обикновено съзнание – е „аз“, който човек запазва като постоянен във всички преживявания от раждането до смъртта. Всъщност, един философ, който е подхождал към своята философия по особен начин, е измислил странната концепция, че това „аз“, в което човек би трябвало интуитивно да се постави, за да стане истински философ, се характеризира особено с качеството „продължителност“. Всъщност, той дори е измислил забележителното твърдение, че никой не може да проникне до истинската същност на човечеството, ако не може да схване тази концепция: „продължителността трае“. Докато всичко външно преминава, този вътрешен живот на „аз-а“, както той вярва, че го познава, е продължителност, чиста продължителност. Когато казва „продължителността трае“, човек има чувството, че я описва така, сякаш някой казва „дървото си е дърво“ или „желязото си е желязо“. Но когато един философ е измислил подобна фраза, днешното човечество, почитащо авторитетите, не се замисля за логиката на подобно нещо. Освен това обаче, има много очевидно опровержение на тази своеобразна концепция за постоянното, обикновено аз. Всяка нощ служи като пример, където от заспиването до събуждането – с изключение на времето, когато се сплитат сънищата –

Преживяването на себе си престава. Всеки сън без сънища опровергава този известен принцип от философията *на Бергсон* . Следователно, ако човек иска да разбере човешките същества, не може да става въпрос за изграждане на каквото и да било върху обикновеното преживяване на себе си. Но човек пренася преживяването на себе си в хода на времето. И тогава, когато човек пренася себе си в хода на времето, когато това ново преживяване на себе си възниква редом с другото преживяване *на* психическото несъзнавано и формиращото тяло, тогава вече не е вярно, че всеки сън прекъсва това преживяване на себе си, а по-скоро важи нещо друго. Защото тогава се оказва, че това, което следва, е свързано и с нашата концепция за себе си.

Последния път посочих тъпото чувство, от което всъщност произлиза тази концепция за себе си. В известен смисъл тя трябва да бъде запалена. В съня без сънища, от заспиването до събуждането, тя не присъства. Какво я запалва? Тя се запалва в момента, в който душата ни отново влезе в контакт с нашата физичност. Нашата физичност е външният стимул за това, което откриваме като нашето аз в обикновеното съзнание. В обикновеното съзнание ние се сблъскваме с тялото си; това стимулира нашата концепция за себе си. Тази концепция за себе си не бива да се счита за нещо постоянно. Но това, което сега описах като ново преживяване на себе си, е съвсем различно. То живее в потока на времето; то е издигнато от пространствената сфера. То се запалва именно от факта, че човекът запалва преживяването в определен момент - не в пространствения сблъсък с физичността, а в сблъсъка с преживяването на друг момент. Това самопреживяване, за което току-що говорих, е идентично с факта, че...

Когато се събудя, мистериозно се сблъсквам с момента във времето, в който съм заспал. И това формира основата за новото преживяване на себе си: че преживяваме себе си в различни, последователни моменти във времето, че гледаме през времето, че премостваме времето, дори когато то е прекъснато, когато сънят го нарушава. Това е същността на това преживяване на себе си. Като потапяме себе си в царството на душата, доколкото това е свързано с условията на растеж, ние потапяме самото себе си в тези условия на растеж. Проникваме до това вътре в себе си, което ни съпътства от раждането до смъртта; проникваме в непрекъснатия поток на себепреживяването. Това, което иначе само се извежда от философията, това, което човек само съди, сега е преживяно. И дори има съпротива срещу идеята – вече споменах това тук – че *Едуард фон Хартман* говори в своите психологически писания за това как, ако човек иска да наблюдава едно чувство, то по този начин се нарушава и променя.

Когато Едуард фон Хартман наблюдава това, той възнамерява да изключи възможността Аз-ът да съществува в този поток от време. Той иска да покаже, че потокът от време се губи за преживяването на Аз-а. Той обаче не се губи, а по-скоро се придобива именно чрез това . Всъщност, всеки, който може да практикува самонаблюдение от тази духовно-научна перспектива, знае как това преживяване на Аз-а, присъстващо в този момент от нашето съществуване, влиза във взаимни отношения с по-ранни моменти във времето.

Моля, не го приемайте като глупост или хвалба, ако разкажа лично преживяване от съвсем скорошните си дни. Искам да споделя едно лично преживяване, което изглежда много просто, когато се преживее, но което за мен...

Наскоро отново се случи нещо дълбоко обезпокоително. През 1894 г. завърших книга, в която обърнах внимание, чисто философски, върху това как човешката мисъл вече е духовно начинание: моята „Философия на свободата“. Бях млад мъж на тридесет и три години, когато написах книгата. В тези наскоро изминали години възникна необходимостта да преразгледам тази книга за ново издание, да преживея отново всичко, което тогава е преминавало през душата ми, и същевременно да наблюдавам как моите преживявания за себе си сега се свързват със същите преживявания за себе си тогава. Ако човек може да осъзнае как, при преживяването на минало преживяване и при тази среща с възкръсналото преживяване, се случва нещо подобно на това, което се случва по време на пробуждането – наблюдение, което убягва на повечето хора, които просто помнят минали преживявания и не могат да видят всичко, което възниква отново – тогава може да се види, именно в такъв пример, как егото се разпалва по същия начин, както при физическото преживяване на пробуждането, чрез среща и контакт с нещо, което е присъствало в него в потока на времето. Всеки, който не може да наблюдава това, не може да схване какво преживява човек, когато егото не е разположено в потока на пространството, а по-скоро когато е принуден да мисли за него в съответствие с концепциите, развити във „Философията на свободата“, която много хора наричат „абстракции“; аз ги наричам най-конкретните, най-живите концепции, защото „Философията на свободата“ не развива нищо друго освен живи концепции. Това, което присъства, е това, което бих нарекъл преживяването на себе си във връзка с взаимодействието.

Преходът от един момент към следващия. Тук започва това, което метафорично може да се нарече преход към вътрешно, музикално преживяване на света. Ако мога да го сравня с това, то е като да поставим една нота на мелодията във реципрочна връзка с другите ноти на мелодията, така че не просто звукът, така да се каже, разтърсва въздуха, преживява себе си в пространството, а по-скоро една нота взаимодейства с друга. Наистина е невъзможно да се схванат вътрешните механизми и живот на този, преди всичко, най-висш аспект на човешката природа във вътрешното, духовно око, освен чрез преминаване към такова музикално преживяване от един момент към следващия.

По този начин, цялото човешко същество е разделено на 1. физическо тяло, 2. тяло на образа и силата, което характеризирах като това, което действа в паметта, което, подобно на подсъзнателното знание, одухотворява тялото на образа и силата, 3. истински психическото, астралното тяло, и 4. егото. След това, проследявайки човешкото същество по този начин от най-ниската сетивна граница на физическото до това, което се явява като най-духовния аспект на човешкото същество, до истински трансцендентното, ние се опитваме да видим пред себе си цялостното, завършено човешко същество. Но това също така показва начина, по който трябва да се придобие опит, така че това, което е наистина трайно в човешкото същество, да може да бъде директно възприето вътрешно. Никакво тълкуване, никакво философско разчленяване на обикновеното его не е от полза; това его трябва да бъде пренесено в друга сфера, трябва да бъде преживяно наново при съвсем различни условия. Това „аз“, преживяно по този начин, едновременно се преживява като

от пространствената физичност и постепенно, продължавайки упражненията си, той се издига до степен да може да възприема в потока на времето, да възприема това, което живее в човека само времево, а не пространствено.

Ако мога да добавя следното за тези, които знаят нещо по тези въпроси : Съвременната философия посочва, че човек не може да схване психиката, опитвайки се да я разбере същностно , а само като я разбере като преминаване през процес. *Вундт, по-специално* , подчертава този момент. Вундт обаче посочва, абстрактно, че човек не може да достигне до психиката, като я разглежда като субстанция, а по-скоро трябва да я види в нейния жив процес. Но не става въпрос само за визуализирането ѝ чрез абстрактни понятия в рамките на психичния процес, а по-скоро за потапяне в психическия процес със собственото си аз и преживяване на този процес от първа ръка. След това, постепенно , се появява това, което прави възможно проследяването на този психичен процес дори отвъд онези времена, в които той е вграден в пространствената и физическата сфера. След като човек се е научил да позволява преживяването на един момент във времето да се сблъска с друг, той може постепенно да развие в себе си способността да позволи на вътрешното преживяване на себе си да бъде задействано от потока на времето, където пространственото и телесното за първи път са възникнали в потока на наследствеността. След това потокът на времето се разширява отвъд пространственото и телесното; след това, в потока на времето, в който се вплита азът, човек зърва, по определен начин, пренаталния живот и живота след смъртта. Тогава, за ново разбиране, това, което често съм...

да сравня това с определен образ. За някой, който преминава през това, което току-що описах по принцип, се случва нещо вътрешно, което може да се сравни с преживяването, което *Джордано Бруно* може би е имал, когато е бил в началото на съвременната научна мисъл и я е установявал. По същество, до Джордано Бруно, хората са гледали в космоса, са виждали синия небосвод и са го смятали за наистина обективна граница на пространството. Показателно е, че идеята за първи път се е появила в съзнанието на Джордано Бруно: Всъщност там няма нищо; само нашето възприятие, само условията на нашето сетивно възприятие, правят така, че да виждаме синя купа там; всъщност тя се простира в безкрайността и там, където ни се яви синият небосвод, има само граница на нашето възприятие. Това важи и за времевата сфера. Раждането или зачеването и смъртта се превръщат в граница за времевия небосвод, в който се вираме, граница, наложена ни от нашата сетивна организация. Това, което възприемаме като наш свят, в който живеем и творим с нашето его, със свръхсетивното си същество, се намира отвъд този временен свод, отвъд смъртта, от една страна, отвъд раждането или зачеването, от друга. И днес ние стоим пред този скок напред в човешкото познание, където, подобно на векове преди това, илюзията за синия небесен свод е премахната от човешкото въображение, а от човешкото възприятие се премахва илюзията, че раждането и смъртта са граници, отвъд които човек не може да премине.

Този скок трябва да бъде направен. Тогава той открива пред човека перспективата за истински живот.

свърхсетивното същество. Трябва обаче ясно да се отбележи, че всеки, който желае да стане духовен изследовател по описания тук начин, винаги трябва да може да обмисли, с най-критично самонаблюдение, какво би могло да му попречи обективно да навлезе в този духовен свят. Те могат много лесно да бъдат възпрепятствани да го направят. Вече описах трепкащите и носещи се усещания от потапянето в света; разбира се, не бива да се позволява те да влияят на подготовката за духовно изследване. Но със сигурност е добре да се избягва използването на идеи, които силно ангажират емоционалния живот за медитация, за практическата подготовка на душевния живот. Всеки, който използва идеи, които силно го вълнуват за съзерцание, за медитация, много лесно ще изпадне в заблуда. Следователно, при подготовката е особено важно да се избягва въвеждането на религиозни импулси в упражненията. Религиозните импулси, които силно вълнуват човек, които силно влияят на емоционалния и интелектуалния му живот, трябва да бъдат изключени. И колкото и да е странно - макар че някои може да намират това за трудно за вярване - най-добрите идеи са тези, които ни оставят най-спокойни по отношение на нашия емоционален и емоционален живот. Ако човек се потопи в подобни концепции в математиката, особено в тези, които въвеждат динамичен живот в геометрията, където фигурите могат да приемат различни форми, или в концепции като тези, които аз представих – с тяхното идеално съдържание – във „Философия на свободата“, тогава това със сигурност е нещо, което може да ни придвижи напред в тази област. Това в никакъв случай не означава, че изследванията в хуманитарните науки нямат нищо общо с религиозния живот. Но е въпрос за разбиране, че човек може да се свърже с този религиозен живот –

Това интернализиране и задълбочаване, за което духовната наука може да послужи като подготовка, се постига най-добре, като не се започва веднага, а по-скоро като се тръгне по пътя на изследването с възможно най-беземоционални и незаинтересовани предубеждения . След това, след като човек се потопи в духовния свят, от него ще се появят прозрения, които могат да бъдат мощна помощ, особено за религиозното задълбочаване. По този начин, за този път на духовния изследовател е особено важно да се обмислят идеи, които не са свързани с тревогите и тревогите на живота, които не вълнуват толкова силно душата – особено идеи, които лесно се схващат. Това обаче никога не са идеите, които лесно ни вълнуват, защото тогава всякакви неща от подсъзнанието навлизат в душата. Това подсъзнание обаче трябва преди всичко да бъде изключено.

По този начин човек наистина прониква в духовно преживяване, където за първи път може да открие онази същност в човечеството, която може да се опише като живот в свободата на волята, живот в безсмъртната душа. Всяко човешко същество я носи в себе си. Но тя може да бъде открита само чрез познание по описаните по-горе начини .

В следващата си лекция възнамерявам да продължа именно от тази точка, обсъждайки важните въпроси за човешкия психически живот: човешката свободна воля и безсмъртието на душата, за да покажа как човек може да се издигне от това, което по описания днес начин може да се разбира като свръхсетивно човешко същество, до истинско разбиране на живота на това свръхсетивно човешко същество, на живота в неговата действителна продължителност и на живота в свободна воля. Толкова много е било обсъждано за волята...

Свободата на волята и безсмъртието на душата бяха отхвърлени, защото човек не желаше първо да направи необходимите подготовки, за да навлезе в сферата на човешкия опит , в която трябва да се навлезе, ако човек иска да разбере това, от което произтича свободата на волята и в което пребивава това, което преминава през раждане и смърт у човешките същества. Човек първо трябва да се научи да разпознава как се разгръща временното в човешкия живот по време на това земно съществуване. След това ще намери и начините да надхвърли този земен живот.

Подобни изследвания могат да бъдат плодотворни в най-различни области, въпреки че днес все още има много пречки. Те могат да бъдат плодотворни за най-важните , практически области на живота, например образованието. Въпреки желанието да се приложат най-модерните идеи към образованието , въпреки че живеем във „века на детето“, образованието всъщност не се разглежда от перспективата, която е толкова тясно свързана с образователния живот: перспективата на времевия опит на човешката душа. Всеки, който, както описах, може да погледне една точка от човешкия опит от друга, ще открие в живота на човешката душа един метаморфозиращ, постоянно променящ се живот. Той открива например, че когато човек е станал старо момче, поглежда назад към по-ранни времена и след това още по-назад във времето, и ако не само го погледне външно, но го преживее вътрешно, тогава забелязва как се променя вътрешната структура на душата, какво се случва със структурата на живота на душата в даден момент. И човек забелязва: Това, което в детството се проявява предимно като воля, това, което се изразява като желание,

Това има ефект в по-късен етап от живота, когато човек е по-възрастен – все още е там, но се трансформира в живота на мисълта – в житейския опит, който се вплита в мисълта. Това, което по-късно притежаваме като петдесетгодишни по отношение на житейския опит, е трансформиран волеви живот от ранното детство. Точно както венчелистчето на растението, в смисъла на „Метаморфозата“ на Гьоте, се трансформира външно от зелен лист, но точно както листът не остава зелен, а става червен в розата, така и това, което е желание у детето, се трансформира в житейски опит в по-късен етап от живота. И обратно: Това, което детето мисли, това, което е стимулирано в него като мисъл, се трансформира в по-късен етап от живота във волева енергия. Така че, ако разбирате тази връзка от вътрешната си гледна точка на живота, помислете как можете тогава да повлияете на детето!

Ако изпълнявате всяко безсмислено желание на едно дете и го карате да разпръсква волята си във всички посоки, ще го направите относително идиотско в ранна възраст, защото разпръснатата воля не може да се трансформира в житейски опит, който по-късно намира израз в спокоен интелектуален живот. Тази метаморфоза на вътрешния живот се разкрива пред духовното съзерцание по същия начин, по който се разкриват пространствените отношения. И по същия начин човек се учи как да се опитва да насочва и ръководи мислите на детето, така че то по-късно да не се превърне в летаргичен, инертен човек, а по-скоро да поглъща идеи, които водят до определена енергия на волята. Всеки, който вярва, че стимулирането на волята прави волята силна, а стимулирането на интелектуалния живот прави мислите силни, е на напълно погрешен път; той не познава тъканта и живота на ума.

Сврѣхсетивни хора. Ето един момент – и бихме могли да цитираме безброй други – където истинското проникване в реалността на съществуването води директно към практиката на живота. Всеки, който, както е толкова често срещано днес, иска да остане с чисто външната реалност, е като човек, който има пред себе си парче желязо с форма на подкова и казва за него: „Това е парче желязо с форма на подкова.“ Но някой друг му казва: „Това е магнит.“ Първият човек обаче си мисли: „Не виждам нищо подобно; виждам само подкова и искам да подкова коня си с нея.“ Той не вижда магнита! Но какво може да направи другият човек, който може да добави невидимото към реалността! Така светът е пропит с нещо, което като невидимо се добавя към видимото. Но навсякъде реалността е изпълнена с поток на съществуване, който може да бъде разпознат само когато човек разбере връзката между сврѣхсетивното в индивида и сврѣхсетивното в заобикалящото го съществуване. Фактът, че толкова много неща в наше време изглеждат особено нереални, произтича от убеждението на хората, че стоят непосредствено пред потока на реалността. Това би трябвало да е „научно възприятие“. Но те не виждат това, което живее в дълбините на реалността. Следователно, те са особено неспособни да разпознаят това, което се движи в човешкия живот, като реално. Всеки, който има проницателно чувство за случващото се в настоящето, всеки, който може да сравни по-фини, по-интимни събития с катастрофалните събития, които сега са се превърнали в нещастие на човечеството, ще бъде много, много силно напомнен колко е необходимо, особено в наше време, разбирането за трансцендентната връзка на човечеството със света отново да се вкорени в човечеството. Човек се пита: Как всъщност се е стигнало дотам, че това разбиране липсва?

Товага може да се характеризира по следния начин.

Просто го няма. Хората се смятат за особено умни в днешно време и в известен смисъл със сигурност са такива, въпреки че са доста откъснати от реалността. Мога да посоча книга, която на практика не съдържа следа от реалността от началото до края, но която от своя гледна точка по същество съдържа знанието на целия свят, защото е речник, и то философски: на *Фрит Маутнер*, която днес е особен идол на знанието, не толкова за експертите – които в края на краищата виждат голяма част от аматьорството му – колкото за многобройни лаици или – ако на някого не му е позволено да го каже – „журналисти“. Но всеки, който подходи към тази книга с чувство за реалност, може да изпита странно чувство. Просто се опитайте да подходите към тази книга със здравословно чувство за реалност. Започнете всяка статия, прочетете я, стигнете до края: вървите в кръг. Сякаш сте гледали нещо, което ви е заслепило; след това се обръщате и поглеждате отново. Но не стигате доникъде. С всяка статия се питате: За какво изобщо е било написано това? За всеки, който има усет към реалността, четенето на тази претенциозна книга е мъчение. И все пак, това е много умна книга. Бих могъл да хваля остроумието и интелигентността ѝ до небесата; но това, което се появи, е книга, която с всяка статия ви напомня за нещастния барон Мюнхаузен, който се опитал да се измъкне от блатото за собствената си коса. Тази книга е характерна и за много от това, което се мисли в настоящето и се прави от дълго време, и което отличава хората от...

Ефикасността произтича от сферата на висшите сетива. Но в тази сфера на висшите сетива тече духовното, реалното. И така, откъде идва фактът, че човек се е издигнал над реалното?

Нищо не може да бъде по-разбиращо за истинското християнство и истинската религиозност от това, което тук се разбира като духовна наука. Но помислете за реалността, която по много начини е свързана с развитието на последните две хилядолетия, и ще откриете любопитна фиксация върху това: човек трябва да търси духа „отвъд“ външната природа, трябва да разглежда външната природа като нещо, което трябва да се избягва, ако иска да достигне до духа. Върнете се към по-ранни векове и ще видите: това е отдръпване от външната природа и нейните мистерии; това е търсене на различен път от този, който е разпространен в природата като дух. След това се появиха естествените науки; след това други потребности, свързани с разбирането за природата, се приближиха до човешкото съзнание. Но по-ранните векове бяха гарантирали, че духът не се вижда в природата; той можеше да се намери отделно от природата. Сега той се яви пред човечеството : той беше лишен от дух! Но сега хората изследват какво са направили от природата като обездушена природа! Това се случва от четири до пет века. И тъй като всичко от тази обездушена природа се е възприемало като непременно идващо към човечеството, самото човечество се обездуши. Обездушяването на природата се превърна във вампир върху човешкия дух. Природата навлезе в науката и нейните факти станаха неопровержими. Често съм изразявал възхищението, което човечеството трябва да изпитва днес към резултатите от естествената наука; но природата не бива да бъде обездушена.

Трябва да се гледа по определен начин, иначе се превръща във вампир; иначе човек вече не може да намери това, което живее и диша в човека като дух. Тогава човек намира това, което свири латерната. А това, което свири латерната, се намира дълбоко в органичната сфера. Там човек схваща само органичното тъкане и живот, само едната страна на живота, а не другата, от която сме излезли днес, която вече съдържа свръхсетивния поток в силата на паметта.

МЕДИЦИНАРЪТ

Трета лекция, Берлин, 20 април 1918 г.

*Въпросите за човешката свободна воля и безсмъртието в
светлината на хуманитарните науки*

Сдвояването на тези две значителни загадки на човешката психика, които възнамерявам да разгледам в тази лекция, не е просто случайно; по-скоро се надявам да покажа, че всеобхватният въпрос за човешката свободна воля и въпросът за безсмъртието на душата са тясно свързани от духовно-научна гледна точка и е най-добре да се разглеждат заедно. В това разглеждане обаче ще стане особено очевидно, че един духовно-научен подход трябва да поеме по малко по-различен път от другите научни изследвания, по простата причина, че другите научни изследвания – особено тези, които са често срещани в наше време – обикновено могат да посочат директно резултатите, които са получили. Духовно-научният подход, особено от вида, който се практикува днес, изисква по-точно обяснение за това как изследователят стига до своите заключения; и в това обяснение на изследователския процес човек трябва по същество да търси това, което може да служи като вид доказателство, вид доказателство по въпроса.

Сега знаете, че въпросите за свободната воля и безсмъртието са били и продължават да бъдат обсъждани научно още от най-ранните времена на човечеството.

Размислите върху тези въпроси продължават и до днес. През втората половина на деветнадесети век са правени опити тези два въпроса да бъдат представени като произтичащи от детски начин на човешко мислене . Този подход наскоро е изоставен. Философите са станали по-предпазливи, но основният проблем остава непроменен. По същество може да се каже, че философските размишления върху тези въпроси, колкото и предпазливи да са, не стигат много по-далеч от един вид признание, че човешките методи на мислене всъщност са недостатъчни, за да стигнат до каквито и да е окончателни заключения по тях. Няма да ви обременявам с общ преглед на това, което е било представено на човечеството в това отношение, а по-скоро бих искал да разгледам темата си от гледната точка, която е била застъпвана във всички тези лекции, представени тук . Бих искал само да предговоря това, като кажа, че е поразително, че въпреки сериозното прилагане на всички възможни човешки интелектуални ресурси и цялата възможна проникателност, обикновената философия дава малко повече от един вид скептицизъм по отношение на тези въпроси. Това няма да ви изненада, след предходните обяснения , особено ако вземете предвид, че най-висшите откровения на човешката природа трябва да произлизат от най-съкровената сърцевина на това човешко същество и че тази най-съкровена сърцевина трябва да се търси в свръхсетивната област, тоест в област, недостъпна за обикновените когнитивни способности, обвързани с външния човешки организъм . Следователно не е изненадващо, че преди да се навлезе в духовно-научно изследване , не може да се внесе особена яснота по тези въпроси. Изследователите в това отношение...

винаги имат опита, че работят с неадекватни средства за познание. Те усещат, без да са ясно наясно с това, че в човешката природа, така както тя се проявява, се крие свръхсетивен живот, но че всичко, което този човек може да възприеме с помощта на обикновения организъм, е или насочено към сетивния свят, или е абстрахирано от него, така че човек се оказва в позиция, сравнима с тази например на човешкото око. Окоето може да възприема нещата около себе си, но не и себе си . Тъй като окоето е външен сензорен апарат, т.е. външен обект, окоето, разбира се, може да наблюдава друг човек, доколкото този човек е сетивен обект. Но едно е ясно: човек е способен да наблюдава това човешко око само ако може да заеме позиция извън него. Наблюдателят на човешкото „аз“, *на* човешката душа в нейната същност , е в подобна позиция . Той би трябвало да е „извън“ човешката душа, ако иска да я наблюдава. И не може да се каже, че друг човек може да наблюдава този човешки душевен живот, защото на друг човек се разкрива само човешката физичност. Не е достатъчно друг човек да насочи вниманието си към душата; необходимо е наблюдателят на собственото си същество действително да може да излезе извън собственото си същество, за да го наблюдава. Може би друго сравнение ще ни помогне да илюстрираме какво е предмет на днешната дискусия. Има и друг начин за наблюдение на човешкото око.

Да видиш: че го гледаш в огледало. Но тогава човек няма живата същност на това око пред себе си; човек има образа на това око пред себе си. Това сравнение е подходящо, доколкото чрез методите, които духовната наука трябва да използва, за да получи прозрения по въпросите, които ще бъдат обсъждани днес, човек трябва в известен смисъл да се постави в позиция, която първо разкрива образно това, което човек преживява като човешко същество вътре и в себе си, и че човек поставя себе си, с истинската си човешка природа, в позиция, която трансформира това, което иначе възприема като жива реалност, в образ.

Необходимото за наблюдение на собствената човешка природа е именно това излизане извън собствената същност. Защото дори ако човек иска да има собствената си същност пред себе си като образ, той трябва да стои извън *образа*. Това може да се постигне само чрез онези методи на изследване, за които говорих като за основна тема във всичките си размисли тази зима: чрез прилагане към душата на онези вътрешни процеси – наречете ги „упражнения“ или както искате – които водят до извеждане на същността на човешката душа от самата нея, така че тя да може обективно да стои пред себе си. В последната си лекция разгледах подробно някои от нещата, които човешката душа трябва да направи, за да стигне до този живот извън тялото в познанието. Няма нужда да повтарям това, което обясних онзи ден; бих искал само да отбележа, че вече обясних подробно какво трябва да направи душата, за да постигне това, което ще опиша в книгата „Как да постигнем познание за висшите светове?“, във втората част на „Очерк на езотеричната наука“ и в книгата „За загадката на човека“.

Въпросът е, че човешката психика, такава каквато съществува в ежедневието от събуждането до заспиването, е усилена, доведена до „пробуждане“, тоест до състояние, което се отнася към ежедневно съзнание по същия начин, както ежедневно съзнание се отнася към притъпеното съзнание на сънищата. Точно както човек се събужда от сън към пълноценен дневен живот, така е възможно да се събуди към по-висше съзнание, което аз нарекох „възприемащо съзнание“.

Ако чрез концентрация на мисълта, чувството и усещането човек успее да засили вътрешния си живот до такава степен, че да може да влезе в това съзерцателно съзнание, тогава първоначално е способен да пренебрегне всичко, което иначе се противопоставя на ежедневно човешко наблюдение в сетивното възприятие. Човек е преодолял това сетивно възприятие. Човек живее в различно вътрешно същество на душата, живее първоначално в това, което може да се нарече имагинативно съзнание. Наричам го имагинативно съзнание не защото трябва да се представи нещо нереално, а защото в това съзнание душата е изпълнена с образи – първоначално само с образи, но образи на реалност. И освен факта, че душата е изпълнена с такива образи, които тя вижда съвсем ясно, че самите те не са реалност, а образи на реалност, душата знае също, че съществува в реалния контекст на света, че не изтъква тези образи от някакво нищо, от произволни идеи, а от вътрешна необходимост. Това произтича от факта, че душата се е потопила в реалния контекст на света и от тази гледна точка не създава образи по същия начин като обикновена фантазия, а по-скоро, че това, което е втъкано в образите, запазва характера на реалността.

От изключителна важност е да се разгледа внимателно този първи етап от духовното преживяване, защото грешка може да възникне в две посоки. Едната е, че това, което се разбира тук като въображаем свят, може да се обърка с онези образи, които възникват от болезнено, ненормално съзнание, с всякакви визионерски или подобни явления. Но от това, което беше разработено тук по-рано, ще видите как, дори в трудовете на духовния изследовател по пътя към навлизане в духовния свят, се вземат всички необходими предпазни мерки, за да се отхвърли стриктно неопределеното лутане и носене във всякакви визионерски преживявания . Видението навлиза в душата по такъв начин, че човек не се чувства въввлечен в неговото формиране. То се появява като образ, но човек не може да участва във формирането на образа; човек не присъства във формирането на образа. Следователно, човек не знае неговия произход. Визионерският образ винаги възниква единствено от организма и това, което произлиза от организма, не е нещо духовно или ментално; то е може би воал на нещо духовно или ментално. Решаващият момент е да се прави точно разграничение между целия несъзнателен живот в различни видения и това, което духовният изследовател счита за въображаем съзнателен живот. Това разграничение се състои във факта, че човек е въввлечен във всичко, което е вплетено в образи , точно както е в напълно съзнателно мислене, преминавайки от мисъл на мисъл. Няма начин да се проникне в духовния свят, освен когато дейността, чрез която човек навлиза, е толкова напълно съзнателна, колкото и най-съзнателният мисловен живот. Единствената разлика е, че самите мисли са сенчести, избледнели и че са придобити от външни неща или по някакъв начин от паметта.

въздигат се, докато това, което тук се разбира като въображение, е изтъкано от самата душа в момента, в който се случва.

Трябва да се подчертае, че от друга страна, това въображение не бива да се бърка с това, което с право се нарича фантазия. Това, което човешкото въображение изтъкава, също е изтъкано от подсъзнанието; то обаче често е обвързано – особено когато въображението функционира както в *случая с Гьоте* – с вътрешни закони на реалния живот. Но в това, което човек втъкава във въображението, индивидът не е толкова дълбоко потопен, че да осъзнава своето втъкаване. При изграждането на *въображаемия* образ той е подчинен на вътрешна, реална необходимост. Въображаемото преживяване обаче той не втъкава по същия начин, както във фантазията, а по-скоро по такъв начин, че се предава на обективната необходимост на света. Абсолютно необходимо е да се знае, че това, върху което духовният изследовател първоначално трябва да работи като обективен факт, се появява в неговото съзнание, не е нито визионерско, нито фантазийно, а трябва да се разграничава ясно от тези две – бих казал полярни – противоположности като нещо, разположено по средата. Стоенето в царството на въображението наистина е подобна ситуация на това да стоиш пред огледало с физическото си аз. Човек знае: този, който стои там, е в една реалност, реалност, която се усеща като от плът и кръв, но нищо от тази реалност не се отразява в огледалото. Огледалото съдържа само образ; но този образ е представяне и човек го познава във връзката му с реалността.

Така човек се намира – макар и сега в духовна и умствена сфера – ако е довел душата си до тази точка по съответния начин.

има, в рамките на духовно-психическия свят. Но човек също така знае, че първото нещо, с което се сблъсква, е свят от образи, един въображаем свят, и също така знае, че този въображаем свят има връзка с реалността, точно както отражението има връзка с физическото човешко същество, ходещо в плът и кръв. Това въображаемо познание е, в известен смисъл, първата стъпка към навлизане в духовния свят. Това, което душата преживява във въображаемото познание, е известно засилване на обикновения психически живот, засилване, защото във всеки момент, в който човек живее във въображаемо съзнание, той знае: ако прекрати собствената си дейност, ако не изследва въображаемо, ако по този начин прекъсне съзнанието по някакъв начин, тогава възприятието на въображаемото също спира. Това придава особен нюанс на вътрешния съзнателен живот, нюансът, че съзнанието се чувства вътрешно укрепено и освен това изпитва непрекъсната дейност, произтичаща от него самото – дейност, която не може да спре и в която съзнанието никога не трябва да се колебае. Обикновеното ежедневно съзнание, за своите представи, се поддържа от външни впечатления; то може да се отдаде на тези впечатления и следователно не изисква душата да работи толкова интензивно, колкото трябва във въображаемото съзнание. За разлика от това, имажинерното съзнание представлява нещо, което не се среща в обикновеното съзнание. Това е първият етап, до който достига търсещият душата, желаещ да проникне в духовния свят .

Вторият етап е, че човекът, практикуващ по този начин, в известен смисъл се е превърнал в инструмент за преживяване на

Човекът, изследващ духовния свят, трябва да бъде внимателен към това, което преживява чрез своето въображаемо мислене. Той трябва да придобие способността не само да осъзнава образите, но и току-що описаната дейност, която никога не бива да се пренебрегва, докато провежда въображаемо изследване. В известен смисъл, той трябва да развие повишено, засилено самосъзнание. Чрез това възниква нещо съвсем необикновено. Едва тогава човек наистина стига до разбирането на пълното значение на въображаемото познание. Защото човек може да знае, ако е подготвил достатъчно душата си: с въображаемо съзнание човек не стига до нищо друго освен до образи; пред себе си има само свят от образи, а не реалност. Той знае, че това е свят от образи, а само образ на реалността. Напредвайки обаче в процеса на духовно развитие, отклонявайки вниманието на душата донякъде от образите и фокусирайки се повече върху собствената си дейност, върху засиленото самосъзнание, което трябва да се развие там, той стига до нещо още по-малко познато на обикновеното ежедневно съзнание от въображаемия свят. Стига се до точката, в която, сякаш чрез ангажиране на самоподдържащата се сила на тези сили на задържане, образите постепенно отшумяват, изчезват. Това, което човек първоначално е извадил наяве, сега постепенно изчезва. Но реалността не изчезва; по-скоро на мястото на образите, които човек първоначално е възприел духовно и мисловно, се появява нещо, което се разкрива от образите, което „говори“ от тях. Образите сякаш оживяват; те ни казват нещо по същия начин, както цветовете и звуците на външните обекти. Докато в началото човек е имал само образи, сега от образите се появява духовна и мисловна реалност.

След това възниква втори етап на свръхсетивното съзнание, за което все още не съм намерил по-добра дума - въпреки недоразуменията, които са възникнали около него - като вдъхновено съзнание. Това се случва, когато дейността на въображението се поддържа и се поддържа по такъв начин, че чрез силите на това поддържане образите, така да се каже, се оттичат и това, което може да говори от тях като реалност, наистина говори на човека. Там човек забелязва нещо изключително важно и е от решаващо значение във всички тези въпроси да не прави никаква стъпка в духовното изследване, без да развие пълно съзнание. Човек трябва да е наясно с всяка стъпка, която прави. Всичко неопределено мистично, всичко съноподобно, не може да възникне върху основата на духовната наука. Това, което човек осъзнава, е, че целият свят от образи, които първоначално е притежавал, всъщност е бил само средство за проникване в реалността. Визионерът описва своите образи. Човекът, който възприема въображението, също има образи; той обаче ще ги опише само по такъв начин, че да внуши, че те са средство за проникване в реалността. Той няма да каже, че реалността му е дадена в образите, а най-много: нещо като сетивни органи му е дадено в образите. Сетивните органи също са нещо, което води до реалността, но човек не я възприема директно, като гледа реалността. По подобен начин човек не възприема реалността, като гледа или описва образи; по-скоро образите първо трябва да нахлуят в него. Точно както окото, ако не беше напълно прозрачно, ако беше замъглено и самото възприемаемо, не би могло да види външна реалност, така и умствените или духовните реалности не могат да възникнат за въображаемите образи, преди тези образи да са нахлули в него, да станат средство за очите и ушите на ума.

Те са били, макар и в различен смисъл от обикновените очи, за да виждат, и обикновените уши за да чуват. Това, за което образите са просто средство, е това, което вече се крие зад образите. Това, което сега се изразява чрез образите, е духовната реалност.

Но отново, това е специално преживяване, което съзнанието има с този новодостигнат етап от своето познание. В образите съзнанието е напрегнато; то трябва да поддържа своята активност. И сега, по определен начин, съзнанието е стигнало до всеобхватна самота именно като е насочило вниманието си към собственото си поддържане. Със собствената си активност то постепенно изпада в всеобхватна самота. Образите отшумяват, въображението спира. Но съзнанието сега се държи по-пасивно, още по-пасивно, към това, което говори чрез въображението. Това, което сега получава, то разпознава като идващо от реалността. То е поставено в позиция, сякаш ефектите на реалността идват от всички страни, но самата реалност не е достигната. Човек не е в реалността, нито дори срещу нея.

И отново е важно да бъдем напълно наясно с това: сега си имаме работа с преживявания, с ефектите на реалността, а не със самата реалност. За да влезем в самата реалност, сега е необходимо трето съзнание, което нарекох интуитивно съзнание. По-късно ще видим защо използвах по-познат и популярен израз тук; но това, което се има предвид под интуитивно съзнание на този етап, е нещо различно от това, което обикновено се нарича интуиция. Защото интуицията, която се има предвид тук, наистина е много реална вътрешна...

Този процес не е просто чувство или вътрешно усещане. Той включва издигане до третия етап на съзнанието, където човек не е нито толкова активен, нито толкова ангажиран в продължителна дейност, колкото във въображението, нито е бомбардиран с впечатления от вдъхновение от всички страни. По-скоро, след като яркостта на образите вече е изтрита, това, което е останало от впечатленията от вдъхновението, също трябва да бъде изтрито от съзнанието. Съзнанието трябва да се защити от вдъхновението с определена засилена вътрешна сила. То трябва, в известен смисъл, временно – но само временно – да влезе в състояние, в което се губи в това, което го е вдъхновило. То трябва да стане способно, така да се каже, да се изтрие, да се потопи във вдъхновеното, само за да изплува отново, но сега излизайки от вдъхновеното по такъв начин, че най-накрая да разбере: Това, което е възникнало чрез вдъхновението, е духовна реалност. Човек трябва да схване това, което носи със себе си по отношение на вътрешния опит, по различен начин от това, което е донесъл, когато е потопен във вдъхновението. Само това, което е извадил от вдъхновението, дава пълно осъзнаване на реалността на вдъхновеното и нищо не може да се счита за духовна реалност, което не е навлязло в интуитивното съзнание по този начин през *трите* етапа. Това интуитивно съзнание става активно едва след като душата се е изгубила във вдъхновението. Точно както човек се губи в съня си през нощта, само за да се събуди отново сутрин, така и съзнанието се губи във вдъхновеното, но запазва силата да се издигне отново, носейки със себе си последиците *от* потапянето, връщайки се като

Пълната съзнателна реалност включва това, което е преживяла в интуицията.

Всичко, което се преживява или разбира в духовния свят, и всичко, което се говори отвътре на този духовен свят, се основава на взаимодействието на въображението, вдъхновението и интуицията. Всичко, което е разработено в тези лекции, се е случило по този начин, чрез *душата*, наистина прилагаща методи, които са напълно непознати за мнозинството от хората днес. Защото мнозинството от хората не знаят абсолютно нищо за тези методи, чрез които човек стига до истинското разпознаване на духовното, което живее в близост до нашия ум, както сетивното живее в близост до нашите сетива. Но ако човек е способен да проникне в този духовен свят чрез въображение, вдъхновение и интуиция, тогава той открива в него и духовната същност на самото човешко същество. Човек обаче открива най-съкровено същество, което живее в човешкото същество, това, което е човешкото същество и което се разкрива само чрез външната физическа организация, само когато човек застане срещу себе си външно, когато е излязъл извън собственото си тяло. Човек стига до истински разпознаване на най-съкровено си същество по такъв начин, че то се разкрива само в образи, във въображения. И външният, физически свят, в който човек е бил затворен преди, сега самият той се превръща във въображение на свръхсетивното, така че човек сега наистина познава това, в което първоначално е бил затворен. По този начин човек се научава да познава човечеството такова, каквото го виждаме днес, подтикнат от двата фундаментални въпроса за свободната воля и безсмъртието.

Преди повече от двадесет години, през 1894 г., се опитах да напиша в книгата си „Философията на

свободата -

дъното на загатката на свободната воля. По онова време се опитах да говоря чисто философски, за да може тази книга да бъде прочетена и от всички, които смятат духовната наука, както е представена тук, за чиста глупост. Опитах се да отговоря на въпроса за свободната воля от най-очевидните вътрешни наблюдения, приложими към обикновеното съзнание, и бях принуден да направя това, което обикновено не се прави, когато свободната воля се разглежда философски: да посветя цялата първа част на книгата на пряко, безпристрастно изследване на самото човешко мислене, а не на мислите. Замислих се да попитам: Какво всъщност е, когато човек стане съзнателен: Какво действа вътрешно в душата, когато формира мисли? Попитах: Как се представя собствената мисловна дейност на самия човек? И по това време, макар че не направих заключенията в тази книга, вече бях принуден, тъй като въпросът трябва да бъде представен правдиво, да посоча, че това преживяно мислене – а философите, по-специално, не разбираха какво се има предвид под него – е фундаментално нещо, което се преживява вътрешно по такъв самодостатъчен начин, че изобщо не може да се сравни с това, което присъства в останалата част от психиката и което е свързано с човешката организация в рамките на тази психика. Защото духовният учен е напълно наясно, че стои изцяло на почвата на естественонаучния начин на мислене. Всеки, който изследва човешката психика, каквато се проявява в обикновеното съзнание между раждането и смъртта, ще открие, че тази психика е зависима – макар и по различен начин, отколкото прави това естествената наука днес.

Той вярва – в човешката организация. Но всеки, който наистина работи съвестно и без предразсъдъци, ще открие, че докато всичко останало зависи от човешката организация, истинската мисъл не. В мисълта индивидът може да надхвърли организацията.

Това се основава на факта – и днес искам да отида по-далеч, отколкото сметнах за необходимо в тази книга – че човекът в своята организация не просто притежава това, което е прогресивна еволюция, която е единственият фокус на естествената наука. През последните месеци обясних, че подобен възглед представя целия въпрос едностранчиво и че е въвел всички погрешни перспективи в научната мисъл, които присъстват в нея днес. Трябва да се вземе предвид и регресивното развитие, деволюцията. Човешкият организъм е наистина чудесна структура; той не е само в живот, който може да бъде описан с понятията, които естествената наука използва в момента, в който животът протича в определено възходящо развитие; по-скоро човешката природа включва в себе си *регресивно* развитие и най-изразеното регресивно развитие в тази човешка организация се открива във всичко, свързано със сетивните органи, с главата.

Би било много изкушаващо, ако вместо една лекция, разполагах с четиридесет, за да посоча всичко, което може да се цитира от днешната наука като строго доказателство, че човешката организация показва възходящо развитие, но че самото това възходящо развитие се въздържа и че в основната си част има регресивно развитие.

Това се проявява грубо във факта, че главата е най-закостенялата част от човешкото същество, частта, която е най-драстично регресирала това, което иначе процъфтява, пониква живот. По този начин главата е именно органът на обикновеното съзнание, в който развитието не напредва, а е обърнато. Докато в много отношения останалата част от човешкия живот може да се сравни с буйно, основано на насищане развитие, това, което се случва в главата, трябва да се сравни с непрекъснат, бавен спад на развитието. Нервната дейност на главата, всъщност цялата дейност на главата, а също и на сетивния апарат, се основава на факта, че човешкото същество се минерализира в тази сфера на своето същество; то намалява, това е бавно умиране, поглъщане на смъртта към главата. Помислете за момент за човешкото същество, каквото стои пред вас в буйно, издигащо се нагоре живот, а след това, докато поглъща този низходящ живот в своята организация, собственото си унищожение; По този начин, това разпадане създава пространство и при създаването на пространство, нещо друго заема неговото място: а именно, неговата духовна и умствена природа. Човек не мисли, защото същите сили, които иначе действат в неговия растеж, в неговия поникващ , пъпкуващ живот, са активни и в главата и всъщност в цялата организация на мисълта; не, той мисли, защото тези растящи, пъпкуващи сили се оттеглят, разпадат и правят път на това, което сега заема мястото на това, което иначе, в бушуващата, бушуваща кръв, причинява безсъзнание в останалата част от организма. След като се разбере, че човек развива свободното си мислене, като не продължава това развитие в главата по праволинейния начин, който естествената наука представя , а по-скоро...

че за да се развие мисълта, развитието трябва да се обърне, той наистина ще схване връзката между човешката организация и мисълта. Човек ще разбере как мисълта се намесва в организацията, но че за да се намеси тя, човешката организация първо трябва да бъде преоформена, първо разрушена.

Знам , че с тези твърдения трябва силно да противореча на това, което казват днес естествените учени; но знам, че който правилно обмисли откритията на естествените учени, ще намери в цялата физиология и биология само чисто потвърждение на това, за което сега мога само да загатна. И тъй като това е така, човекът е в онази особена връзка със своето мислене, че то наистина се наблюдава, но не може да бъде разбрано в собствената си вътрешна същност, освен ако не разбере това, което току-що обясних. Ако човек се отдаде на своите идеи, може точно да проследи как една идея е свързана с друга, как свързаните неща са свързани със свързани неща. Може да се проследи как това, което възниква в хода на умствената дейност, зависи от организма, ако само се задълбочи достатъчно дълбоко. Психолозите наричат това асоциация на идеите. Тази асоциация на идеите може спокойно да бъде оставена на естествените учени да я изследват, защото наистина се оказва, че тя е това, в което организмът има думата. Но човек също така знае, че често има моменти в живота, когато не може да остави тази асоциация да си върви по план; защото никога няма да има логически контрол над мисълта, ако човек трябваше да остави асоциацията да върви сяпо. Човек знае, че е съвсем различно как идеите нахлуват и се сливат –

да се съберат, и нещо друго, което да ги насочи според логически закони, така че да станат „правилни“. Достатъчно е само да се консултирате с един от най-популярните наръчници по тази тема и ще видите, че хората вече са наясно как нещо се намесва в чисто естествения ход на идеите, което не принадлежи на организма. Това, което се намесва, е онова, което може да съществува в човешката природа само когато организмът за първи път се оттегли със своите функции, когато за първи път се разпадне, когато добави регресия към развитието.

Сега стигам до тема, която също е неодобрявана днес; но вероятно няма да мине много време, преди вътрешна необходимост да доведе хората до нея. Достатъчно е само да си спомним значимата реч, произнесена през 1870-те години от известния физиолог *Дю Боа-Реймон* върху „Границите на естественото познание“, в която той говори за „загадките на вселената“. Дю Боа-Реймон в известен смисъл е бил склонен предпазливо да обмисли дали да не се впуснем стремглаво в материализма. Той установява две такива граници на познанието: съзнание и материя. Той правилно казва: В материалния живот се случва същото, както в мозъка: водородните, азотните и въглеродните атоми се движат по определени закони; но това става съзнателно за душата и дори най-простите усещания, които възникват в съзнанието, не могат да бъдат изведени от движенията на атомите, нито може да се установи каквато и да е връзка между движенията на атомите и усещанията. И тогава той казва, и това е важно: Ако човек знаеше какво има там, където материята витае в пространството, тогава би могъл да знае и как материята...

Той мисли. Той не знае какво според него „обитава“ пространството. В известен смисъл той е прав, но е прав и за това, което смята за „граници“ на своята наука. Защото с обикновеното съзнание, такова, каквото се използва в обикновената наука, човек развива идеи, усещания и мисли; но всичко това всъщност е доста далеч от процесите на материалния живот. И именно поради тази причина Дю Боа-Реймон би могъл да посочи: Ние не знаем какво обитава пространството като материя; ако знаехме това, бихме могли да се потопим в тези материални процеси и тогава бихме могли да открием и какво е свързано с материалния процес като духовен живот. В известен смисъл той е прав, въпреки че начинът му на мислене е изцяло материалистичен: че дори с обикновеното мислене човек остава дистанциран от процесите на духовния живот. Човек не вижда през тях; те са по-скоро като сенчести форми, човек не прониква в процесите.

В момента, в който човек развие живота на душата, както описах по-рано, в момента, в който се спусне в имажинерното съзнание, той се доближава и до материалните процеси – преди всичко до тези на собственото си тяло. Тогава човек вече не е толкова далечен от тях, колкото е с обикновените, сенчести представи. Обикновеното съзнание просто няма средства да обясни как животът на представите и мислите е свързан с процесите в мозъка. Излагани са хипотези след хипотези; но никъде не се е появило нещо, което наистина да е задоволило въпроса в това отношение, освен някои анатомични и физиологични изследвания, които обаче също не отговарят на истинската природа на нещата.

да бъде много далеч от нещата. Но преминавайки в различно състояние на съзнанието, човек трябва да се приближи до обикновеното възприятие. Това води до нещо, което все още звучи парадоксално за много хора днес, но което може да бъде преживяно и истински преживявано само чрез въображаемо съзнание. Който може да преживее мисленето – в противен случай човек просто го осъществява, то действа несъзнателно – който може да погледне със съзерцателно съзнание какво всъщност се случва в мисленето, по този начин се доближава и до материалните процеси; той всъщност е тласкан към един вид материализъм, но това е само материализъм, който намира дух в материята. Защото те научават – макар че днес някой може да се смее на това, един ден няма да го направи – че това, което стои в основата на материалния процес в мозъка, всъщност е чувство на глад, живеещо в мозъка, а не чувство, разпространено по цялото тяло. И чрез това човек открива разпадането, регресията. Това се проявява като глад , а противоположността на този глад в душата е животът на мисълта и въображението. Въпросът е, че един напълно нормален процес в нашия организъм причинява този регрес, че ние винаги сме в състояние на частичен глад през целия си буден живот и дължим съзнанието си на този глад ; и точно както осъзнаваме глада си в стомаха си, когато той къркори, така осъзнаваме и мисленето си, защото главата ни е гладна.

Външно, освен всички физиологични фактори, се появява нещо, което в известен смисъл може да служи като историческо доказателство за току-що казаното. Знаете, че някои аскети, които обаче не следват духовен, а по-скоро фалшив път, за да постигнат духовен живот, също постят. Този глад-

Това желание, породено не от нормален, а от ненормален живот, е това, което кара хората да осъзнават повече какво се случва в тях. Именно това, по ненормален начин, неподходящ за духовно изследване, поражда по-силно самосъзнание и по този начин по-силно духовно преживяване. Този инстинкт за духовни преживявания чрез преживявания на глад се основава, чрез преувеличаване на истинските фундаментални факти, на факта, че нормалният съзнателен живот във въображението и мисленето всъщност се основава на чувство на глад, на гладен процес на ума. И както казах, ако човек открие това във вътрешно съзерцание, тогава осъзнава, че този регресивен процес е налице, че наистина има разпад в основата му и че мисленето не се явява като факт, основан на по-нататъшно развитие, а по-скоро именно на потискането на органичния живот, на чието място то заема своето място. И щом човек прозре това, щом обмисли това чудо на човешкия организъм, щом не просто действа както абстрактните мистици, които постоянно декларират: „За да постигне познание за Бога, човек трябва да стане едно с висшето си аз“ и т.н., което са само празни фрази, а щом наистина проникне в себепознанието и схване човешката същност по такъв начин, че може да каже: „Това, което възниква в тази същност, се дължи на това, което възниква като чувство на глад в човешкия организъм“ – щом проникне в конкретното по този начин, тогава осъзнава, че това, което живее в човека като мисъл, е, любопитно, несъзнателно вдъхновение. Ето как тази мисъл, в своите ефекти, достига до човека, позволявайки му да насочва обикновени асоциации на идеи, сякаш са нещо външно, защото вдъхновението достига до него –

Това се случва, но остава несъзнателно. Духовният изследовател прониква в дейността на мисленето, тази дейност, която възниква, когато организмът регресира, и разпознава: човек си има работа с вдъхновение. И ако човек изследва, от гледната точка, която описах по-горе, какво стои в основата на това вдъхновение – тоест, ако се потопи във вдъхновението и изплува отново – тогава това е начинът да се открие духовно-психическата същност на човешкото същество преди раждането или зачеването, да се открие какво всъщност се е свързало с това, което идва в наследствения поток от баща и майка, дядо и баба и т.н. Човек стига до това, което е въплътено чрез зачеването; човек стига до това, което, във връзка с настоящето на човешкото същество в тялото, съставлява неговото духовно-психично минало. Човек стига до пряка интуиция за вечното в човешкото същество.

След това, когато човек проникне до нивото на интуицията в току-що разработената област, той дори стига до възприятие за това, което стои в основата на настоящия живот като предишно земно съществуване, какво се простира в настоящето от по-ранното. Разговорите за повтарящи се земни животи не се основават на нещо, което би могло да се нарече фантазия, а на много внимателно разработено изследване, което само в пълна самостоятелност подготвя душата да възприеме това, което всъщност се случва в самите явления на душата.

Ако се стремим да схванем несетивната мисъл в имажинерното познание, което обаче изчезва, защото самата тази мисъл е вдъхновение, ако се потопим в нея, тогава изпитваме: Преди човекът да приеме земното си тяло, той е съществувал в духовен свят, в който

Той е влязъл от предишния земен живот. Човек узнава какво се крие преди човешкото зачеване и следователно вечното. Като може да разглежда мисълта по този начин като нещо, което точно разглобява това, което идва от бащата и майката, което точно предполага деволюцията на развиващото се, човек научава как животът тук, в тялото, е следствие от вечното в човешкото същество. В бъдеще, към перспективата, която беше обичайна преди, макар и само в религиозните вярвания, ще се добави друга, която няма просто да пита: Какво се случва с човешкото същество след смъртта?, а ще добави другия въпрос: От какво състояние на духовно-психически живот излиза човешкото същество, живеейки земния си живот тук? Въпросът за безсмъртието ще бъде още по-важен в бъдеще, защото човек ще разбере как животът тук може да бъде схванат само като продължение на духовно-психически живот. И първото нещо, което човек открива като несъзнателно вдъхновение, постоянно навлизащо в живота, е мисленето, което се изгражда на базата на обратното развитие.

Това, което току-що описох относно регресията на човешката глава и сетивна организация, е в рязък контраст с друг аспект на човешката организация. Точно както всичко, което характеризирах, се основава на деволюция, която обръща еволюцията, така и всичко у хората, свързано с развитието на крайниците им – ръцете и краката и всичко, свързано с тях, тоест всичко, което е вътрешно продължение на крайниците, което е в голяма степен – представлява друга крайност у хората и техния организъм. За някой, който има очи да види какво е около него, човешките крака и особено ръцете са наистина чудесно оформени.

Нещата, дори и този суров поглед, който вижда само четирите маймунски ръце и, леко модифицирани, човешките крайници, напълно пропускат чудото на човешките ръце и крака. Защото това, което е в основата на човешките крайници, не претърпява регресивно развитие, нито деволуция; по-скоро странното е, че надхвърля мярката на останалата еволюция на организма - с изключение на главата. Крайниците претърпяват свръхразвитие; те се простират отвъд точката, до която стигат главата и останалата част от организма. Точно както останалата част от организма се влошава, така и крайниците развиват един вид инерция, превишавайки обичайната граница. Това, което е физиологично свързано с еволюцията на човешките крайници, представлява свръхразвитие, което надхвърля обикновеното, възприемано чрез способността за разбиране, която се развива в три етапа. Това прозрение, относно човешката организация, свързана с чудната структура на крайниците, разкрива, че човек може да схване това само чрез издигане до въображаемо разбиране. Едва когато човек вече не гледа на човешкото същество във връзка с неговите крайности, както може само външната физиология, а по-скоро когато стигне до духовните основи на крайниците, той открива как и там пребивава духовен елемент. Но както това, което е присъщо на мисълта, вече се обявява като вдъхновение – там то е съвсем рудиментарно – така е и с крайностите. Но тук това, което всъщност иска да се появи, това, което причинява свръхразвитие, може да бъде схванато само в образ; само по този начин се стига до интуицията. Разбира се, с това прозрение не е нужно да оставаме на нивото на образа, но...

Човек взема образа и се опитва да го разбере. И там, едва тогава, се крие истинската реалност! Човек прониква от образа до съответното вдъхновение и съответната интуиция. Какво открива човек там? Човек открива това, което, макар и по неопределен начин, като тъмно чувство – именно като несъзнателно въображение – присъства във всяка човешка душа, но което, схванато от вдъхновението и интуицията, представлява съществения елемент, който преминава в духовния свят, когато човек преминава през портата на смъртта. Там се намира духовната част на нашето бъдеще. Това семе е развъдната почва на това, от което се нуждаем след смъртта. И затова съществува свръхразвитие, защото в противен случай развитието би престанало със смъртта. Това осигурява основата за преодоляване на това, от което човек се нуждае, за да има духовно-психична организация след смъртта.

Човешките същества са доста далеч от вдъхновението, а всъщност и от въображението. Следователно, това, което току-що описах относно човешката организация, се проявява в обикновеното съзнание по такъв начин, че вдъхновеното мислене – а всяко истинско мислене е вдъхновено – остава по същество загадка. Това е единственият начин да се обясни как се обсъжда днес. Философията изобщо не изследва това; то просто се приема. Пишат се логики, които просто регулират възходящата, свободно течаща мисъл. Но източникът на способността на душата да разгръща логика остава неуловим. Това разбиране възниква само когато човек осъзнае, че душата е била в духовния свят и е донесла оттам водещия принцип за мисълта и че това, което развиваме като логика, всъщност не е развито в настоящето. Всичко това е съдържание от съществуването преди раждането или зачеването; това съдържание не е отминало. Ние живеем това.

Вечен живот – не сме избягали от вечния живот. Това ни вдъхновява, когато се стремим към мислене, което надхвърля простото въображение. Това е доказателство, но самият факт остава необяснен. Следователно, в тази област човек среща загадки, но не и отговори.

малко до разбирането на това чрез вдъхновение, защото подхождат към въпроса с чувство. Подсъзнателно те притежават въображение, което е представено във връзка с крайностите. Ето защо философите говорят малко за пренаталния живот, защото той може да бъде разпознат само на по-висш план, такъв, който е по-малко склонен да навлезе в обикновеното съзнание. Мисленето, най-близко до въображаемото, възниква скучно. Следователно е много по-лесно и по-често срещано да се говори за това, което остава, като за безсмъртие, но се избягват както силите, които вдъхновяват душата, така и силите, които намираме въображаемо, за да могат самите образи да преминат в духовния свят и от тези образи да се създаде подготовката за следващия земен живот. Ние влизаме в духовния свят с тези образи. Това, което носим в него, представлява по определен начин нашето бъдеще.

Видът знание, за което говорих, което възниква чрез въображение и вдъхновение, водещи до интуиция, предлага възможността наистина, подобно на виждането на отражения в огледала, да се наблюдава образно човешкият живот, като същевременно се прониква в действителната реалност на този живот. Но нещо забележително се случва, когато човек премине през всичко, което принадлежи на пренаталния и постморталния живот: като по този начин излезе от собствената си физичност, като физичността му се превърне във фигуративно представяне,

Това, което човек обикновено преживява като самопреживяване, егото, трепти и се разпада. Това е опасният момент за разбирането, когато обикновеното его се разпада. То е сякаш разпръснато по целия свят, чувствайки се без съзнание.

Това чувство е любопитно, значимо осъзнаване. Човек забелязва, че това, което е оставил зад гърба си, това, от което е излязъл, е било именно основата за обикновеното „аз“. За „аз“, което човек нарича свое „аз“ в обикновения живот, физическата организация е основата. Това „аз“ започва със зачеването, с раждането; едва по-късно започва осъзнаването му. Това „аз“, това непосредствено, настоящо-моментно „аз“, е свързано с организма; човек не може да го намери, когато излезе от организма. И все пак, пълното съзнание за това „аз“ се основава именно на това. Сега човек преживява това „аз“ като нещо самодостатъчно. Би било ужасно, ако човек преживява като свое „аз“ това, което духовният изследовател преживява като „аз“ в неговото разтваряне, когато е извън тялото. Как човек преживява това „аз“? Човек го преживява като потопено; защото ако не е потопено във физическото тяло, тогава човек спи; тогава „аз“-ът е навън и те не го преживяват. То се преживява в тялото, по-специално в онази част от човешката организация, която не е нито регресиращата основна телесна организация, нито крайната организация, надхвърляща нормалното развитие; по-скоро, то се стимулира в останалата част от човешката организация от дейността на белите дробове и сърцето. Стимулира се от факта, че човешкото същество е потопено в собствения си организъм.

Какво е това „аз“, което иначе лежи в латентно състояние ? Това „аз“ става съзнателно, като се потапя в организма.

Духовният изследовател го разпознава като несъзнателна интуиция. Това е интуицията, придобита, когато истинското его, което иначе не се проявява в съзнанието, се потопи в организацията, по-специално в централната организация на човешкото същество. Съзнанието на егото се основава на несъзнателната интуиция. Затова често чувате хората да говорят за „интуиция“, но много по-малко за въображение и вдъхновение. И все пак, именно в тази най-висша сфера, която се проявява като процес на духовно изследване, протичащо извън тялото, съществува едно притъпено осъзнаване. Това е, което *Хамерлинг* нарича „чувство за его“. То тече нагоре от организацията. Такава е организацията, както се проявява. Несъзнателно, въображенията от несетивната мисъл навлизат в онази част от човешките същества, която е вградена в крайниците, и оттам се простират в бъдещето. Това, което живее в настоящото его-съзнание, се разпада; само като съществува в бъдещето, то се освобождава от това разпадане. Това става ясно, когато човек проследи въпроса по-нататък. Защото сега имаме троен аспект в човешката природа, а именно това, което съставлява трите члена на вечния човек: миналото, това, което предшества земното въплъщение, което си проправя път в несъзнателното вдъхновение на организма; след това, това, което се преживява по време на земния живот в несъзнателната интуиция; и трето, това, което се представя като същност на човешкото същество след смъртта във въображението. Това са три члена на човешкото същество и те винаги работят заедно в него. Всъщност, човешкото същество не е простото, монадично същество, за което мечтаят онези, които желаят всяко знание само по удобен начин, а всъщност, три аз-а работят заедно в човека: вдъхновяващото его, което присъства в земния живот; егото, което се преживява в земния живот; и ...

Мислещият живот е пренесен от духовния свят и от предишния земен живот; интуитивният, който живее в настоящата физическа реалност; и въображаемият, който е пренесен, подобно на карета, която носи пътника си, в духовния свят, в който се влиза чрез преминаване през портата на смъртта.

Сега, при хората, действието може да се случи – актът на волята, който е неразривно свързан с организацията на крайниците. То може да се случи по такъв начин, че да произтича от тази организация. Да се приписва свободата на волята на тривиалния живот, на светското, безсъбитийно съществуване, би било абсурдно. Следователно, във „Философия на свободата“ наблегнах на въпроса: Кои човешки действия *са* свободни? Защото човек открива, че тези, произтичащи от асоциации на идеи, все още не са свободни. Хората са свободни за определени действия, но несвободни за други. Свободата на действие се развива само отвътре в човешкото същество и, както показах във „Философия на свободата“, само онези действия, които произтичат от несетивното мислене, от интуитивното мислене, могат да се считат за свободни. Хората трябва да развият нещо, за да предизвикат такива действия, нещо, което ги извежда от самите тях; защото истинското несетивно мислене не следва от организацията на организма, а по-скоро се основава на неговия разпад. Това, което следва от нагоните, идва от организацията; това, което следва от инстинктите, също. Човек трябва да надхвърли себе си, дори несъзнателно . Но как той несъзнателно надхвърля себе си, дори в обикновеното си съзнание? Когато извършва действия, в които е, в истинската същност на своето същество, напълно неангажиран по отношение на всичко инстинктивно, всичко, което е водено от импулси, в което той...

Той притежава свободната мисъл: „тя трябва да процъфтява“, но въпреки това се чувства само като инструмент на събитията. Който може истински да изследва човешкия живот, ще открие, когато погледне как хората насочват такива действия към живота: Те се насочват към живота по същия начин, по който ние се насочваме към личност, която обичаме. Ако истински ги обичаме, тогава ги приемаме такива, каквито са, прегръщаме ги, надхвърляме себе си. Действия, които могат да бъдат разглеждани по този начин, действия, чийто най-съкровен импулс е любовта, това са свободните действия на човечеството, когато тази любов е родена от вътрешна мъдрост, изградена върху сетивно, интуитивно мислене. Представих това преди двадесет и пет години във „Философията на свободата“ от гледна точка на наблюдението; днес го представям от гледна точка на духовната наука. Така, в едно свободно човешко действие имаме триадата: сетивно мислене, редукция, командване на организма – любов – действие. Това е триадата, която живее в свободната човешка природа: свободна интуитивна мисъл, любов, действие. Но тя трябва да възникне в обикновеното съзнание. Тя със сигурност трябва да се основава до известна степен на това, което току-що описах.

Но човек, който действа свободно, следователно все още не е ясновидец; той все още не е постигнал възприемащо съзнание. Точно както духовният живот навлиза в поетите и художниците, така той навлиза в тях чрез това, което в книгата си наричам морално въображение. Ако човек погледне в духовния свят към духовния еквивалент на моралното въображение, тогава ще има въображения; защото това, което представлява моралните импулси, не живее в нас. Емоционалното отражение на това се намира в съвестта; визуалното

отражение на това се намира в ума.

Съзнанието е моралното въображение, което притежава моралните импулси. Говорейки от духовно-научна гледна точка, се казва: Подтиците за морални импулси не само пребивават в нас, но са и заимствани от духовния свят; те обаче влизат в съзнанието като морално въображение. Това е в основата на човешката свободна воля.

Нека разгледаме още веднъж какво се изразява в организацията на висшите крайности, която се простира в човешкия организъм. Това не е за живот, който трае до смъртта; то съдържа импулсите, които придобиват смисъл след смъртта. Те присъстват, живеят в човешкото същество, като по този начин извършват действие, което има значение отвъд обикновения живот; те не са основани в организма. Защото организмът трябва да надхвърли организационните си граници, за да осъществи това. Там той осъществява нещо. Там той осъществява нещо в човешкото същество, което няма нищо общо с чисто научна необходимост, защото тази научна необходимост разглежда човешкото същество във връзка с всичко, което се намира между раждането и смъртта. Но когато това, което е активно тук, но достига пълната си реалност едва след смъртта, се появи, тогава това е „бъдещият аз“, ако можем да го наречем така. И какво завладява този бъдещ аз? Казах: свободната мисъл. Миналият аз – триадата от азове, която се намира в човечеството – който ние въплъщаваме, който вдъхновява нашия вътрешен живот, е това, което ни позволява да имаме свободна мисъл, свободна от просто въображение, и което също така дава тласък за морални действия. Но това би останало пасивно. То обаче трябва да бъде обзето от жизнени импулси. Те идват от бъдещото аз. Във всяко свободно

Действието изразява безсмъртната същност на човека. Защото в настоящия Аз, който живее чрез тялото и едва в бъдеще придобива смисъла си чрез това, което е подготвено от духовната и психическата сфера, бъдещият Аз, с всичките си импулси и активни сили, които завладяват свободната мисъл на миналия Аз, си проправя път, обхващайки го. Безсмъртният човек, в хармония с бъдещия човек, си проправя път в настоящия човек. Чрез това човекът е свободно същество!

Човек първо трябва да осъзнае, че безсмъртната същност на човечеството се крие в свободния човешки акт, за да разбере, че естествената наука е напълно права, когато говори за липса на свободни действия; защото тя не разглежда – нито пък това е нейна задача – безсмъртната същност на човечеството. Но преди да разбере тази безсмъртна същност, не може да проникне до това, което се издига от подсъзнателните дълбини и намира израз в моралните действия. Човешката воля е несвободна в тези стремежи, но развитието към свобода се крие в нея. Човечеството е същество, което непрекъснато се освобождава. И колкото повече се разгръща това, което живее в него като вечно ядро на битието, толкова повече свобода постига то. Ние сме свободни, защото сме безсмъртни; ние сме свободни с онази част от нашето същество, с която сме безсмъртни.

Това е начинът, по който може да се открие всичко, което по отношение на тези два въпроса – свободната воля и безсмъртието на душата – естествената наука никога не може да открие; и тя ще си остане толкова по-добра естествена наука, колкото по-малко претендира да се намесва в тези области. Но науката си остава това, което по този начин се намесва в ума и в духовния живот.

Човечеството в по-ранните векове и хилядолетия, което е притежавало различен вид духовен живот, все още не се е нуждаело от тази наука. Но днес сме все по-близо до времето, когато трябва да възникне пълно осъзнаване на това, което е в основата на човешкия живот. Човечеството ще се нуждае все повече от това, което науката за свръхсетивния живот може да предложи. Често съм обяснявал: Само духовният изследовател може да проникне в свръхсетивния живот; но това, което той казва, трябва да се изследва с обикновено съзнание и може да се приеме, дори ако човек самият не е духовен изследовател, въпреки че днес всеки може да стане такъв. Когато духовният изследовател представя своите открития на обикновеното съзнание, те могат да бъдат разбрани с обикновено съзнание, стига човек да не бъде подведен от това, което, макар и напълно оправдано на свое ниво, винаги прекраща границите си, когато се стреми да забрани изследванията в територии, различни от тези на просто природни явления. Много неща обаче водят далеч от духовните изследвания и всеки, който вярва, че един духовен изследовател може да има и най-малка склонност към фантазия, много греша. Всеки, който си мисли, че е лесно да се проникне в духовния свят и че, за разлика от това, обикновените изследвания в клиники и лаборатории са трудни, няма представа за истинското положение на нещата. По принцип всичко, което се изразходва в областта на външната наука, е незначително в сравнение с това, което е в основата на истинското изследване, когато човек иска да проникне в описаните днес области.

Но е необходимо също така да се погледне безпристрастно как хората често вярват, че са безпристрастни, и то отвътре, в контекста на...

Плен. Напомня ми за това, когато многократно виждам как популярните философи разглеждат обсъжданите днес въпроси, като многократно заявяват: Човекът се състои от тяло и душа. Те знаят – това е било основата на всички размисли тази зима – че човек не може правилно да разбере човешката природа, без да я раздели на тяло, душа и дух. Само хуманитарните науки наистина правят това днес. Но мнозинството философи все още не говорят за тяло, душа и дух и вярват, че по този начин водят безпристрастна наука. Човек просто трябва да се вгледа в нещата. Защо философите днес не говорят за тяло, душа и дух – и по този начин замъгляват собственото си разбиране за тях? Те вярват, че провеждат изследвания без предпоставки, но в действителност следват Осмия вселенски събор от 869 г.! Те просто не знаят, че това съответства на догмата, установена по това време, че човек не трябва да се счита за тричастен, а че може да се говори само за тяло и душа, а на последните най-много да се приписват духовни качества. Това, което е било истински ужас през Средновековието, се е запазило и в днешно време; и когато *Вундт* говори за тяло и душа днес, той вярва, че говори без предразсъдъци, но в действителност просто следва насоките на Осмия Вселенски събор. По този начин хората са под влиянието на несъзнаваното. Но човечеството днес не е „авторитарно“ и затова обръща малко внимание на това дали онези, които са авторитети за неавторитарните, стигат до твърденията си от такива основания или практикуват непредубедена наука. Това е едно нещо, което се представя пред наблюдателя.

Другият момент е, че е необходима вътрешна сила, за да се издигнем до царството на въображението, да поддържаме повишено съзнание, за да не се изплъзваме постоянно. Човек не бива да вярва, че може веднага да влезе в царството на фантазията, ако не продължи с преживяването си, водени от външната реалност, ако, воден от вътрешна необходимост, не се осмели смело да застане в новото преживяване, за да влезе в *царството* на духа. На хората им липсва тази вътрешна смелост; в противен случай духовното изследване би могло да напредва по-лесно. Страхливостта и *страхът* от самотата са заровени в подсъзнанието. А онези, които таят тази страхливост и страх, излизат и наричат духовното изследване просто фантазия, вярвайки, че *могат* да го опровергават с аргументите си. Ако човек разгледа аргументите им, ще открие, че те са несъзнателна страхливост, несъзнателен страх и безпокойство, които се стремят да заблудят и да вцепенят себе си по отношение на аргументите, които изтъкват срещу духовното изследване. Но всеки духовен изследовател знае, че който се потопи в духовната наука по отношение на духовно-свръхсетивните аспекти на човешката природа, може да стигне до разбиране на нещата. Истината *се основава на...* Въпреки цялата тъмнина, която му се противопоставя, и колкото и да е атакувано и клеветено, то ще си проправи път – както някога е казал един блестящ немски мислител – през еволюцията на човечеството, дори през най-тесните пукнатини и цепнатини; то ще си проправи път към човечеството. Човечеството ще осъзнае, че е свръхсетивно същество и че за истинско себепознание, но и за истински практически живот, то все повече ще се нуждае от свръхсетивни прозрения. Следователно, чрез интуитивно комбиниране на това, което се възприема като

Това убеждение се изразява, когато човек представя пред публика все още парадоксалните идеи на хуманитарните науки , когато е сериозен и пренебрегва възникващите недоразумения, обръщайки внимание на тази преобладаваща сила на истината и този вечно жив импулс. И това е, което човек слага на езика си, не като фраза, а като дълбоко убеждение: Дори ако отделни аспекти, такива каквито се изследват в момента, все още са опетнени или засегнати от тази или онази грешка; импулсът на истината живее в това, което е предназначено да протича през хуманистичното изследване. Това се усеща от потопените в него. Затова те го казват, наистина не като фраза, а като израз на самия живот, свързан с духа: Въпреки всичко - истината трябва да възтържествува и в тази област!

Антропософия Компания

Покана

към

Лекции

който

Д-р Рудолф Щайнер

през зимата на 1918 г. в зала „Хендворт-Шарвенка“, Берлин, Люцовщрасе 76.]

Програма.

1. Четвъртък, 24 януари, 20:00 ч.:

Целта и същността на духовното изследване.

2. Четвъртък, 7 февруари, 20:00 ч.:

Човекът като духовно и духовно същество.

3. Четвъртък, 21 февруари, 20:00 ч.:

Гьоте като баща на интелектуалното изследване.

4. Четвъртък, 28 февруари, 20:00 ч.:

Умът, душата и тялото на човека.

5. Четвъртък, 7 март, 20:00 ч.:

Природата и нейните мистерии

в светлината на духовните изследвания.

6. Четвъртък, 14 март, 20:00 ч.:

Историческият живот на човечеството и неговите загадки

в смисъл на хуманитарните изследвания.

7. Четвъртък, 21 март, 20:00 ч.:

Разкритията на несъзнаваното

от хуманитарна гледна точка.

8. Четвъртък, 28 март, 20:00 ч.;

Животът в изкуството и изкуството в живота

от хуманитарна гледна точка.

само за правостоящи .

се предлагат на щанда за сирена вечер.

Антропос физически Компания.

Покана

към

още три лекции

който

Д-р Рудолф Щайнер на

15 април 1955 г., 18 и 2

в Klindworth-Scharwenka Hall, Берлин, Lützowstraße 76

Програма.

1. Понеделник, 15 април 1918 г., 20:00 ч.:

ЧОВЕШКИЯТ СВЯТ И ЖИВОТИНСКИЯТ СВЯТ

Представено според произхода и развитието му в светлината на хуманитарните науки.

2. Четвъртък, 18 април, 20:00 ч.:

ПСИХИЧНИЯТ ЧОВЕК

базиращи на резултатите от изследвания в хуманитарните науки.

3. Събота, 20 април, 20:00 ч.:

ВЪПРОСИТЕ ЗА ЧОВЕШКАТА СВОБОДНА ВОЛЯ И БЕЗСМЪРТИЕТО

в светлината на хуманитарните науки.

Билети на цена от 3 марки, 2 марки, 1 марка, 50 пфенига и само места за правостоящи .

Билети се предлагат на касата вечер. Предварителна продажба е на разположение на адрес Motzstr. 17, Garden House II , всеки ден от 11:00 до 1:00 часа и от 17:00 до 7:00 часа.

БЕЛЕЖКИ

Сю този проблем

Текстова основа: Доколкото може да се определи, лекциите са транскрибирани от Валтер Вегелан и са преведени в обикновен текст. Тези преписи формират основата на отпечатания текст. Не съществува препис на обявената лекция от 28 март 1918 г. „Животът в изкуството и изкуството в живота“. Оригинални стенографски записи не са оцелели. Преписите вероятно съдържат малки пропуски, особено към края на лекциите.

Заглавието на тома идва от редакторите на първото издание на пълните съчинения (1962 г.) въз основа на уводните бележки към втората лекция: „Да се говори за вечната природа на човешката душа или, както може да се каже още, за проблема за безсмъртието и свързаната с него загадка на свободата... е задачата на цялата поредица от лекции, които възнамерявам да изнеса тук тази зима.“

Заглавията на лекциите са от Рудолф Щайнер (вижте възпроизвеждането на поканата на страници 360 + 361).

За второто издание през 1992 г. томът беше преработен и снабден с допълнителни бележки, именник и подробно съдържание.

Публикации в списания:

- «Blätter für Anthroposophie», Базел, 10-та година 1958 г. № 4-11,
11. Година 1959, бр. 1-6
12. Година 1960, бр. 9-12
13. Година 1961 № 1

Бележки по текста

Произведенията на Рудолф Щайнер в Събраните съчинения (СА) са изброени в бележките с техния библиографски номер. Вижте също общия преглед в края на тома.

към страница

- 11 *Едуард фон Хартман* (1842–1906) първоначално се стреми към военна кариера, но е принуден да се пенсионира през 1865 г. поради заболяване на коляното. След това се посвещава на философски изследвания, получава докторска степен през 1867 г. и публикува най-известния си труд „Философия на несъзнаваното: Опит за светоглед“ през 1869 г. Той пише за „Историята на доктрината за душата“ в „Съвременна психология: Критична история на немската психология през втората половина на 19 век“ (Лайпциг, 1901 г.). За повече информация относно Едуард фон Хартман вижте главата „Съвременни идеалистични светогледи“ в „Загадките на философията“ на Рудолф Щайнер, GA 18, и есето „Едуард фон Хартман“. Неговото учение и неговото значение“ в „Методологични основи на антропософията“, GA 30, и некролога „Едуард фон Хартман“ в „Луцифер-Гнозис“, GA 34. Вижте също бележките към стр. 261 и стр. 311.
- 12 *Франц Brentano* (1838–1917), племенник на Клеменс Brentano, е католически теолог и професор по философия във Вюрцбург до 1873 г., когато напуска Църквата и подава оставка от професорската си длъжност поради догмата за непогрешимостта. От 1874 г. нататък работи като професор, а по-късно като частен преподавател във Виена. Рудолф Щайнер му посвещава некролог през 1917 г. в труда „За загадките на душата“ (GA 21). Вижте също есетата за него в „Идеята за Гьотеанума сред културната криза на настоящето“, GA 36. Съчинения: „Психологията на Аристотел“ (Майнц 1867); „За произхода на моралното познание“ (Лайпциг 1889). Цитатът, споменат тук, може да бъде намерен в „Психология от емпирична гледна точка“ (Лайпциг 1874), том 1, стр. 20.
- 13 *Херман Лудвиг Фердинанд фон Хелмхолц*, 1821-1894, физиолог и физик, най-важният представител на емпирично-физическия възглед за медицината през 19 век; написал трактат за постоянството на енергията.
- 13 *Юлиус Роберт Майер*, 1814-1878, немски лекар и естествоизпитател, формулира закона за запазване на енергията през 1842 г.

- 15 „Загадката на човека“ (1916), GA 20.
- 16 „Как човек може да придобие знание за висшите светове?“ (1904), GA 10.
- 30 *Валтер Ратенау*, 1867-1922, държавен министър и индустриалец; през 1921 г. министър на възстановяването на Райха. През 1922 г., като министър на външните работи на Райха, сключва Рапалския договор и е убит от десни радикали през същата година. - „Критика на времето“ (Берлин 1911); „Механиката на ума“ (Берлин 1913); „За нещата, които предстоят“ (Берлин 1917).
- 31 „*Стига с тези спорове...*“: „За нещата, които предстоят“ (виж бележката на стр. 30) стр. 52.

„*За последен път ...*“.* „За нещата, които предстоят“ (вижте бележката към стр. 30) стр. 220.
- 32 „*И още веднъж ...*“: „За нещата, които предстоят“ (вижте бележката към стр. 30) стр. 221.
- 35 *Фридрих Рителмайер*, 1872-1938, първоначално протестантски свещеник, през 1922 г. съосновател и ръководител на Християнската общност. Есе „Върху теософията на Рудолф Щайнер“ в „Християнският свят. Евангелско енорийско списание за образовани хора от всички класи“, 31-ва година, брой 33-35, Марбург 1917 г.

Албрехт фон Халер (1708–1777), швейцарски лекар, ботаник и поет, основател на експерименталната физиология. Като типичен представител на Просвещението, той се е стремил предимно да предава философски и морални истини чрез поезията си. Репутацията му се гради повече на неговия полимат, отколкото на поезията му.

„*В сърцето на природата...*“: Виж „Природонаучни съчинения“ на Гьоте, редактирани и коментирани от Рудолф Щайнер в „Германска национална литература“ на Кюршнер, 5 тома (1884–97), препечатка Dornach 1975, GA 1a-e; Глава: „Формиране и трансформация на органичните природи, приятелско обаждање“, том I, стр. 170.
- 37 „Загадките на философията“ (1914), GA 18.
- 39 *Оскар Хертвиг*, 1849–1922, анатом. След десетгодишна професорска длъжност в Йена, той ръководи анатомо-биологичния институт в Берлин от 1888 г. Рудолф Щайнер многократно се позовава на трудовете на Хертвиг в своите писания и лекции, в които оспорва теорията за еволюцията на Дарвин; „Ставането на организмите: Опровержение на теорията за случайността на Дарвин“ (Йена, 1916 г.); „Елементите“

„Теорията за човешкото развитие “ (Йена, 1910); „В защита срещу етичния, социалния и политическия дарвинизъм“ (Йена, 1918).

- 39 *Теодор Циен*, 1862-1950, професор по психиатрия в Берлин. «Ръководство по физиологична психология в 15 лекции», 2-ро издание, Йена 1893.

- 40 *Карл Вилхелм Негели*, 1817-1891, швейцарски ботаник, заемал професорски длъжности в Цюрих, Фрайбург и Мюнхен. Произведения: «Entstehung und Begriff der naturhistorischen Art» (Мюнхен 1865); «Die Hierarchien Mitteleuropas» (Мюнхен 1885-1889).

Емил дю Боа-Реймон, 1818–1896, немски физиолог, професор в Берлин и от 1867 г. постоянен секретар на Берлинската академия на науките. Той става известен предимно с лекциите си „За границите на естественото познание“ (изнесена на 14 август 1872 г.; Лайпциг 1872 г.) и „Седемте загадки на Вселената“ (Лайпциг 1882 г.), както и с „Изследвания върху животинското електричество“ (Берлин 1848–84 г.). Цитираният тук пасаж се намира в първия том на неговите „Лекции“ (Лайпциг 1885–1887/1912), стр. 21: „Не би ли било уместно тя (физиологията) най-накрая, във формално отричане, да скъса с жизнената сила веднъж завинаги, точно както *Готшед* тържествено прогони шута от немската сцена в Лайпциг преди сто години?“

- 42 *Неовитализъм*: „Възобновяване на идеята, залегнала в основата на по-стария витализъм, а именно, че в живото тяло действат други сили и преобладават други закони, отколкото извън него.“ (Meyers Großes Konversationslexikon, 6-то издание)

- 47 „*Не можем да мислим*“: Вж. Т. Циен, ааО, стр. 171 (бел. към стр. 39).

- 48 *Ако имам приятел*: Вж. Т. Циен, ааО, стр. 118 и сл. (Бележка към стр. 39).

- 49 *Психоанализа*: Нейните основни публични представители по това време са К. Г. Юнг и З. Фройд. Рудолф Щайнер обсъжда психоанализата подробно в лекциите си от 10 и 11 ноември 1917 г. в „Индивидуални духовни същества и тяхната дейност в човешката душа“, GA 178, и от 22 януари и 12 март 1918 г. в „Смъртта на Земята и световният живот: Антропософски дарове за живот, необходимост на съзнанието за настоящето и бъдещето“, GA 181, както и „Проблеми на съвместното съществуване в Антропософското общество“, GA 253.

- 51 *„За загадките на душата“* (1917), GA 21.

Фридрих Теодор Вишер, 1807–1887, естетик, писател и поет. Професор по философия (Хегелианска школа) в Тюбинген, Цюрих и Лайпциг и член на Германското национално събрание през 1848 г. Произведения: „Естетика“ (Щутгарт 1846–58), „Фауст на Гьоте“ (Щутгарт 1875), „Друг“ (Щутгарт 1878). Цитираният пасаж е свободно взет от „Старо и ново“ (Щутгарт 1881–1882), стр. 194. – Вижте също есета на Рудолф Щайнер, „Красивото и изкуството“ в „Изкуство и познанието за изкуството“, GA 271, Глава IV.2; „Появата на границите на познанието“ в „За загадките на душата“, GA 21; и лекцията от 5 май 1923 г. в „Три перспективи на антропософията“. „Културни феномени, разглеждани от хуманитарна гледна точка“, GA 225.

- 52 *Дю Боа-Реймон говори за „Седемте световни загадки“*:
Вижте бележката на стр. 40.

- 55 *това, което нарекох формиращо-силово тяло на човека в ... списанието „Das Reich“*: В есето „Познанието за състоянието между смъртта и новото раждане“ в списанието „Das Reich“, редактирано от Александър фон Бернус, 1-ва година, книги 1 и 4, Мюнхен 1916/17; препечатано във „Философия и антропософия. Събрани есета 1904-1918“, GA 35, стр. 269 и сл.

Теодор Зиен: Вж. пак там. стр. 172 (виж бележката на стр. 39).

- 61 *в кратко есе*: „Човешкият живот от гледна точка на духовната наука“ (1916), във „Философия и антропософия. Събрани есета 1904-1918“, GA 35.

спекулирана жизненост: Вижте бележката на стр. 40.

- 62 *до 1822 г.*: „На 11 септември 1822 г. Светата инстанция постановява... че печатането и публикуването на произведения, които учат за движението на Земята и застоя на Слънцето... ще бъде разрешено в Рим.“ (Allgemeine Deutsche Biographie, запис „Коперник“) В указа се казва: „Прославените кардинали постановяват, че в съответствие с декретите на Конгрегацията на Индекса от 1757 г. и 1820 г., Магистърът на Двореца вече не е задължен да отказва разрешение за печатане и публикуване на такива произведения, които разглеждат движението на Земята около Слънцето и застоя на Слънцето според общоприетия сега възглед от астрономите, освен ако няма други възражения срещу тези произведения.“ На 25 ноември 1822 г. папа Пий VII дава съгласието си за този декрет.

62 в лекцията ... за историческия живот: Вижте лекцията от 14 март 1918 г. в този том, стр. 177 и сл.

Пастор Рителмайер: Вижте бележката на страница 35.

69 *Както е казал Гьоте, той никога не се е замислял да си помисли: „Как стигна дотук? / Казват, че си го направил добре!“ / Детето ми! Направих го умно: / Никога не съм се замислял да мисля!“* (Питомени епиграми VII).

70 *както е петно в окото:* «Изказвания в проза», 5-ти раздел «Психологически наблюдения», стр. 457 и сл. („Винаги остава най-забележителното...“) в том V от «Научни писания» на Гьоте, редактирани и коментирани от Рудолф Щайнер в «Германска национална литература» на Кюршнер, 5 тома (1884-97), препечатка Дорнах 1975, GA Ia-e.

Йохан Георг Хаман, 1730-1788, философски писател от епохата на Просвещението, който изоставя рационализма в полза на всеобхватната интуиция и създава доктрина за сетивно-духовното единство на човека.

72 *Гидеон Шпикер, 1840–1912, професор по философия в Мюнстер. Вижте неговата автобиография „От манастир до академично преподаване: Съдбата на един бивш капуцин“* (Штутгарт 1908). Рудолф Щайнер го споменава, наред с други, в лекциите си от 15 февруари 1917 г. в „Дух и материя, живот и смърт“, GA 66, и от 18 октомври 1917 г. в „Свобода – Безсмъртие – Социален живот“, GA 72.

„Към коя философия се изповядва човек“: Гидеон Спикър „В повратния момент на християнския световен период. Философска изповед на бивш капуцин“ (1910), стр. 30.

75 *Херман Грим, 1828–1901, литературен и историк на изкуството, син на Вилхелм Грим, професор в Берлин. „Гьотеови лекции“, изнесени в Кралския университет в Берлин през 1874/75 г. (Берлин 1876). 8-мо издание. 1903 г., том 2, лекция 23, стр. 171 и сл. – За Херман Грим вижте също есетата на Рудолф Щайнер „Един може би съвременен личен спомен“, „Как днес <настояще> бързо се трансформира в <история>“, „Необходимата промяна в духовния живот на настоящето“ и „Духът на вчерашния ден и духът на днешния ден“ в „Мисълта на Гьотеанума“. Събрани есета 1921-1925“, GA 36, „Херман Грим на седемдесетия му рожден ден“ и некрологът „Херман Грим“ в „Методически основи на антропософията“, GA 30, както и лекцията за Херман Грим от 16 януари 1913 г. в „Резултати от духовните изследвания“, GA 62.*

Ернст Хекел, 1834–1919, лекар и естествен учен, професор по зоология в Йена; той приема дарвинизма с голяма страст и го развива доразвива. За повече информация за Хекел вижте есето на Рудолф Щайнер „Хекел и неговите опоненти“ в „Методологични основи на антропософията: Събрани есета по философия, естествени науки, естетика и психология“, GA 30, и лекцията от 5 октомври 1905 г. в „Загадката на Вселената и антропософията“, GA 54. Негови произведения включват: „Загадката на Вселената“ (Бон 1899), „Чудесата на живота“ (Щутгарт 1904) и „Естествена история на сътворението“ (Берлин 1868).

Йохан Готфрид Хердер, 1744–1803, теолог, философ на изкуството и историята, учител и проповедник в Рига и Бюкебург. През 1770 г. той се запознава с Гьоте в Страсбург, който го назначава за генерален началник във Ваймар през 1776 г. Вижте по-специално основния му труд „Идеи върху философията на историята на човечеството“ (Рига 1874–91). Рудолф Щайнер обсъжда влиянията, които Гьоте получава от Хердер, наред с други неща, в Глава III, „Генезисът на мислите на Гьоте за формирането на животните“, в „Въведения в научните трудове на Гьоте“, GA 1, и в Глава 1, „Теорията на метаморфозата“, стр. 112 и сл., в „Светогледът на Гьоте“, GA 6.

Писмо до Хердер: Писмо на Гьоте от 27 март 1784 г.; Ваймарско издание № 1903.

Той разказва как по време на престоя си във Венеция открил животински череп в гробището: Виж в „Дневни и годишни дневници“ за 1790 г. (Ваймарско издание, част I, том 35, Дневни и годишни дневници, част първа, стр. 15; Хамбургско издание, том 10, стр. 435). Там пише: „Защото, когато често се разхождах по дюните на Лидо, ..., намерих череп на овца, толкова перфектно счупен, че това потвърди за мен ... истината, която бях разбрал преди това: че всички черепни кости произхождат от трансформирани прешлени ...“; Рудолф Щайнер също включва този пасаж в коментара към Глава 1. „Хората, както животните, притежават междинна кост“, пише той в първия том (стр. 316) на „Естественонаучни съчинения“ на Гьоте (5 тома, 1884–97, препечатани в Дорнах 1975, GA 1a-e), които той редактира и анулира в „Deutsche National-Litteratur“ на Кюршнер. Гьоте споменава това толкова важно за него откритие отново в есето „Значително предизвикателство чрез една-единствена гениална дума“ („Естественонаучни съчинения“, втори том). Там той пише (стр. 34): „...едва през 1791 г., когато аз, от пясъка на подобното на дюни еврейско гробище във Венеция, разкопах разбита

Schöpsenkopf [Schöps = източноцентралногермански и австрийски за овен, бел. на редактора], веднага забелязах, че лицевите кости също са производни на прешлени...».

- 80 *„Мозъкът е просто трансформиран ганглий на гръбначния мозък“*: Във Ваймарското издание, в част II, том 8, стр. 359 и сл., може да се намери следната Паралипомена X: „В бележник от венецианското пътуване от 1790 г. се намира следната бележка за мозъка: <Самият мозък е просто голям главен ганглий. Организацията на мозъка се повтаря във всеки ганглий, така че всеки ганглий трябва да се разглежда като малък подчинен мозък.>“ Вж. Карл фон Барделебен, „Гьоте като анатом“, Годишник на Гьоте, том XIII (1892), стр. 175.
- 81 *„Опит за обяснение на метаморфозата на растенията“*: Вижте „Формиране и трансформация на органичните природи“ в „Природонаучни съчинения“ на Гьоте, редактирано и коментирано от Рудолф Щайнер в „Германска национална литература“ на Кюршнер, 5 тома (1884-97), препечатка Дорнах 1975, GA Ia-e, том I, стр. 17.
- 83 *Мислене за мисленето*: Вижте главата „Мислене в служба на мирогледа“ във „Философията на свободата“, GA 4, и препратката към стр. 69.
- „Нещата сами по себе си“... „приключение на разума“*: Вж. главата „Епохата на Кант и Гьоте“ в „Загадките на философията“, GA 18, и Глава VII: „Има ли граници на познанието?“ във „Философия на свободата“, GA 4.
- Относно „интуитивната преценка“*: Виж „Формиране и трансформация на органичните природи“, том I, стр. 115, в „Природонаучни съчинения“ на Гьоте, редактирани и коментирани от Рудолф Щайнер в „Германска национална литература“ на Кюршнер, 5 тома (1884-97), препечатка Дорнах 1975, GA Ia-e.
- 88 *„Писма за естетическото възпитание на човека“*: Фридрих Шилер „За естетическото възпитание на човека в поредица от писма“ (1793–95). – Относно връзката на „Естетическите писма“ с „Приказките“ на Гьоте вижте също лекцията от 24 януари 1919 г. в „Гьотеанството, импулс на преобразяване и идея за възкресение“, GA 188.
- 93 *„Те вземат цялата природа заедно...“*: Писмото на Шилер от 23 август 1794 г.
- 97 *Йохан Кристиан Хайнрот, 1773-1843, антрополог, обсъжда мисленето на Гьоте в своя „Учебник по антропология“*. Вж.

Есето на Гьоте „Значително търсене чрез една-единствена гениална дума“ в неговите „Естественонаучни съчинения“, редактирано и коментирано от Рудолф Щайнер в „Германска национална литература“ на Кюршнер, 5 тома (1884-97), препечатка Дорнах 1975, GA la-e.

99 *Албрехт фон Халер*: Вижте бележката на стр. 35.

„В сърцето на природата —“: Вижте бележката на стр. 35. Сред стихотворенията под заглавие „Въпреки това; към физика“.

100 *Гьоте ... в своя Auf salz върху Винкелман*: «Винкелман и неговият век» (1805).

102 „Духовният свят не е затворен за нас дори тук“: Точната формулировка в Новалис, базирана на „Фауст“ на Гьоте, редове 441-445: „Сега едва разпознавам какво казва мъдрецът: <Духовният свят не е затворен; / Умът ти е затворен, сърцето ти е мъртво! / Стани! Къпи се, ученико, неустрашим / Земната си гръд в зората!>“: „Духовният свят наистина вече е отворен за нас, той винаги се разкрива! Ако бяхме внезапно толкова гъвкави, колкото е необходимо, щяхме да се окажем точно в неговата среда.“ (Фрагмент 1762)

112, *където Херман Грим говори в едно много хубаво есе за Рафаел*: „Рафаел като световна сила“, във „Фрагменти“, том 2, стр. 151 и сл., Берлин и Щутгарт 1900-1902.

114 *Херман Грим ... в есетата си за Маколи, Фридрих Велики*: Херман Грим „Фридрих Велики и Маколи“ в „Петнадесет есета“, Гютерсло 1894.

Томас Бабингтън Маколи, 1800–1859, английски историк, политик, по-късно частен учен; известен със стилистично майсторската си, но пристрастна история на Англия. Автор на биография на Фридрих Велики.

Дю Боа-Реймон говори за седем световни загадки: Вижте бележките на страници 40 и 52.

115 *Фридрих Теодор Вишер ... Фантазия на сънищата*: Вижте бележката на стр. 51.

122 *Юлиус Пиклер*, роден 1864 г., професор в Будапеща; социолог и позитивистки философ на правото. „Основният закон на целия невропсихичен живот, едновременно физиолого-психологическа основа за правилната част от така наречената материалистическа концепция за историята“, Лайпциг 1900 г.

- 124 *Арнолд Рудолф Карл Фортелаж* (1806-1881), професор по философия и психология в Йена от 1846 г. , последовател на Теорията на науката на Фихте, се е стремил преди всичко да разграничи активното съзнание от пасивното репрезентативно съдържание. (Виж „Четири психологически лекции“, Йена 1874, стр. 29 и сл.)
- 125 *Макс Касовиц, 1842-1913, професор във Виенския университет* , който пише за „нервите и душата“ в „Обща биология“, том IV , Виена 1906 г. В по-ранните издания е имало „Гашиц“, което вероятно се е дължало на слухова грешка на стенографката.
- 135 *което биографията на Галилей разказва* : Събитието е представено в речта при встъпването в длъжност, произнесена от д-р Лауренц Мюлнер във Виена на 8 ноември 1894 г., озаглавена „Значението на Галилей за философията“.
- 136 *Вилхелм Вундт, 1832–1920, философ, психолог и физиолог.* Основател на първия Институт за експериментална психология в Лайпциг. Професор в Хайделберг, Цюрих и Лайпциг. Вижте също бележките на стр. 314 и стр. 357.
- Фридрих Паулсен, 1846-1908, философ, професор в Берлин.* „Система на етиката“ (8-мо издание, Щутгарт 1906), „Модерно образование и сексуален морал“ (Берлин 1908).
- Du Bois-Reymond:* Вижте бележката на стр. 40.
- 138 *Чарлз Снайдер*, „Световният възглед на съвременната естествена наука според резултатите от най-новите изследвания“, Лайпциг 1905, стр. 64 и сл. Там се казва: „Не е необходима никаква теологична тънкость, за да се открие, че дори при далеч от вероятното предположение, че Земята в момента се намира в центъра на звездната система, тя се отдалечава от този център със скорост от 2 милиона километра на ден. Следователно тя не е била в центъра вчера и няма да бъде утре. Идеята е просто абсурдна. Същото изглежда важи и за предположението, че животът на тази Земя и <безсмъртната човешка душа> имат някакво значение за необятната вселена.“
- Алфред Ръсел Уолъс, 1822–1913, британски натуралист, пионер на теорията на еволюцията, особено известен със своите зоогеографски изследвания.* Неговият труд „Приноси към теорията на естествения подбор“ (1-во немско издание, Ерланген 1870 г.) е публикуван на немски език. Той застъпва спиритуализма в труда си „Чудеса и съвременен спиритуализъм“ (1-во немско издание, Лайпциг 1875 г.). Споменатата тук лекция е озаглавена „Мястото на човека във Вселената“ (1903 г.).

- 150, *който след това проследява този физико-сетивен свят, по кантиански-лапласовски начин, до обикновена първична мъглявина*: Рудолф Щайнер тук се позовава на „небуларната хипотеза“ на философа и математик Имануел Кант (1724-1804), според която Земята се е образувала от първична мъглявина, и на теориите, които френският математик и астроном Пиер Симон Лаплас (1749-1827) е развил независимо от Кант (и различаващи се в много отношения). - Виж „Обща естествена история и теория на небесата, или есе за строежа и човешкия произход на цялата Вселена, третирано според Нютоновите принципи, заедно с две допълнения“ на Кант, Лайпциг (1755), и трудовете на Лаплас „Изложение на системата на света“ (Exposition du Systeme du monde), 1796, и „Трактат за небесната механика“ (Traite de Mécanique Celeste), 5 тома, Париж 1799-1825 (на немски: „Механика на небесата“ (Mechanics of the Heavens), Берлин).
- 154 *Жак Льоб, 1859-1924, немско-американски биолог, професор в Чикаго, Бъркли и Ню Йорк. Льоб изнася много обсъждана лекция на тема „Живот“ (Лайпциг 1911) на първия монистки конгрес в Хамбург през септември 1911 г.*
- 156 , *както отбелязва например Снайдер в своя научен миоглед*: Вижте „Мирогледът на съвременната наука“, Глава 9: „Как мисли мозъкът?“, особено стр. 223 и сл. Вижте също бележката на стр. 138.
- 158 *Й. Крюгер*: Вероятно Йохан Крюгер, автор на «Grundzüge der Physik», Лайпциг 1908 г.
- Лудвиг Щемпел, 1812-1899, философ и психолог, пише, наред с други неща, „Природата и произходът на сънищата“, Лайпциг 1877.*
- Уилям Тиери Прейер (не Фрейер, както в предишното издание), 1841–1897, физиолог, професор в Йена и Берлин; автор на „За причините на съня“, Щутгарт 1877. – Вижте също некролога на Рудолф Щайнер „Вилхелм Прейер. Починал на 15 юли 1897 г.“ в „Методологични основи на антропософията. Събрани есета по философия, естествени науки, естетика и психология 1884–1901“, GA 30.*
- 159 *Мелхиор Палаги*: „Лекции по философия на природата за фундаменталните проблеми на съзнанието и живота“, Лайпциг 1908.
- 160 *Високо уважаван натуралист*: Вижте бележката на стр. 158 (Preyer).
- 163 *В приложението към моята книга „За загадките на душата“*: Вижте Глава IV, 6 „Физическите и психическите зависимости на човешкото същество“.
- 164 *Теодор Циен ... има само израза „емоционален тон“*: В 9-та лекция на „Пътеводителя“ (вижте също бележката на стр. 39) се казва:

„По-старата психология почти без изключение разглеждаше афектите като проявления на специална, независима способност на душата... За разлика от това, предишните ни дискусии вече ни научиха, че чувствата на удоволствие и неудоволствие изобщо не съществуват в тази независимост, а по-скоро се появяват само като свойства и характеристики на усещанията и представите, като така наречените емоционални тонове.“

164 *лекции за разкритията на несъзнаваното*: Вижте лекцията от 21 март 1918 г., стр. 214 и сл.

170 *много интересна лекция*: Не е известно нищо повече за тази лекция, освен че е била изнесена в Лондон. Вижте също лекцията от 22 март 1917 г. в „Дух и материя, живот и смърт“, GA 66, и лекцията от 19 октомври 1917 г. в „Свобода - Безсмъртие - Социален живот“, GA 72.

Сър Джеймс Дюар, 1842-1923, английски физик и химик, професор в Кеймбридж и Лондон, изобретател на термоса.

172 *Херман Грим... върху теорията на Кант-Лаплас*: Вижте 23-та лекция в „Гьотеови лекции“ на Херман Грим (вижте също бележката на стр. 75 и стр. 150).

174 *Юлиус Виснер*, 1838-1916, австрийски ботаник, професор във Виена; авторитет, особено в областта на физиологията на растенията; съосновател на теорията за растителните суровини.

179 *Шилер ... говори ... при встъпването си в длъжност като професор в Йена*: „Какъв е смисълът и целта на изучаването на всеобщата история?“ Академична встъпителна реч. - Шилер говори на 26 и 27 май 1789 г., следователно непосредствено в навечерието на Френската революция.

„*Най-доброто, което имаме от историята...*“: Вижте „Изказвания в проза“, раздел 9 „История“, стр. 489, в том V от „Научни писания“ на Гьоте, Дорнах 1975, GA 1a-e.

180 *Карл Лампрехт*, 1856–1915, немски историк, професор в Бон, Марбург и Лайпциг. Основното му произведение е „*Deutsche Geschichte*“ (Немска история), 19 тома (Берлин 1891–1909), в което се опитва да включи не само политическата история, но и интелектуалната, икономическата и художествената култура. Той постулира различни „психогенетични закони“ за последователни културни епохи; например, според закона за нарастващото самосъзнание, анимизмът е трябвало да се прилага за праисторията, символизмът за периода до 10 век и т.н. Други произведения включват: „*Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter*“ (Немският икономически живот през Средновековието) (Лайпциг 1886); „*Moderne Geschichtswissenschaft*“ (Съвременна историческа наука) (1905).

- 181 *Томас Удроу Уилсън*, 1856-1924, президент на Съединените щати от 1913 до 1921 г., професор по политически науки и право в Принстън. „Курсът на американската история“ в „NurLiteratur“, Мюнхен 1913 г.
- Серия лекции ... в Хелзинки: „Окултните основи на Бхагавад-Гита“*, GA 146; вижте по-специално лекцията от 1 юни 1913 г.
- 182 *Книгите на Уилсън* : „Новата свобода. Призив за освобождение на благородните сили на един народ“ (Мюнхен 1914); „Само литература“ (Мюнхен 1913).
- 183 *забележително съответствие между* казаното от *Уилсън* и *казаното от Херман Грим*: Рудолф Щайнер често споменава това съответствие. Вижте лекциите от 17 октомври 1918 г. в „Допълване на съвременните науки чрез антропософия“, GA 73, и от 30 март 1918 г. в „Смъртта на Земята и световният живот: Антропософски дарове за живот, необходимост от съзнание за настоящето и бъдещето“, GA 181, от 16 октомври 1918 г. в „Смъртта като трансформация на живота“, Джорджия 182, от 17 август 1918 г. в „Науката за човешкото развитие“, GA 183, от 26 октомври 1918 г. в „Историческа симптоматология“, GA 185, от 6 декември 1918 г. в „Фундаменталното социално искане на нашето време - при променени обстоятелства“, GA 186, и от 17 октомври 1918 г. в „Евритмия. Откровението на говорещата душа“, GA 277.
- 184 *Уилсън и Грим ... върху Маколи, Гибън*: Вж. Херман Грим, „Петнадесет есета“, 1-ва серия, стр. 106, „Фридрих Велики и Маколи“ (1858), 3-то издание, Берлин 1884 (виж също бележката на стр. 114) и есетата на Удроу Уилсън, „Само литература“ (стр. 19 за Гибън) и „За задачите на историка“ (стр. 148 и сл. за Маколи) в „Само литература: Размисли на един американец“, Мюнхен 1913.
- 187 *Леополд фон Ранке*, 1795-1886, важен немски историк. Професор в Берлин и историограф на пруската държава. Произведенията му включват: „Германска история в епохата на Реформацията“ (1839-47); „Световна история“ (1881-89).
- Хайнрих фон Зибел*, 1817-1895, историк, ученик на Леополд фон Ранке, професор в Бон и Мюнхен, основен представител на новата политическа историография.
- 198 *Херман Грим веднъж е поставил въпроса*: Херман Грим «Фрагменти», том 1, въведение, стр. V.

198 *Едуард Гибън, 1737-1794, английски историк; „История на упадъка и падението на Римската империя“ (1776-1788).*

Лампрехт *изнася тази лекция през 1904 г.: Заглавието на лекцията е „Преходът към психологическия характер на съвременна Германия; Обща механика на психологическите преходни периоди“. Това е третата лекция в книгата „Модерна историческа наука“, Фрайбург в Брайсгау, 1905 г. Там например се казва (стр. 64 и сл.): „Появиха се етични движения с грандиозни алтруистични цели, кулминиращи в общото движение за мир; ... нови идеали на възходящ морален и църковен космополитизъм...“*

Изнесох лекция тук: На 12 октомври 1905 г. в Берлин, „Нашето световно положение (война, мир и теософия)“ в „Загадките на света и антропософията“, GA 54.

202 *Симптоматичен исторически анализ: Вж. Рудолф Щайнер „Историческа симптоматология“, GA 185.*

205 *Конрад Бурдах, 1859-1936, немски филолог, професор в Хале, генерален секретар на Пруската академия на науките. «Германски ренесанс, размисли за нашето бъдещо образование», Берлин 1916.*

213 *Гьоте е казал: Вижте бележката на стр. 179.*

225 *Йоханес Фолкелт, 1848-1930, професор по философия в Базел, Вюрцбург и Лайпциг. „Фантазията на съня“, Щутгарт 1875. Вижте също забележките на Рудолф Щайнер по тази тема в есетата „Единен поглед върху природата и границите на познанието“ и „Репутацията на немската философия тогава и сега“ в „Методологични основи на антропософията. Събрани есета по философия, естествени науки, естетика и психология 1884-1901“, GA30.*

Вишер написа много хубав трактат върху тази книга: В «Altes und Neues», 1 брой, стр. 203, Stuttgart 1881 (виж също бележката на стр. 51). - Целият трактат е озаглавен «Der Traum. Eine Studie zu der Schrift <Die Traumphantasio von Dr. Johannes Volkelt» (стр. 187-232).

226 *Фолкелт разказва в гореспоменатата си книга: „Фантазията на съня“, стр. 108 и сл.*

235 *в Цюрих, лекция за сънищния живот: На 14 ноември 1917 г. в „Допълване на днешните науки чрез антропософия“, GA 73.*

237 *Елена Петровна Блаватска, 1831-1891, основателка на Теософското движение (Ню Йорк 1875).*

247 *Сър Оливър Лодж*, 1851-1940, английски физик, член на Кралското общество. Рудолф Щайнер говори подробно за събитията около сър Оливър Лодж, които самият той описва в книгата си „Реймънд, или животът и смъртта“ (Лондон 1916), в лекцията си от 27 ноември 1916 г. в тома „Кармата на призванието“, GA 172.

Фредерик У. Х. Майърс, 1843-1901, поет, спиритуалист, писател, приятел на сър Оливър Лодж; през 1882 г. един от основателите на Обществото за психически изследвания в Лондон.

254 *Когато се разглежда сънят*: Точната формулировка може да се намери в «Старо и ново», Щутгарт 1881, от Фридрих Теодор Вишер, първи брой, стр. 23 и сл. (виж също бележката на стр. 51).

261 *Едуард фон Хартман*, „Философията на несъзнаваното“ (1869); „Несъзнаваното от гледна точка на теорията за произхода и дарвинизма. Критично изследване на естественофилософската част на <Философията на несъзнаваното>“ (Берлин 1872); второто издание, с името на автора, „Общи предварителни бележки“ и допълнения, се появява през 1877 г. Вижте също бележката на стр. 11.

Ернст Хекел: Вижте бележката на стр. 76.

Едуард Оскар Шмит, 1823-1886, зоолог, автор на „Теория на спускането и дарвинизъм“, Виена 1873. - В книгата си „Научните основи на философията на несъзнаваното“ (1877), на страница 3, той пише за писането на „Анонимен“: „Те напълно потвърдиха в убеждението на всички, които не са се заклели в несъзнаваното, че дарвинизмът е правилен.“ - Вижте също лекцията от 30 октомври 1918 г. в „Свобода - Безсмъртие - Социален живот“, GA 72.

262 *Оскар Хертвиг*: Вижте бележката на стр. 39.

264 *Това, което може да се нарече „очи на ума“ и „уши на ума“*: Тези изрази водят началото си от Гьоте. Той говори за „очи на ума“, например в краткото есе „Няколко забележки“ („Научни съчинения на Гьоте“, изд. Рудолф Щайнер, том I, стр. 107) или също в автобиографията си „Поезия и истина“, част 3, книга 11: „Защото видях, не с очите на тялото, а на духа, как се приближавам отново към себе си на кон по същия път...“. Въздушният дух Ариел говори за „уши на ума“ в първата сцена на първо действие във „Фауст II“ (стих 4667).

- 265 *Винценц Кнауер*, 1828-1894, философ, частен преподавател във Виена.
- 276 *Лекция, която се отнася до светогледа на Гьоте* : Вижте лекцията от 21 февруари 1918 г. в този том.
- 280 *Това, което Шопенхауер никога не е разбирал*: Вижте основното произведение на Артур Шопенхауер (1788-1860) „Светът като воля и представяне“, Лайпциг 1819.
- 283 *Йохан Хайнрих Ламберт*, 1728-1777 ^ Италиански философ, физик, астроном, математик; член на Пруската академия на науките и предшественик на неевклидовата геометрия; той се опитва да изгради светоглед за Космоса в своите „Космологични писма за организацията на световната структура“ (Аугсбург 1761).
- 284 *Значителни думи от Херман Грим*: Вижте бележката на страница 75.
- 285 *Професор Дюар*: Вижте бележката на страница 170.
- 287 *Възгледът на Лесинг за повтарящите се земни животи*: Вижте §§ 92-100 в произведението „Образованието на човешката раса“ (Берлин 1780) от Готхолд Ефраим Лесинг (1729-1781).
- Вилхелм Хайнрих Пройс* , 1853-1909, вижте главата „Съвременният човек и неговият мироглед“, стр. 565, във „Философията на свободата“, GA 18.
- 291 *В брошурата „Несъзнателният Аз“ от Луис Валдцайн: Пълното заглавие е* : „Несъзнателният Аз, неговата връзка със здравето и образованието“. Примерът, разказан от Рудолф Щайнер, може да бъде намерен на страница 34. Брошурата вече не е достъпна в обществените библиотеки. В библиотеката на Рудолф Щайнер тя може да бъде намерена с бележката: Публикувано в „Гранични въпроси на нервния и духовния живот 62, превод от Гертруд Верагут“. Вижте също лекцията от 31 октомври 1918 г. в „Свобода - Безсмъртие - Социален живот“, GA 72.
- 302 *„Отвъд душата“*: Произведение (Щутгарт 1917) от Макс Десоар (1867–1947), немски философ и естетик. Вижте също главата „Макс Десоар и антропософията“ в „За загадките на душата“, GA21.
- като пример за собствения му вътрешен живот*: Виж Макс Десоар, „Отвъд душата“, III. Фундаменталните проблеми, стр. 34.
- 305 *един добър стар трокслериански израз*: Игнац Паул Витал Трокслер (1780-1866), лекар и философ, преподавал в Аарау, Люцерн, Базел; бил е професор по философия в Берн, положил е „теософско-философски-“

Софистични основи на медицината. Съчинения: „Лекции по философия, за нейното съдържание, развитие, цел и приложение към живота, като енциклопедия и методология на философската наука“ (Берн 1835); „Естествена философия на човешкото познание“ (Берн 1828). Рудолф Щайнер го обсъжда в главата „Едно забравено течение в германския духовен живот“ в „Върху загадката на човека“, GA 20, и в лекциите от 29 и 30 октомври 1916 г. във „Вътрешни импулси на развитието на човечеството: Гьоте и кризата на деветнадесети век“, GA 171.

305 „Империята“: Вижте бележката на стр. 55.

309 „Продължителността трае“: Отнася се за Анри Бергсон (1859–1941), френски философ и професор в Париж. Бергсон се е стремил да преодолее ограниченията на материализма и натурализма със своята философия. Той разглежда връзката между „аз“ и „продължителност“ предимно в книгата си „Време и свобода“, Париж, 1911 г. – За неговата философия вижте също главата „Съвременният човек и неговият мироглед“, стр. 561 и сл., в труда на Рудолф Щайнер „Загадките на философията“, GA 18.

311 Едуард фон Хартман в неговите психологически трудове: „Модерна психология. Критична история на немската философия през втората половина на деветнадесети век“. Вижте също бележката на стр. 11.

314 Вундт обърна особено внимание на това: Вижте например неговия труд „Въведение в психологията“, том I от поредицата „Психология и експериментална педагогика в индивидуалните представяния“, Лайпциг 1911; особено Глава V „Закони на психичния живот“.

315 Джордано Бруно (1548–1600), виден италиански философ и доминикански монах, избягал от манастир в Неапол, е бил страстен противник на Аристотеловата доктрина. Той е преподавал в Тулуза, Париж, Лондон и Витенберг, наред с други места, и е завършил Коперниковата революция, като е отхвърлил неподвижните звезди и по този начин е отворил погледа към безкрайността. Той е изгорен на клада като еретик в Рим през 1600 г. след седем години затвор. Неговите произведения включват: „За безкрайната Вселена и световите“, Йена 1904 г.; и „За причината, принципа и Единството“, 4-то издание, Йена 1923 г. Вижте също дискусията на Рудолф Щайнер в главата „Мирогледите на най-новата епоха на развитие на мисълта“ в „Загадките на философията“, GA 18.

321 Речник ... от Фриц Маутнер: Фриц Маутнер (1849-1923), писател и философ на езика. Тъй като смятал философските спорове само за спорове за думи, той се опитал да ги елиминира чрез критика на езика и терминологията. По този начин ,

За него напредъкът в знанието е възможен само чрез развитието на езика чрез „метафорично приложение“. Вижте неговите трудове „Приноси към критиката на езика“ (1901/02); „Език“ (1907); и особено „Речник на философията: Нови приноси към критиката на езика“ (1910/11), споменат тук. Вижте също забележките на Рудолф Щайнер от 23 април 1919 г. в „Духовно-научно третиране на социалните и педагогическите въпроси“, GA 192.

323 *Заключение на лекцията:* В заключителната част на лекцията си Рудолф Щайнер разглежда и трагедията на Фридрих Ницше. Тази част от запазенения препис обаче е толкова неточна, че дори приблизителната формулировка на неговите забележки не може да бъде реконструирана. Освен това е непълна. Заключение на лекцията липсва.

341 *Тук той установява две такива граници на познанието:* Вижте „Граници на разбирането на природата“: „Никога няма да знаем по-добре от днес какво, както казваше Пол Ерман, „обитава пространството“ <тук>, където е материята. Защото дори умът, замислен от Лаплас, толкова превъзхождащ нашия, не би бил помъдър от нас по този въпрос и ние с отчаяние осъзнаваме, че стоим тук на едната граница на нашия ум.“ (стр. 12–13) „Нишката на разбирането, изпредена в негативно безкрайно време, се къса и нашето разбиране за природата достига пропаст, над която никакъв мост, никаква перка не може да ни пренесе: ние стоим на другата граница на нашия ум. — Това ново неразбираемо нещо е съзнанието.“ (стр. 16–17) Вижте бележката на стр. 52.

341 *Той беше прав да каже:* Дю Боа-Реймон, пак там, стр. 26.

351 *Това, което Хамерлинг нарича „чувство за себе си“:* Роберт Хамерлинг, 1830–1889, поет и философ, високо ценен от Рудолф Щайнер, в основния му философски труд „Атомизмът на волята“ (Хамбург 1891). Вижте също обясненията на Рудолф Щайнер в главата „Съвременни идеалистични светогледи“, стр. 524 и сл. в „Загадките на философията“, GA 18.

357 *Събор от 869 г.:* През 869 г. в Константинопол се провежда осмият вселенски събор с цел да се предприемат действия срещу патриарх Фотий. В „Каноните срещу Фотий“ 11-то правило гласи следното: „Докато Старият и Новият Завет учат, че човекът има само една разумна и рационална душа, и всички Отци и Учители на Църквата, които говорят от Бога, потвърждават това мнение, някои са стигнали до такова богохулство, че нагло провъзгласяват учението, че той има две души, и твърдят, въз основа на определени невежи...“

научни изследвания, то се потвърждава от мъдростта... тяхната собствена ерес.“ Католическият философ Ото Вилман, когото Рудолф Щайнер много се възхищаваше, пише в третия си труд „История на идеализма“, 1-во издание, Брауншвайг 1894 г., раздел VIII, § 54 „Християнският идеализъм като изпълнение *на* древния“ (том II, 111): „Злоупотребата, която гностиците извършиха с павловото разграничение между пневматичния и психическия човек, като представиха първия като израз на тяхното съвършенство и обявиха втория за представител на християните, обвързани от закона на Църквата, определи Църквата изрично да *отхвърли трихотомията*.“ - Рудолф Щайнер многократно се връща към значението на този съборен декрет в множество лекции; виж например лекциите от 5 февруари и 2 април 1918 г. в „Земна смърт и световен живот: Антропософски дарове за живот“. „Необходимост на съзнанието за настоящето и бъдещето“, GA 181, лекцията от 8 септември 1918 г. в „Полярността на продължителността и развитието в човешкия живот“, GA 184, и лекцията от 21 ноември 1919 г. в „Мисията на Михаил“, GA 194. Вижте също по тази тема есета на Стефан Лебер „За Събора от 869 г.“ в „Съобщения от антропософската работа в Германия“, Великден 1973 г., и на Йоханес Гайер „Един Събор и неговите културно-исторически последици: <Премахването> на Духа“ в „Изкуството на образованието“, бр. 10/11, 1964 г. Тези и няколко допълнителни есета по тази тема могат да бъдат намерени в труда „Борбата за образа на човека: Осмият Вселенски събор от 869 г. и неговите последици“, редактиран от Хайнц Херберт Шьофлер, Дорнах 1986 г.

- 357 *Вилхелм Вундт*: Рудолф Щайнер често описва философията на Вундт като вкоренена в догматиката на Константинополския събор през 869 г. Вижте лекцията от 8 септември 1919 г. в „Geisteswissenschaftliche Behandlung sozialer und pädagogischer Fragen“ (Духовно-научно третиране на социални и педагогически въпроси), GA 192 и стр. 357 в този том. Вижте също бележката на стр. 314.
- 358 *Както е казал един блестящ немски мислител*, може би цитат от Артур Шопенхауер: „През всеки век бедната истина е трябвало да се изчервява от своя парадокс: и все пак това не е нейна вина. Тя не може да приеме формата на възцарена универсална грешка. Там тя гледа нагоре, въздъхвайки, към своето божество-покровител, Времето, което я зове с победа и слава, но чиито удари на крилете са толкова силни и бавни, че индивидът загива.“ Събрани съчинения на Артур Шопенхауер в дванадесет тома, с увод от Рудолф Щайнер, J.G. Cotta Publishers, 1894-1896, том 7, стр. 296.

ИМЕНСКИ ИНДЕКС

* = не е споменато по име в текста

Аристотел 12.135

Барделебен, Карл фон 80 Бергсон,
Анри 309*, 310 Блаватска, Елена
Петровна 237 Брентано, Франц 12
Бруно, Джордано 315 Буда 131
Бурдах, Конрад 205
„Немски Ренесанс“* 205 f.

Крюгер, Йохан 158

Дарвин, Чарлз 138, 174

Десоар, Макс 302*

„Отвъд душата“ 302

Дюар, сър Джеймс 170 и сл., 174,
285 и сл.

Дю Боа-Реймон, Емил 40 и сл., 52, 66,
114, 136 и сл., 341 и сл.

„Предговор към изследванията
върху животинското
електричество“ 41 „Седемте
загадки на Вселената“ 52, 114 „За
границите на нашето познание за
природата“ 341 и сл.

Фортлейдж, Арнолд Рудолф Карл
124e.

„Четири психологически лекции“
124e. Фридрих Велики

114

Галилео, Галилео 135 Гибън,
Едуард 184, 198 Гьоте, Йохан
Волфганг 35 и сл.

68-91, 93-102, 179, 189, 203, 207,
213, 257, 270, 275 и сл., 330
„Въпреки това: Навътре“ 35f.
97 и сл.

„Опит за обяснение на
метаморфозата на растенията“ 81

„Разговори на немски
емигранти“ 90 „Приказки“ 90

„Ифигения“ 207 „Естествената
дъщеря“ 96 „Пандора“ 96

«Избираеми афинитети» 96 паунда

«Фауст II» 96 Готшед, Йохан
Кристоф 41 Грим, Херман 75, Улф.,

114, 172 паунда, 184, 197 паунда,
284 паунда «Гьотеови лекции» 75*,
172 паунда, 284 паунда*

„Рафаел като световна сила“ 112*

„Петнадесет есета (Фридрих
Велики и Маколи)“ 184

„Фрагменти I“ 198*

Хекел, Ернст 76, 160, 26 £

Халер, Албрехт от 35 £, 99

Хаман, Йохан Георг 70

Хамерлинг, Робърт 351

Хартман, Едуард фон 11, 124, 239,
261 £311

„Съвременна психология“ 11*,
311*

„Философия на
несъзнаваното“ 261

„Несъзнаваното от гледна
точка...“ 261

Хайнрот, Йохан Кристиан 97

«Учебник по антропология»* 97

Хелмхолц, Херман Лудвиг

Фердинанд, 13 г.

Хердер, Йохан Готфрид 78, 93,
189, 257

„Идеи за философия на
историята на човечеството“ 78*

Хертвиг, Оскар 39-41, 262 и сл.

„Развитието на организмите“ 39
и сл., 262

„За защита срещу техническия,
социалния и политическия
дарвинизъм“ 262f.

Кант, Имануел 83 Теория на Кант-
Лаплас 156,

169 f., 172-174, 283ff. Касовиц,
Макс 125 Кеплер, Йоханес 263
Кнауер, Винценц 265 Коперников
светоглед

62, 263 Коперник, Николай 14,
204, 263

Ламбертс, Йохан Хайнрих 283f.

Лампрехт, Карл 180-182, 187-191,
200-205, 210 «Немска история»
180* «Съвременна историческа
наука» 180, 201f.*

Лесинг, Готхолд Ефраим 14, 287
„Образованието на човешката
раса“* 14, 287

Лодж, Оливър 247-251

„Реймънд, или Животът и
смъртта“* 248 и сл.

Льоб, Жак 154, 168

Маколи, Томас Бабингтън
114, 184 Маутнер,

Фриц 321

„Речник на философията“
321 Майер, Джулиъс

Робърт 13

Микеланджело 112 Майърс,
Фредерик У. Х. 247-249, 251

N ägeü, Карл Вилхелм фон 40

Нютон, Исак 263 Новалис

IOlf.

«Фрагменти» 102*

Палаги, Мелхиор 159

„Лекции по философия на
природата“ 159

Паулсен, Фридрих 136

Пиклер Юлиус 122 „Основният
закон на целия невропсихичен
живот“ 122*

Платон 12

Пройс, Вилхелм Хайнрих 287

Прейер, Уилям 158

Рафаел 112

Ранке, Леополд фон 187, 189

Ратенау, Валтер 30-32

„За нещата, които предстоят“
30-32

„Върху критиката на
времето“ 32

„Механиката на ума“ 32

Рителмайер, Фридрих 35, 62

„От теософията на Рудолф
Щайнерс » 35*, 62*

Шилер, Фридрих 68, 88-90, 93,
178*, 179, 189

„Писма за естетическото
възпитание на човека“ 88f.

„Кореспонденция с Гьоте“ 93*

„Какво означава и с каква цел се
изучава всеобщата
история?“ 178f.

Шмит, Оскар 261

Снайдер, Чарлз 138, 154, 156

„Мирогледът на съвременното
естественознание“ 138, 156

Спайкър, Гидеон 72-74

„В повратния момент на християнския световен период“ 72-74

Щайнер, Рудолф

Произведения и лекции :

Философията на свободата (GA 4) 312, 316, 336 и сл., 352 и сл. Как човек постига познание за висшите светове? (GA 10) 16, 18, 50, 58, 85, 106, 141, 270, 293, 298, 327

Очерк на окултната наука (GA 13) 50, 58, 106, 141, 327 Загадките на философията (GA 18) 37, 287

От загадката на човека (GA 20) 15, 46, 58, 83, 106, 116, 141, 264, 327

От „Загадките на душата“ (GA 21) 51, 106, 116, 163

„Човешкият живот от гледна точка на духовната наука“ (в GA 35) 61 „Познанието за състоянието между смъртта и новото раждане“ (в GA 35) 55, 147, 305 и сл.

Стемпел, Лудвиг 158, 160

Сибел, Хайнрих фон 187, 189

Трокслер, Игнац Пол Витал 305

Вишер, Фридрих Теодор 51, 115 225 254

«Старо и ново» 51*, 115*, 225*, 254*

«Сънят» 51*, 115*, 225*, 254* Волкелт, Йоханес 225f.,

254

«Сънната фантазия» 225f.

Валдщайн, Луи 291ff., 297

„Подсъзнателното аз“ 291ff., 297*

Уолъс, Алфред Ръсел 138-140

«Мястото на човека във Вселената» 138*

Вийзнер, Юлиус 174f.

„За светлите и тъмните страни на теориите на Дарвин“ 174

Уилсън, Удроу 181-187, 211

„Курсът на американската история“ 181 и сл.*, 211* „Новата свобода“ 182 „Само литература“ 182, 185

Винкелман, Йохан Йоахим 100

Вундт, Вилхелм 136, 314, 357

Зиен, Теодор 39f. ? 47, 55f., 63 £, 164

«Физиологична психология» 39f., 47, 55£, 63t, 164*

ПОДРОБНО СЪДЪРЖАНИЕ

I. Цел и същност на хуманитарните науки

Берлин, 24 януари 1918 г. 9

Промени в човешките стремежи и мисъл с течение на времето; духовната наука е по същество продължение на естественонаучните начинания на съвременната епоха. Учението на Едуард фон Хартман за душата. Двата основни въпроса за духовното познание: безсмъртието и човешката свобода. Научната духовна наука не предлага отговор на тези въпроси. Франц Brentano за съвременната духовна наука. Духовната наука се обръща към различни когнитивни способности от тези, признати в естествената наука. Те първо трябва да бъдат събудени; тогава може да възникне „възприемащо съзнание“. Упражненията в „Как да постигнем познание за висшите светове?“ служат на тази цел. Препятствия възникват отвътре в индивида, за да се противопоставят на тези упражнения. Необходимо: укрепване на мисълта. Обикновеното въображение и мислене е като безжизнен труп. Душите на хората днес търсят мистерията на духовния свят: есе на Рителмайер в „Християнският свят“; примери от „За идните неща“ на Валтер Ратенау. Проникването в конкретния духовен живот събужда страх. Произходът на хуманитарните науки се крие в естествените науки. Твърдението на Халер „Никой създаден ум не може да проникне в сърцето на природата“ и реакцията на Гьоте към него.

Човекът като духовно и душевно същество

Берлин, 7 февруари 1918 г. 37

Разделянето на човечеството на тяло и душа води до недоразумения. Хуманитарните науки не се противопоставят на естествените науки. Те признават трудовете на Хертвиг, Циен и Негели; естествените науки обаче изключват всичко духовно и психическо. Хуманитарните науки се стремят да развият сили, чрез които живото, психическото и духовното могат да бъдат разбрани. Съвременната наука посреща хуманитарните науки с предразсъдъци. Грешката да се приема за „жизнена сила“ (витализъм, неовитализъм). Наблюдение на активния психически живот като отправна точка за изследване на човечеството като духовно същество. Върху пребиваването на получените впечатления в душата; сънища, породени от силата на тези впечатления. Методично укрепване на

Животът на душата за постигане на въображаемо знание. Борбата на Ф. Т. Вишер за знание. Черпене от егото. Егото се изплъзва на обикновеното съзнание, защото спи дори през деня. Пробуждането на егото чрез засилване на силите на душата. Осъзнаване на собственото формиращо тяло и свръхсетивното в растителния свят. Преживяване на вечното чрез представяне и воля. Трактатът на Рителмайер в „Християнският свят“ и възраженията, повдигнати срещу него.

III. Гьоте като баща на интелектуалните изследвания

Берлин, 21 февруари 1918 г. 68

Отвращението на Гьоте и Хаман към търсенето на духа в „друг свят“; следователно за мнозина връзката между Гьоте и хуманитарните науки е съмнителна. Въпреки това, трябва да се проведат нишки от хуманитарните науки към естествената наука на Гьоте. Мисленето за мисленето води човека до несигурност. Изказване на Гидеон Шпикер по тази тема. Пътят на Гьоте през естествената наука. Откритието му на междучелюстната кост. Съгласието му с Хердер. Черепните кости като метаморфозирани прешлени. Метаморфозата на растенията. „Интуитивната преценка“ на Гьоте. Гьоте и Кант. Пренасяне на възгледа на Гьоте за природата върху човешката душа. „Писма за естетическото възпитание на човека“ на Шилер. Приказката на Гьоте за зелената змия. Мостът от мирогледа на Гьоте към хуманитарните науки. Интуитивното съзнание на Гьоте като наивен талант. Забележката на Хайнрот върху „обективното мислене на Гьоте“. Контрастът на Гьоте с натуралиста Халер, който казва: „Никой създаден дух не прониква във вътрешността на природата.“ Възходът от живот на природата към живот на душата и духа, в смисъла на светогледа на Гьоте. Гьоте и Новалис.

IV. Ум, душа и тяло на човека

Берлин, 28 февруари 1918 г.

103

Тройната природа на човека – дух, душа и тяло – формира основата на разглеждането. Съвременната наука е безпомощна в това отношение, тъй като смесва духа и душата. Трябва да се изгради мост от емоционалното преживяване към духовното, точно както естествената наука преодолява пропастта между емоционалното и физическото. Пътят на практиката включва самонаблюдение чрез въвеждане на волята в сферата на въображението (медитация). Това води до трансформирана сфера на въображението.

като медиатор на духовната реалност. - Особеният характер на езика на Херман Грим. Седемте световни загадки на Дю Боа-Реймон, които той смята за непреодолими граници на познанието. Борбата за знание на Ф.Т. Вишер. „Духовно чувство за допир“, духовните очи, духовни уши на Гьоте, път към възприемане на съзнанието. Отказ от хипотези. Спане и бодърстване от гледна точка на съзнанието. Изследванията на Фортейдж. Дегенеративните процеси в нервната система, свързани със съзнателния психически живот. Изследванията на Юлиус Пиклер. Връзката на егото с физическото. Повтарящи се земни животи в резултат на наблюдение.

V. Природата и нейните загадки в светлината на духовното изследване

Берлин, 7 март 1918 г.

138

Чарлз Снайдер и Ръсел Уолъс за позицията на човешката *душа* във вселената. „Вторият човек“ в човешкото същество, който не се проявява в обикновеното съзнание. Методи, водещи до разпознаването на този втори човек: укрепване на живота на душата, въвеждане на волята в мисълта (медитация). - Загадката на етерното. Етерното в естествения учен, етерното тяло на човека в светлината на духовните изследвания. Етерното тяло е зависимо от космоса, точно както физическото тяло е зависимо от земята. Етерното тяло е по-малко диференцирано вътрешно в сравнение с физическото тяло. Експерименти на Жак Льоб върху по-нисши организми. Наблюдението на природата не дава отговори, а по-скоро повдига въпроси; отговорите могат да дойдат само от духовната сфера. Спане и бодърстване. Изследвания на Крюгер, Щрюмпел, Прейер и Палаги. Теодор Циен свързва душата само с нервната система и отрича независим живот на волята. Мислене, чувство и воля във връзката им с нервните, дихателните и кръвните ритми. - Духовният и психически произход и крайното състояние на земното съществуване, както и разсъжденията на професор Дюар по този въпрос. Херман Грим върху теорията на Кант-Лаплас за произхода на Земята. Юлиус Визнер върху светлите и тъмните страни на теориите на Дарвин. Осветяване на мистериите на природата чрез светлината на ума.

VI. Историческият живот на човечеството - неговите загадки в светлината на духовното изследване

Берлин, 14 март 1918 г.

177

Какво ни „учи“ историята? Отговори от Шилер и Гьоте.
Встъпителната лекция на Шилер в Йена. Гьоте: Най-хубавото на

Историята е ентусиазмът, който тя поражда. Размислите на Карл Лампрехт върху историята. Удроу Уилсън върху историята на Америка. Забележителни паралели между Уилсън и Херман Грим. Уилсън и Лампрехт. Отговорът на хуманитарните науки на въпроса: Какво е история? - Буден дневен живот, живот в сънища, живот в сън. Будни възприятия и идеи, мечтателни чувства, дремежи импулси на волята. Съзнателно вглеждане в духовната реалност чрез въображаемо и вдъхновяващо познание. Историческият живот се преживява подсъзнателно, по пространствен начин. Научното мислене е неподходящо за схващане на историческото ставане. Въображаемостта е способно да издигне историческите сънища в свръхсетивно съзнание. Бъдещето принадлежи на симптоматичното историческо съзерцание, а не на простото съпоставяне на фактите. Пример: подмладяването на човечеството в хода на последователни културни периоди, за разлика от стареенето в потока на индивидуалния живот. Херман Грим върху историята. Защо Гибън успя да изобрази само упадък на Римската империя, а не и възхода на християнството? Лампрехт се придържа към научното мислене.

VII. Откровенията на несъзнаваното от гледна точка на духовната наука. Берлин, 21 март 1918 г.....

214

Когнитивното удобство на съвременните хора. Някои аномални гранични области на човешкия живот могат да бъдат разбрани само чрез духовната наука. Когнитивните сили, използвани в обикновената наука, не могат да доведат до тези гранични области. Духовните преживявания не могат да бъдат припомнени по обикновения начин. Особености на духовния свят, условия за проникване в него. Присъствие на ума, необходимо за привличане на вниманието към определени преживявания. За изследвания в духовния свят: преценка и свободна воля. Гранични области: 1. Сънният живот. Той посочва връзки между външния живот и неговите скрити подводни течения / 2. Халюцинации; виждане: Аномално съзнание чрез намален телесен живот / 3. Сомнамбулизъм; медиумизъм: Парализа на волята / 4. Художествено творчество: Художникът е пренесен от свръхсетивното в сетивното, без съзнанието да бъде изключено. Ф. Т. Вишер върху „Сънната фантазия“ на Фолкелт.

Психичният човек

VIII. 1: Човешкият и животинският свят според произхода и
Развитието, представено в светлината на хуманитарните науки
Берлин, 15 април 1918 г.
255

Хуманистична мисъл в нейното взаимодействие със съвременните научни възгледи. Концепции за развитието, с които Гьоте е трябвало да се бори. Еволюционна теория и Моисеевият разказ за сътворението. „Материалисти“ и „спиритуалисти“. Човек трябва да има смелостта да обмисли една концепция до нейния логичен край. Едуард фон Хартман върху теорията за произхода и дарвинизма. „Ставането на организмите“ и „В защита срещу техническия, социалния и политическия дарвинизъм“ на Оскар Хертвиг. Упражнения в душата като подготовка за „съзерцателно съзнание“. Дали родовете са просто имена? Винценц Кнауер. Равновесието между хората и животните. Изправената стойка при хората. Егото и равновесието на хората. Това, което е чувствено изразено в многообразните форми на животните, живее свръхчувствено в хората. Няма линейно развитие, а по-скоро едновременно възходящо и низходящо: еволюция и деволуция. Зачеване и смърт при животните и хората. Човешката и животинската глава като трансформирана долна част на тялото. Основно: Регресия на продуктивното, развитие на концептуалното. Смърт при животните. За разлика от съвременните теории за еволюцията, хуманистичната наука заключава, че хората са съществували преди животните. Йохан Хайнрих Ламберт. Херман Грим върху „първичната мъглявина“. Лекция на професор Дюар. Възгледът на Лесинг за повтарящите се земни животи. Вилхелм Хайнрих Пройс.

IX. 2: Свръхестественото човешко същество според резултатите
от
изследванията в хуманитарните науки
Берлин, 18 април 1918 г.
290

Парадоксът на човешкото себепознание. Луис Валдщайн за „несъзнателното аз“. Връзката между паметта и въображението. Какво е паметта? Запаметяване. Упражнения в душата със самостоятелно създадени, управляеми ментални образи, а не с намалено съзнание. „Отвъд душата“ на Макс Десоар. Ефектът от медитацията: силата на растежа и силата на паметта се сливат. Есе в „Райх“: „Образ-

„Физическо тяло“ вместо предишното „етерно тяло“. Формиране на понятия, които водят от пространственото към темпоралното. Бергсон върху концепцията за продължителност. Самонаблюдението може да доведе до преживяване на себе си в потока на времето. Едуард фон Хартман оспорва това. Разширяване на свръхсетивното възприятие в пренаталния живот и живота след смъртта. Откритието на Джордано Бруно, че небесният свод не е пространствена граница. Изправени сме пред подобно откритие: че раждането и смъртта не са граници, отвъд които човек не може да премине. Светът е пропит с невидимото, което се добавя към видимото. Духовната наука се стреми да разпознае това и по този начин да предаде необходимите импулси от света: разбирането на свръхсетивното трябва да се вкорени в образованието. Фриц Маутнер като пример за проникателно, но нереалистично мислене.

Х. 3: Въпросите за човешката свободна воля и
безсмъртието в светлината на духовната наука. Берлин, 20 април
1918 г.....

324

Прозренията, получени чрез превъзможване на собствената същност чрез упражнения, са описани в „Как да постигнем познание за висшите светове?“. Това включва укрепване на живота на душата към въображаемо съзнание. Прави се строго разграничение между визионерско и фантастично. Вторият етап на свръхсетивното съзнание е вдъхновението. То носи възприятие за ефектите на „реалността“, но не и за самата реалност, за което е необходимо интуитивно съзнание. Цялото познание за духовните светове се основава на взаимодействието на въображението, интуицията и вдъхновението. 1894 г. „Философия на свободата“, разглеждане на човешкото мислене (не на мислите). Човешкият психически живот зависи от човешката организация, с изключение на действителното мислене. Еволюция и деволуция при хората. Регресивно развитие в главата, като по този начин се създава пространство за духовното и умственото. Границите на познанието на Дю Боа-Реймон. Дължим съзнанието си на един вид усещане за глад в мозъка. Ръцете и краката, от друга страна, представляват свърхразвитие. Съзнанието за себе си се основава на несъзнателна интуиция. „Усещането за себе си“ на Хамерлинг. Три „аз“-а у хората: вдъхновяващо, интуитивно и въображаемо.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ПЪЛНО ИЗДАНИЕ

Структура според: Рудолф Щайнер - Литературният
и художествено творчество. Библиографски преглед
(Номерата на библиографията са в *курсив* и са в скоби)

А. ПИСЕНИЯ /

Произведения

„Научни съчинения“ на Гьоте, представени и коментирани от Р.

Щайнер, 5 тома, 1884-1897, препечатка 1975, (*от la до e*); отделно издание на
Въведения, 1925 (1) Очертания на епистемологията на светогледа на Гьоте, 1886
(2) Истина и наука. Прелюдия към философия на свободата, 1892 (3) Философия
на свободата. Очертания на един съвременен светоглед, 1894

(4) Фридрих Ницше, борец срещу времето си, 1895 г. (5) Светогледът на Гьоте,
1897 г. (6) Мистицизмът в зората на съвременния интелектуален живот и връзката
му с

съвременен мироглед, 1901 (7) Християнството като мистичен факт и
мистериите на древността, 1902

(8)

Теософия. Въведение в свръхсетивното познание за света и човешката съдба, 1904
(9)

Как човек може да придобие знания за висшите светове? 1904/05 (10)

От Акашовите записи, 1904-1908 (11)

Етапите на висшето познание, 1905-1908 (12)

Очерк на окултната наука , 1910 (13)

Четири мистериозни драми, 1910-1913 (14)

Духовното лидерство на човека и човечеството, 1911 (15)

Антропософски календар на душата, 1912 (*в 40*)

Път към себепознанието на човека, 1912 (16)

Прагът на духовния свят, 1913 (17)

Загадките на философията в тяхната история, очертани, 1914 (18)

Загадката на човека, 1916 (20)

От загадките на душите, 1917 (21)

Интелектуалната природа на Гьоте, разкрита чрез неговия „Фауст“ и чрез
приказката за змията и лилията, 1918 (22)

Основните проблеми на социалния въпрос в жизнените потребности на настоящето
и бъдещето, 1919 (23)

Есета върху тройния социален ред и ситуацията във времето 1915-1921 (24)

Космология, религия и философия, 1922 (25)

Антропософски насоки , 1924/25 (26)

Основи за разширяване на изкуството на лечението според духовно-научните
прозрения, 1925 г. От д-р Р. Щайнер и д-р И. Вегман (27)

Моят живот, 1923-1925 (28)

II. Събрани есета

Есета по драматургия 1889-1901 (29) - Методологични основи на антропософията 1884-1901 (30) - Есета по културна и съвременна история 1887-1901 (31) - Есета по литература 1886-1902 (32) - Биографии и биографични скици 1894-1905 (33) - Есета от «Луцифер-Гнозис» 1903-1908 (34) - Философия и антропософия 1904-1918 (35) - Есета от «Гьотеанумът» 1921-1925 (36)

III. Публикации от наследството

Писма - Пословични думи - Сценични адаптации - Чернови за четирите мистерийни драми 1910-1913 - Антропософия. Фрагмент - Събрани скици и фрагменти - От тетрадки и документи - (38-47)

Б. РАЗГОВОРИТЕ РАБОТАТА

I. Публични лекции

Берлинската серия от публични лекции, 1903/04 до 1917/18 (51-67) - Публични лекции, серии от лекции и университетски курсове в други части на Европа 1906-1924 (68-84)

Лекции на II за членове на Антропософското общество

Лекции и лекционни серии с общо антропософско съдържание - Христология и размисли върху Евангелията - Духовна наука за човечеството - Космическа и човешка история - Духовният контекст на социалния въпрос - Човекът във връзка с космоса - Размисли върху кармата - (91-244)

Лекции и трудове върху историята на антропософското движение и Антропософското общество - Публикации върху историята и съдържанието на Езотеричната школа (251-270)

III. Лекции и курсове върху отделни феодадни владения

Лекции по изкуство: Общи художествени аспекти - Евритмия - Формиране на речта и драматично изкуство - Музика - Изобразително изкуство - История на изкуството - (271-292) - Лекции по образование (293-311) - Лекции по медицина (312-319) - Лекции по естествени науки (320-327) - Лекции за социалния живот и тройния социален ред (328-341) - Лекции за работниците по реконструкцията на Гьотеанума (347-354)

В. ХУДОЖЕСТВЕННОТО ПРОИЗВЕДЕНИЕ

Точни репродукции на картини, графични дизайни и скици на Рудолф Щайнер в художествени портфолия или като отделни листове: дизайни за изографисването на Първия Гьотеанум - учебни скици за художници - програмни изображения за евритмични представления - евритмични форми - дизайни за евритмичните фигури - рисунки на черна дъска за лекционната работа и др.

*Томовете на Пълните съчинения на Рудолф Щайнер
са еднакво екипирани в рамките на отделните групи.
Всеки том е достъпен поотделно .*